

קובץ קונטרסים

קונטרס
דיני כיסוי הדם

קונטרס
דיני תפילת מנחה וערבית

מאת
הרב משה קליין שליט"א
ראש כולל הוראה משנה הלכות

יוצא לאור על ידי מכון משנה תורה
עיה"ק ירושלים תובב"א

Published by

Mishne Halachoth Gedoloth Institute

Under the leadership of

Rabbi Menashe Klein

of Ungvar

Dean of Yeshiva Beth Shearim

1578 53rd Street

Brooklyn, NY 11219

לרכוש ספר זה או תקליטור תורני של כל הספרים
עם תוכנית חיפוש ובתבנית צילום, להתקשר:

To purchase printed copies of this volume or a Compact Disk
containing all the volumes in searchable text files & PDF format,
contact:

ארה"ב (888) 498-8642 Toll Free

ניו יורק (718) 851-0806

ארץ ישראל (02) 587-0613

MishnaHalachos@mail.com

תרומתכם תאפשר לנו להמשיך בהפצת תורה בישראל

Your financial contribution is appreciated as it will help us continue to spread torah
through publishing seforim and making them available on computer.

נא לשלוח תרומתכם החשובה:

Please send your generous donations to:

Machon Mishne Halachos

3301 W. Strathmore Ave.

Baltimore, MD 21215

USA

כל הזכויות שמורות תשס"ד

Copyright © 2004

בסייעתא דשמיא

בשם ה' אל עולם

אז לא אבוש בהביטי אל כל מצותיך

שיל"ת

קונטרס

דיני כיסוי הדם

רוב הדברים נכתבו קיץ תש"ס לפ"ק

י - אר ה' עינינו בנועם צורו, לחזות שמך

ה - וגי דת מראש נסוכה, ענגם בטוב טעמיך

ו - יצוה צור חסדו להוסיף עמנו, לקדש שמך בעולמך

ה- מציאם זכות, וגוננם מכל צרה בכרית שלומך

ז - י כמוך אדיר במרומים, לתת תקוה לפזורי כמיהיך ולסדר

ז - לח לצדק ישע במהרה בימינו, ושמך הנורא והנכבד להדר

ח - מונים יעלו בקרוב לציון ברנה בראשיהם, ולעולם את שמך הגדול
נרומם ונפאר

כל הזכויות שמורות להמוציא לאור

את הקונטרס ניתן להשיג לפי הכתובת
רחוב מיכל 11 ירושלים
טל: 02 5823585

👉 **אנא תיינת:** הקלדה, עימוד, הוצאה לאור:

פ ת ה ר ב ר

ט"ו בשבט תשס"א

רבי חנניה בן עקשיה אומר, רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם "תורה ומצות" שנאמר "ה' חפץ למען "צדקו" יגדיל "תורה ויאדיר". והדיוק בזה הוא, היאך מרומז כאן מצות, נחא תורה שנאמר "יגדיל תורה" אבל מצות מאן דבר שמיה.

בביאור הענין נראה דהנה המספר של המצות שהנחיל לנו הם תרי"ג מצות של תורה וז' מצות דרבנן בגמטרי' "כתר" ורוב המצות אי אפשר לקיימן בעוונה כעת ורק בערך ס' מצות אפשר לכל יהודי לקיים גם בגלות המר ואחד מהם הוא "מצות כיסוי הדם", שאף ששייכת להשוחרט מכל מקום אפשר להשני גם לקיים אותו כשכיבד אותו השוחט בדרך כיבוד או בדרך שליחות (או כשהשוחרט לא קיים אותה), ולכן בערב יוהכ"פ יש הרבה שנוהגים לכסות הדם שחיטה על ידי כיבוד של השוחט בזמן שעושין תיקון כפרות, ובוודאי מי שעושה המצוה יודע הדינים והפרטים שיש בקיום המצוה, וכל שכן שוחט שזה מלאכתו לשחוט ולכסות הדם בוודאי שיודע טוב ההלכות בזה, דהרי כל אחד לפני קיום המצוה לומד הלכות המצוה (כדאיתא בספרי יראה ובספר של"ה) ובפרט לפי מה שכתבו הספרים דמצות הם לבושין דמלכא, ותורה הוא איברין דמלכא, ומי שאינו לומד ומקיים המצות יש לו לבוש בלי גוף דהתורה הוא השכל והבנה של המצוה, וקיום המצוה הוא בדברים גשמיים, וכמו דאמרו דתפלה בלי כוונה הוי כמו גוף בלי נשמה, כן הוא בקיום המצוה בלי לימוד הלכות המצוה, ולכן דוקא על ידי לימוד ההלכות אלו היטב יתעלה אח"כ בעשיית המצוה ויהיה התיקון השלם, ומאידך גיסא מי שלומד תורה ואינו עושה המצוה אינו עושה רצון הבורא דרצונו הוא שילמדו על מנת לעשות ולקיים את כל דברי תורתך באהבה, וכזה מיושב במה שהתחלנו למה לא הוזכר תורה ומצות רק תורה לחוד דהרי הא בהא תליא וזה בלי זה אי אפשר והכו.

ונתעוררנו עקב מועקה שהעיקה עלינו, בראותי שפע הדינים שיש במצוה, כשעברנו על זה דרך לימודי, והשיטות השונות שאי אפשר לבררם רק אחר העיון במקורות, שאז קל יותר להבנה היסודית של הדין והסברא, ויש בזה מעלה גם לת"ח שיודעים הדין שיכולים לחזור על הדינים בנקל, ולראות איזה חידוש וסברא בדינים אלו, לכן החלטנו להדפיס הדברים לכל מי שרוצה לקיים המצוה כדבעי "והדור אתם ראו דבר ה'" וכמו שכתב הרשב"א בתורת הבית הארוך בהקדמה וזה לשונו אך גלוי לכל בעלי עינים כי הכל לפי הצורך מסייעין למלאכת שמים, ומהשם יתברך אשאל העוזר ובו אתאזר, כי מאתו עוזר לכל נעזר, והוא ברחמיו בחמלתו ובחסדיו, כי כלנו מעשי ידיו. יראני נפלאות מתורתו, ישמרנו משגיאות ויסכים על ידי לומר דבר כהלכתו ולפניו אקוד ואשתחוה ואל רחמיו אשא עינים אל חמלתו אקוה ואפרוש כפיים שלא אכשל בדבר הלכה ואסכים לאמת בכל דבריו ולא יכשלו בי חבירי והאל העומד לימין אביון ישלח עזרו מקודש ויסעדנו מציון ויורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו.

ואסיים בברכה שנוכה בקרוב ממש לבנין בית הבחירה ולביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

מפתח ענינים

סעיף א'

- א) כמה טעמים למצות כיסוי הדם (והחילוק בין בהמה לחיה ועוף) . . . . . ז
- ב) אם יכול לאחר מצות כיסוי, או חייב לכסותו תיכף ומיד אחר השחיטה . . . . . ג
- ג) חובת כיסוי הוא שיכסה פעם אחד, או בעינין שיהא מכוסה ועומד . . . . . ה
- ד) היאך להתנהג באכילת בשר בזמן הזה . . . . . ז
- ה) כמה טעמים שלא להרבות באכילת בשר . . . . . ז
- ו) מי שרואה דם בהמה או עוף צריך לכסותו אע"פ שלא ראה מעשה השחיטה . . . ט
- ז) המצוה הוא שהדם יהא נסתר מבני אדם . . . . . ט
- ח) אשה גם כן יכולה לכסות . . . . . ט
- ט) חיוב כיסוי הדם תלוי "בהיתר אכילה" ולא בשחיטה . . . . . יא
- י) יש לנפות העפר לפני הכיסוי כדי שלא יהא חציצה בין העפר להדם . . . . . יא
- יא) ספק אם כיסה חייב לכסות או לא . . . . . יא
- יב) בידור בדעת המחבר אי ס"ל או לחלק בא, או לא . . . . . יא
- יג) במחלוקת הראשונים אם כיסוי גמר מצות שחיטה הוא או לא . . . . . יג
- יד) קושיא על שיטת הבה"ג דמכסה ואחר כן מברך . . . . . יג
- טו) אם מותר לכסות דם עוף לפני גמר הפרכוס או לא . . . . . יג
- טז) מי שאינו מכסה בתדירות קונסין אותו שלא לאכול מבשר ההוא . . . . . יג

סעיף ב'

- א) בברכה, למה לא חוששין שמא ישתתק אחר הברכה . . . . . טז
- ב) ברכת המצות מה"ת הוא או מדרבנן . . . . . טז
- ג) מברכים על מצות כיסוי הדם אע"פ שאין זה חובה כתפילין . . . . . טז
- ד) הטעם שאין מברכין על הזמנת העפר לפני השחיטה . . . . . טז
- ה) ברכות אינן מעכבות את השחיטה . . . . . טז
- ו) הברכות נאמרות בכל לשון . . . . . טז
- ז) אין לו להתעסק בשום דבר בשעת הברכה . . . . . טז
- ח) המברך צריך להשמיע לאזניו . . . . . טז
- ט) נטילת ידים לפני הברכה . . . . . יז
- י) לשון הברכה "בעפר" אם זה דומה לברכת הפרשת חלה . . . . . יז
- יא) יאחז העפר ביד ימינו בשעת הברכה . . . . . יז
- יב) אם צריך לעמוד בשעת הברכה . . . . . יז
- יג) הטעם דבעינין שהברכה תהא עובר לעשייתן . . . . . יז
- יד) אין להפסיק בין הברכה לעשיית המצוה . . . . . יח

- טו) בקושיית האחרונים מ"ש "כיסוי הדם" מברכת נט"י . . . . . יח
- טז) בנוסח הברכה כיסוי הדם . . . . . יח
- יז) נוסח "בעפר" אם זה מעכב . . . . . יח
- יח) בעינין ברכת שהחיינו . . . . . יט
- יט) ספק ברכת שהחיינו . . . . . יט
- כ) ברכת שהחיינו על ידי שליח . . . . . כ
- כא) ברכת שהחיינו בשחיטה . . . . . כ
- כב) ברכת שהחיינו לפני ברכת המצוה . . . . . כ
- כג) אם ראוי לצאת הברכה מחבירו שבידך . . . . . כא
- כד) הפסיק בריבור אחר שחיטה מכסה מיד . . . . . כא
- כה) מי ששכח לברך אם יכול לברך אחר הכיסוי . . . . . כא
- כו) שוחט שיצא חצי ברכה מאדם אחר אם יכול להשלימה . . . . . כב
- כז) מותר לענות קדושה או קדיש בין תפילין של יד לשל ראש בר"ת . . . . . כג

סעיף ג'

- א) גדר כוי מהו . . . . . כג
- ב) הטעם שאין מכסין דם של כוי ששחטו ביו"ט . . . . . כג
- ג) שחט בבין השמשות של ערב יו"ט . . . . . כד
- ד) בהטעם שאין מקבלין הדם בכלי ויכסה בלילה . . . . . כד
- ה) אם יש אופן דמותר לכסותו ביו"ט . . . . . כה
- ו) שני טעמים למה אסור לקבל דם בכלי . . . . . כה
- ז) מהו שיטת בעל העיטור דמברכין על ספק או לא . . . . . כה
- ח) קושיית האחרונים למה ביו"ט שני מברכין אף דספק הוא . . . . . כז
- ט) ברעת הרמב"ם אי מברך אספק . . . . . כז
- י) כיסה הרוח דם של כוי וחזר ונהגלה אם פטור מכיסוי משום ס"ס או לא . . . . . כז
- יא) ס"ס פותר מחובת כיסוי או לא . . . . . כז
- יב) בכוי אין לכסות בסנדל או בבגדו (כדלקמן) . . . . . כח
- יג) בקושיא היאך גזרו חכמים שאין לקבל דם בתוך הכלי הרי מפורש ההיתר בתורה כח
- יד) ברכת כיסוי הדם וברכת אשר יצר מי קודם לברך . . . . . כח

סעיף ד'

- א) אם אמרינן תמיד דהלכה כרבי יוסי משום דנימוקו עמו . . . . . כט
- ב) דם של בהמה על חיה ועוף אי מקרי הפסק . . . . . כט
- ג) אם יכול לקיים מצוה מיד בלא ברכה האם ימתין לקיימה בברכה . . . . . ל
- ד) מהו דעת המחבר לשחוט ולכסות בברכה מספק . . . . . ל

סעיף ה'

- א) אם אין לו עפר לכסות רק למעלה לא ישחוט עד שיהיה לו עפר . . . . . לא

- (ב) אם אין לו עפר רק לכסות אם מברך בעפר או על כיסוי דם לחוד . . . . . לא
 (ג) דעת אור זרוע דבעינן הזמנה . . . . . לא
 (ד) הזמנה בפה מהני . . . . . לא
 (ה) בסברת הפוסקים אם לא נתן עפר למטה אם זה דומה לכסוהו הרוח . . . . . לא
 (ו) אין לגוי לכסות עפר למטה . . . . . לב
 (ז) עפר דלמטה אין להיות לחה כמו דם שלמעלה . . . . . לב
 (ח) למה צריך הזמנה למ"ד מצוות א"צ כוונה . . . . . לב
 (ט) למה אין מברכין לפני השחיטה בשעה שנותן עפר למטה . . . . . לב
 (י) אם שחט על עפר תיחוח ונתכסה כבר משהו מהדם לא יברך . . . . . לג

סעיף ו'

- (א) לא בעינן שיכסה בסכין דוקא . . . . . לג
 (ב) אם צריך לרחוץ היד לפני שעושה כיסוי . . . . . לד
 (ג) אין מכסין על ידי הרגל גם כשהו רק דרך גרמא . . . . . לד
 (ד) הטעם שאין מכסין ברגל . . . . . לד
 (ה) אם מותר לעשות פעולות שאינם נקיות במקום שכיסה הדם . . . . . לד
 (ו) הא דאין לבנות המצוה הוא מה"ת או מדרבנן . . . . . לד
 (ז) בביאור למה למצות בכגד או בסנדל לא מקרי ביזוי . . . . . לה
 (ח) הטעם דילפינן דאין לבנות מצוה הוא מדם . . . . . לה
 (ט) הידור מצוה הוא מה"ת או מדרבנן . . . . . לה
 (י) אלם ששחט מכסה או לא . . . . . לה
 (יא) היאך יליף מושפך וכיסה שלא יכסה ברגל . . . . . לה
 (יב) מצטער אם פטור ממצות כיסוי . . . . . לו
 (יג) אם סכין הוי כלי שרת . . . . . לו
 (יד) למה לא מרקדקין לכסות בסכין השחיטה . . . . . לו

סעיף ח'

- (א) במצות מילה שיכול למול את בנו אי מותר לו לכבד אדם שני במצות מילה . . . . . לו
 (ב) אם גם בשוחט עוף של אחר זוכה במצות כיסוי . . . . . לח
 (ג) כמה זמן צריך להמתין עד שיהא חייב לכסות כשהשוחט אינו מכסה . . . . . לח
 (ד) קושית רעק"א ל"ל לימוד ע"ז תיפוק ליה מחש"ו ששחטו דחייבין לכסות . . . . . לט
 (ה) ו' חקירות בדיון חובת כיסוי להשוחט או להרואה . . . . . לט
 (ו) כמה פרטים בדיון עשר זהובים שכר מצוה (ט' פרטים) . . . . . לט
 (ז) בענין גדול העונה יותר מן המברך . . . . . מא
 (ח) אם מותר לכסות הדם על ידי גוי . . . . . מב
 (ט) אם הקדים ושחט לפני השני אינו משלם לו י' זהובים . . . . . מב

- י) אם המכסה טוען שהשוטט כברו נאמן . . . . . מב
 יא) אם תפס מפקינן מיניה או לא . . . . . מג
 יב) דעת הרמב"ם בדין זה . . . . . מג
 יג) אם מונע אותו שלא לעבור על לאו משלם י' זהובים או לא . . . . . מג
 יד) חרש המדבר ואינו שומע . . . . . מג

סעיף ט'

- א) למה כתב התנא במשנה מאה חיות או מאה עופות ולא כלל חיה או עופות . . . . . מג
 ב) למה נקט מספר מאה דוקא . . . . . מד
 ג) אם דיבר בין שחיטה לשחיטה יכסה קודם ויכרך עוד הפעם . . . . . מד
 ד) בעיהכ"פ אם מותר לכסות באמצע השחיטה אחר שכבר גמר לשחוט הראשון . . . . . מד
 ה) לשון יחיד כולל הרבה . . . . . מד
 ו) סברא למה כיסוי חיה ועוף אינם נחשבים לשתי מצות . . . . . מד

סעיף י'

- א) אם צריך לגרר הדם כדי לכסותו מלמטה . . . . . מה
 ב) בדברי המנהיג דברכת אירוסין יכול לברך לאחר זמן כמו ברכת כיסוי הדם . . . . . מה
 ג) דם שדיחה מראהו ראוי לכיסוי או לא . . . . . מה
 ד) גם מראה שחור דם הוא שחייב לכסותו . . . . . מה
 ה) בכסהו הרוח דפטור מלכסותו אם זה דוקא כשנתכסה בדברים שמכסין בהם . . . . . מה
 ו) דם שנתייבש אם מועיל לה כיסוי . . . . . מז

סעיף י"א

- א) כסהו הרוח וחזר ונתגלה מכסה בברכה או לא . . . . . מז
 ב) אם עבר וכיסה בדבר שאין מכסין בו אם מכסה אח"כ בברכה או לא . . . . . מז
 ג) אינו חייב לכסות רק פעם אחד . . . . . מח
 ד) אם קטן כיסה אם מהני . . . . . מח
 ה) ראיות מהר"ם שיק דבכיסה הרוח וחזר ונתגלה חייב בברכה . . . . . מט
 ו) במי שבירך וכסהו הרוח אם מותר לכסות שנית באותה ברכה . . . . . מט
 ז) אם שחט לכתחלה נגר הרוח פטור כשחזר ונתגלה אח"כ אף שמפסיד הברכה . . . . . נ

סעיף י"ב

- א) כמה פירושים מהו דם הקזה . . . . . נ
 ב) קושיא למה השמיט הרמב"ם דין דשחט חיה ואח"כ בהמה או להיפך . . . . . נ
 ג) בקושיא למה מראה דם קובע ולא הרוב או ס' כמו בכל דיני תערובות . . . . . נא

סעיף י"ג

- נא (א) כוונת המחבר ברם חיה ולא דם עוף . . . . .
- נא (ב) אין לבטל מצוה עשה לכתחלה . . . . .

סעיף י"ד

- נא (א) כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו . . . . .
- נב (ב) בקושי המנ"ח על השיטות הסוכרים דם כבוש אסור מדרבנן . . . . .
- נב (ג) אם בלח יש בילה . . . . .
- נג (ד) אם יש עפר למטה מקרי כאילו הוא נתן . . . . .
- נג (ה) טעם למה השמיט הטור הך דינא והביאו בשם בעל העיטור . . . . .

סעיף ט"ו

- נג (א) אימתי באה לפרש רק במשנה או רק בברייתא . . . . .
- נה (ב) דעת רבינו יהודה החסיד אם צריך לכסות כל הדם . . . . .
- נה (ג) בדעת ספר המאורות דאין לגרר הדם כדי לכסותו מלמטה . . . . .
- נה (ד) בהא דאין שוחטין חוץ לגומא . . . . .
- נו (ה) בכוונת המחבר דאינו צריך להמתין עד שיצא כל הדם . . . . .
- נו (ו) ראיות האור שמוח דאין צריך לכסות כל הדם . . . . .
- נו (ז) דעת הרמב"ם אם צריך לגרור דם שעל הסכין . . . . .
- נו (ח) בדעת הרמ"א דצריך לכסות דם הנפש . . . . .
- נו (ט) קושיית האחרונים על דין דאין צריך לכסות כל הדם . . . . .

סעיף ט"ז

- נו (א) אם עבר וכיסה בשבת הוי מצוה הבאה בעבירה או לא . . . . .
- נח (ב) אם יש איסור גיבול בכיסוי עפר בשבת . . . . .
- נח (ג) אם מותר לשחוט בן פקועה בשבת . . . . .
- נט (ד) מחללין שבת לחולה חברו . . . . .
- נט (ה) בכיסוי בשבת וכיו"ט אם יש לו דקר געוץ ואם אין לו . . . . .
- סא (ו) דברכי הרשב"א דלמה לא אמרינן ערל"ת משום דהוי עשה דפשיעה . . . . .
- סא (ז) בשוחט לחולה בשבת שוחט אחד או שנים . . . . .
- סא (ח) שחט במיזיד אם מכסה במוצאי שבת קודם הכרלה . . . . .

סעיף י"ז

- סב (א) למה לא הביא המחבר כל הדוגמאות של המשנה . . . . .
- סב (ב) אם יש איסור לשחוט טריפה . . . . .

- ג) אם יש ללמוד מדין זה דאין לכסות הדם מיד . . . . . סב
 ד) עוד בנידון הנ"ל . . . . . סג
 ה) מתי מברכין ברכת השחיטה . . . . . סג
 ו) קושית האחרונים למה מותר שחיטת חש"ו ולא הוי דשיל"מ . . . . . סג
 ז) למה מהני שחיטת קטן כשגדול עומד עליו . . . . . סד
 ח) הטעם דאינו מועיל שחיטת חש"ו כשאין גדול עומד על גביו . . . . . סד
 ט) בסברת ר"מ דחייש למיעוטא . . . . . סד
 י) קושיא היאך יליף משחוטאי חוץ דשחיטה שאינה ראויה לאו שמה שחיטה . . . . . סה
 יא) עוד י"א נקודות ומראה מקומות בדין שחיטה שאינה ראויה . . . . . סה
 יב) בחולין שנשחטו בעזרה אם קיי"ל דבעינן שחיטה הראויה . . . . . סו
 יג) שחיטת שבת הוי שחיטה ראויה . . . . . סז
 יד) המקור דבעינן שחיטה ראויה . . . . . סז
 טו) שחיטת ישראל בהמה של עכו"ם נבילה לדעת מהרש"ל . . . . . סח
 טז) שוחט ואינו רוצה לאכול מברך על כיסוי הדם . . . . . סח

סעיף י"ח

- א) אם מותר להרוג הבהמה שלא לצורך אכילה . . . . . סח
 ב) אם מותר לצוד עופות וחיות שלא לצורך אכילה ופרנסה . . . . . סט
 ג) לכן נח אם אסור בשר שמת מאליה . . . . . ע
 ד) אם יש ללמוד מדין דהכא דלא בעינן שהדס יהא מכוסה כל הזמן . . . . . ע
 ה) אם שוחט או נוחר בן פקועה ס"ל להפמ"ג דנפטרי מחובת כיסוי . . . . . ע
 ו) אם יש ללמוד מכאן דאין צריך לכסות כל הדם . . . . . עא
 ז) כיסוי הדם אינו מעכב את האכילה . . . . . עא

סעיף י"ט

- א) הטעם שצריך לברוק הסימנים והסכין קודם הכיסוי . . . . . עב
 ב) אופן בדיקת הסכין לאחר השחיטה . . . . . עד
 ג) אם נאבד הסכין והסימנים יכול לכסות בכרכה או לא . . . . . עד
 ד) באופן שמכסה רק מדרכנן אינו חייב לברוק הסכין והסימנים . . . . . עד
 ה) אם יש ראייה מכיסוי הדם לדין אם מברכין אם"ס בכרכות . . . . . עה
 ו) אוזות הלעושות אם צריך בדיקה לפני הכיסוי . . . . . עה
 ז) אם יש להוכיח ולדחות דברי הגו"ב דאם אי אפשר לברר עד הסוף פטור מלברר . . . . . עה
 ח) אם עדיף לכסות באמצע הכרכה או רק אחר שכבר גמר לברך . . . . . עו
 ט) אם ספק בכרכות להקל לא אמרינן כשיש ספק במצוה . . . . . עו

סעיף כ'

- א) בחיה אין מכסין לפני בדיקת הראיה . . . . . עז

- (ב) בהדין דאין מכסין בברכה בספק טריפה . . . . . עז
 (ג) טריפות דרבנן חייבת בכיסוי או לא . . . . . עח
 (ד) בשהיה כל שהוא בעוף אם יכרך . . . . . עח
 (ה) בדיקת הראיה בחיה מדרבנן . . . . . עח
 (ו) נאכד הראיה אם מכסה בברכה . . . . . עט
 (ז) כמה שכתב הב"ח דספק בשחיטה לא הוי גבילה . . . . . עט
 (ח) דעת הב"ח דאין לשחוט עוף על דם חיה . . . . . עט
 (ט) קושית האחרונים אם נימא דמעכב בדיקה . . . . . פ
 (י) אם נמצא הסכין פגום פטור מלכסות או מכסה בלא ברכה . . . . . פ
 (יא) ראייה מדברי הש"ך דאם אי אפשר לברר עד הסוף גם כן מבררין . . . . . פא

סעיף כ"א

- (א) בדין כיסוי אם מעכב את האכילה . . . . . פא
 (ב) בקושית הטו"ז דאין גזירות אחר חתימת התלמוד . . . . . פב
 (ג) בקושית הב"י דשורף טליתו ושוחק דיגר זהב איכא איסור בל תשחית . . . . . פג

סעיף כ"ב

- (א) בדם הורדין איכא דם הנפש . . . . . פד
 (ב) אי חובת כיסוי חל מיד כשיצא דם מצואר הבהמה או כשמגיע לארץ . . . . . פד
 (ג) שחט בהמה מסוכנת ולא פירכסה אם מותר לישראל . . . . . פה
 (ד) קושיא דשוחט בשבת יהא פטור משום התראת ספק . . . . . פה

סעיף כ"ג

- (א) בקושיא למה מצות לאו ליהנות נתנו הרי יש לו שכר מצוה . . . . . פה
 (ב) מצות לאו ליהנות נתנו הוי לכתחלה או דיעבר . . . . . פה
 (ג) אם מכסין בשאר איסה"ג (חוץ מעפר עיר הגדחת) גם כן . . . . . פו
 (ד) בהקדש אין חובת כיסוי . . . . . פו
 (ה) טעם דהמחבר השמיט הדין של מכסין בעפר עיר הגדחת . . . . . פו
 (ו) קושית הבית שערים בדין שחיקת כלי מתכות . . . . . פו
 (ז) ביאור הגמ' אם מכסין בעפר עיר הגדחת . . . . . פז
 (ח) אין מכסין בחול שהיוצר צריך לכתשו (ביאור הגמ' שם) . . . . . פז

סעיף כ"ד

- (א) אם בזמן שישראל הין במדבר היה עפר המדבר מצמחת . . . . . פט
 (ב) כיסוי בשלג . . . . . צ

דברי אגדה

למה מכסין את הדם גם למטה

מצות כיסוי הדם הוא דצריך ליתן דם למעלה לכסות הדם, ולפני זה צריך ליתן או להזמין עפר ליתנם גם למטה כדי לכסות הדם מלמעלה ומלמטה. וצריך ביאור התינוח למעלה מוכן הדבר למה צריך ליתן שם עפר שזה חובת המצוה, אמנם למטה למה צריך ליתן עפר דוקא הרי מה לי מה שיש למטה הרי בממילא נעלם מעין כל הרואה, ובוודאי יש בזה איזה רמז גדול וחשוב מה שיש ללמוד מזה לעבודת השי"ת.

והוא דהעפר מרמז על האדם, דהאדם נוצר מעפר כמאמר הכתוב "וייצר ה' אלק' את האדם עפר מן האדמה", וכן המשיל הפייטן בלשונו "אדם יסודו מעפר וסופו לעפר", ודם מרמז על זריזות ורתיחות, והוא שהדם בא מן הלב והולך ומתפור בזריזות ובמהירות גדולה מאד לכל חלקי הגוף ובתדירות יתירה, ואינו מפסיק אפילו לרגע קט, וכן אינו עייף ויגע, וגם חומו רב, והרמז בזה הוא דאחר ששחט העוף לצורך אכילתו צריך לכסות הדם בעפר לרמז דהאדם כל ימי חלדו מיום יצירתו מעפר ועד אחר זיכולא בתרייתא בעפר, צריך לזכור להתנהג בכל מצוות ה' בחריצות וזריזות ובהתלהבות עד כמה שאפשר.

ובזה אמרנו לפרש למה שמו "דם פסח ומילה" על הדלת להגן עליהם בשעת יציאת מצרים דדוקא בשני מצוות אלו אשכחן מצות זריזות במילה דרשו עה"פ "וישכם אברהם בבוקר" דבעינן זריזות וכן במצות פסח דאכלו אותם נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם מוכן ומזומן לצאת ממצרים כהרף עין, ולכן שמו דם שלהם שמורה על ענין זריזות והתלהבות של המצוה שראוי להגן

עליהם בשעת זעם (ויפה המליצו הספרים אל תאכלו ממנו נא וגו' כי אם צלי אש וגו' והוא דהתורה מצווה בקרבן פסח לאכול אותה בשמחה ובלהט דקדושה ולא נא).

ב. ועוד יש לרמוז בזה, בהקדם מה דקיימא לן בחושן משפט (סי' ש"ס סעי' ה') דשינוי החוזר לברייתו אינו קונה, היינו דאע"פ ששינוי קונה, היינו דוקא כשהשינוי נשאר קיים לעולם, אמנם שינוי הנעשה באופן שלאחר זה יכולים לבטל לגמרי השינוי הרי גם בזמן שהשינוי נמצא אינו נחשב למציאות ששונה משהו כיון שיכול להתבטל ולחזור לקדמותו כמו שהיה לפני שנעשה השינוי.

ובתבו הספרים דהנה בתורה נאמר "כי עפר אתה ואל עפר תשוב" נמצא דשינוי הנמצא בגוף שנעשה אדם בצורת רמ"ח איברים ושם"ה גידים אינו שינוי שקונה ואינו נחשב לכלום, ובזה מוכן למה נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא משנברא (עיין עירובין י"ג ע"א) אמנם להנצל מזה יש כמה עצות שעל ידה יתעלה האדם לצאת מגדר שינוי החוזר לברייתו.

א) על ידי זה שנושא אשה והאשה הינה עצם כראיתא בבראשית וחוזרת אל עפר אם כן אין השינוי נחשב שינוי החוזר לברייתו, ואשתו כגופו, ממילא מתעלה על ידה וחוזר אליו התואר אדם השלם כמבואר בגמ' יבמות ובמור אבהע"ז (סי' א').

ב) על ידי שאצלו אין דרכי הגוף תופסין מקום כלל והגוף נשתעבר לגמרי להנשמה נמצא דהעיקר אצלו הוא הנשמה המהורה החצובה מתחת כסא הכבוד ואין כוח לשום חטא לפגוע בה ולכן יש לו מציאות מצד עצמו, אף שהגוף חוזר לעפר.

ג) על ידי שעובר את השי"ת כצדיק גמור ואין לו שום קנאה. נמצא דאינו נרקב בקבר לעולם ואינו חוזר לעפר (וע' משנ"ה ח"ט בתשו' יורה דעה שיש סוגי צדיקים שאין הבשר שלהם חוזר אל עפר ולפי זה הכוונה ואל עפר תשוב למקום עפר אבל בשרם וגופם המהור לא נעשה עפר).

ד) לפי מה דמבואר בב"י או"ח (סי' ש') בשם ספר שבלי-לקט דאבר אחד יש באדם (ששמו לזו כמבואר בא"ר אות ב' מספר מטה משה) שאינו נהנה באכילה אלא במוצאי שבת ומבואר במדרש רבה (ויקרא פי"ח א' וע' תוס' ב"ק ט"ז ע"ב) דעצם זה נשאר לעולם וממנו יבנה הגוף לעתיד לבא בתחיית המתים והנה אם האדם הזה מהדר באכילת מלוח דמלכה אם כן כיון שעצם לזו נשארת אז מקרי כאילו הגוף שלו אינו חוזר לברייתו למצב של עפר משא"כ אם אינו אוכל מלוח דמלכה אינו מתייחס כלל לעצם לזו נמצא דאין זה חשוב אצלו אבר הזה ולכן הולכין בתר רוב חלקי הגוף וכיון שרוב חלקי הגוף נתבטלים וחוזרים אל מצב של עפר מקרי שינוי החוזר לברייתו.

ומבל הג"ל יוצא דלולי סיבת הג"ל אין האדם נחשב למציאות ולבריה בפני עצמו אלא כמו עפר ממש דהשינוי שנעשה ממנו שיצא ממצב עפר למצב של אדם אינו נקרא שינוי ולכן כשהוא הולך לאכול ורוצה לשחוט חיה או עוף, נתעוררת השאלה: למה אתה הורג אותם בשביל למלא תאוות נפשך? ולכן נתנו לו המצוה של כיסוי הדם שלוקח הדם של החיה והעוף ומכסהו בעפר משני צדדיו מלמטה ומלמעלה ועי"ז נזכר למה מותר לו לשחוט אותם הרי אין אני ראוי לכלום דהרי מאין אני בא מעפר ולאן אני הולך למקום עפר ועי"ז יתעורר בחשבון הנפש ובתשובה שלימה כדבעי ובזכות זה שעושה תשובה כדבעי נעשה כבריה חדשה שאין עליו חטא ויכול לאכול.

יורה דעה

הלכות כיסוי הדם

סימן כ"ח

סעיף א'

השוחט חיה או עוף צריך לכסות דמו, בין צדן עתה בין שהיו מזומנים בידו, הג"ס והכיסוי הוא מלוא פני עלמה, אבל הקחיטה כקירה אף אם הזיד ולא כיסה.

שישיג השלימות האמיתי על דרך שאמרו ז"ל אמינא אנא מילתא בטעמא ובפרט בזמנינו אלה שהכל דוצים לידע הטעמים אף שחס ושלום לחשוב כי זה הוא הטעם היחידי על המצוה ולכן כתב החינוך "משרשי המצוה" ולא טעם המצוה כלומר דוה דק חלק אחד מן השורש שיש במצוה זו אבל ודאי יש בה טעמים אחרים כמוסים שאין אנו משיגים עליהם.

כמה טעמים למצוה זה

בתורה בפרשת אחרי (ויקרא י"ז י"ג) נאמר, ואיש איש מבני ישראל, ומן הגר הגר בתוכם, אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל, ושפך את דמו וכסהו בעפר.

ובספרים כתבו כמה טעמים למה נצטוו על מצוה זו, וגם ההבדל בין מצות כיסוי שנוהגת דוקא בחיה ועוף ולא בבהמה ושאר מינים הטהורים, (עיי' מצות המלך מצוה קפ"ז).

והרי לך כמה טעמים במצוה זו!

א) איתא בספר כל בו (סימן ק"ח - קרוב לסוף הפרק) למה זכו חיה ועוף לכסות דמן יותר מבהמות לפי שכשהפילה דבקה את עצמה מעל הגמל כשראתה יצחק נשרו בתולותיה והיה יצחק חושד לאליעזר שבא עליה וסיפר לו כל הענין כולו שנאמר ויספר העבד ליצחק והביאו אל המקום שנפלה והראו לו דם הבתולים "כי באת חיה אחת ושמדה אותו שלא לקקוהו כלבים ושאר חיות השרדה" ולכן זכו.

ובהקדמה למצות המלך כתב דאע"פ דאמרו חז"ל אין טעם במצות כי גזירות הם מלפניו, אמנם כתב בספר מאה שערים (להריקנטי) דמצד המצוה הוא השי"ת שמו נעלם מעיני כל חי על זה אמרו אין טעם במצות אמנם מצד כוונת המצוה יש לנו לתת טעם כדי לעורר לבו של אדם לעשותו כי כשימצא אדם המצוה מוטעמת לחכו יחפוץ בלבו לעשותה והוא סיבה

ג) ובספר רקנאטי כתב דמצות כיסוי הדם יש לה סוד והוא לחלוק כבוד למדת הדין שלא יתקבצו שם עיי"ש (ועיי"ן דמב"ן שהסביר כזה סוד שער לעזאזל ועיי"ן במפרשים שכתבו כן בענין מים אחרונים).

ד) והרמב"ן כתב דהצד ציד במקום צידתו שם שחטו ומיחזי כזובח לשעירים על פני השדה לכך אמרה תורה וכסהו בעפר והם לא שכיחי בבית.

ועיי"ן בילקוט הגדשוני כאן יו"ד (סי' כ"ח) שהביא מדשב"ם כרי שלא יבוא לאכול הדם עיי"ש באדיכות ועיי"ן עוד שם לקמן בהשמטות ועיי"ן כאן לקמן בשם בעלי הנפש.

והחילוק בין בהמה לחיה ועוף כתבו עוד הסברים.

א) בתשו' רמ"ע מפאנו (סי' ל"ז) הובא באליה רבה אר"ח (סי' ל"ב) דעוד מעוף עדיף לעשות מהם דצעות לתפילין מעור בהמה דרוח קדושה שורה בעוף יותר מבהמה וכן בעוף יותר מבחיה וזה מורה במהותו שהעוף יותר קל ללכת מבהמה והעוף יותר קל מחיה יולכך טעון כיסוי דם שתי אלו (ועיי"ן מהד"ל דלעתיד לבוא יזכה כל הקהל לעוף כמו יונה).

ב) בספר בעלי הנפש איתא דדם בהמה דם גס הוא ועכוד ונפשו של אדם קצה בה ולכן לא יבוא לאכלו משא"כ דם עוף קל ורך הוא יש לחוש יותר שמא יבוא לאכלו.

ג) ובגמ' חולין (פ"ד ע"א) דם בהמה פטור מכיסוי שנאמר בתורה על האדן תשפכנו כמים מה מים לא בעי כיסוי אף דם בהמה לא בעי כיסוי.

ויש שאמרו אדיה היה שבא ושמד אותה ולכן זכתה כל חיה הנאכלת לכסות דמה.

ועוף נמי זכה לפי שלמד לקין לקבור הבל אחיו כמו שמפורש בתנחומא (בראשית י') ע"כ.

ב) ובמדרש ילקוט (רמז ק"ט) איתא לפי שראתה ברוח הקודש שעתידי לצאת ממנה עשו הרשע נודעוה ונעשית מוכת עץ ויצא ממנה דם בתולים מיד אמר הקב"ה לגבריאל רד ושמוד את הדם שלא יסריח ולא יהיה בו מום ע"כ ויש להסביר שלא יהיה סתירה בין המדרשים דהחיה והעוף שמרו שלא יבוא כלב וילקוהו ויאכלוהו אבל גבריאל רק שמר שלא יסריח באיכות ולכן זכתה חיה שמכסין דמן (ועיי"ן בפרקי דר"א פרק ט"ז).

ובספר הרוקח (אות שי"ט) כתב מצאתי כתוב באגדה שהלכו יצחק ואליעזר לאותו מקום ומצאו שם חיות ועופות שמכסין הדם ובהמה לא יצאה לכסות (ואמרו דמדדשות חלוקות הן).

ובמדרש דבה בראשית (כ"ב י"א) אמר דב יצחק בן פדת עופות השמים וחיות טהורות קברוהו להבל ונתן להם הקב"ה שכרן ב' בדכות שמבכין עליהן אחד לשחיטה ואחד לכיסוי הדם (ובילקוט (רמז ל"א) כתב דעורב אחד בשעה שמת עורב שני וחפד וטמן אותה בקרקע לפנייהם ובשכר זה זכו שכשהן מולידין בנים אע"פ שבורחים מהם נתן להם הקב"ה מזונם ומבקשים למטר והקב"ה נותן).

בו עכ"ז לא הדרם עצמו נפש ואין כיסוי אלא למורגש ולא להיולי הגם שישינו עיי"ש מה שהסביר.

אם יכול לאחר מצות כיסוי או חייב לכסותו תיכף ומיד אחר השחיטה

הנה קיי"ל שיהויי מצוה לא משהינן (עיין ביבמות ל"ט ע"א - ומ"ז ע"ב שם) ועיין שו"ת נודע ביהודה תניינא יו"ד (סי' קס"ז) שאף במילה שלא בזמנה (כגון שהיה התינוק חולה או אונס אחר שלא נימול ביום וקל וחומר הוא ממילה שחייב באותו יום איכא ענין של זריזות כל שכן שלא לדחותו ליום אחר השמיני) מכל מקום יום שראוי התינוק למול חשוב זמנו ואינו רשאי לאחר ליום אחר והפוסקים הסבירו דענין הזריזות גורם דגם באותו יום יש ענין להקדים המצוה כל כמה דאפשר והא דאמרו דשיהויי מצוה לא משהינן היינו דוקא לגבי הפרט שלא לדחותו ביום אחר כדילפינן שם ביבמות דגר מלין אותו מיד שקיבל עליו המצות וכתב בשו"ת שכות יעקב (ח"א סי' ל"ד) לדייק מדברי הר"ש והרע"ב במס' טהדות (פ"ט מ"ד) דאותו היום מקרי מיד עיי"ש הרי דשיהויי מצוה קאי שלא לדחותו בעוד יום אבל באותו יום גופא איכא עדיין מצות זריזות למצוה.

ומתוך הקדמה זה יש לחזק דברי הפלתי כאן (סק"א) שהביא דברי הגמ' בכיצה (ח' ע"א) דאמרו דבהדי דעושה כתישה דוחה ל"ת ועשה דיום טוב לשבות ממלאכה ואין עשה של כיסוי הדרם דוחה ל"ת ועשה והקשה מה היה הו"א דידיחה עשה דכיסוי הל"ת דיו"ט, הרי אפשר לקיים שתיהן לקבל הדרם בכלי ולכסותו בלילה כאשר עובר יו"ט, ומה תאמר אין מקבלין דם של שחיטה בכלי משום גזירה דעבודת

(ד) ובספר בעל הטורים דם חיה ועוף טעונין כיסוי שאין מקריבין ממנו על המזבח (חוץ מתורים ובני יונים - ולא פלוג בעופות) שלא תהא מדת הדין מקטרגת איך דם יאכל דם לכך צוה לכסותו.

(ה) ובספר החינוך כתב טעם הכיסוי מפני שהנפש תלוי בדם ויש קצת אכזריות בנפשנו לאכול הבשר והנפש שפוך לפנינו ובבהמות לא נצטוונו לכסות לפי שדם הבהמה ניתן לקרבן ולכפרה על נפשותינו עיי"ש.

(ו) ובספר אור החיים כתב כי לצד שדמו הוא נפשו מהמוסר לנהוג בו כבוד כדרך שצוה ה' לקבוד אדם מת משום כבודו וטעם שלא אמר כדרך שאמר בבהמה נפשו בדמו אולי שהבהמה יש לה נפש והיא נתונה בדם אבל חיה ועוף אין להם נפש כבהמה אלא הדרם הוא במקום הנפש ולזה אינם באים על המזבח לכפר כבהמה זולת תורים ובני יונה וגם המה אין בדמם הזאה על המזבח אלא מיצוי כשמולק.

ושם להלן ונתתי אל לבי לדעת מה טעם יצו ה' לכסות הדרם חיה ועוף ולא דם בהמה בשלמא דם הנזרק על המזבח הוד ותפארת לו מדם חיה ועוף אבל דם שחיטת חולין אשר הוא נופל וגלוי לעינים למה תגרע מחיה ומה גם למה שמצינו שבחר לו ה' קרבן מהבהמה ולא מחיה ועוף זולת תורים ובני יונה ולפי מה שפרשנו שחיה דמה הוא הנפש עצמה משא"כ הבהמה כי יש לה נפש מלבד הדרם והיא מורכבת בדם ואין דמה עצמו נפשה לזה לא צוה ה' לכסות הדרם אלא הדרם שהוא עצמו נפש משא"כ הבהמה שאין הדרם עצמו נפש כמו של חיה ועוף והגם שגם בדם בהמה יש נפש

פסח) כתב דהראיה הוא מחלבים שהקטירו ולא מאברים דהרי אברים קודמים לנסכים ולא היו אומרים שירה אלא בשעת נסכים ובוים ואם ימתין תדחה מצות שירה והטעם כתבו ראשונים ע' במאירי בפסחים וכן כתב בלחם משנה (פ"א הל' י"ח בהל' קרבן פסח). ועיין בקרן אורה (מנחות ס"ג ע"ב) שאף בישול בשר חטאת ציבור מותר בשבת משום חביבה מצוה בשעתה ומ"מ מגמ' פסחים (ע"א ע"א) משמע דאכלו אותו חי מכל זה הוכיח הפלתי לדבריו דבעינן כיסוי תיכף ומיד דאל"כ יקשה כהנ"ל.

ב) ובפתחי תשובה (סק"ב) הביא בשם שו"ת זכרון יצחק (סי' ק"י) לדייק בן מדברי הרמ"א (סעיף ד') שכתב דבספק כיסוי ישחוט עוף ויכול לברך על הכיסוי ולא כתב חיה או עוף משום "דעיקר מצות כיסוי לכסות תיכף מיד כשיוצא הדם" עיי"ש.

אמנם הפרי מגדים במשכבות זהב (ס"ק י"ג) כתב עוד אבאר לך "דמצות כיסוי הוא כל זמן שירצה ולא דוקא מיד ומיהו לכתחלה ודאי נכון לכסות מיד דחביבה מצוה בשעתה, "ושמא ישכח" וראיה משחט חיה לא יכסנה עד שיבדוק הראיה (כבסעיף י"ט) ואי הוי מצות עשה מיד היאך עוקר מצות עשה בשביל בדיקת הראיה, וכי תימא יש כוח ביד חז"ל לעקור דבר מה"ת הוי להו לתקוני לכסות מיד ולברך אח"כ או בלא ברכה כי אין הברכות מעכבות, ופשוט הוא דלא כמו שכ' בבלתי, ולקמן (באות י"ז) חזר עוד הפעם על דבריו (ועיין שם עוד בשפתי דעת ס"ק כ"ט).

ומדין דשחט מאה עופות כיסוי אחד לכולן משמע דאין לכסות מיד דהרי הוא שוחט מאה אחד אחר השני אין ראיה די"ל דיעבד קתני, ובגמ' (פ"ד ע"א) אמדו יצא

כוכבים כדלעיל (בסי' י"א סעי' ג') הרי אין זה רק מדרבנן וקיי"ל דאין עשה דוחה ל"ת באופן שאפשר לקיים שניהם ולמה ידחה משום זה עשה של תורה (ע' בספר מלא הרועים מערכת עדל"ת (אות כ"ו) שכתב דסברא זה דאפשר לקיים שניהם לא מספיק אי אפשר לקיים מה"ת אלא בעינן גם שיהא אפשר לקיים שניהם מדרבנן עיי"ש, ולכאוי מזה משמע דלא כהפלתי אמנם יש ראיה לפלתי מתוס' שבת (ק"ל ע"ב) ד"ה שלא בנדון, שהקשה הרי אפשר לקיים שניהם על ידי גגות וקרפפות עיי"ש והשתא הרי התם ג"כ אסור מדרבנן עכ"פ ואפ"ה הקשה מטעם דאפשר לקיים שניהם עיי"ש, ויש להעיר עוד מדברי הרשב"א ביצה (ח' ע"א) דאפשר לקיים שניהם למחר לא מקרי אפשר לקיים שניהם דאין מעבירין על המצות ולפי זה בערב כבר מקרי למחרן "ולכן מחדש דודאי עיקר מצות כיסוי לכסות תיכף כשיצא הדם מהנשחט ולא יאוחר ואם איחר ממש ביטל מצות כיסוי", וכיוצא בזה אמרינן בגמ' מנחות (ע"ב) דהקטר חלבים זמנו כל הלילה ואפ"ה דוחה שבת משום חביבה מצוה בשעתה ואף כאן בכיסוי הדם חביבה מצוה לכסות מיד ודחי יו"ט ולכן היה הו"א דידחה עשה דכיסוי הדם קמ"ל דאינו דוחה משום דהוי עשה ול"ת.

ומקור הדברים בגמ' מנחות (ע"ב) דאמרו אמר רבי שמעון בא וראה "כמה חביבה מצוה בשעתה" שהרי הקטר חלבים ואברים כשרים כל הלילה, וקיי"ל דאברי תמידים ומוספים של שבת מקריבין אותם בשבת, ואין אומרינן להם להמתין עד שתחשך דחביבה מצוה בשעתה. ועי' פסחים (ס"ח ע"ב), וכן בחלבים של קרבן פסח שחל בשבת הקטירו בו ביום, וכן פסק הרמב"ם (בפ"ד מהל' מעשי הקרבנות הל' ג'), ובאור שמח (פ"א הל' י"ב מהל' קרבן

שיכסו תיכף ומיד מודים דעבר עבר והמתין לא מקרי כאילו לא קיים המצוה אלא בעינן לקרבו כל כמה דאפשר אמנם לעומת זה יש סוכרים דלא בעינן שיהא תיכף ומיד דהמצוה מן התורה נאמרה לכסות ואין זה תלוי בזמן אלא מהנכון לעשותו כל כמה יותר מהר שאפשר כדי לקיים מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה.

חובת כיסוי הוא שיכסה פעם אחד או בעינן שיהא מכוסה ועומד

יש סברא לומר דיש חיוב לכסות הדם, "וישיהא מכוסה ועומד כל הזמן", אבל מצד השני יש לומר דחובת כיסוי הוא שיכסה הדם, וכיון שכסוהו פעם אחת כבר יצא ידי חובתו.

וראשון המדברים בזה הוא הגאון בעל תורת חיים שכתב בחי' חולין במשנה "כסוהו ונתגלה פטור מלכסות", לכאורה משמע דדוקא שנתגלה דיעבד אבל לכתחלה אסור לגלותו, ואם כן יש לתמוה על השוחטים ברחוב העיר מקום דריסת הרבים אע"ג דחזור ומתגלה מיד, ונראה דאורחא דמילתא נקט דאפי' לכתחלה מותר לגלותו וכו' אע"ג דגבי נ"ח קיי"ל כבתה אין זקוק לה ואפי"ה אין לכבותה בתוך שיעור הדלקה (ע' טור סי' תער"ב) דשאני התם דבעינן פרסומי ניסא עכ"ד ומדבריו יוצא שגם אם גורם שאחרים יגלו את הדם ג"כ מקרי כאילו הוא מגלהו ואין חילוק בזה אבל בסוף דבריו מסיק דמותר לגלות דחובת כיסוי הוא לכסות תיכף ומיד כשרואה הדם וכשעושה כן מיד נפטר מחובתו ויצא ידי המצוה ואין זה דומה למצות שילוח הקן דאמרינן שלח אפי' מאה פעמים וכדומה אלא פעם אחת פוטרו.

זה שמחוסר שפיכה פדיה או גרירה וכיסוי אין ראייה דבעינן שיהא סמוך בזמן אלא שלא יהא מחוסר מעשה דחסרון בזמן לא מקרי חסרון דזמן ממילא קאתי.

וכל הדיון כאן הוא חוץ ממה שאמרו זריון מקדימין למצות דזה שייך בכל מצוה ומצוה אלא כאן השאלה הוא אם אמרינן דמצות כיסוי כיון שהוא גמר מצות שחיטה בעינן מצד הדין שיהא סמוך ונראה תיכף לשחיטה או דיכול לאחר כמה שירצה והעיקר שישאר דם ויכסוהו.

ועיין בספר אמרי בינה (דיני שחיטה סי' כ"ב) שהקשה על הכרתי מגמ' ברכות (מ"ב ע"א) שמונה כל דבר שהוא סמוך ולא מונה דין כיסוי הדם עיי"ש, ועיין יריעות שלמה כאן (אות א') ד"ה מתוך דעובר על איסור דרבנן אם אינו מכסה מיד, וע' בדברי יוסף (סי' קל"ד), ובשו"ת מור ואהלות באהל ברכות והודאודת (סי' כ"ז) מה שכתבו, והפרי תואר (סק"א) ס"ל דהחויב הוא ג"כ תיכף ומיד אלא חידש דהחויב אינו חל רק כשהדם נוגע בארץ ולא כשנמצא באויר והפמ"ג חולק במ"ז (סק"ט) על זה עיי"ש.

והעיר לי ח"א דכוי אין שוחטין ביו"ט משום כיסוי ולכא"ו הרי הכיסוי יכול לכסות במוצאי יו"ט ולמה לא ישחוט הרי דמשום זריוות המצוה אמרו שלא לשחוט אותו ביו"ט ואפילו על ספק זריוות.

תמצית הדברים דנחלקו האחרונים אם בעינן שיכסה תיכף ומיד או לא דהרי יש שני טעמים לכסות תיכף ומיד (א) משום שמא ישכח (ב) משום שהמצוה שייך עוד למצות שחיטה ולכן נכון לקרבו כל כמה דאפשר ובוודאי גם הסוכרים דבעינן

הרי לן כמה טעמי שלא להרבות באכילת בשר.

(א) מפני חרבן בית המקדש אבל מטעם זה אין לאכול כלל חוץ מסעודות מצוה או לצורך בריאות (דרב גם כן לא אכל בישראל רק בסעודות מצוה כדאיתא בפרק גיד הנשה) וע' באה"ט או"ח (סי' קל"ד) וכן ידוע על כמה צדיקים, וכן מנהגו של כ"ק אאמו"ר שליט"א שאינו אוכל בשר בהמה כלל וגם בשר עוף רק בשבת וגם זה רק אם יודע ומכיר השוחט ומלחו את הבשר בבית.

(ב) מפני שמחיר הבשר הרבה ואם יפור ממונו יעני ח"ו ומשום טעם זה יש לו היתר אכילה אלא יש לו למעט באכילה ולא הרבה ואם באמת עולה הבשר זול משאר מאכלים אדרבא יעדיף לקנות בשר ובפרט אם זה לצורך בריאותו הרי בריאות הגוף עדיף ממנון (אף שצדיקים חביב עליהם ממנום יותר מגופם ע' חולין צ"א) וגם אז לא יאכל בשר שור דמבואר דמחזירין לחליו.

(ג) ע"ה אין לו לאכול בשר רק תלמיד חכם ועיין בדרישה (סק"ו) ולכן צ"ב מנין לרש"י דכוונת התורה והגמ' דוקא מפני טעם שלא יעני ואפשר דנקט הטעם שלא יעני משום דהתורה למדה דרך ארץ גם לפני חרבן הבית בזמן שבית המקדש היה קיים וגם לת"ח שידקדקו על ממונם.

אמנם הרמב"ם כשהביא דין זה כתב (בפרק י"ד מהלכות שחיטה הלכה א') (א) נוהג במזומן ואינו מוזמן "לא נאמר אשר

היאך להתנהג באכילת בשר בזמן הזה

עיין בטורי זהב (סק"א), שהביא דברי הגמרא בחולין (פ"ד ע"א) שדרשו, אשר יצוד ציד (ויקרא י"ז י"ג) (איש בין אין לי אלא במזומן שלא במזומן מנין ת"ל ציד מכל מקום, אם כן מה תלמוד לומר כי יצוד למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון, יכול יקח אדם מן השוק ויאכל תלמוד לומר וזבחת מבקרך ומצאנך ע"כ וברש"י כתב שלא יאכל בשר תדיר כדי שלא יעני דהרי לקנות בשר עולה הרבה כסף והמפרשים לא הביאו טעם זה, ובמכילתא (פרשת בשלח) אמרו למדה תורה דרך ארץ שלא ילמד אדם את בנו (לאכול) בשר ויין, ובפרשת כי תצא מבואר דבן סורר ומורה נעשה ע"י שתיית יין ואכילת בשר הרבה ולכן אין הכרח לפרש דכוונת המכילתא הוא כמו שכ' רש"י משום חשש שמא יעני, אלא כדי שלא יהא סורר ומורה ח"ו ולכן נקט בנו, ועיין במס' ברכות (מ"ז ע"ב) דעשרה דברים מחזירין את החולה לחליו וחליו קשה אלו הן האוכל בשר שור, בשר שמון, בשר צלי, בשר צפרים וכו' הרי דיש כמה פעמים טעם למנוע מאכילת בשר מחמת בריאות, ובגמ' שבת (ק"מ ע"ב) אמרו דעני ועשיר שניהם יאכלו בשר שיותר טוב לאכול בשר מלאכול ירקות, ובכתובות (ס' ע"ב) דאכילת בשר מועיל לבנים בריאים, ובפסחים (מ"ט) אמרו דעם הארץ אין לו לאכול בשר ובמס' ב"ב (ס' ע"ב) דמיום שחרב בית המקדש הפסיקו הפרושים לאכול בשר עיי"ש דבשר מורה על שמחה ותנוג.

תמיד מוכנים לעת מלחמה וזהו כוונת התנא "פת במלח תאכל" וכו' שהוא כלל ההרחקה בתכלית מן המנוחות והעידונים ע"כ. וראוי לציין דברי התוס' כתובות (ק"ד ע"א) עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו (וע' מדרש ילקוט דברים תת"ל) ועיין בספר התשב"ץ קטן (סי' תקל"ה) בשם תשו' הגאונים שהביא מדרש זה והוסיף הטעם כי מחמת שאדם מרבה במעדנים בכל יום בא לידי עבירה ומ"מ אין לו להיות בתענית כמבואר בשו"ע (סי' תקע"א סעי' ב') וכמבואר בתענית (י"א ע"ב) אע"ג דמשמע בב"מ (פ"ה) ועוד מקומות דצדיקים היו שוהין בתענית (וכן אני ראיתי על צדיק גדול אחד שנוהג בחסידות ופרישות יתירה ומתענה אע"ג שהוא ת"ח גדול מאד מאד) כבר כתב הראשית חכמה שער התשובה (פ"ד) דבשביל ליכות לתורה מותר גם לת"ח להתענות ומ"מ גם בזה לא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול ואדרבא הרי בזמנינו הכריעו הפוסקים דלא ירבה בתענית דהמציאות מורה שהוא מפריע ללימוד ולכן יאכל אמנם אם אוכל אין להרבות בתפנוקים, וצא וראה מה שכתב רבינו יונה במסכת אבות (פ"ב מ"ב) למעט התענוגים כדי שילמוד תורה הרבה כי המרבה בעידונין לא תשכון בתוכו החכמה ועיין בשו"ע אור"ח (סי' תקנ"א סעי' ט"ז) דאין לת"ח לחפש חומרא שלא לאכול בשר אחרי שהרשב"א כתב בתשו' (ח"ג סי' שי"ט) שאין המסגף עצמו בזה יכול לעמוד על התורה ועל העבודה ועיין ש"ך ביו"ד (סי' רכ"ח) דהכל הוא לפי טבעו של אדם יש אוכלים ופת במלח ומתענגים ומתעדנין כדניאל וחביריו שאמר ויתנו לנו מן הזרעונים ונהי' טובים ויש מתמוגנין כשאין יושבין על סיר בשר ועיין בהקדמת המחבר בדברי הפמ"ג אור"ח ד"ה והנה הכת ההיא

יצוד אלא דיבר הכתוב בהוה" (ע' שו"ע סי' פ"ז סעי' ב') ולכא' קשה למה שינה מדברי הגמ' וכתב הלחם משנה שכוונת הרמב"ם כדעת התוס' בחולין (פ"ג ע"ב) ד"ה במזומן על הא דתנן ונוהג במזומן משום דלא תימא דאשר יצוד כתיב וכוונתו דלפי רש"י (שם) ד"ה במזומן דפירש משום הכי תני במזומן איידי דשלות הקן ע"כ) לא הוי ליה לכתוב דיבר הכתוב בהוה משמע דהוא מפרש מה שכתב קודם נהוג במזומן וקשה למה לא כתב מה שאמרו בגמ' לימדה תורה דרך ארץ ותירוץ דגמרא יצוד קשיא והרמב"ם נתן טעם לציד ע"כ עיין בפמ"ג משבצות (סק"א) שהסביר דבריו ולפי הנ"ל י"ל דכיון דהגמ' נקיט טעם שנוגע לפני חורבן הבית לא ניחא ליה בטעם זה.

ב) ועיין בפמ"ג משבצות (סק"א) שהוסיף דהגמ' מסיק דאנו שאנחנו חלושים בטבע צריכים לאכול בשר (וע' יעב"ץ אבות פ"ז) ומ"מ כתב המהרש"ל בים של שלמה בפרק כיסוי הדם (סק"ג) דת"ח שאוכל בשר לא יעדן עצמו בתפנוקים והעתיק דברי הרמב"ם ז"ל שכתב (בהלכות ת"ת פ"ג ה"י י"ב) דאין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן עיי"ש ועיין שמלה חדשה (סעי' א') שזהו מקור של הפמ"ג ועיין בספר הקנינים על המשנה באבות מ"ח דברים שהתורה נקנית בהן עיי"ש ועיין בשו"ת בית שער אור"ח (סי' רס"ט).

ובספר אליה רבה אור"ח (סי' ק"ע ס"ק כ"ג) כתב בשם השל"ה דמי שאוכל רק כדי קיום גופו נחשב באכילתו סעודת מצוה עיי"ש ובספר מסלת ישרים (פ"ט) כתב להמחיש הדבר שינהיג עצמו כדרך יוצאי הצבא במערכותיהם אשר אכילתם בחפזון ושינתם עראי ועומדים

אשה גם יכולה לכסות

עייין משנ"ה מהד"ת ח"ב (סי' ה') כתב דאשה מצווה לכסות כמו איש עיי"ש וצינתי על הגליון מדברי התורת כהנים (פרשת אחרי) דיליף מהא דכתיב בתוכם דגם נשים חייבין במצות כיסוי וע' במדרש לקח טוב (שם) דהא דכתבה התורה "מבני ישראל" הזכרים לפי שאין דרכה של אשה לצוד עיי"ש דכל כבודה בת מלך פנימה ולא למעט אשה - והאחרונים דייקו דאין זה מצוה דכן משמע מתוס' בקידושין (ל"ד ע"א) לא דהקשה מגמ' ביצה (ח') משמע דאין זה מצוה - ובגמ' חולין (פ"ח ע"ב) כתבו דהוי הכשר מצוה ובוודאי אין כאן דין ודברים מצד צניעות דתלוי אם יש שם בני אדם אחרים או לא ולפי ראות עיני הדיין אלא כל הדין ודברים כאן הוא מצד עצם קיום המצוה על ידי אשה.

חיוב כיסוי הדם תלוי בהיתר אכילה ולא בשחיטה

האחרונים כתבו לחקור בשנים ששחטו בסכין אחד ואחד אחו בבית יד של הסכין והשני אחו בהלהב וזה שאחו בהלהב בירך על השחיטה מי הוא בעל הכיסוי הדם מי שאוחו בהקתא או מי שאוחו בהלהב או שניהם יכסו.

והנה שאלה זה תלוי במה שיש לחקור חובת כיסוי הדם שחייבה התורה ממה נובע החיוב ממעשה השחיטה או מהיתר אכילה וזאת בגמר השחיטה והוא דחובת שחיטה נגמרה בעוף בשחיטת רוב סימן אחד ובבהמה ובחיה בשחיטת רוב של שני סימנים ויש פלוגתא אם ישנה לשחיטה

הלומדים תורה לשמה בקושי ולחץ ויסורים כי בלתי זה א"א לקנות שלימות התורה וקריאת רות בשבועות וכמה מאמרי חז"ל מורים על זה ועיי' טר"ז סי' כ"ה (סק"א) באבהע"ז ועיי' מדרש תלפיות (אות א' ענף אכילה וע' בדברי החיד"א או"ח (סי' קנ"ז) ומקצת מהם ציי' עליה הדרכי תשובה (סק"ז) ועיי' בספרו דברים אחרים (דרוש ג') ועיי' בספר מעבר יבק בשפת אמת (מאמר ב' פרק ט"ז).

ג) הפמ"ג העיר דהגהות הרמ"א של סעי' א' שייך לסעי' ב'.

מי שרואה דם בהמה או עוף צריך לכסותו אע"פ שלא ראה מעשה השחיטה

עייין במלאכת שלמה דנראה לו שהרואה דם מגולה חייב לכסות אע"פ שלא ראה אותו שוחט אם ברי לו שהוא דם של שחיטת חיה או עוף וכן משמע מפירוש הר"ן במשנה דחש"ז ששחטו בינם לבין עצמם פטורים מלכסות דם דהרואים הדם מגולים פטורים מלכסות ואע"ג דתנן שחט ולא כסו וראוהו אחר חייב לכסות הכא פטור.

המצוה הוא שהדם יהא נסתר מבני אדם וצריך הרבה עפר

עייין בספר החינוך (מצוה קפ"ז) ולכן ראוי לכסות דם הנפש ולהסתירו מעין רואים עיי"ש וע' ברש"י (פ"ג ע"ב) ד"ה וכסוהו שצריך שיהא הדם עטוף בעפר תיחוח וע' דעת קדושים (סק"ח).

(פ"ב ע"א) ד"ה עגלה ערופה דערופה הוי כמקום השחיטה, (ועיין שו"ת ב"ש יו"ד סי' ת"כ-תכ"א ומשנה ח"ט סי' תכ"ד), מ"מ יש לומר דאין לזה הכוח של שחיטה רק דין של היתר אכילה של שחיטה ולכן חל עליה חובת כיסוי הדם, דאם תאמר דמליקה הוי שחיטה ממש מה קמ"ל תוס' (ועיין חת"ס שהקשה כן בחידושו על השי"ס), ולכן יוצא לן דחובת כיסוי הדם בא מהיתר אכילה של הבשר, ולכאוי דבר זה תלוי אם שחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה או לא שמה שחיטה ולכן אינו מעכב את האכילה אם לא כיסוי כיון שזה קשור עם עצם דין השחיטה.

וע' ברש"י חולין (פ"ח ע"ב) דמשמע דכיסוי הדם מעכב האכילה, ועיין כנסה"ג ובשפתי דעת (סק"ב), וע' ח"י ח"ס חולין (פ"ד ע"ב) שדן מדברי רש"י הנ"ל להא דאמרו לרב עינא ניתנה לדחות כיסוי בשבת אפי' במלאכה תורה, והרמב"ן חולק עליו עיי"ש. ולהעיר מדברי הבה"ג דס"ל שכיסוי הוא גמר מצות שחיטה.

ואכתו יש לברר לפי זה למה אמרו מי ששחט הוא יכסה ואם לא יכסה וראוהו אחר חייב לכסות דמזה משמע דמי ששוחט הוא זוכה בהמצוה והרי דזה תלוי במצות שחיטה על זה יש לומר דכיון דסוף סוף על ידי השוחט בא ההיתר אכילה בידו ועל ידו זוכה בהמצוה והנפק"מ יהא אם התחיל לעשות השחיטה והשני גמרו אין המצוה נקראת אלא על מי שגומרה לפי שהוא זכה בהמצוה על ידי שהתיר המאכל לאכילה.

ובזה יש לפשוט השאלה הראשונה דלכאוי כיון דעל ידי שניהם נגמרה מלאכת השחיטה ממילא חל בבת אחת ההיתר

מתחלה ועד סוף או אינו אלא לבסוף ולפי שתייהן כשנגמר מעשה השחיטה חל היתר אכילת בשר זה שנשתלק ממנו האיסור שאינו זבוח ואז חל ביחד עם ההיתר אכילה החיוב של כיסוי הדם או אינו דהחובת כיסוי הדם בא ביחד עם מעשה השחיטה.

וכדי לפשוט חקירה זה יש ללמוד ממה דנחלקו אם יש לעוף שחיטה מן התורה או לא ולפי דעת הפוסקים דאין לעוף שחיטה מן התורה ואפ"ה צווה התורה מצות כיסוי עכ"ח דאין מצות כיסוי הדם תלוי בשחיטה דוקא.

ועיין בית יוסף שהביא בשם ספר ארחות חיים (הלכות כיסוי הדם סי' כ"ז ד"ה והביא) שהוכיח לפשוט ספק זה מהגמ' וע' דברי חמודות פרק כיסוי הדם (אות א') דכוונתו לגמ' שם (פ"ח ע"ב) הכשר מצוה איכא הנאה ליכא והכשר מצוה דהבשר נותר באכילה הרי דמצות כיסוי תלוי בהיתר אכילה ובגליון מהרש"א (סק"ג) הביא ראיה משוחט לחולה בשבת לא יכסה וע' רש"י ביצה (ח' ע"ב) ד"ה אין מכסין עיי"ש ובמקום אחר הארכנו בזה עוד עיין לקמן בסעיף כ"א.

וכן יש להוכיח מדברי התוס' ריש פרק כיסוי הרם ד"ה ובמוקדשין שכתבו הטעם, רגם בקדשים לכאוי צריך לכסות הדם (ולא לפי מסקנת הגמרא), דגבי כיסוי הדם לא כתיב שחיטה אלא שפיכה "ושפך וכסהו בעפר" עיי"ש, ולכן גם מליקה שנוהג בחטאת העוף ועולת העוף צריך כיסוי הרי דהיתר אכילה גורם חובת כיסוי הדם ולא השחיטה, ואף דיש סברא לומר דמליקה היינו שחיטה וכדמשמע בכמה מקומות, עיין יומא (ס"ג ע"א) גבי שעיר של יוהכ"פ דדחייתו לצוק זהו שחיטתו, ועיין תוס' לעיל

לחלק דאי לאו "או" הוה אמינא אין צריך כיסוי אלא אם כן שחט שניהן קמ"ל דעל אחד מהם נתחייב כיסוי, ורבי יהודה יליף לחלק דלא בעינן לשחוט שניהם כדי להתחייב במצות כיסוי ממה שנאמר "ושפך את דמו" דמו של יחיד חייב בכיסוי, ורבנן אמרו דאי אפשר ללמוד מתיבת דמו דמו טובא משמע, דכתיב כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא ע"כ. ובתוס' ד"ה לחלק מדמו נפקא כתבו, דהגמ' כאן תלוי לפי השיטה הסוברת בפלוגתא דחוששין לזרע האב או אין חוששין דסתם לאו לחלק יצאת עיי"ש (ולהלן פ"ח ע"א) בתוס' ד"ה ורבי יהודה סבר דמו ואפילו מקצת דמו כתב לחלק בין דמו לדין בכור דשם משמע בכור הרבה עיי"ש בכמה דרכים).

ובש"ס נחלקו ר' יונתן ור' יאשיה בכמה מקומות בענין אי אמרינן "או" לחלק בא או לא, ועיין בב"מ (צ"ד ע"ב) תניא איש אשר יקלל אביו ואמו, אביו בלא אמו אמו בלא אביו מנין, ת"ל אביו ואמו קלל אביו קלל אמו קלל, דברי ר' יאשיה, ר' יונתן אומר משמע שניהם כאחד ומשמע אחד בפני עצמו עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו, ועיין בבית יוסף יו"ד (סי' רכ"ח) שהביא בשם תשו' הרשב"א ראובן צוה בשבועה לבנו חנוך שלא ילוה ממונו יותר מסך פלוני, כי אם ברשות שמעון ולוי, ואח"כ מת שמעון, אם חנוך יכול להלות ברשות לוי לבד, וכתב דכיון דאנן קיי"ל כר' יונתן דמשמע שניהם כאחד ואחד לבדו עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו מותר להלות ברשות לוי גרידא הרי דהלכה כר' יונתן, וכן נפסק בשו"ע ועיין בשו"ת ח"צ (סי' ד') מה שהסביר דברי הרשב"א עיי"ש, ולפי זה מה דקיי"ל חיה או עוף אין זה מטעם דיליף מאו דהרי להלכה קיי"ל כר' יונתן.

אכילה על ידי שניהם אם כן שניהם יוצאין במצוה זו (ועיין דרכי תשובה סי' כ"ח סק"א - וס"ק נ"ז).

יש לנפות העפר לפני הכיסוי

עיינן דעת קדושים (סוף הסימן) שכתב דיותר נכון שיקח אפר וינפה אותם בנפה שלא יהיו בו קיסמין או גחלים מחשש שיהיו חציצה בין הדם להאפר עיי"ש, ולכאור' יש לנפות גם העפר דהרי דעת התבו"ש דאין לכסות ברגבי אדמה כל זמן שלא כתשן שיהי' עפר והוא מטעם הסמ"ג שכתב דבעינן עפר תיחוח שיהא נפרד וראוי למנות כמו שכ' אם יוכל, וכן משמע מרש"י ריש ביצה (ח'), ועיין פמ"ג במשבצות (ס"ק י"ט) ד"ה אין.

ספק אם כיסה חייב לכסות

עיינן בפרי מגדים בפתיחה להלכות שחיטה (שורש ד') דאם יש ספק אם נשחטה הבהמה כהוגן פטור מלכסות דספק מה"ת לחומרא ואף לשיטת הרמב"ם בהל' טומאת מת (פ"ט הי"ב) דכיון דיש חזקת איסור ואסור לנו באכילה לא קרינן ביה אשר יאכל לדידן דשחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה.

בירור בדעת המחבר אי ס"ל או לחלק בא או לא

המחבר שינה הלשון מהטור דהטור כתב השוחט חיה ועוף והמחבר כתב השוחט חיה "או" עוף והוסיף תיבת "או".

ונקדים דברי הגמרא חולין (פ"ו ע"ב) דדרשו על הא דנאמר בתורה חיה "או" עוף רבנן אמרו לילף מתיבת או

גם ר' יונתן מודה (עיין ערוך לנר במס' נדה נ"א ע"ב) ועיין ביד שאול להשו"מ יו"ד (סי' רכ"ח ס"ק ל"ט).

ועיין בבית מאיר (סעי' ט') שכתב עיין ב"י בהמחבר פוסק כת"ק דרבי יהודה בחולין (פ"ו ע"ב), וקשה הא בגמ' מפרש הפלוגתא דר"י יליף מאו ורבנן סברי או בעינן לחלק ועי"ש בתוס' ד"ה לחלק ומוכח כר' יונתן (שם ע"ח ע"ב) דלא צריך קרא לחלק על כרחק כר"י ס"ל ובדף ע"ט (ע"א) ד"ה עייל מייתי תוס' מדרבא ס"ל כר"י משמע דהלכה כוותיה, ואף למאי דקיי"ל כר' יהודה בכתובות (ק"א ע"ב) בפרידא מכל מקום ספוקי מספקא ליה, וא"כ לכל הפחות ליחייב בכיסוי כל חדא מספק דלמא כרבי יונתן דלחלק לא צריך קרא ואתא או לכדדריש רבי יהודה עי"ש, ועיין בהגהות דגול מרבבה ת', ובפמ"ג בשפתי דעת (ס"ק ט"ו) שהביא כעין קושיא הנ"ל ובדרך אחרת מדברי מהר"ם לובלין בתשו' (סי' ס"ה) ומדברי התוס' יו"ט במעדני יו"ט פרק כיסוי הדם (סי' ד' אות ד') דבסימן ט"ז (סעי' ב') פוסק דלחומרא מספקינן אולי הלכה כחנניה דחוששין לזרע האב ולחנניה לא בעינן או לחלק, ולדבריו הלכה כאן כמו רבי יהודה ולמה פסק כאן כרבנן עי"ש שמסיים בצע"ג ועיין בהגהות רעק"א שגי"כ הקשה כן עי"ש.

וראיתי בחי' ח"ס שהביא דברי השיטה מק' הנ"ל והקשה מהכא, וכתב וצריך לומר דלאו דוקא שלילה אלא שאינו חיוב כמו הכא צידת חיה ועוף אינו חיוב אך אם כבר שפך דמם נולד החיוב לכסות בעפר ואילו הוא כתיב חיה ועוף גבי החיוב כגון וכיסה דם חיה ועוף בעפר לא היה צריך קרא לחלק אבל הכא לא כתיב חיה ועוף רק כי יצוד ציד ושם לא נאמר חיוב עי"ש.

ולהעיר דאף שהוכחנו דמדברי הרשב"א נראה דהלכה כר' יונתן, וכן נראה מדברי הרא"ש (בפרק ה' דחולין סי' ב'), דכיון דרבא פוסק כר' יונתן קיי"ל כן, (וכן כתב הרא"ש בהלכות קטנות כלאים סי' ה') ועיין בדברי המחבר לעיל (בסי' ט"ז סעי' ב') בדין אותו ואת בנו עי"ש, אמנם לא כן דעת שאר ראשונים דהרי כתב בשו"ת שער אפרים (סי' קל"ג) דדעת הרמב"ם (בפ"ג מהל' עבודת יוהכ"פ) לפסוק כר' יאשיה עי"ש, ויש עוד הכרעה בזה שכתבו האחרונים, עיין בתשו' רעק"א (סי' מ"ו, וסי' קצ"ט), ובשו"ת בית שלמה או"ח (סי' ע"ג), דהוא ספיקא דדינא עי"ש.

אמנם יש עוד לרזן בעיקר הנידון ממה שכתבו האחרונים, (עיין בספר שלום ירושלים פ"ה דיומא בשם הרב בני חייא), דבמצות עשה אפילו ר' יונתן מודה, דמשמע שניהם כאחד, הובא דבריו בספר יוסף דעת להשואל ומשיב (יו"ד סי' של"ד סעי' מ"ג) עי"ש בארוכה, ולפי זה הכא הוי מצוה של כיסוי הדם אם כן בעינן האו לחלק או דמו לפי ר"י בין חיה ועוף דלא בעינן שניהם יחדיו.

ועוד יש להעיר מדברי השיטה מק' בב"מ (צ"ד ע"ב) שהביא בשם הריטב"א בשם ר' פנחס הלוי ז"ל שיש חילוק בין מניעה לעשייה, דבמניעה אמרינן דמשמע כל אחד בפני עצמו, אבל במעשה אמרינן עד שיעשה שניהם משום דמשמע שניהם כאחד עי"ש והכא מצות כיסוי הוי דבר התלוי במעשה לכסות הדם, והן ידוע הקושיא שהקשו על זה מגמ' יומא (נ"ז ע"ב) דולקח מדם הפר ומדם השעיר הרי דתלוי הדבר בעשייה ואפ"ה סוברים שניהם כאחד ולמה אמרו התם דקאי לפי ר' יאשיה הרי

ואפ"ה לא כתב אותם הגמ' הרי דתנא ושייר דבר זה אינו דהרי דעת הבה"ג דמברכינ ואח"כ מדליקין ע' או"ח (סי' רס"ג סעי' י') ואפשר דכיון דכיסוי הדם הוי המשך של מצות שחיטה ובשחיטה קיי"ל דברכתה מברך עובר לעשייתן לכן כבר אי אפשר לומר דהוי מצוה שאין מברך עליהן עובר לעשייתן (והרשב"א במשמרת הבית כתב דמדתלי דין כיסוי בשחיטה ראוייה ש"מ שהוא גמר מצוה של שחיטה וע' בטו"ז שכתבו לדמות לתפילין של יד ושל ראש ובהל' תפילין כתבנו מזה).

אם מותר לכסות דם עוף לפני גמר הפרכוס

נתעוררתי מח"א למה אין מדקדקין לכסות דם העוף רק אחר שכבר גמרה לפרכוס דאז היא ראוייה לאכילה ובעינין שיהא ראוי לאכילה ולדינא אמרנו כיון שצריך לבדוק הסכין קודם הכיסוי אפשר שעל פי רוב נגמד הפרכוס ואפי"ן אם נפלפל על זה יש לומר בהקדם דברי הירושלמי (פ"א דביצה ה"ג) [ורש"י ביצה (ז' ע"ב) ובחולין] דמעשה הכיסוי גמר מצות שחיטה הוא, ושיטה זה הובא כאן בשם הבה"ג דכיסוי היא גמר מצות שחיטה, וכתבו האחרונים לדון אם כיסה הדם טרם שנגמר השחיטה באמצע שחיטה ביד אחד או אדם שני קדם וכיסה הדם לפני שהספיק השוחט לגמור לשחוט אם יצא יד"ח כיסוי או צריך לכסות דוקא אחר השחיטה דמשום הבדכה אין כאן עיכוב דברכות אינן מעכבות ולפי הנ"ל דכיסוי הוי גמר מצות שחיטה בעינין שקודם יגמור מצות ופעולת השחיטה ורק אח"כ מתחיל מצות כיסוי (ב) וגם יש לומר כיון דבכיסוי אשר יאכל כתיב ובטרם שנשחט לא חזיא לאכילה לכן יגמור השחיטה ורק אח"כ יכסה הדם והגאון

במחלוקות הראשונים אם כיסוי גמר מצות שחיטה הוא או לא

עיין ברא"ש שכתב דמצות כיסוי מצוה בפני עצמה ויש כמה פירושים בכונתו (א) עיין בפרישה (סק"ב) דחשיבא להעולם מצוה בפני עצמה עיי"ש וע' בטו"ז (סק"ב) (ב) ועיין בספר מעדני יו"ט על הרא"ש שכתב דאע"פ שגמר מצוה הוא היינו שהוא מענין השחיטה וממצוה ומ"מ הוי מצוה בפני"ע לגבי ברכה עליה כיון שהתורה צותה עליה ועוד כתב שהוא מצוה בפני עצמה דאע"פ שהזיד ולא כיסה שחיטתו כשרה עיי"ש והנפק"מ בין שני הפירושים הוא אם רק חשיבי מצוה בפני עצמה או הוי מצוה בפני עצמה (וע' פ"ת סק"א) ובזה יש לפרש דעת הבה"ג וכן פסק רבינו ירוחם (נתיב ט"ז אות ה') דמכסה ואח"כ יברך ולפי הנ"ל י"ל דאין כוח לחכמים לעקור המצוה כיון שזה חל תיכף ומיד עם השחיטה והוי מצוה אחת עם שחיטה ומה תאמר שיברך מקודם זה אי אפשר לומר כיון שהוי קודם זמן התחלת החיוב דרק אחר השחיטה מתחיל החיוב (ועיין בצ"ח ברכות (י"א) ד"ה בא"ד). ועיין בכנסה"ג שכתב דאם מצות כיסוי מצוה נפרדת יש לישב קושיות הרמב"ן שהקשה למה מברכין בברוך הרי הוא ברכה הסמוכה לחברתה לברכת על השחיטה (והדמב"ן ת"י דשחיטה הוי הפסק).

קושיא על הבה"ג דמכסה ואח"כ מברך

יש להקשות על הבה"ג דס"ל דמצוה מקיים לפני הברכה ממה דאמרו במס' פסחים (ז' ע"א) כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן חוץ מן הטבילה הדי דכלל נאמד והשמיט כיסוי הדם. ואין לומר דיש ראייה מהדלקת הנר דמדליקין ואח"כ מברכין

כדוב לא מיקדי היתר שחיטה עדיין כיון דלא סילק ידו מלשחוט ועיי"ש מה שמסיק דרבדי תוס' הם כפשוטו ועיין ברבדיו בימא (ל"ב) עיי"ש אבל להלכה כיסוי מצוה בפני עצמה בוודאי שאין לדקדק כ"כ.

מי שאינו מכסה בתדירות קונסין אותו שלא לאכול מבשר ההוא

עייין ש"ך (סק"ג) שהביא דברי הדמ"א דאם הזיד ולא כיסה מותר הבשר באכילה גם לעצמו דלא כהב"ח שמחלק בין לעצמו ובין לאחרים וכן ס"ל להר"מ (אות י"ד) ומהרש"ל פרק כיסוי הדם (סי' א') מיהו היכא דהעם פרוצים במצות כיסוי יש לאסור השחיטה משום מיגדר מילתא עיי"ש.

והסיבה שגדם להב"ח להוכיח לחלק בין לעצמו ולאחרים מקורו ברבדי המדרכי וזה לשון המדרכי (סימן תרנ"ח בשם ראב"י סו"ס אלף צ') וכתב הראב"י (סי' אלף פ"ח) דאיתא בתשו' הגאונים דמי שכיסה והזיד ולא בירך אסור לו לאכול משחיטתו אבל לאחרים מותר והוא חייב מלקות ע"כ וכתב הב"י דאין לדבדים אלו עיקר וכתב הב"ח וכן דאוי לנהוג כאשר בארתי למעלה (בסימן י"ט) ושם בשו"ע (סעי' א') שחט ולא בירך שחיטתו כשרה וכן כתב הדמב"ם (פ"א מהלק שחיטה הל' ב') והדא"ש (סי' ב') והמדרכי חולין (סי' תתע"א), ודלא כהלכות אלוד הדני (באיסור והיתר שלו) שכתב אם שחט ולא בירך פיגול הוא וכתב הב"ח לפרש דיש לחלק בין לעצמו בין לאחרים דהאגוד (סי' אלף צ"ט) הביא דברי ראב"י לפסק הלכה וגם הביא (סי' אלף ס"ב) מה שכתבו המפדשים לחלוק אהלכות הדני אלמא דתדווייהו הלכתא ניהו ומחלקינן בין לדיריה ובין לאחדיני עיי"ש ובספר או"ז

מהד"ל דיסקין הביא חקירה זאת ודאיות הנ"ל וכתב דלפי זה יש להמתין עם הכיסוי עד שתצא נפשה דמקודם לכן אסורה באכילה משום בל תשקצו עיי"ש.

ויש לפלפל על דחייה זה דהדי סו"ס מצות שחיטה נגמד ומצר זה דאוי לאכילה ומשל למה הדבר דומה למי ששחט בהמה שאין לו לאכול מחמת זיהום שיש לו בגופו ולכן אסור באכילת בשר וכי תאמר דהשחיטה לא התירה הבהמה לאכילה ב' וחזן מזה כתב הגאון ר' מאיר אריק בטל תודה ביצה (ו' ע"ב) לחלק דשם ההיתר יבוא ממילא שממילא תצא נפשה אבל הכא מחוסר מעשה שפיר יש לומר דלא קדינן בה אשר יאכל ובעין דבעי בחולין (ק"מ) הושיט ידו לקן ושחט מיעוט סימנים מי אמדינן כיון דאילו שבק להו מיטרפי בעינן לך ולא לכלביך או דלמא כיון דבידו למינגמד שחיטה ונשאר בתיקו וא"כ בכיסוי נמי תלוי באבעיא זו עיי"ש וע' דמב"ם (פ"ג מהל' שחיטה הל' י"ב - ובשו"ע יו"ד סי' דצ"ב סעי' י').

ויש להביא דאיה מגמ' מעילה (ד' ע"ב) תוס' ד"ה היתר שחיטה למ"ד היתר שחיטה שנינו שחט בצפון וקיבל בדרום אמאי מועלין בו כיון שנעשית השחיטה בהיתר ותי' זו"ל דמיירי כגון שקיבל קודם גמד שחיטה הדם דהשתא לא נגמרה השחיטה בהכשר ע"כ" הדי דלפני שנגמד השחיטה ואע"פ שאח"כ גמד בפועל השחיטה אפ"ה מתייחס הענין לפני גמד השחיטה אמנם לפי מה שפירשו האחרונים דברי תוס' שם אין דאיה ועיין בטל תודה שם שהקשה דאם קיבל קודם גמד שחיטה לכאוי אסור כמבואר זכחים (ק"י) ד"ה ואי ולכן כתב דמיירי ששחט דוב סימנים וכיון דעדיין עוסק בשחיטה אף שכבד הוכשר

לקונסם למיגדר מילתא עיי"ש ועיי"ן בהגהות גור אריה הלוי יו"ד (סי' י"ח ס"ק ט"ו) שהביא תשו' הרב מהר"ם די בוטון דהקצבים ששוחטים הם בעצמם ומנבלים בידים למכור הבשר לנכרים לבלתי פרוע שכר השוחטים וכו' ראוי לבית דין להתרות בהם שלא יעשו כך לכתחלה ועוד כזה כי עוברים אדין תורה ואדין דרבנן ואם ימרו את פי בית דין ראוי לעונשם ולנדותם ולאוסרם עד שישבו מדרכס הרעה מיהו קודם התראה אין לנדותם דאין מנדין לשוגגין ואדרכא אסור לנדותן כשהן שוגגין.

הלכות כיסוי (סי' שפ"ז) איתא דמותר בין לו ובין לאחרים ועי' תבו"ש (סי' י"ט סק"ב) מה שכתב בזה.

ולפי חילוק הש"ך הנ"ל דמחלק בין אם הם פרוצים בדבר שאז יש לאסור השחיטה י"ל לתרץ דברי האגור דס"ל דכשאינו פרוץ מותר לאכול מבשר ההוא וכשהם פרוצים בדבר זה אין אוכלין מבשר ההוא ועי' תבו"ש שהביא ראייה מדברי סמ"ע חו"מ (סי' ב' סק"ג) דכשהעם פרוצים יש

סעיף ב'

חייב לכרך קודם שיכסה אשר קדשנו במצותיו וצונו על כיסוי דם בעפר. הג"ה מי שקטעו פעם לאשון מבכר קהתינו על הכיסוי אבל לא על הקטיעה דמזיק לכריה.

ברכת המצות מה"ת או מדרבנן

הנה הברכה שמברכים לפני כל מצוה מקורו בתוספתא ברכות (פ"ו-פ"ז) וכן פסק הרמב"ם (בפ"א מהל' ברכות ה"ג) עיי"ש ואין זה מה"ת כמבואר בגמ' ברכות (ט"ו ע"א) ומה שנאמר בתורה בפרשת ודוי מעשר לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי (דברים כ"ו י"ג) ודרשו חז"ל לא שכחתי מלהזכיר שמך היינו ברכת תרו"מ אין זה אלא אסמכתא ובתוספתא הנ"ל יליף מברכת המזון אשר נתן לך (דברים ח' י"ו) וכן בירושלמי ברכות (ריש פ"ו) יליף כן דהוא מה"ת ויליף את זה מברכת התורה ועיי"ן בפרי מגדים בפתחה לברכות (אות

בענין הברכה למה לא חוששין שמא ישתתק

הטעם למה בברכה אין חוששין שמא ישתתק עיי"ן בספר מרכבת המשנה על המכילתא (פרשת בא פרשה ט"ו) שהקשה למה לא ניחוש שמא ימלך או ישתתק אחר שבירך ולא יהא בידו לקיים המצוה וכמו שאמרו במס' נדרים (י' ע"ב) שלא יאמר לה' עולה אלא קרבן לה' ועי' רש"י שם עיי"ן שם מה שכתב בזה ועי' תוס' ישנים יומא ל"ט ע"א וכן דין בזה הגאון ר' ישעיה פיק בספרו אומר השכחה (סי' ע"ג) הובא דבריהם בשדי חמד (מערכת ב' כללים סי' נ"ו) עיי"ש.

מגילה (פ"ב) ורמב"ם פו"א ה"ה והל' ו' בהל' ברכות ופ"א ה"ב מהל' שחיטה ופ"ד ה"ד מהל' תרומות ובטור ושו"ע או"ח ס"י תרצ"ב סעי' א' וכאן לעיל בסימן י"ט סעי' א' אלא הפוסקים דנו אם לפי הפוסקים הסוברים דברכת המצות הם מה"ת אם מעכבת המצוה דכן ס"ל לתוס' הרא"ש בברכות הנ"ל אמנם האחרונים ע' פנ"י שם ותשו' שאג"א דסוברים דאין זה תלוי בזה עיין בדבריהם.

הברכות נאמרות בכל לשון

עיין בהל' ברכות להרמב"ם פ"א ה"ז ובשו"ע ס"י קפ"ה סעי' א' לגבי ברכת המזון ודנו אם אינו מבין הלשון אם יוצא בה או לא ונחלקו בזה הפוסקים ע' תוס' סוטה (ל"ב ע"א) ד"ה קר"ש ומג"א (ס"י ס"ב סק"א) דלא מעכב הכוונה כמו בברכת המזון ובשו"ע של הרב התניא בס"י קפ"ה סק"א חולק וס"ל דאינו יוצא יד"ח עיי"ש.

אין לו להתעסק בשום דבר בשעת הברכה

עיין שו"ע ס"י קפ"ג (סעי' י"ב) וס"י קצ"א (סעי' ג') ובטו"ז שם שכתב דכמו בברכת המזון ידקדק לכוין ושלא להתעסק בשום דבר כן הוא בכל הברכות מפני שנראה כמברך בדרך עראי. ולכן יראה שבשעת הברכה לא יחטט בעפר אלא יזמין בידו עפר קודם שמברך באופן שמיד אחר הברכה יוכל לבסות ללא שום שיהוי.

המברך צריך להשמיע לאזניו

עיין רמב"ם הל' ברכות פ"א ה"ז ובשו"ע או"ח (ס"י ר"ו סעי' ג').

(ט"ו) שכתב דגם הירושלמי אינו מתכוין רק לאסמכתא בעלמא ועיין עוד רש"י במס' ברכות (מ"ח ע"ב ד"ה כי הוא - וברש"י שמואל א' ט' י"ג וברד"ק שם).

מברכים על מצות כיסוי הדם אע"פ שאין זה חובה כתפילין

חובת הברכה הוא גם על מצות עשה שאין חיוב לדרוף אחריה כמו מצות עשה של כיסוי הדם וכן כמו מעקה מזוזה שאין אדם חייב לשכון בבית החייב במזוזה כדי שיעשה מזוזה אלא אם רצה ישכון כל ימי חייו בספינה או באהל או בבית הכנסת ואע"פ שאין זה מצות עשה דומה לתפילין וסוכה ולולב ושופר כמו שכתב כן הרמב"ם בהל' ברכות.

הטעם שאין מברכין על הזמנת העפר לפני השחיטה

אע"פ שהזמנת העפר הוא חלק מהמצוה מכל מקום כיון שיש אח"כ עוד ציווי לכסותו מלמעלה אין מברכין עליה קודם ודומה לזה כתב רבינו משולם הובא במרדכי שבת (פ"ב ס"י רצ"ד) דמטעם זה אין לברך על הדלקת נר שבת לפי שאין גמר מצוה אלא בשעת אכילה ואף שהמרדכי שם ושאר ראשונים נחלקו עליו היינו טעמא לפי שנהנה מיד מהנר משא"כ הכא וע' גמ' מנחות (מ"ב ע"ב) אמנם לפי זה היה לן לברך לפי דעת ירושלמי ברכות (פ"ט ה"ג) שחולקים על הנחה הנ"ל ולדבריהם יש לתרץ לפי שאפשר שלא ישחוט או יגרום שחיטת טריפה שפטורה מלכסות לכן לא יברך.

ברכות אינם מעכבות את המצוה

עיין גמ' ברכות (ט"ו ע"א) ובתוספתא

נט"י לפני הברכה

אם צריך לעמוד בשעת הברכה

אם צריך לעמוד בשעת הברכה ע' פמ"ג (ס' תל"ב משבצות זהב סק"ג) שכתב דבברכת המצות דינו כמו המצוה דאם צריך לעמוד בשעת עשיית המצוה אז עושה הברכה גם כן בעמידה ואם לא לא, וקשה מברכת המגילה (ס' תר"צ סעי' א') דקיימא לן דקורא בין עומד בין יושב ומ"מ כתב המג"א שם (סק"א) דיעמוד בשעת הקריאה עיי"ש (ובירושלמי מבואר דיעמוד בכל ברכת המצות ויש לומר משום דס"ל דברכת המצות דאורייתא היא ולכן מפני כבוד תורה יעמוד) ובשחיטה יכול לשבת כיון דשחיטה אינו מצוה כ"כ כי אם תיקון מאכלו ע' מג"א (ס' ח' סק"ב) ולפי זה הכי"נ כיסוי וע' בגליון מהרש"א כאן ובס"י שכ"ח (סעי' א') וע' דרכי תשו' (סק"י).

הברכה צריך להיות עובר לעשייתו כמו כל ברכה והטעם

הטעם שמברך הברכה עובר לעשייתו לפני עשיית המצוה כתב הריטב"א בפסחים (ז' ע"ב) כדי שיתקדש תחלה בכרכה ויגלה ויודיע שהוא עושה אותה מפני מצות השי"ת.

ב) ועוד כי הברכות מעבודת הנפש וראוי להקדים עבודת הנפש למעשה שהוא עבודת הגוף עיי"ש.

ג) ובספר אבודרהם (סדר שחרית) כתב שענין הברכות כולן הוא לקבל על עצמו עול מלכות שמים עלינו כאמרם כל ברכה שאין בו הזכרת שם ומלכות אינה ברכה עיי"ש.

בנטילת ידים לפני הברכה אין לחשוש מטעם יוהרא כמו שאמרו לקמן (ס' קנ"ח סעי' ה' מגמ' חולין ק"ו ע"א) דהנטיל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח (וע' גמ' סוטה ה' ע"א) דיש אוהרה לגסי הרוח מכמה מקומות יליף שם וברש"י לפי שבגבהות הלב בא לידי שכחת הכוונא לכן מוזהר על זה מה"ת ועיי"ן בשו"ת מהר"י ברונא (ס' צ"ו) מה שדן בענין יוהרא) דשאני הכא דידיו מלוכלכות שנשפך עליהם דם (ועיי"ן ב"ח או"ח ס' תל"ב ובמג"א שם (סק"א) ובחק יעקב עיי"ש) וכל זה בשוחט אבל אם כיבד לשני ולו אין ידים מלוכלכות לכאור אין לו ליטול ידיו דזה יוהרא וע' ברכות (י"ז ע"ב) לגבי חתן שלא יחמיר על עצמו לקרות קר"ש בלילה הראשונה וע' פסחים (נ"ד ע"ב) לגבי מלאכה בתשעה באב וע' תענית (י' ע"א). (וצ"ע דאפשר דהיכא דלא אמרינן שאני)

לשון הברכה בעפר אם זה דומה לברכת הפרשת חלה

אין להקשות על הטו"ז שתמה למה מברכין על כיסוי דם בעפר ולא כיסוי דם לבד בלי הוספת תיבת מן העפר עיי"ש מה שכתב (ועיי"ן שמ"ח סק"ב מה שתי עיי"ש) מברכת להפריש חלה "מן העיסה" דכבר כתב הטו"ז שם (ס' שכ"ח סק"א) דאין זה מעיקר נוסח הברכה (וע' פמ"ג שם) אלא העיקר הוא להפריש חלה.

יאהז העפר ביד ימינו בשעת הברכה

יקח הכלי עם העפר בימינו ויברך כמו שכתב באו"ח (ס' ר"ז סעי' ד') הובא בד"ת (סק"י) ואטר יקח בשמאלו.

בנוסח הברכה כיסוי דם

נוהגין לברך כיסוי דם בעפר ויש נוסח כיסוי הדם באות ה' (ובדפוס קראקא של"ח כתב בלי אות ה') ועיין דרכי תשובה (ס"ק ט"ז) בזה.

ב) ואם ממברכין דם בקמ"ץ או בפת"ח נוטה לומר (בס"ק י"ז) דמברכין בקמ"ץ.

ג) ובעפר צ"ל בסגול כמו שכי הלבוש.

ועיין עוד בילקוט הגרשוני כאן (סי' כ"ח).

נוסח בעפר אם זה מעכב

עיין בט"ז שמיישב המנהג לומר "בעפר", אבל הפר"ח (סק"ד) הביא גירסת הרמב"ם והרשב"א שהשמיטו תיבת "בעפר", וכן איתא בתוספתא דברכות, ובירושלמי, והוא הנכון, ותדע דמכסין גם בשאר דברים שאינם עפר א"כ היאך יאמר בעפר וכי תימא דדוקא כשמכסה בעפר יברך כן ובשאר פעמים לא זה אינו דלא מצינו חילוק ברכה ולכן לא יברך כן ע"כ אמנם הפלתי כתב דאומרים בברכת בעפר גם בדברים שאינם עפר.

ועיין בתבו"ש (סק"ב) שכתב דלא מצינו שום כיסוי שאינו בעפר דכל אלו המנויים (בסעי' כ"ג) הם עפר או נקדאים בתורה עפר וגם מה שכתב דלא מצינו ברכה שיתחלק לשנים עיין (בסי' קנ"ט) בטור דמברכין ענט"י ואם טובל יברך על טבילת ידים או על שטיפת ידים ואף הרשב"א שחולק שם לא נחלק אלא משום דלא נצטוונו על טבילת ידים אבל אם

ד) ובספר הכוזרי כתב דטעם הברכה שיהיה ההכנה לעשיית המצוה וקבלת הקדושה הוא על דרך שהוסיפו המקובלים עתה לומר הריני מוכן ומזומן (ע' ח"י ח"ס פסחים עיי"ש).

אין להפסיק בין הברכה לעשיית המצוה

אין להפסיק בין הברכה לעשיית המצוה כמבואר במס' ברכות (מ' ע"א) לגבי ברכת הנהנין, ובמנחות (ל"ז ע"א) לגבי תפילין, וברמב"ם פ"א מהל' ברכות ובשו"ע (סי' כ"ה סעי' ט'), ולגבי ברכת המוציא (סי' קס"ז סעי' ו'), ולגבי ברכת הפירות (סי' ר"נ סעי' ג'), ולגבי תק"ש (סי' תקצ"ב סעי' ג' בהג"ה), ולגבי שחיטה לעיל (סי' י"ט סעי' ד').

בקושיית האחרונים מה שנא כיסוי הדם מברכת נט"י

בשו"ת בית הלוי (סי' ב' סי' י"ד) הקשה מהלכות נט"י (סי' קנ"ח) שכתב הב"י בשם ר"י דמברך לאחר הנטילה קודם הניגוב, ולכא"ו גם נטילה וניגוב מצוה אחת כמו שחיטה וכיסוי הדם ולמה לחלק ביניהם עיי"ש מה שכתב, ועיין תוס' יו"ט בספרו דברי חמודות פרק כיסוי הדם (סי' ה' אות י"ד) על דין שמתוך לדבר בין שחיטה לכיסוי דלא דמי להא דלסמוך נט"י לסעודה אע"ג דיש לסעודה ברכה בפני עצמה דשם נט"י משום הסעודה היא אבל שחיטה לאו משום הדם הוא אלא לאכול הבשר.

ע"כ. הרי דס"ל דהסיבה דמברך שהחיינו משום דהוי מזמן לזמן וא"כ אין זה מטעם שמתחנך בפעם הראשונה כמו שכתב רש"י ולכן לפי שיטתו אין ראיה דמברך.

ומקור דמברכין שהחיינו על דבר הבא מזמן לזמן מצינו בגמ' עירובין (מ' ע"ב) דמזמן לזמן קאתי וכן פסק הרמב"ם (פכ"ט הל' כ"ג), ובשו"ע (סי' ת"ר סעי' ב'), אבל על שבתות אין מברכין (שהחיינו מפני שהן באות בפחות משלשים יום (עיין באבודרהם שער השלישין), ועי' בתוס' סוכה (מ"ו ע"א) ד"ה העושה, שהביא דברי ר' שרידא גאון, דאין מברכין רק על מצוה הבאה מזמן לזמן ועי' תוס' מנחות (מ"ב ע"ב), ונשאר בקושיא דא"כ למה מברכין על פדיון הבן דאין זה מזמן לזמן והר"ן תירוצו דבפדיון הבן תליא בזמן דקודם ל' יום אינו בר פדיון עיי"ש ועל זה הקשו האחרונים ממילה דגם כן תלוי בזמן ואפ"ה אין מברכין שהחיינו, ויש שרצו לחלק בין פדיון הבן דאם פדה אותו קודם ל' יום אינו פדוי משא"כ מילה אם מל אותו בתוך ח' ימים מלידה מהני המילה לפי הרמ"א עכ"פ, אמנם הרמב"ם יש לו שיטה שלישית (בפ"ז מהל' תמידין ומוספין הל' י"ח), דמקריב מתבואה החדשה בשביל פירות חדשים, ועי' גמ' עירובין הנ"ל (ועי' שו"ע סי' רכ"ה סעי' ג'), והש"ך מסיק בצ"ע על הרמ"א, אמנם הטו"ז באו"ח (סי' כ"ב) מסיק כדעת הרמ"א ומ"מ יוצא דספיקא הוא.

ספק בברכת שהחיינו

ודין ספק בברכת שהחיינו, עיין בשו"ת הריב"ש (סי' תק"ה) דאין בזה משום ברכה שאינה צריכה דכיון דשהחיינו רשות הוא, אמנם הרשב"א בתשו' (ח"א סי' רמ"ה) כתב דאין לברך שהחיינו מספק, ועי' בשו"ת

נצטוינו שפיר מברכין וכן בפסחים (ז') אחד מברך למול והשני מברך על המילה ואין לחלק בין תרי גברא לחד עיי"ש.

ויש לחלק דהתם שאני שאינו פוחת ממטבע הברכה רק משנה אבל כאן הוא פוחת ומגרע תיבת בעפר לגמרי לפעמים וזה לא מצינו ומה שפוחת תיבת על לא מקרי פוחת. וגם מהא דהקשה מנטי"ו וטבילת ידים שמעתי לחלק דטבילה ונטילה אינה חד מצוה והוי כמו שני מצות נפרדות ויש לדון בזה עוד והנפק"מ יוצא אם מברכין על טבילת כלי על כלי אחד ועל הרבה על טבילת כלים וכן בברכת מעין ג' מברכין ומזכירין המאכל (ועי' פרי תואר שכתב דאם יצונו קאי על בעפר או שפיר שייך קושית הפר"ח עיי"ש) ולדינא אם לא אמר בעפר כתב החכמת אדם (כלל ח' סעי' ד') להקל ובפרט לפי דברינו שכתבנו לפלפל על דברי התבו"ש במה שהקשה על הפר"ח.

בענין ברכת שהחיינו

מקור דברי הרמ"א בדברי הרוקח (סי' שע"א) שכתב כל מצוה שלא עשאה, והחייב בה מתחנך עכשיו בזה, לכתחלה צריך לברך ברכת שהחיינו, כדאמרינן במס' מנחות (ע"ה ע"ב) היה עומד ומקריב מנחות בירושלים אומר "שהחיינו" שנתחנך לעבודת הזמן ע"כ. ועל זה הקשה הש"ך דהרי בזה נחלקו רש"י ותוס' שם דברש"י פירוש כגון שלא הקריב כהן זה עדיין מנחה מימיו ותוס' שם ד"ה היה עומד, חולק וס"ל לפי שהיו משמרות מתחדשות ומחלפות פעמים בשנה, דכ"ד משמרות היו, ולכל משמרת היו ו' בתי אבות, נמצא שלא היו מקריבין אלא שני ימים בשנה, וזמן קבוע להם להקריב לחצי שנה יום אחד, לפיכך מברך אובח ואמנחה שהחיינו לזמן

ובהא דכתב הש"ך מענין נישואין עיי"ש שהביא א' שאין מברכין שהחיינו על קידושי אשה ובתבואות שור שם (סק"ד) כתב בשם אבודרהם לפי שאין לברך על מה שתלוי בדעת אחרים שאם לא תאבה האשה יבטל המעשה עיי"ש, וצ"ב כוונתו דא"כ למה מברכין ברכת אירוסין עובר לעשייתו, ב' ובספר חופת חתנים (הביא בשם רמ"ה) משום דאין מברכין אלא על גמר והכא הגמר הוא הפו"ר, וע' גליון מהרש"א (וע' שו"ת ח"ס סי' נ"ה ג') ובמהרי"ק (שורש קכ"ח ענף ב') כתב הטעם אין מברכין שהחיינו על קידושי אשה או נשואין שאין זמנה קבוע וכדעת הראשונים (בסוכה מ"ו) דאין מברכין אלא בדבר מזמן לזמן.

ברכת שהחיינו בשחיטה

ולעורר דהנה הרמ"א כתב דאין לברך ברכת שהחיינו בשחיטה לפי שהוא מויק לבריה, ואיתא בספר תיקוני הזבח בזבחי צדק (סי' ט"ז סק"א) דלכן אין לשחוט בפעם הראשונה מסוכנת דשמא זה נקרא תיקון ולא הוי מויק לבריה ויש חשש שיצטרך לברך שהחיינו, והש"ך (סק"ו) שכתב דנראה לו דחוק הטעם של הרמ"א ולכן כתב משום דשחיטה הוא בידו ואינו מצווה לשחוט משא"כ כששחט חייב בכיסוי ומה שכתב הש"ך דיכול להיות לעולם בלי בשר אין כוונתו דאין לאכול בשר בשבת וי"ט אלא דאין לו חיוב לשחוט בשר לעולם אלא לאכול משחט שני ששחט לו.

ברכת שהחיינו לפני ברכת המצוה

מי שהלך לשאול רב ופסק לו שאל יברך ברכת שהחיינו, וטעה וברך שהחיינו או שכבר כיסה פעם אחת וטעה וברך ברכת

ח"ס או"ח (סי' נ"ה), ובשו"ת כ"ס או"ח (סי' כ"ו), וכאן הכריע הפמ"ג (בשפ"ד סק"ה) דספק ברכות הוא. והנה שמעתי טעם שאין מברכין שהחיינו על כתיבת ס"ת בשם שו"ת מור ואהלות (באהל ברכות סי' כ"ד) דכיון שהורגין בהמה בשביל העור לכתוב עליה, ואיתא ברמ"א (סי' רכ"ג סעי' ו') דרבים מפקדין שלא לומר תבלה ותחדש על בגדים הנעשים מעורות של בהמה אין לברך עליה עיי"ש, ולפי זה קשה מרמ"א למה מברכין על כיסוי הדם ברכת שהחיינו הרי שוחטין בהמה בשביל זה, ועכ"ח אין זה הטעם, אלא כמו שכי המהר"ם שיק יו"ד (סי' רנ"ד), דהטעם שאין מברכין שהחיינו על כתיבת ס"ת לפי שאין אנו בקיאים בחסירות ויתירות א"כ אין זה גמר מצוה וכל שאינו גמר מצוה אין מברכין.

ויש להוסיף דלא יכסה פעם ראשונה בכיסוי ספק דאז אינו מברך ברכה על הכיסוי ונמצא דמפסיד על ידי זה ברכת שהחיינו לדעת הפוסקים דמברכין ולפי דעת מהרש"ל סוכה (מ"ו) ד"ה הרואה נר שכתב דאם אינו מברך ברכה על המצוה לא יברך ברכת שהחיינו וראיתי במהרש"א פסחים בסוף המסכתא שהקשה עליו מדברי הגמ' שם דיש הו"א דכהן מברך משום דמטא הנאה לידיה והרי לדעת מהרש"ל מ"מ אינו יכול לברך משום דאין לו עוד ברכה (וע' שו"ת ח"ס או"ח סי' קנ"ו).

ברכת שהחיינו על ידי שליח

ובענין ברכת שהחיינו על ידי שליח, אם השוחט כיבדו בתורת שליחות, עיין שו"ת ח"ס יו"ד (סי' רח"צ), ובשו"ת כ"ס יו"ד (סי' קע"ג) לגבי פדיון הבן על ידי שליח שיכול לברך, וכ"ש על ידי בגד או פרי חדש, ועיין דע"ק (סק"ב).

עצמו בברכה ראשונה וכן פסק הש"ך (סק"ז) שם, והט"ו (סק"ט) כתב דאפי' אם הפסיק בשיחה לא יברך עוד פעם דקיי"ל כהיש אומרים משום דספק ברכות להקל וכן פסק התבו"ש (אות י"ט) והפמ"ג במשבצות עיי"ש.

מי ששכח לברך אם יכול לברך אחר הכיסוי

עיינן פרי חדש (סק"ג) שכתב וז"ל ומיהו דעת הרבה פוסקים לברך אחר הכיסוי (עיינן ש"ך ריש סי' י"ט), ואע"ג דלא נהגינן הכי, מ"מ נ"מ למי ששכח ולא בירך קודם הכיסוי שיברך אח"כ וכ"ש לפי מה שהעליתי (בסי' י"ט סק"ג) שבכל המצות מצי לברוכי אח"כ ע"כ. והשמלה חדשה בתבואת שור (סק"ג) כתב אמנם כבר העליתי שם דהעיקר שלא לברך אח"כ בשאר מצות וא"כ הכא נמי יש לחוש למ"ש הרמב"ם ז"ל בהדיא (פי"א מהל' ברכות) וז"ל אם כיסה הדם בלא ברכה וכו' אינו חוזר ומברך אחר עשיה עכ"ל ולדבריו אסור הוא לברך והוי ליה ברכה לבטלה כמו שכתב הרמב"ם בכהאי גוונא בפ"ג מהל' אישות וכן הוא לדעת כל הפוסקים כמנהג דילן לברך קודם עשיה (ועיינן בדרכי תשובה (סק"ק י"א) שציינן לדבריהם והוסיף עוד מראה מקומות בזה), והנה להלכה ידוע דעת הרמב"ם, והרי"ף, ס"ל כדעתו כמו שציינן הש"ך (לעיל בסי' י"ט) וכן דעת הבעה"מ, והרד"א, והרקנטי עיי"ש, וע' תשו' הרא"ש (כלל כ"ו אות א'), ובתשו' הריב"ש (סי' פ"ב), אמנם דעת האו"ז לעומת זה דיכול לברך אחר המצוה, וכן ס"ל להשאגת אריה (סי' כ"ו), ודייק מהא דאמרו עובר לעשייתן ולא אמר קודם לעשייתן ולכן דייק דעובר הכוונה גם לאחר ימן עיי"ש.

שהחיינו אחר ברכת על כיסוי דם בעפר, ולפני קיום המצוה בפועל אם הוי הפסק או לא. ויש ראייה מהא דאמרו (מסי' רצ"ז סעי' ב') באחד שטעה בברכת בשמים בהבדלה ושם הוי ספק אחר ברכת היין אפי"ה לא מקרי הפסק מדלא כתב דכל פעם צריך לברך אחר ברכת היין משא"כ הכא או דהשו"ע לא דן מזה כיון שאין כאן מקומו א"כ לדינא אין ראייה ומ"מ נראה יותר כהצד הראשון, וראיתי בשם החיד"א שדן במחזיק ברכה (סי' תצ"א סק"ב) במי שבירך על הבשמים ביקנה"ז אי חשיב כהפסק עיי"ש.

אם ראוי לצאת הברכה מחבירו שבירך

בערב יוהכ"פ ראיתי שכולם נוהגים לברך בשעת הכיסוי לבד, והעיר ת"ח אחד אם יש עדיפות שאחד יברך ויוציא את כולם משום ברוב עם הדרת מלך, ועיינן ביו"ד (סי' י"ט סעי' ג') דכל אחד יכול להוציא את חבירו משמע שאין חיוב וענין, והאחרונים ציינו מדברי התוספתא (בפי"ו מהל' ברכות הל' ו') דמשמע דאחד מברך לכולם, ועיינן בדברי המחבר בהל' ציצית (סי' ח' וסי' רי"ג), וע' מג"א (סי' קס"ח סק"ב וסו"ס תרפ"ט).

הפסק בדיבור אחר שחיטה מכסה מיד

המחבר (בסי' י"ט סעי' ה') פסק אם שחט העוף הראשון והפסיק בדיבור קודם ששחט העוף השני, דעת הטור והרשב"א שיכסה דם של שחיטה ראשונה ולברך עוד פעם על השחיטה ואח"כ על כיסוי דם השני לא יברך ואפי"ה ידקדק שלא יביא עצמו לברכה אחרת כיון שיכול לפטור

אבל הרבה פוסקים פקפקו בהנחה הלו בכוונת הרמב"ם, והטעם דהא בהדיא מפורש במס' תמורה (ד' ע"א) דמזכיר שם שמים לבטלה אינו עובר דק בעשה את ה' אלקיך תידא, ולכן אין זה מה"ת דק מדרבנן, ואפי' אם זה מה"ת יש להעיד ממה שכתב הבית שלמה או"ח (סי' י"ד), וכן כתב החי' אדם בנשמת אדם (כלל ה'), דאם אומד בדרך בדכה גם הם מודים להקל ודק כשמזכיר שם ה' בלי בדכה אז עובר מה"ת.

ויש להוסיף סבדא ממה שכתב הישועות יעקב באו"ח (סי' דס"ג סק"ב) דבהדלקת נרות שבת כל זמן שהנרות דולקים חשוב עובר לעשייתן עיי"ש ולדין לפי הפוסקים דמצות כיסוי חייב כל זמן שמכוסה ועומד שפיר יכול לברך ואין לחלק מנר דסופו להתבטל משא"כ בעפר דדוחק לחלק בן.

שוחט שיצא חצי ברכה מאדם אחר אם יכול להשלימה

שוחט שיצא הברכה משוחט אחר שבידך שם הברכה וסוף הברכה לא כוון לצאת אם יכול להשלימה, תלוי אם שומע כעונה אמדינן בחצי ברכה או לא, ודעת דעק"א בדרוש וחידוש בברכות (כ' ע"א) וכן כתב בתשו' (סי' ז') ד"ה ואולם, לגבי קידוש, ראשה יכול לברך בעצמה החתימה והפתיחה, ועכ"ח לומר דס"ל לחלק בין היכא שמברך בעצמה החתימה והפתיחה ובין היכא שיוצא חצי מן הברכה שחלק החתימה אינה נאמרת, והוא כמו דקיי"ל באו"ח (סי' קכ"ו סעי' ב') דחזן שטעה בברכה מעמידין אחד תחתיו והשני מתחיל מתחלת הברכה ולא ממקום שפסק הראשון, ולכאוי' למה הרי שומע כעונה יוצא חצי ג"כ

וכדברי האו"ח דמברך אחד עשיית המצוה מבואר גם בספר המיוחס לדשב"א מנחות (ל"ו), וכדעת הפד"ח מבואר בתשו' תשב"ץ (ח"ב סי' מ"ג), ועיין בכנפי יונה יו"ד שכתב דכיון דקיי"ל בכל התורה תוך כדי דיבור כדיבור דמי יש להקל, (וע' בהסכמה בדיש הספר וע' בישועות יעקב יו"ד (סי' י"ט) ובמנחת הובת, ובמנחת יוסף, ועיין בחידושי הריטב"א פסחים (ז' ע"ב) שהביא דאיה לפסק זה מרב"ה הרא"ה מירושלמי ברכות (פ"ט ה"ב), (והובא בפד"ח מדעת עצמו דלא דאה חידושים הנ"ל), ובוודאי עדיף להכנס לספק ברכה שאינה צריכה מאשר יעשה המצוה בלא בדכה וכמו שכתב התבו"ש (סי' י"ט אות י"ז-כ"ז), והא דברכות אינו מעכב זה דק בדיעבד עיין שו"ת מהדש"ל (סי' קל"ב), וע' פד"ח (סי' ס"ז אות ח') העשיית מצוה בלי ברכה עון גדול הוא.

ולכאוי' דבר זה תלוי אם ברכה שאינה צריכה אסור מדרבנן או מה"ת, דבגמ' ברכות (ל"ג ע"א) מבואר דעובר על לא תשא אף שיש לפלפל מהלשון "עובר" דמשמע דאין איסורו דק מדרבנן גדידא וכמו דמשמע מרש"י גיטין (כ"ו ע"א), וכן כתב התרומת הדשן (סו"ס ל"ז), ואחדיו החזיק הפד"ח (באו"ח סי' ס"ז - וסי' תצ"ו אות י' ובסי' תעד"ב), אמנם עיין ברבדי דבינו מנוח (פ"ב מהל' שופד הל' ב'), וכן דעת החדדים (פ"ט אות ד' מה"ת התלויות בלב), (והא"ד בסי' דט"ו אות ה' הבין דכן הוא כוונת הרמב"ן מספר חרדים הנ"ל), וכדעת הרמב"ם יש סתירה מדרביו בתשו' פאר הדוד (סי' כ"ז), לרבדיו במשנה תורה (פ"א מהל' ברכות, ובהל' שבועות סוף פרק י"א), ועיין עוד בס' תשו' הנ"ל (סי' ק"ה), והחיד"א בברכי יוסף הכריע דס"ל דאסור מה"ת, וכדעת המג"א (סי' דט"ו) בדעתו,

הטעם בתפילין דאסור להפסיק בין הנחת תפילין של יד להנחת תפילין של ראש משום שצריך לברך על של ראש שתיים לדין (ארו"ח סי' כ"ה סעי' ט' בהג"ה) אם כן הוה ברכה שאינה צריכה, מי שהוא מניח תפילין הרבינו תם או בחול המועד אפילו תפילין דרש"י למאן דלא מברך ודאי לענות קדיש או לומר קדושה שרי, ובלא כך אסור כמו בין שחיטה לכיסוי טוב שלא לדבר הכי נמי.

ועכ"ח לחלק ביניהם. וכן קיי"ל בס"י קצ"ד (סעי' ג') לגבי ברכת המזון כתוס' בברכות (מ"ו ע"א) ד"ה ולמאן, ועיין מאירי שם, ולפי זה אינו יוצא אלא יברך עוד הפעם.

מותר לענות קדושה או קדיש בין תפילין של יד לשל ראש בר"ת

עיין פמ"ג משבצות זהב (סק"ב) שכתב

סעיף ג'

כוי שהוא ספק חיה, וכלאים הבא מבתמה וחיה צריך לכסות דמן, ואינו מברך, ואין שוחטין אותם ביו"ט, ואם שחטן אינו מכסה דמן וכלילה אם רישומו ניכר יכסנו,

גדר כוי מהו

כוי הוא בעל חי כשר, ונחלקו בגמ' מהו, י"א שהוא הנולד מכלאים בהמה עם חיה כגון צבי שהוא חיה עם תיישה נקבה של בהמה (עז) או להיפוך, והספק הוא אי חוששין לזרע האב או לא היינו אם הולד מתייחס אחר אביו כמו אחר אמו או לא, אבל אחר אמו בוודאי שמתייחס ולכן הוי כוי הנולד מצבי הבא על התיישה צד בהמות ודאי יש לן אלא צד חיות ספק ולכן להיפוך (ועי' באחרונים שדנו בדעת הרמב"ם ועיין בתשו' מהר"ם לובלין (סי' ס"ה) שהקשה דאם מספקא ליה אם חוששין הוי ליה לפסוק כר"י ועיין שעה"מ (פי"ב הל' ח') ד"ה ומעתה עיי"ש).

(ד) מין בהמה היא אבל בדין דילן מיירי או דהוא ספק חיה ג"כ כיון שיש בה צד חיות מצד האב והולכין לחומרא.

הטעם שאין מכסין כוי ששחטו ביו"ט

וכתב המחבר דכוי אין שוחטין אותו ביו"ט כיון דאסור לכסות דמו ביו"ט חוששין שמא במוצאי יו"ט יבלע הדם בקרקע ולא יכסה דם שחייב בכיסוי מטעם ספק וסמוך לבין השמשות ביו"ט גם כן אסור לשחוט אם אין זמן ביום לאכול (וכבר דנו בבין השמשות אם מותר לבשל (עיין הגהות רעק"א ריש הל' יו"ט)).

ואם עבר ושחטו ביו"ט אין לכסות דמו "משום התרת חלבו" שהרואה שמכסין את דמו יחשוב שבשביל ספק לא היינו מחללין יו"ט אלא ודאי חיה הוא ויבואו להתיר חלב, משא"כ בחול יאמרו לנקר חצרו עושה. וכתב הרשב"א דיש כוח

(ב) יש אומרים שהוא איל הבר (ולדעה זו אינה ספק אלא ודאי חי עיין בתוס').

(ג) בריה בפני עצמה ולא הכריעו בה חכמים אם מין חיה היא או מין בהמה.

הגמ' הקשה שם להלן למה רק בספק גזרו שמא יעשה כתישה ודאי נמי שמא יעשה כתישה ומשני ודאי אתי עשה ודחי לא תעשה ולפי סברא הנ"ל הא גם בספק ספק מ"ע מחויב עדיין מה"ת לעשות המ"ע דכיסוי א"כ שפיר י"ל עדל"ת גם בספק ושמעתי לתרץ לפי דברי הח"ס שבת (קל"ה) דספק בן ז' וספק בן ח' שאינו בחזקת חיוב מילה ושבת וודאי זה ענין לספיקא דאורייתא לקולא או לחומרא ולפי"ז אין ללמוד מהתם.

שחט בבין השמשות של ערב יו"ט

יש לדון אם שחט בבין השמשות של ערב יו"ט אם מותר לכסות והוא דלכאוי יש לפלפל דמותר משום דהוי ס"ס שמא בין השמשות הוא יום (כדעת ר' יוסי) ושמא אין עדיין בין השמשות לשיטת רבינו תם אמנם המחצית השקל או"ח (ריש רס"א) כתב דלא הוי ס"ס כיון דמשם אחד הוא אמנם הראוני בשו"ת מהר"ח או"ח (סי' ר"ל) שדן בגט שנחתם בזמן בין השמשות דהוי ס"ס ספק נחתם ביום ואת"ל בין השמשות שמא בין השמשות יום הוא עיי"ש אבל אין זה ראיה לכל דבר דשאני הדין דאין לגרש בלילה דאין זה רק איסור דרבנן דהקילו לסמוך דהוי ס"ס משם אחד ואין ללמוד מזה לנידון דידן ועוד דאפשר דהאור זרוע ס"ל דאמרינן שפיר ס"ס משם אחד אמנם אנן לדינא לא סוברין כן.

בהטעם שאין מקבלין הדם בכלי ויכסה בלילה שחיישינן שמא ישכח

הרא"ש הקשה למה לא התירו לקבל את הדם בעפר ויכסה אותה בלילה ותירץ (הפרי חדש (סק"ט)) די"ל דכיון שאינו יכול לכסותו מיד משום יו"ט יש לחוש דלמא משתלי ולא יכסנו בלילה ומבטל מ"ע עיי"ש ולכאוי צ"ב דהרי אפי' באיסור אין חיישינן שמא ישכח בדבר

ביד חכמים לבטל מ"ע דכיסוי בשב ואל תעשה כדי שלא יבוא לידי מכשול באכילת ספק חלב שהוא איסור כרת בקום ועשה, והנה לשיטתיה דס"ל ספיקא דאורייתא לחומרא מובן למה מעדיף ספק של תורה על מצות כיסוי אבל להרמב"ם דס"ל ספיקא דאורייתא לקולא נמצא דספק חלב הוי דרבנן ואם כן למה מבטלין מצוה של תורה בשביל ספק דרבנן אלא כיון דס"ל להרמב"ם דבספק כרת ספיקא מה"ת לחומרא לכן יש להחמיר (וע' שו"ת ב"ש או"ח סי' א') ועדיין יש לדון למה מבטלין ספק מצוה בשביל ספק חלב והרי ספק מצוה לפנינו וחשש שמא יבוא להקל באכילת חלב אינו לפנינו ואם כן למה מעדיפין לבטל המצוה בשביל הלאו של חלב ובפרט דמצות עשה עדיף על ל"ת אלא יש לומר דעדיף לאוי דאכילה על שאר לאוין כדמשמע מתוס' גיטין פ"ק דאין הקב"ה מביא תקלה על ידן של צדיקים במילי דאכילה.

ועיין בשיטה מקובצת ביצה (ח' ע"ב) שהקשה וא"ת יאמרו לו שיכסה בלי ברכה ולא יבוא להתיר חלבו איכא למיחש שיאמרו ודאי חיה וחומרא דרבנן בעלמא הוא שלא לברך (וע' טו"ז סי' ח' ס"ק י"א). **ואם** יש לו עפר מוכן ביו"ט אם יכול לכסות דעת הרמב"ם בפהמ"ש, והרא"ש, והר"ש, והרע"ב, דאין מכסין משום דעפר מוכן הוא לודאי ולא לספק (ואם אינו מוכן אזי יש שני איסורים דרבנן א) טלטול עפר מוקצה ב) וחפירת גומא שלא לצורך) אבל הפוסקים הכריע דגם אם יש לו עפר מוכן לספק אין לכסותו.

בגמ' ביצה (ח' ע"ב) כוי אין שוחטין אותו ביו"ט ואם שחטו אין מכסין את דמו ביו"ט מ"ט דילמא עביד כתישה ע"כ ובעולם התורה ידוע הקושיא על דברי החוות דעת יו"ד (סימן ק"י) דבספק עשה מודה הרמב"ם דמה"ת לחומרא א"כ למה

א ואולי י"ל דבא לומר אף אם יש לו כלי מחובר לקרקע דכה"ג היה ראוי לשחוט על גבי כלי זה ולא נקרא ביטול כלי מהיכנו כיון דבלאו הכי הכלי מחובר ואי אפשר לטלטלו בשבת וע' מג"א (סי' של"ה סק"ד) מוכח דס"ל דאף בשופך לתוך כלי מחובר מקרי ביטול כלי מהיכנו וצ"ע ובהגהות רעק"א כבר הקשה על זה שם.

ב ואולי דמשום מצות כיסוי מותר לבטל כלי מהיכנו ע' רש"י שבת (קנ"ה) ומג"א (סי' רס"ג) כמו שהתירו משום צער בע"ח איסור ביטול כלי מהיכנו ועדיין צ"ע דדלמא הכא גרע דבעידן דעובר על ביטול כלי מהיכנו עדיין אינו מקיים מצות כיסוי וגם הוא ספק חיוב כיסוי עיי"ש מה דמסיק.

ג ואם נמצא בתוך הכלי דבר של היתר לית ביה משום מבטל כלי אם דבר ההיתר חשוב יותר מן האיסור ע' משנה ברורה (סי' רס"ה סק"ו) והאחרונים חקרו אם מותר להניח בתוכו דבר היתר אמנם הח"ס בהגהות (סי' ש"ח) ס"ל דמותר כמו שכי' שם להניח הקליפי ביצים על חתיכת פת וע' מהרש"ם שהעיר כן.

מהו שיטת בעה"ט דמברכין על ספק או אין מברכין

הגמ' במס' שבת (כ"ג ע"א) כתב דמברכין גם על מצוה דרבנן כמו הדלקת נר חנוכה ופריך ממה דתנן דערום מפריש אף שאינו יכול לברך משום דלא בעינן ברכה אמר אביי וודאי דדבריהם בעי ברכה ספק דדבריהם כגון דמאי לא בעי ברכה רבא אמר רוב עמי הארץ מעשרים הם והוא דלעולם אף על ספק דרבנן מברכין ושאינו דמאי שאינו אלא חומרא בעלמא דיש רוב שמעשרים ולפי זה אף במקום שמקיים מצוה מספק מברך עליה אף דהברכה הוי מדרבנן

שמותר בדיעבד כמבואר בב"י ה"ל שחיטה (אף שיש לדחות דשאני התם דאין זמנו רחוק כל כך) ואין לומר לפי הטו"ז (בסי' צ"א) שכתב דהיכי דהוי ודאי איסור חיישינן גם בדבר שמותר בדיעבד מ"מ הכא הוי ספק ואפשר דס"ל לחלק בין מצוה לאיסור וברי"ש הלכות מליחה כתבנו מזה (וע' ח"י הרי"ם לקמן על סעי' כ"א שהשתמש בסברא שמא ישכח).

אם יש אופן דמותר לכסותו ביו"ט

האחרונים הקשו (עיי' ספר יריעות שלמה סק"ב - ובספר דברי יוסף סוף סי' קל"ג) אמאי סתם כאן דאיסור לשחטו ביו"ט דהא בע"כ כל האיסור בזה הוא רק אם רוצה לשחטו בקרן זוית וכהאי גוונא אבל אם רוצה לשחטו באמצע החצר דאפי' דם בהמה יכול לכסות אם יש לו עפר מוכן דהוי ליה כגרף של רעי וכ"ש דיכול לכסות דם כוי כמו שכי' הרמ"א באו"ח סי' תצ"ח (סעי' י"ח) ובמגן אברהם (ס"ק ל"ה) ועיי' במחצית השקל שם ואף דאין לעשות גרף של רעי לכתחלה מהאי טעמא כתבו האחרונים דאין לפזר סם כדי להמית מזיקים (וע' בספר מנחת שבת סי' פ' ס"ק ק"ע) מ"מ כאן לצורך יו"ט הוי כדיעבד.

שני טעמים למה אסור לקבל דם בכלי

א משום חשש ע"ז ב' ביו"ט משום איסור ביטול כלי מהיכנו

עיי' ש"ך (ס"ק י') שכתב ואינו יכול לקבל הדם בכלי. הקשה רעק"א הא כה"ג אסור משום ביטול כלי מהיכנו ע' שו"ע או"ח (סי' ש"י סעי' ו') ויש כמה טעמים בפוסקים על זה א' משום סותר ב' משום בונה ג' מפני כבוד השבת ד' שעושה מוקצה.

קדושות הן לא כל שכן דאית לן לאבדולי אלא משום אחר דעשיניהו קודש נעשה חול ע"כ.

והקשו המפרשים דבעה"ט סותר את עצמו דכתב דאין מברכין על כוי משום דהוי ספק ברכה ויש שהבינו דבעה"ט חזר בו ממה שכתב בכוי.

ועיין ברא"ש פרק כיסוי הדם (סי' א') שהביא בשם רבינו יונה ברכות (י"ב ע"ב) ד"ה והירא שצריך לברך על הכיסוי דכוי דהטעם דמברכין על הדמאי מפני שהוא ספק דבריהם משמע הא ספיקא דאורייתא מברכין וכוי ספק דאורייתא שמא חיה והוא ז"ל דחה דאין ראיה עיי"ש.

ובסברת בעה"ט יש לומר כדי שלא לייתי לזלזולי במצוה דרבנן וכן מצינו בכמה דברים וכמו שאמרו דאע"ג דקיי"ל ספק ברכות לקולא ולכן אם יש לו ספק אם אמר ברכת הטוב והמטיב אין לו לחזור ולברך ואפ"ה אמרו לברך עוד הפעם ברכת הטוב והמטיב אם מסתפק בברכת המזון דכיון שברכות הראשונות הם מה"ת וכיון שמברך עליהם מברך גם על ברכת הטוב והמטיב כדי שלא לזלזל בדרבנן.

או יש לומר דס"ל כשיטת הירושלמי דברכת המצות מה"ת הוא ולכן הוי ספק תורה והולכין לחומרא וכדעת בעה"ט איתא בתשו' הרשב"א (ח"א סי' ש"ט) כתב כן בדעת רש"י ועיין אור"ח (ח"א סי' ש"צ) וע' ראבי"ה (שבת סי' רפ"ה) ובחיושי תר"י

כגון ספק נטל לולב ספק לא נטל ביום הראשון של חג דהוא מצוה מה"ת וספיקא דאורייתא לחומרא מברך גם כן לפי סברת רבא אמנם להלכה פסק המחבר בשו"ע אור"ח (סי' י"ז סעי' ב') דטומטום חייב ביציאת מספק ולא יברך והוא כדעת הרמב"ם (בפ"ו מהל' סוכה הל' י"ג) דפסק כן לגבי חיובם לישב בסוכה שאין מברכים אע"פ שיושבים והא דהקשה עליו הראב"ד בהשגות דהרי קיי"ל כרבא חוץ מיע"ל קג"ס וא"כ למה אינו מברך כתב הרב המגיד ליישב דס"ל דרבא אינו חולק על אביו על הנחה הלז דספק דדבריהם אינו צריך לברך אלא כיון דיש לן עוד תירוח בדמאי כתב תירוח זה אבל להלכה גם הוא מודה דכיון דהברכות אינם אלא מדבריהם אינו מברך (וע' בריב"ש סי' רכ"א מה שהביא בשם הרמב"ן על זה).

ודעת בעל העיטור (הל' שחיטה) ונהג כיסוי (בכוי, ו) מפני שהוא ספק, יש מהראשונים שאמרו דאין מברכין על הספק, כדאמרינן בשבת אמר אביו וודאי דדבריהם בעי ברכה (ספק דדבריהם לא בעי ברכה ונראה לן) דקיי"ל כרבא דאמר רוב ע"ה מעשרין הן, ומש"ה לא מברכין בדמאי, הא לאו הכי מברכין, ומברכי נמי אספק מילה כגון ספק בן ז' ספק בן ח' וזולתן בברכה ולאחר שעשיניהו קודש נעשה חול, ומסתברא דמה"ט נמי לא מבדלינן בשני ימים של גלויות דהא רב אסי משום דמספקא ליה אי קדושה אחת הן או שתי קדושות מבדיל, אנן דפשוט לן דשתי

רבנן וגזרו על הדמאי שיהא כמצוה של דבריהם אם גם לברכה אמרו כן וקיי"ל דאין מברכין וכן כתבו הראשונים בספק מילה שאין מברכין ועי' בלחם משנה מה שפלפל בזה ועי' בהלי' מילה (פ"ג הל' ח') ועיין בדברי הר"ף במס' שבת (קל"ה ע"א) בשם רבינו האי גאון וכן הוא בשלטי הגבורים, ועיין בחינוך (מצוה קפ"ז), ובכל בו (סי' ק"ח), וכן דעת בה"ג (כפי שהובא כן באו"ח ח"ב הל' מילה סי' ט'), ועי' ר"ח שבת (כ"ג), ועיין ריטב"א סוכה (מ"ז ע"א), ועי' שו"ת ריב"ש (סי' רכ"א).

כיסה הרוח דם כוי וחזר ונתגלה אם פטור מכיסוי משום ס"ס

עיינן בהגהות רעק"א (לקמן סעי' י"א) דאם אירע בכוי שכסוה הרוח וחזר ונתגלה י"ל דאין צריך לכסות דהוי ס"ס, ואח"כ דוחה סברא זה דלא הוי ס"ס מעליא כיון שלא נולד הב' ספקות יחד דתיכף כששחט נתחייב בכיסוי, ואח"כ כשכסוה הרוח נולד הספק השני אם יש דיתוי עיי"ש. ויש לפלפל על זה, ויש להעיר ממה שכתב הגרעק"א בעצמו בחי' ברכות (ב' ע"א) דבספיקא דדינא לא בעינן שיבואו שני הספיקות ביחד עיי"ש, וכאן מחמירין מספיקא, ויש לפלפל עוד, ועיין לקמן בשם רעק"א דס"ס אינו פוטר ממצות עשה ויש לחלק.

ס"ס פוטר מחובת כיסוי או לא

הדרכי תשובה (ס"ק כ"ה) הביא מתואר משה (פרק ע"ג סק"א) שכתב דאף אם יש עוד ספק כגון שבא על התיישה תיש וגם צבי ואינו יודע מי בא עליה קודם וממי נתעברה, וא"כ הוי ליה ס"ס, אחד דלמא אין חוששין לזרע האב ואת"ל חוששין דלמא לא בא מן הצבי רק מהתייש, ומסיק דאפ"ה צריך לכסות אבל לא יברך דלמא מתייש נתעברה עכ"ד.

במס' ברכות (כ"א ע"א) שכתבו דעל ספק מצות תורה מברך (ועי' פנ"י שבת כ"ג ע"א - ועי' בתשו' אבני צדק או"ח סי' ט"ו).

קושית האחרונים למה ביו"ט שני מברכין

עיינן במגן אברהם הלכות מגילה (סי' תרפ"ח סק"ו) שהקשה למה ביו"ט שני של גלויות מברכין מספק וכן קיימא לן בקריאת מגילה בכרך שהוא ספק ויד ספק ט"ו קורין ביד ומברכין דאז הוא זמן קריאה לרוב העולם וכאן פסק הרמב"ם דאין לברך מספק ותירוץ דיש לחלק בין מצוה שתקנו חכמים לעשות מספק ובין מצות שאנו עושין מספק עיי"ש.

בדעת הרמב"ם אם מברך אספק

הרשב"א הקשה על הרמב"ם (בפ"ב מהל' קר"ש הל' י"ג) דפסק בספק קרא קר"ש חוזר וקורא אף דהוי מדרבנן ומ"ש משאר מצות שמסופק בחיובן אינו מברך וכתב לחלק בין מצוה שאדם חייב בה והשאלה הוא אם עשאו ונפטר אם כן יש חזקת חיוב ואז שפיר חוזר ומברך משא"כ בספק שעיקר החיוב הוי ספק אז אינו חוזר ומברך ועיין בר"ן שבת (כ"ג) ובמאירי שם שחילקו כן.

ועיינן ברמב"ם פ"ג מהל' חנוכה (הל' ה') קריאת הלל מצוה מד"ס מברך עליהם דדוקא דבר שהוא מדבריהם ועיקר עשייתן הוא מפני הספק כגון מעשר דמאי אין מברכין עליו ועל יו"ט שני מברכין אע"פ שהוא ספק כדי שלא יזולו בו עיי"ש והמגיד משנה כתב דדעת הרמב"ם דעל ספק דרבנן אינו חוזר ומברך וכמו שאמרו להדיא בברכות (כ"א) ספק קרא קר"ש אינו חוזר וקורא משום דרבנן הוא ולא נחלקו אב"י ורבא בשבת (כ"ג) בדמאי כיון דתקנו

בהקושיא היאך גזרו חכמים שאין לקבל דם בתוך הכלי הרי מפורש ההיתר בתורה

עיינן ש"ך (סק"י), ועל הגליון ציינתי מדברי ר' שלמה קלוגר שהקשה על הדין שלמדנו לעיל (בסי' י"א סעי' ג') דאין שוחטין לתוך הכלים, שלא יאמרו מקבל דם לזורקו לע"ז (ח"ו) עיי"ש ולכאורה קשה היאך גזרו כן חכמים הרי כתב הט"ז דדבר שמפורש בתורה להיתר אין כוח ביד חכמים לאסור וכאן מפורש ההיתר בפרשת מצורע "ושחט את הצפור האחת אל כלי חרס על מים חיים" וכתב בשו"ת בית שערים יו"ד (סי' מ"ג) לתרץ דיש לדחות שהרי היה שם מים חיים, ולתוך מים מותר לשחוט משום דאינו ראוי לזרוק לע"ז, אלא היה לו להקשות מקבלת הדם בכלי בכל הקרבנות שהיה בלי מים, וגם בפרשת בא כתיב "וטבלתם בדם אשר בסף" ובפרשת משפטים "ויקח משה חצי הדם וישם באגנות" וכתב דאפשר דכוונתו היתה אם הם צלולים אסור לשחוט לתוך המים שלא יאמרו לצורה הנראית במים שוחט, והרי במצורע היתר מפורש בתורה שמותר לשחוט במים, אבל יש לדחות דדוקא בחוץ אם עושה כן יאמרו שעושה לשם ע"ז, אבל במקדש כשעושה כן לגבוה כדין תורה לא יחשדו אותו כלל שעושה לע"ז דאין כאן מקום חשד, וא"כ אין היתר מפורש בתורה כלל במקום שיש חשד ושפיר אסרו חכמים עיי"ש.

ברכת כיסוי הדם וברכת אשר יצר מי קודם לברך

שוחט ששחט ואחר השחיטה מיד הלך לבית הכסא וחזר אל מקום בית השחיטה איזה ברכה מברך קודם, ברכת אשר יצר או ברכת כיסוי הדם, דלכאורה יש סברא לומר דברכת אשר יצר מברך

ולהעיר מדברי החיד"א ומדברי הפמ"ג בברכי יוסף או"ח (סימן קפ"ז) בנשים שנסתפקו אם בירכו ברכת המזון והיו ליה ס"ס בדאורייתא ולכן פטורות מלברך עיי"ש, ועיינן ר"ה (כ"ט ע"א), וכן כתב בשו"ת רעק"א (סוף סי' כ"ה), אמנם לעומת זה יש לציין מדברי המוצל מאש (סי' י"ג) דכל מה שמקילים בספק דרבנן וכן בס"ס בתורה היינו רק בדבר איסור להתיר אבל לגבי קיום מצוה אין לפוטרו משום ס"ס משום דאיכא חזקת חיוב של המצוה עיי"ש וגם לפי דבריו י"ל דכאן אין חזקת חיוב רק ספק חזקת חיוב.

ובמק"א כתבנו לדון במה שכתב דס"ס אין מברכין, ועיינן משבצות זהב (ס"ק ט"ז) ד"ה יראה לי, שכתב דאין לברך אפי' איכא ס"ס כגון ששחט כוי שהוא ספק בהמה ושחט ג"כ כלאים צבי הבא על התיישה חוששין לזרע האב אפ"ה אין לברך משום גדול חומר האיסור של לא תשא עיי"ש, ועיינן בפרי מגדים או"ח בפתחה כוללת (בהל' ברכת השחר ד"ה והנה יש לחקור), ועיינן בתרומת הדשן (סי' ל"ז) בספק דילג לילה אחד בספירת העומר שרשאי לספור מכאן ולהבא בברכה משום ס"ס שמא לא דילג ושמא הלכה כמי שאומר כל לילה מצוה בפני עצמה היא והובא להלכה בשו"ע סי' תפ"ט (סעי' ח'), וכן נקטו כמה אחרונים ועיינן בברכי יוסף או"ח (סי' ז') דחולק על הנחה הלז.

בכוי אין לכסות בסנדל או בבגדו

עיינן פמ"ג במשבצות זהב (ס"ק י"ז) שדקדק מדברי האור החיים בפרי תואר (ס"ק כ"ח) דבכוי שמכסין בספק בלי ברכה אין לעשות לכסותו בסנדלו בהבגד על כן אין לבטל בידיים אפי' ספק מ"ע דכיסוי.

התורה להפוסקים הסוברים שהוא חייב מה"ת ועיין בשאג"א (סי' כ"ד) שהביא בזה שיטת הרמב"ן והחינוך והדשב"א עיי"ש.

ויש להוסיף לחקור בתפלת תשלומין בתפלת ערבית אם התפלה הראשונה היא תפלת החיוב כמו בכל תפלת תשלומין לפני הלוש דכתב דטעם דתפלה הראשונה הוא תפלת החובה ותפלת התשלומין הוא תפלה השניה משום דתדיד קודם (אף שיש חולקים על נקודה זה אבל הלוש כתב כן) ולפי"ז יל"ע בתפ"ע דתפלת ערבית דשות אע"פ שקבלוהו כחובה אין זה דומה לתפלת שחרית ולכן תלוי תדיד ומקורש איזה קודם.

הבופל"ו נהנו שלא לבסות דמו הג"ה ויש מסתפקים בצופל"ו קח"ל סוף הכר קמ"א חיה הוא ועל כן טוב לכסותו בלא צרכה או לשחוט עוף גם כן ואז יוכל לנכד על הכיסוי משום העוף.

אם אמדינן תמיד הלכה כרבי יוסי משום דנימוקו עמו

היינו לגבי יחיד אבל לא נגד רבים, אבל בגמ' עידובין (מ"ז ע"ב) כתבו דהרמב"ם גרס הלכה כר"י מחבריו ויש בזה דין ודברים בספרי הכללים האחרונים (עיי' בספר יעיד אוזן מערכת ה' אות מ"ד).

דם של בהמה אי מקרי הפסק

ב עיין טו"ז (סק"ה) שכתב דשחיטת עוף על הבופל"ו יהיה בטל בתוכו כמו שכ' בסעי' י"ג בנתערב הדם עיי"ש והקשה הפמ"ג במשבצות למה לי טעם זה תיפוק ליה דאין שם עפר תיחוח למטה עיי"ש ויש לומר דכיון דמראית דם אם יש מראית מים מעכב כדקיי"ל (בסעי' י"ג) משא"כ עפר תיחוח אינו מעכב כדקיי"ל בסעי' י"ד והוא ז"ל תי' לפי הלוש (ס"ק י"א) דדם אינו מקרי הפסק משום דמין במינו אינו חוצץ

קודם, משום דתדיד עדיף אע"פ שהוא מדרבנן על דאודייתא אמנם מצד שני יש לומר דעדיף מעלת הבדכה על קיום מצות של תורה במעשה.

ולכאוי יש ללמוד דין זה מרבדי דעק"א בהגהות על שו"ע או"ח שדן בבדכת אשר יצר ובדכת המזון איזה עדיף אם תדיד עדיף ממקורש או לא, וידוע דרבי הרמב"ם בהל' תמידין ומוספין בזה ולפי זה יש לדמות דין זה לדבריו הנ"ל. וראיתי בשם שו"ת תורה לשמה (סי' ד"ח), דאם שחט וקודם הכיסוי הוצרך לנקביו יבדך על הכיסוי ואח"כ יבדך אשר יצר דבדכת כיסוי הדם הוי על מצוה של תורה ואין מעבדין על המצות, ולכן יוצא נפק"מ גם על בדכת סעיף ד'

א הנה נחלקו המחבר והרמ"א בבופל"ו אם זה ודאי בהמה, או ספק חיה ספק בהמה, וע' בספר האגוד (סי' אלף צ"ט) מה שכתב בזה ונחלקו בזה במס' כלאים (פרק ח' משנה ו'), והרמב"ם (בפ"א מהל' מאכא"ס הל' ח') פוסק כת"ק דהוי בהמה, אמנם הרמ"א כתב דינו לפי המדרכי (סי' תרנ"ג) בשם ר"ח בשם הגאונים שמשפיקא ליה בזה משום דבחולין (פי' ע"א) ס"ל לרב אחא כר"י, וע' תוס' שם ד"ה ודלמא, ובזבחים (ק"יג ע"ב) ד"ה אודולא, (וע' ביאור הגר"א), וע' בחי' הדשב"א בחולין, ועיין באור זרוע (ח"א סי' ש"צ) דאע"פ דהלכה כת"ק בכל מקום שאני ד' יוסי דנימוקו עמו, אבל הפרי חדש ביו"ד (סי' פ' סק"ג) כתב דהא דאמדינן ד"י נימוקו עמו

הטו"ז סי' תקפ"א (סעי' ב') דש"ץ שמתפלל סליחות לא יתעטף בטלית שלו שחיישינן שמא ישכח לברך וזאת לאחר שיאיר היום שיש חיוב בברכה ויש ליישב.

וכן להעיר מהא דקיי"ל דמותר לאונן בערב יו"ט שחל להיות ערב שבת להניח עירוב תבשילין בעצמו אם אין לו אחר שיוכח עברו אף שאינו מברך הרי דעושה מצוה בלא עשיית ברכה.

ומהא דנכנסים לסוכה ומכוונים מיד לשם מצוה אע"פ שהברכה מברך רק לאחר זמן בשעת אכילה כמבואר בסי' תרל"ט (סעי' ח') אין ראייה דיש לומר דחכמים תקנו כן לכתחלה הברכה וחזין מזה יש לומר דאין כל רגע ורגע מצוה ונקרא כאילו קיים המצוה בלי ברכה אלא יש לפלפל מעובר לעשייתן אבל אין המצוה נפסד בלי ברכה.

ויש לפלפל גם מהא דכתב במ"ב (סי' י"ח סק"ב) דש"ץ יכול להתעטף בטלית לתפ"ע בלי בדיקת הציצית לראות אם הם כשרים כיון דאין מברך עליה והוא משום ספק אם מברכין על טלית של יום בלילה, ולכאוי' יהא אסור לו להתעטף בציצית הנ"ל משום קיום ספק מצוה בלא ברכה אבל זה אינו דכיון דאי אפשר לו לעשות על שום ציצית מותר.

מהו דעת המחבר לשחוט ולכסות בברכה בספק

ד) יש להעיר למה הרמ"א לא העיר עצה זה לעיל בסעי' ג' בדין כוי ביו"ט וברעת המחבר יש לבאר אם חולק על דברי הרמ"א זה מדלא הביא עצה זה ובפשטות נראה דאין שום סיבה לפרש דחולק.

אף דמדברי הלבוש כפי שהובא בטו"ז אינו מבואר הטעם של חציצה רק משום דסו"ס יבלע בקרקע הנמצא למטה ואף שהטו"ז חולק עליו מ"מ כאן לא כתב משום זה.

אם יש לו ברירה לקיים מצוה מיד בלא ברכה אם יעדיף להמתין ולקיים המצוה בברכה

ג) יש דיון בפוסקים אם יש חיוב לדקדק לקיים מצוה בברכה והביאו האחרונים ראייה מהא דנשים אוכלין תרומה אע"פ שמפסידה הברכה שמברך האיש "אקב"ו בקדושתו של אהרן" אבל יש לדחות ראייה זו דיש לומר דאחר שכבר אכל וברך יש חשש שיפסד וירקב המאכל אם לא יאכל מזה וליתן לכהן אחר אינו רוצה ולכן אינו חייב להפסיד ממון בשביל הברכה.

אבל ממה שאמרו דערום לא יתרום עיין במשנה תרומות (פ"א מ"ז) משום הפסד הברכה דאין לברך ערום משום והיה מחניך קדוש משום דיכול ללבוש בגדיו ולהפריש תרו"מ בברכה עיי"ש הרי דבמקום שאפשר יש ענין לדקדק לעשות מצוה בברכה.

ובגמ' עירובין (ל"ט ע"א) דהתירו להתנות על הפרשת תרו"מ ביו"ט א' ולאכול בשני אף שמפסיד בכך הברכה עיין מ"ב סי' תקכ"ו (ס"ק ע"ד) התם שאני דלצורך יו"ט הוא.

ועיין בסי' ס"ז (סעי' ח') דמותר להניח טלית ותפילין בין גאולה לתפלה בלא ברכה ורק לאחד שמו"ע ממשמש בהם ומברך אף שזמן מה עושה המצוה בלי ברכה וצ"ב למה דין זה שאני מהא דכתב

סעיף ה'

צריך שיהיה למטה עפר תיחוח וצריך להזמינו בפה וי"א שאינו צריך.

הזמנה ועיין בספר יהושע פסקים (סי' תקס"ג)
ועי' פנים יפות עה"ת (פרשת אחרי').

**אם אין לו עפר לכסות רק למעלה לא
ישחוט עד שיהיה לו עפר**

(א) עיין ספר ערוגת הכושם (סוף הלכות שחיטה) שנסתפק היכא דאין לו רק מעט עפר כדי לכסות למעלה אבל לא כל כך רק שיתן גם למטה ולמעלה אי רשאי לשחוט ולכסות רק למעלה או לא אי דמי למה שכתב הטו"ז (בס"ק י"א) דהעפר למטה אינו מעכב דכל הראוי לבילה וכו' והביא דברי הגמ' בביצה (ו' ע"ב) דפליגי רבה ור"י אליבא דב"ש שיחפור בדקר ויכסה דמשמע שם דאף דמשום עפר דלמטה דאינו מעכב בדיעבד מ"מ כיון דלכתחלה למצוה בעינן עפר למטה אם אין לו עפר למטה לא ישחוט כלל אף אם יהי' לו במה לכסות למעלה עיי"ש (ועי' בשו"ת מור ואהליות ברכות והודאות סי' כ"ט מה שכתב בזה הובא דברים אלו בדרכי תשובה).

הזמנה בפה מהני

(ד) עיין בתוס' (פ"ג ע"ב) צריך שיתן עפר למטה וכו' אבל עפר שלמטה אין צריך שיתן הוא אם יש עפר הרי הוא כאילו נתן הוא העפר ואין צריך שיתן הוא אם יש עפר כיון שנותן הדם על העפר הרי הוא כאילו נתן העפר הוספת שיטה מק' ויש שינוי דין לשון התוס' דלפי השיטה מק' הכוונה דשפיכת הדם הוי כאילו נתן העפר משא"כ לפי תוס' לא בעינן שעל ידי הנתינת דם יהא נחשב כאילו הוא הכינו ועי' רש"י לעיל (ל"א ע"א) דס"ל דצריך להזמין בפה.

**בסברת הפוסקים אם לא נתן עפר
למטה אם זה דומה לכסוהו הרוח**

(ה) הש"ך (בס"ק י"ב) הביא ראיה דאם לא נתן עפר למטה אינו מעכב בדיעבד לכו"ע דהא כסוהו הרוח בסעי' י"א פטור מלכסות ע"כ וכתב רעק"א בהגהות להקשות דלכא"ו אינו דומה דשם באמת לא נתקיים מצות כיסוי אלא כיון דהדם מכוסה אין חייב לכסות ומה"ט אם חוזר ונתגלה חייב לכסות אבל הכא הדם מגולה ומחוייב לכסות החיוב לעשות כדין מצות כיסוי שיהיה עפר למטה וא"כ הכי נמי י"ל דאם לא נתן העפר למטה אינו חייב לכסות אבל מ"מ אם חוזר ונתגלה חייב לכסות וא"כ אם צריך שיתן הוא דוקא הכי"נ י"ל דאם מצא

**אם אין לו עפר רק לכסות אם מברך
בעפר או על כיסוי דם לבד**

(ב) לפי השיטה השניה לא יאמר בעפר בברכה לפי הטו"ז כאן סק"ז ולעיל (ס"ק ג') דעפר קאי על עפר למטה שהוא חלק מהמצוה ויש שכתבו לתלות דבר זה בפלוגתת הפוסקים בסעי' ז' אם בעינן גרירה בדם הניתז על הסכין.

דעת או"ז דבעינן הזמנה

(ג) עיין או"ז (סי' שצ"ג) שפוסק דבעינן

תיחוח או שצריך ליתן עפר חדש עיי"ש.

למה צריך הזמנה למ"ד מצות א"צ כונה

בספר צבי לצדיק כתב דאפילו אי מצות אין צריכות כוונה דוקא בתוקע לשיר דעל כל פנים עשה מעשה התקיעה אבל כאן שהתורה אמרה בעפר (ויקרא י"ז י"ג) והוא לא נתן עפר למטה ולא עשה מעשה משום הכי צריך כוונה והזמנה (עיין ילקוט הגרשוני).

למה אין מברכין לפני השחיטה בשעה שנותן עפר למטה

עיין פנים יפות (פרשת אחרי) שכתב דהטעם דאין מברכין לפני השחיטה על נתינת עפר למטה לפי שהשחיטה היא הפסק ולכן אין מברכין עליה עובר לעשייתן עיי"ש (וסברא זה דהשחיטה היא הפסק כתב הרמב"ן בתשו' לפרש למה ברכת כיסוי מתחיל בברוך אף שהיא סמוכה לחברתה וע' כנסה"ג הגהות הטור אות ו') וצ"ב למה לא אמרינן כמו שמצינו במצות צדקה דאין מברכין שמא העני לא יקבל כמבואר בתשו' הרשב"א הכי נמי שמא יתחרט ושמא יהיה פגם בשחיטה ואז פטור מכיסוי ולדידן י"ל עוד לפי מה שכתב הש"ך ביו"ד (סי' רצ"ד סעי' ו') לגבי פדיון פירות רבעי (בס"ק י"ד) דיברך בשעת פדיון קודם שישליכו לים המלח כדי שתהא ברכה זה עובר לעשייתה הרי דאף אחר פדיון קודם השלכתו לים מקרי עובר לעשייתן ולדידן יכול לברך אחר השחיטה קודם הכיסוי בפועל.

עפר תיחוח ושחט עליה לא קיים המצוה ואם נתגלה חיוב עליו לכסות עיי"ש וע' באה"ט (סק"ז) שהוסיף ואפי' אם לא נתן עפר גם למעלה דהא כסהו הרוח פטור.

אין לגוי לכסות עפר למטה

עיין דעת קדושים (סק"ה) ד"ה קצת דאם ראובן נותן העפר למטה והשוחט נותן העפר למעלה ראוי שמי ששם העפר למעלה יברך ומי שנותן העפר למטה יצא בשמיעת הברכה הואיל וגם הוא עושה חלק מהמצוה ודומה למילה שהמלך מברך והפורע שומע ויוצא עיי"ש ומזה יש ללמוד דאין לגוי ליתן לכסות עפר למטה ולכן אם קיבל שבת ונוצר שלא כיסה דם שחיטה אל יאמר לגוי לכסותו אפי' אם זה קיבל לפני הדיבור (ועיין לקמן בסעי' ח' מה שכתבנו בגוי אם מותר לכסות עפר למעלה).

עפר דלמטה אין להיות לחה כמו דם שלמעלה

בשו"ת דעת הזבח (הנרפס בספר תיקוני הזבח) (סי' כ"ג) כתב דהא ודאי דגם העפר דלמטה אין להיות לחה כדקיי"ל לקמן בסעי' כ"ד לגבי עפר שלמעלה דבעינן שיהא עפר שראוי לימנות עיין בדרכי תשובה לקמן (אות ק"צ) שהביא דבריו בקיצור ודן שם במי ששחט הרבה עופות יכסה דמם למעלה כדינו והלך למקומו וחזר אח"כ לשחוט עופות במקום ההיא וראה שהעפר שכיסה למעלה אינו תחוח עוד שעוד לח מן הדם אם יכול לשחוט על אותו הדם על סמך מה שנתן העפר למטה קודם שחיטה הראשונה היתה

הראשונות נכנסים מאליהם בעפר התיחוח ואין החמה ניכר ואח"כ נוטל שארית הדם עליו ויש הרבה דם שאין לכסות דם זה בברכה כיון שנתכסו ב' טיפות הראשונות נפטר מן הכיסוי דלא בעינן שיכסה כל הדם אלא מקצתו עיי"ש.

להקפיד שלא לברך על כיסוי הדם אם שחט על עפר תיחוח ונתכסה כבר משהו מן הדם

כתב בספר זבחי צדק (ס"ק נ"ז) שהשוחט על עפר תיחוח וב' הטיפות

סעיף ו'

מכסה הדם בידו או בסכין או בכלי אחר אבל לא ברגלו כרי שלא יהא מצות בזווית עליו.

בשני ידיו את הדם אלא מצוה בימין שלו ואם הוא שוחט בימין או יכסה בימין שלו דכל מצות עושה בימין ואם הוא איטר ועיקר כוחו בשמאל ולכן שחט בשמאל אפשר שיכסה גם כן בשמאל דיש בזה ענין לעשות באותו יד ששחט מצות כיסוי אבל אם הוא מכבד לשני שיכסה אותו השני יכול לכסות באיזה יד שרוצה.

לא בעינן שיכסה בסכין דוקא

ובגמ' חולין (פ"ז ע"א) מקור האי דינא תניא איךד ושפך וכסה במה ששפך בו יכסה שלא יכסנו ברגל שלא יהיו מצות בזווית עליו וברש"י במה ששפך בידו (שלא יכסנו ברגל גרסינן) ובפשטות כוונת רש"י לומר דלא בעינן דוקא כיסה בכלי דכמו בשחיטה אי אפשר לשחוט רק בכלי הכי נמי בעינן שיכסה בכלי ולא ביד קמ"ל דיכול לכסות ביד אבל זה דוקא אם נימא ושפך קאי על שחיטה ועיין לעיל (פ"ה ע"א) ובתוס' (פ"ג ע"ב) ד"ה במוקדשין דשפיכה אינה שחיטה ממש וכיון שכן השפיכה עושה ביד ולא בכלי ולכן אפשר לומר דכוונתו דמצות כיסוי הוי ביד ולא בשתי ידיו ובאותו יד שעשה המצוה של שחיטה באותו יד יעשה הכיסוי אע"פ שאין זה חוב רק הידור יש כמו שאמרו כעין זה בלחם שהכין לעירוב תבשילין ישתמש בו לבצוע עליו לחם משנה דכיון שעשה בו מצוה אחת יעשה בו מצוה שניה והא דאמרו בגמ' (פ"ז ע"א) אפשר דשחית בידא ומכסי בחדא היינו שאפשר לעשות כן ומכל מקום אין הידור והרי יוצא מכאן שאין חיוב לכסות

ואפשר עוד להוכיח מדברי רש"י בהקדם מה שראיתי בשמלה חרשה (סעיף ז') דלכתחלה יכסה בקתא של סכין ששחט בו שאסמכוהו אקרא ושפך וכסה במה ששפך יכסה עכ"ל ולכן כתב רש"י בידו דלא בעינן דוקא הסכין וחזן מזה כיון שאינו יכול עם הלהב של הסכין שחוששין שלא יפגום שוב אין עדיפות לכסות בקתא יותר מהיד (ועיין עוד בפרי תואר להאור החיים סק"ט - ובמנח"י בלק"י ס"ק ל"ה עיי"ש) והוא דאם מכסה בקתא נמצא שאוחז בברזל בשעת הכיסוי ויותר עדיף שלא לקיים מצוה באחיזת ברזל כידוע והדברים ידועים וכתבנו בזה במקום אחר בהלכות ברכת המזון לגבי ברכה כשיש סכין של ברזל על השלחן.

אם מותר לעשות פעולות שאינן נקיות במקום שכיסה הדם

(ה) עיין בספד חסידים (סי' תתכ"ה) דאחד היה דוצה מיד לאחד שכיסה הדם להשתין שם ולא הניחו כי לא יתכן להיות משתיין או דוקק שם והדם מכוסה שם ועיין ברעת קדושים (סק"ד) דדוקא בעת הכיסוי צריך לדקדק שלא לבזות אבל אח"כ ליכא איסור לדמוס ברגליו דאודא ליה מצותו עי"ש ומ"מ יש להוסיף דכל זה דוקא בכיסוי על ידי אדם אבל כסוה הרוח לא אודא ליה מצותו דיש חשש שיחזור ויתגלה ועיין דאש יוסף במס' מגילה (כ"ז ע"ב) שדייק מדברי הס"ח דדוקא בכיסוי הדם שבידך עליה יש ענין שלא לדרוך עליה עי"ש וע' מגן אברהם סי' צ"ב (סק"ו).

הא דאין לבזות המצוה הוא מה"ת או מדרבנן

(ו) יש פלוגתא אי הא דמצות אין לבזות מה"ת הוא או מדרבנן וקדא אסמכתא בעלמא ועיין ד"ן ביצה (ל') דלא הוי דק מדרבנן וכן במהדש"ל שם ובב"י או"ח (סי' תדל"ח) ודעת השג"א (סי' מ') לעומת זה דהוי מה"ת וכן כתב החי אדם הלכות בדכות כלל ס"ח (אות ב') וי"ל דזה תלוי במה שיש להקשות דלכאוי היאך ילפינן דאין לכסות מושפך וכסה הדי בעינן פסוק זה לדין דסעיף ח' דמי ששחט הוא יכסה ועכ"ח דאין זה אלא אסמכתא בעלמא.

(ז) ועיין במדרש ת' (ויגש) אמר דשב"י אמר הקב"ה הו מוכבדין את המצות שהם שלוחי ושלוחו של אדם כמותו אם כבדת אותו כאילו לי כבדת ואם בזית אותו כאילו

אם צריך לרחוץ היד לפני שעושה כיסוי

(ב) בספד מעשה אברהם יו"ד (סי' י"א) כתב דאם ידו מלוכלכת בדם שחיטה צריך לרחוץ ידיו כדי לעשות המצוה בידים נקיות עי"ש ואפשר לפי הפוסקים דשחיטה הוי מצוה ובפרט כששוחט לכבוד שבת או לכבוד יו"ט אין זה מקרי בזוי דאז הוי דם שחיטה כמו דם מילה.

אין מכסין על ידי הרגל גם כשזהו רק גרמא

(ג) הכנסת הגדולה בדינא דחיי על הסמ"ג (עשין ס"ד) כתב דאין מכסין ברגל על ידי קיסס או בסכין או בכלי אחד תולדותיהם כיוצא בהם עי"ש ועיין בל"י (סק"ז) מנ"ח בלק"י (סק"ל"ד).

הטעם שאין מכסין ברגל

(ד) וברמב"ם (פי"ד הל' ט"ז מהל' שחיטה) כתב וכשמכסה לא יכסה ברגלו אלא בידו או בסכין או בכלי כדי שלא ינהוג מנהג בזיון במצות ויהיו בזויות עליו שאזי הכבוד לעצמן של מצות אלא למי שצוה בהן ברוך הוא והצילנו מלמשש בחושך ועדך אותם נר ליישר המעשים ואוד להודות נתיבות היושר וכן הוא אומד נר לדגלי דבדיך ואוד לנתיבותי ע"כ והשו"ע הוסיף כלי אחד משמע שהסכין ג"כ כלי משא"כ הדמב"ם השמיט תיבת אחר (ועיין דמב"ם פי"ד מהל' תמורה - ובמו"נ ח"ג פרק מ"ח - ובפ"ד משמונה פרקים) וע' ח"ס על הגמ' (פ"ו ע"א) מה שביאר דבריו.

לר"י ברכות סוף פ"ז בתי השני למה לי קרא דאין לבזות המצוה התיינת לפי תוס' במנחות (מ"א ע"ב) ד"ה אין ובמהרש"א שבת (ק"ד ע"ב) ד"ה אר"ח שאין אלא מדרבנן.

אלם ששחט מהו דינו בכיסוי

אלם ששחט כדן אע"פ שמפסיד הברכה אין ענין שיכבד לשני במצוה בתורת שליחות כיון שהשני יכול לברך וכל שכן הוא לפי דעת הש"ך (סי' שפ"ב סק"ג) דס"ל דכיסוי הדם חשוב כחובת הגוף ולא מהני ביה שליחות אין ענין לכבד ובתרומה אמרו דלכתחלה לא יתרומו משום שאינו יכול לברך.

היאף יליף מושפך וכיסה שלא יכסה ברגל

דרשו מהפסוק ושפך וכיסה דמי ששחט (שפך) הוא חייב בכיסוי - ועוד דרשו מהפסוק הזה דבמה ששחט יכסה והיינו אם שחט ביד יכסה ביד ולא ברגל - ועוד דרשו דכסהו ונתגלה פטור מלכסות משום רכתיב וכסהו ולא וכיסה - ועוד דרשו מוכסהו דמכסה בכל עפר ע"כ.

ובספר כנסת הגדולה (הגהות הטור ס"ק נ"ח) פירוש ריליף דמי ששחט יכסה מסמיכות הכתוב שכתב ושפך וכיסה לומר לך ושפך את דמו ובעפר יכסנו וגלי לן קרא דבמה ששפך יכסה והביא מדברי הרב קרבן אהרן שפירש דיליף לה מדכתיב וכסה דאחר שהכיסוי הוא הגזירה לא היה לו לומר אלא ושפך את דמו יכסהו ואמר וכסה לחבר שתי הפעולות לומר לך שפועל אחד יעשה הפעולה השניה ע"כ.

לי בזית ועיין לשון הרמב"ם בסוף פי"ד מהל' שחיטה - ועי' טור או"ח סי' כ"א ובכ"י ובדרכי משה שם.

בביאור למה למצות בבגד או בסנדל לא מקרי ביזוי

(ח) עיין פרי חדש שהקשה מהא דלקמן ברמ"א סעיף כ"א דממציא הדם בסנדלא הרי הוי ביזוי מצוה ומחלק רסנדל הוי כעפרא בעלמא ששחט לתוכו ולא דמי למכסה ברגל שנראה כאינו רוצה לטפל בו באיבר חשוב שלו אבל להמציא בסנדל כיון דעשה כן כדי שלא יבלע כל מה שעושה לצורך המצוה אין כאן ביזוי וכאמרם במס' תמורה (ז') דליכא ביזוי מצוה אלא כי שביק החשוב ושקיל הגרוע כן תי' התבו"ש (ס"ק ל"ו).

(ט) בגמ' (פ"ו ע"א) אפשר דשחיט בחדא ומכסה בחדא ולכאוי יש לדייק דכתב לשון אפשר אף דאין עושין מצות חבילות חבילות והטעם דנראה עליו כמשא וזלזול מ"מ אין זה מעכב ולכן ר"י מודה דאין צריך לברך לאחר שכיסה.

למה המקור דאין לבזות מצוה יליף מדם דוקא

(י) עי' ח"ס בחידושי שמשביר למה המקור למצות שאין לבזותם ילפינן מדם כדאייתא בשבת אבוהון דכולהו דס.

הידור מצוה הוא מה"ת או מדרבנן

להראשונים דסוברים דהידור מצוה הוא מה"ת עיין בהשגות הראב"ד על בעה"מ סוכה פ"א ח' אנשי שם

דנפטור ממנה כיון שהוא מצטער ולכאוי היה אפשר לדון מדברי הרדב"ז (ח"ג תתס"ז - תכ"ה) שדן בחולה אם פטור מחובת קריאת שנים מקרא ואחד תרגום ומסיק דפטור הוא לגמרי דלא יהא אלא מצטער שהוא פטור מן הסוכה שהוא מ"ע מה"ת וחושש בעיניו השמיעה קשה לו ומשום הכי אין מבקרין מחושי העין מפני שהדיבור קשה להם וגם השמיעה ע"כ ועי' בגליוני הש"ס ברכות (ח' ע"ב) שהקשה על זה דמה ענין למצטער דסוכה דשם לא הקלה תורה כלל במצוה זו בשביל הצער דק הטעם משום דענין המצוה תשבו כעין תדורו וכמצטער אינו כעין תדורו שאין אדם דר בדירה של צער עיי"ש (ועי' רש"י ברכות י"א) ועי' שדי חמד (כרך ד' עמוד שי"ב) שדן בשאר מצות אם יש ענין מצטער או לא.

אם סכין הוי כלי שרת

יש לדייק מהלשון "או בכלי אחר" הכוונה דסכין מקדי כלי אבל אין לדייק מזה דסכין הוי כלי שרת ג"כ דידוע דברי הראשונים בחולין (ג' ע"א) עיין במאירי י"א שאין הסכין קרי כלי שרת ויש מי שחולק עי' רש"י זבחים (י"ג ע"ב) ד"ה אלא - מנחות (י"ג ע"ב - ט"ז ע"ב - ע"ח ע"ב) ועי' רמב"ם (פ"ה מהל' טומאת מת ה"ג) ובתוס' שאנץ סוטה (י"ד) ובתוס' הרשב"א פסחים (ס"ו) והנפק"מ אם זה כלי שרת או לא א' לפי דברי הגמ' שבועות (י"ב ע"ב) גבי קרבנות ציבור דכתיב רבי יהודה אמר שמואל סכין מושכתן למה שהן ב' דמבואר בפ"ג מהל' פסולי המוקדשין (הל' י"ח) דכיון שבא בכלי שרת אינו נפדה עיין דש"י מנחות (ק"א ע"א) ד"ה דמכלי שרת ועי' תוס' ישנים נדרים (כ"ח ע"ב) ד"ה אין להם פדיון.

ועל זה הקשה דתמוה לפרש כן דא"כ שלא יכסה ברגל מנלן דאין לילף מזה שני לימודים או שלא יכסה ברגל או שהאחר לא יכסה והביא עוד פירוש שהוא ז"ל כתב דיליף דהשוחרט בעצמו יכסה מדקאמר וכסהו ולא אמר וכסה שהוא"ו המוסיף משמע דהוא בעצמו יראה ויכסה מה ששפך ועל זה הקשה הכנסת הגדולה דאינו מובן מ"ש וכסהו לוכסה לענין שוירה שצריך שיכסה הוא בעצמו וגם לפי הדקדוק אין הפרש בין וכסה לוכסה אלא שוכסהו מורה על יחוד כסהו דמו כמו שנזכר שם בגמ' דבא למעט שהדם יחוייב לכסות ועוד הרי בעינין וכסהו דאם כסה ונתגלה פטור מלכסותו שוב ואינו דומה למצות השבת אבידה ודן שם עוד בהא דדריש מי ששפך יכסה מדכתיב ושפך וכיסה ולא כתיב ושפך את דמו יכסנו בעפר ומדכתיב ושפך בוא"ו העיטוף לחבר שני הפעולות שהפועל הראשון יעשה השניה קשה מהא דאמרו ושפך את דמו ובעפד יכסנו אצטריך לדבות כל מין עפר כמו שהסביר רש"י ולכן פירש דהתם לא דריש הכי אלא משום דהקדים מלת וכסהו למלת בעפר אבל אם היה אומר בעפר יכסנו אע"פ שהיה אומר ואת דמו ישפך בעפר יכסנו הוי נראה דאין מכסין אלא בעפר דוקא אבל השתא דכתיב וכסהו בעפר מלת וכסהו נדרש בפני עצמו אבל הכא דריש הכי מדהוי מצי למכתב ואת דמו ישפך וכסהו בעפר מדכתיב ושפך דומיא דוכסה לומר לך המשפך הראשון שהוא היד יכסה.

מצטער אם פטור ממצות כיסוי

בדבר השאלה שוחט שגמר לשחוט ונכנס לתוך עיניו אבק שקשה לו לילך ולכסות ולהתעסק במצות כיסוי אף שאפשר לו אם יש לו ענין לעשות המצוה בעצמו או

בליל הסדר בשביל אליהו זכור לטוב אלא מנהג כמבואר באו"ח (סי' ת"פ) בבאה"ט עיי"ש ודוחק לומר דשחיטה הוי פחות מזה דהרי מברכין עליה ומדלא נהגו כן אפי' גדולי עולם נראה דסוברין דיותר טוב לדקדק שהסכין יהא מהודר ושלא יקלקל על ידי כיסוי ושתקבל פגימה או יאמר דכל הדברים אמורים בין כלי לכלי משא"כ אם מכסה ביד הרי היד עושה מצות תמיד תפילין ושאר מצות כגון צדקה וכהנה וכהנה ולכן עדיף לכסות ביד.

למה לא מדקדקין לכסות בסכין השחיטה

מעולם תמהנו למה לא מדקדקין לכסות בסכין השחיטה דקיי"ל דמותר ואדרבא ושפך וכסה במה ששפך יכסה והרי קיי"ל דמידי דאתעביד ביה מצוה אחת יש לעשות בו עוד מצוה כדקיי"ל במס' ברכות (ל"ט ע"ב - שבת קי"ז ע"ב) ומה תאמר ששחיטה אינו מצוה אין זה דחייה כלל וכלל וכמו שעשה הח"ס קידוש על כוס שמזג

סעיף ח'

מי ששחט הוא יכסה ואם לא כיסה וראהו אחר חייב לכסות.

מצוה מן המובחר דוחה שבת, וקשה לי דבמנחות (ס"ד ע"א) מצינו דמצוה מה"ת דוחה שבת גבי קרבן עיי"ש.

במצות מילה שיכול למול את בנו אם מותר לו לכבד אדם שני במצות מילה

עיינ ביד אברהם (כאן) שכתב דבאור זרוע הלכות מילה (סי' ק"ז אות ה') הובא בבית אדם (כלל ח' אות ז') וכן דעת הש"ך לדייק מהא דגלי קרא ד"וכסהו" (ויקרא י"ז י"ג) וכן מהא דאמרה תורה "וימל אברהם" משמע דבעינן שהוא בעצמו יעשה את המצות וכדאיתא בסוטה (כ"ז ע"א) ובמנחות (צ"ג ע"ב) והוא כרבי יאשיה בב"מ (צ"ה ע"ב). והא דמשמע בגמ' שבת (קל"ג ע"א) אמר רב משרשיא באומר אבי הבן לקוץ בהרת דבנו הוא קא מתכוין דמתכוין לטהרו והוא מוזהר דלא ליעבד בידים ובמתכוין) מהא דפריך "ואי איכא אחר ליעבד אחר" ע"כ (שאינו חושש לטהרו) משמע דאפילו יכול למול בעצמו אפשר לקיים המצוה על ידי אחר בדאיכא, שאני התם דאינו אלא ענף המצוה שימול האב בעצמו וענף אינו דוחה ללא תעשה, וכן משמע בסה"מ (סי' קצ"ה) דמשום מצוה בו יותר מבשלוחו אין

והנה הראיה שהביא היד אברהם מגמ' שבת כבר הביא התבואות שור (כאן ס"ק י"ד) ועיי"ש מה שכתב בזה והפמ"ג כאן (ס"ק י"ד) בשפתי דעת הביאו והוסיף דרש"י שם פירוש ליעבד אחר "ולא ליקו אב התם" ויראה דאי האב קאי התם הוי שליח ידיה והאב עובר אף דאין שליח לדבר עבירה מכל מקום היכא דהשליח לאו בר חיובא המשלח חייב כי התם, ועיין משנה למלך (פרק י' הל' א' מהלכות טומאת צרעת) דמדבריו נראה דכל זמן דלא עמד האב שם אף אם עושה בשליחות שלו לא עבר ותמה דמה לי אם עומד שם או לא והסביר דכפי הנראה פריך הרי בכל התורה אין עדל"ת ועשה, לולי מילה שנכרתו עליה י"ג בריתות, וזה י"ל בגוף המצוה אבל במצות עשה של האב דאין בו לא כרת ולא י"ג בריתות שייך שפיר

רי"ד קידושין (כ"ט ע"א) דמשמע דהאב חייב להתעסק במצות מילה ואין בזה דין שליחות כן דייק הדעת כאן מדבריו (וע' בחי' משנ"ה פסחים עמוד מ"ד והלאה).

אם גם בשוחט עוף של אחר זוכה במצות כיסוי

יש מן האחרונים שכתבו לחדש דדין זה דהשוחט זוכה במצות כיסוי הוא דוקא כששוחט עוף שלו, וכמו דאמרו במתנות כהונה לדרוש מריבויא ד"מאת זובחי הזבח" שהטבח חייב בזה כדאייתא בחולין (קל"ב), אבל הכא דליכא ריבויא ודאי עיקר התקנה על מי שהעוף שייך לו.

אמנם המהרש"ם כתב לחלק דדוקא התם דהמתנות נמצא אצל בעל הבהמה, היה ה"א דאין חיוב תביעה כלל על הטבח ליתן המתנות לכהן כיון שאין זה שלו, ובפרט דבמתנות כהונה כתיבת "ונתן לכהן" ובעינין שיהא שלו לכן בעינין ריבויא לחייב הטבח במתנת כהונה, אבל הכא דתליא הדבר בשפיכת הדם מה לי שלו מה לי של אחר וכמו שאמרו בפסחים (ז') דאין בשחיטה חילוק בינו לבין אחר ולכן גם בשוחט עוף של אחר זוכה במצות כיסוי וע' בדרכי תשובה (בשם ר' שלמה קלוגר) דמי שנותן עוף לשוחט ומתנה עמו שהוא יכסה מתנה על מה שכתוב בתורה הוא.

כמה זמן צריך להמתין עד שיהא חייב לכסות כשהשוחט אינו מכסה

יש לעיין במי שרואה ששוחט שחט ולא כיסה כמה זמן יש לו להמתין עד שנסתלק ממנו שם של חוטף המצוה או אין גבול וזמן לזה אלא צריך לשאול להשוחט

להקשות כיון דבכל התורה אין עדל"ת ועשה אף דבמילת קטן ליכא כרת מ"מ שייך במצות עשה כרת, ובזה מיישב דעת הדרכי משה (סי' רס"ד אות א') ומסיים "דהמנהג הוא להקל לכבד לאחר אף אם אבי הבן הוא מוהל בעצמו והוא הדין לכיסוי ולא ראיתי נוהגין כן בכיסוי" עיי"ש ועיין בסוף הסימן שכתב דדעת התבו"ש דמותר לכבד אבל לא ימכור המצוה בדמים כדכתיב במשלי (כ"ג כ"ג) אמת קנה ואל תמכור עיי"ש.

והנה בתבואות שור (ס"ק י"ד) הנ"ל הביא דברי האור זרוע הנ"ל דאם האב מוהל אסור ליתן למוהל אחר למול את בנו ותמה הדרכי משה הרי קי"ל בכל התורה שליח של אדם כמותו ואם כן נחשב מעשה שעשה השליח כאילו הוא בעצמו עשאו ותי התבו"ש דבתורת שליחות נראה דאינו חפץ לטרוח במצוה אסור אבל בדרך כיבוד מותר לו לכבד והביא מהש"ך חו"מ (סי' שפ"ב סק"ד) דגבי מילה מבטל מצות עשה שמוטל עליו לקיים המצוה ותמה עליו מגמ' שבת קל"ג הנ"ל עיי"ש ועיין במקנה קידושין (כ"ט) מה שתירוץ על זה עיי"ש אמנם בכרתי (סק"ג) כתב אחרת דדוקא בתורת שליחות מותר לו לכבד אבל בתורת כיבוד אין לו לכבד (וע' תשו' מהרי"ל (סי' י"ח) שכתב כן להדיא) עיי"ש ועל הקושיא של הדרכי משה עיין עוד בקצות (סי' שפ"ב סק"ב) שהביא דברי תוס' רי"ד ריש פ"ב דקידושין וכבר ציינו האחרונים דהקצות בעצמו (בס"י קפ"ב סק"א) כתב בביאור תוס' רי"ד ולפי דבריו שם נדחו דבריו כאן עיי"ש ועיין תוס' גיטין (כ"ב ע"ב) ד"ה והא דמדמה מילה לגט ואם בעינן שכתובת הסופר בגט צריך להיות מטעם שליחות הכי נמי במילה (וע' תשו' מהר"ח או"ז סי' י"א - ובסי' קכ"ח) ובתוס'

ג) עוד איתא באחרונים דאם שנים שחטו שני חיות ובמקום אחד דאין לכסות אלא אחד מהם דרלמא יכסה דם של השני.

ד) עיין מעדני יו"ט שרייק מרש"י כאן בחולין בדין זה הנלמד כאן דעל נברך שאכלנו משלו בכרכת המזון לא עונין אמנן ויש בזה אריכות באחרונים.

ה) במי שעומד שם ודואה השחיטה ואח"כ עוב השוחט ונכנס אחד ודואה ותופס המצוה ממנו אם זה נקרא גנב או לא.

ו) אם גנב כיסוי של מאה עופות בכיסוי אחד כמה משלם על כל עוף בנפרד עשר זהובים או דק מצוה אחת עיין שו"ת תורה לשמה (סי' כ"ט) שכתב דמשלם דק על אחד עשר זהובים עי"ש.

ז) יש לומר דיש חילוק בין הדואה שמכסה אם השוחט לא כיסה דאינו חייב לכסות למטה ובין מי ששוחטה שחייב לכסות למטה (וזה אפילו לרש"י) אלא קשה למה כהן אחד לא יכסה את הדם אלא עכ"ח דאין הדואה חייב יותר מהשוחט וזה תלוי אם חיוב של הדואה נובע מהשוחט או זה חיוב נפרד.

כמה פרטים בענין י' זהובים שכר ברכה

ע' ביש"ש כאן שכתב וסוד עשר זהובים הוא על דעת כוונת אלף עולות שהעלה שלמה עי"ש ועיין מה שכתב החות י"איד (סי' א' השגה י') בשם הכפתור ופרח דעשרה זהובים שחייב ד"ג בחולין (צ"ד ע"ב) הם דרה"ם ונראה דס"ל ג"כ פידוש זהובים דבגמ' שם ד"ל דינדי זהב אבל פשטות דבדי הפוסקים נראה דינדי כסף עי"ש ובשו"ת בית שעדים א"ח (סי' שנה"ה) כתב

והשוחט יאמר לו אין דעוני במצוה זה ודק אז זוכה במצוה וכדרך האחרון משמע מדבדי הרמב"ם (בפ"ז מהל' חובל ומזיק) וגם אז כשנתחייב אם קדם אחד אם הוי כאילו זכה הראשון בהמצוה והשני גזלו ממנו או לא לכא"ו משמע דכיון דלא כסוה הדי יד הכל שוין בה ועי' בטו"ז (ס"ק ח') שמשמע דאם הוא הלך משם חייב לכסות מיד.

קושית רעק"א למה לי על זה לימוד מיוחד תיפוק ליה ממקום אחר

עיין בחידושי רעק"א שהקשה למה לו לכתוב דין זה הרי דין זה מוכח מדין (שם לעיל פ"ו ע"א) דחש"ו ששחטו ואחדים דואין אותן חייב לכסות (עיין בחידושי על הש"ס) ויש לתרץ דהתם השחיטה של קטן לאו כלום הוא וכשאחדים דואין אותם על ידם נעשה השחיטה שחיטה מעלייתא נמצא דעל ידם נעשה השחיטה הייתי חושב שבשביל כן יש להם חובת כיסוי אבל לא כן בכל מקום שהשוחט בד חיובא שהמצוה שייך לו דוקא ולא לאחרים קמ"ל.

כמה חקירות בדין זה

ויש לעיין אם דאה דם חבירו ולא חשב שחבירו לא יכסה אותה ואח"כ שחט הוא גם כן עוף ויש לו דק מקצת עפר ולא יספיק לכסות שניהם איזה יכסה קודם או של חבירו כיון שהמצוה שלו התחיל לפני שהוא הלך לשחוט או שיכסה את שלו מה שהוא שחט עכשיו.

ב) ודאיתי באחרונים שחקרו בשנים ששחטו חיה הראשון התחיל השחיטה והשני גומרה מהו הדין על מי מוטל מצות כיסוי.

לפרש בזה ומאתים לנוטרים את פרוי היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני דהב"י (בסי"מ"ו) הקשה הרי בשבת חסר מנין מאה ברכות ותי' דמשלימין בפירות או שיוצאין ע"י שמיעה מאחר ועונה אחריו אמן והנה מאתים עולה לכ' ברכות וזה שאמר מאתים דבשבת חסר כ' ברכות וזה מתקיים או ע"י נוטרים את פרוי או מקשיבים לקולך שמיעה ברכות מאדן אחר (וע' בשו"ת תשובה מאהבה סי' רכ"ט) שהביא כן בשם ר' שמעלקא אחיו של ההפלאה) וע' תורת חיים (ב"ק צ"א).

ב) והטעם שתיקנו לשלם עשרה זהובים על חטיפה ממצוה כתב השיטה מק' בב"ק (צ"א) כדי שתהא המצות חביבות על בעליהן.

ג) עיין תוס' בב"ק שהקשה למה שכר מצוה רק על הברכה ולא על הכיסוי ג"כ עיי"ש ועיין ש"ך חו"מ סי' שפ"ב (סק"ג) שכתב דכיון דאי אפשר לברכה בלי המצוה אינו משלם על המצוה עיי"ש.

ד) הקשה הפוסקים לפי מה דקיי"ל אונסא כמאן דעביד (עיין קידושין מ') א"כ למה מחוייב לשלם לו י' זהובים (וע' שבות יעקב ח"ב סי' י').

ה) כתב הטור דאין גובין אותו בזמן הזה וכן כתב המחבר בחו"מ (סי' שפ"ב) והוסיף שם אבל אם תפס לא מפקינן מיניה.

ו) שיטת מהרש"ל במס' ב"ק דרק במצוה של תורה חייב י' זהובים וכן משמע מתוס' דכתב דכיון דאינו אלא אסמכתא עיי"ש וע' קצות החושן שהקשה הרי כל הברכות דרבנן עיי"ש.

לפי זה ובהקדם דברי הגמ' קידושין (י"ב) דינר כסף שש מעה כסף שני פונדיון פונדיון שני איסרין נמצא בדינר כסף יש כ"ד איסרין ובתוס' שבועות (מ"ד ע"ב) ד"ה התקבלת מבואר דהכרע הוא א' מכ"ה נמצא דינר כסף עם הכרע כ"ה איסר ובאיסר ח' פרוטות כמבואר בגמ' הנ"ל נמצא בדינר כסף עם הכרע ב' מאות פרוטות וע' ברמב"ם (פ"א מהל' חגיגה הל' ד') דעולת ראייה אין לה שיעור מה"ת וכן כתב רש"י ריש חגיגה רק בעינן שיעור שו"פ עכ"פ כמו שכ' רש"י גיטין (י"ב) דהקדש אינו חל על פחות משו"פ וע' תוס' שבועות (כ"ב) ד"ה אבל דאפילו קדושת הגוף אינו חל על פחות משו"פ וא"כ בדינר אחד של כסף יכול להקריב ב' מאות עולות ולפ"ז אלף עולות חמשה זהובים כסף ושכר מצוה הוי יותר מאלף עולות כמבואר בשבת (ל') וע' תוס' יומא (פ' ע"ב) ד"ה וחצי שכתבו וכיון דאפיקתיה מכביצה אוקמיה אשני ביצים והכ"נ כיון דהוציא מאלף עולות ולא פירוש כמה אוקמיה על אלפים שהם עשרת דינרי כסף לפי חשבון הנ"ל עיי"ש.

ועיין באו"ז הלכות כיסוי הדם (סי' שצ"ט) בשם מורו רבינו יהודה החסיד שהברכה שוה י' זהובים שנאמר (חיי שרה כ"ד כ"ב) ויקח האיש נזם זהב בקע משקלם לומר לך שלא לשם מתנה נתכוין אלא שאני עתיד לבדך את השם הלכך יש לי ליתן י' זהובים שכך קבלתי מאדוני אברהם וכן איתא ברוקח (סי' ש"כ) והוסיף שם לפרש דברי הגמ' שבועות (ל"ה ע"ב) שמואל אליבא ד"א דמה שאמר שלמה (שה"ש ח') האלף לך שלמה שהוא קודש הכוונה כיון שברכה אחת שוה עשר זהובים וחייב לברך מאה ברכות (מנחות מ"ג ע"ב) נמצא ששוה אלף זהובים ואתי שפיר האלף לך שלמה היינו להקב"ה וההפלאה הוסיף

בחולין פסק (בפ"ז ע"א) דגדול העונה יותר מן המברך (ועיין ש"ך חר"מ סי' שפ"ב ובמג"א סי' ר"א ס"ק ע"ז) ועיין תשו' ח"ס או"ח (סי' קנ"ט) דמחלק בין מצות כיסוי ומילה לברכת המזון.

וראוי לציין דברי התורת חיים במס' סנהדרין (צ"ד) ד"ה אני אומרת שדייק במה דקאמר גנאי הוא למשה וששים רבוא שלא אמרו ברוך עד שבא יתרו ואמר ברוך ה' האי ברוך מאי עבידתיה ואמאי לא הוי סגי להו בשירת אז ישיר. ועוד דהל"ל גנאי הוא למשה וס' רבוא שלא אמרו ברוך ובא יתרו ואמר ברוך מאי עד שבא יתרו דמשמע עד שבא יתרו לא אמרו וכשבא יתרו אמרו וכן קשה לעיל דקאמר נמי שלא אמרו שירה עד שפתחה האדן. ונראה לפי שכל מי שנעשה לו נס צריך להודות ולומר ברוך כדאיתא במס' ברכות פרק בתרא ארבעה צריכין להודות וכו' מאי מברך אמר רב יהודה ברוך הגומל חסדים טובים ואם הוא נס של רבים צריכין נמי לומר שירה כדאיתא בערבי פסחים תנו רבנן הלל זה מי אמרו חכמים אומרים נביאים שביניהם תיקנו להם לישראל שיהו אומרים אותו על כל צרה שלא תבא עליהן ולכשנגאלין אומרין אותו על גאולתן והיינו מה שנאמר בשירת דבורה וברק בהתנדב עם ברכו ה' וכתוב נמי המתנדבים בעם ברכו ה' הוצרכו להזכיר בשירתן לשון ברוך ה' דשירה לחודא לא סגי בלא הודאה דהיינו ברוך ולהכי משה וישראל לא יצאו ידי חובתן בשירתן כל כמה דלא אמרו ברוך ובפרק הרואה משמע דאם בירך אחר ואמר ברוך ה' אשר גמלך טוב וכו' וענה אמן יצא ואפילו לכתחלה משמע דשפיר למיעבד הכי דקאמר התם רב יהודה חלש ואיתפת על לגבי רב חנן בגדתאה ורבנן אמרי ליה בריך רחמנא דיהבך לן ולא יהבך לעפרא אמר

(ז) קושית הש"ך חו"מ סי' שפ"ב הרי גדול העונה יותר מן המברך עיי"ש ועיין כאן לקמן.

(ח) עיין בגמ' דמשמע כאילו הבת קול הכריע אבל זה אינו דלאו בת קול הכריע אלא מדבדי רבי דהרי אין דנין מבת קול.

ועי' ח"ס שהקשה דלכאוי מכאן משמע דדבר קבוע וידוע הוא וצ"ע על הסוברים בשו"ע סי' שפ"ב דקונסים לפי ראות עיני הדיין וזהו דעת הרמב"ם והיש מפרשים ברי"ף בפרק החובל עיי"ש.

(ט) עיין בתוס' ד"ה "וחייבו" דבקה"ת חייב כל אחד אין חיוב לשלם על גניבה משום דדרבנן הוא ועי' משנ"ה (ח"ג) אם חיוב לכבד כהן הוא מה"ת עיי"ש.

בענין גדול העונה יותר מן המברך

במסכת ברכות (ג' ע"א) ובנויר (ס"ז ע"ב) אמר רב לחיא בריה, ורב הונא לרבה בריה דלברך ברכת המזון גדול יותר ממי שאינו מברך רק שומע ועונה ופריך והתניא ר' יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך וכן ס"ל לרבי נהוראי (ר"מ) עיי"ש ודעת הראשונים דהלכה דהעונה דינו כהמברך ולא יותר מן המברך עיין רמב"ם (פ"ו הל' י"א מהל' ברכות) ועיין בכס"מ ועיין שו"ת מבי"ט (סי' ק"פ) ולהלן (בסי' קי"ז) הסביר דעת הסוברים דגדול העונה יותר מן המברך כי המברך אינו יכול לענות אמן אחר הברכה משא"כ השומע יוצא מדין שומע כעונה ובנוסף עליה עונה אמן ועיין בפדישה או"ח (סי' קכ"ד) והוסיף בשם מנורת המאור בטעם הדבר עיי"ש והרא"ש

אם מותר לכסות הדם על ידי גוי

עייין בערוגת הבושם שרץ בגוי אם מותר לכסות דם על ידי גוי ולהעיד מדברי כ"ק אבי מאוה"ג שליט"א במשנה"ה מהד"ת אם מותר לנקות ביהכנס"ס על ידי גוי וגם בעשיית סוכה דנו האחרונים אם עושין על ידי גוי או לא.

אם הקדים ושחט לפני השני אינו משלם לו י' זהובים

הסמ"ע בחו"מ (סי' שפ"ב סק"ה) כתב דהא דהגזול מחבירו מצות כיסוי משלם י' זהובים היינו דוקא כשגזול מצות כיסוי אבל אם היה מוכן לשחוט ובא אחד וקדם ושחט אינו חייב כלום שאין מוטל עליו לשחוט עיי"ש ועייין באחרונים שדנו בגמ' יומא דהיו דציץ בכבש כדי לזכות במצות הרמת הרשץ ומי שמגיע קודם זכה בהמצוה הדי דאין סברא ליתן המצוה לשני אלא חייך קודמים אמנם במצות מילה דנו הפוסקים וגם בשחיטה אם יש השגת גבול דנו הפוסקים לעיל בהל' שחיטה בזה"ז שיש שחט מיוחד לעיד אם יש השגת גבול עיי"ש ועייין לחם חמודות חולין פ"ו (אות כ"ה) ועייין שו"ת כ"ס חו"מ (סי' כ"ו) ד"ה ויש לי עוד.

אם המכסה טוען שהשוחט כבדו נאמן

ברמב"ם (פ"ו מהל' חובל ומזיק הל' י"ג) שור שהיה עומד להדיגה מפני שהוא מזיק את הבריות ואילץ שהוא עומד לקציעה מפני שהוא מזיק את הרבים וקדם אחד ושחט שור זה וקצץ אילץ זה שלא מדעת בעליו חייב לשלם לבעלים כמו שידאו הדיינים שהדי הפקיען מלעשות מצוה ואם טען ואמר אתה אמרת לי להדג ולקצצו הואיל והוא עומד לכך הדי זה פטור

להן פטרתן תו מלאודויי ואם כן בשעה שאמר יתרו לפני משה וכל ישראל ברוך ה' אשר הציל אתכם וגו' מסתמא כולם ענו ואמרו אמן על ברכתו דקיי"ל השומע איזה שבח או ברכה מפי מברך חייב לענות אחדיו אמן וילפינן לה מברכה כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו דאפי' כשמוכדין צדיק ב"ו צדיך לבדכו שנאמר זכר צדיק לברכה כמ"ש בטור א"ח סי' קכ"ד נמצא שעיי' ברכתו של יתרו יצא משה וכל ישראל ידו חובת הודאתן "לכך קדי גנאי הוא למשה וס' רבוא שלא אמרו ברוך שאמר יתרו" וכן בשעה ששמעו חזקיה וסיעתו שפתחה הארץ ואמרה שירה שנאמר מכנף הארץ זמירות שמענו מסתמא ענו כולם ואמרו אמן כדפידשתי יצאו ידי חובת הודאתן לכך קאמר נמי שלא אמרו שירה עד שפתחה הארץ נמי שפיר מה שפתחה הארץ ואמרה אני אומרת לפניך שירה תחת צדיק זה דברי הוראה ושירה אם בידך אחד וזה עונה אמן נמי שפיר דמי. ומהאי טעמא נראה מה שנוהגין מי שילדה לו אשתו כשעומדת אחד לידתה והולכת לבית הכנסת או בעלה קודא בתורה וביש מקומות מחוייב הסגן לקרותו לפי שהאשה צריכה להודות על נסה מה שילדה בשלום והמנהג להודות בשעה שקודא בתורה לפרש מלתא וגם כשאומר בדכו את ה' המבורך וכו' ה"ל נמי כהוראה דברכה והוראה כי חדא נינהו ויש לזה המנהג סמך במזמור לתורה דכתיב הודו לו בדכו שמו ולפי שאין אשה קודאה בתורה לכך בעלה מודה תחתיה ולפי זה צדיך הבעל להתכוון לכך כשאומר בדכו את ה' המבורך שנותן ברכה והוראה לה' בשביל אשתו דברכת הוראה אם בידך אחד בשביל חבירו יצא וכ"ש בבעל ואשה דכחד גופא דמו וכ"ש כשהאשה אומרת אמן על ברכתו דפטורה האשה מלאודויי.

השוחט חייב ליתן כמו שיראו הדיינים ויש מי שהורה שהוא נותן קנס קצוב והוא עשרה זהובים וכן הורו כל המונע הבעלים מלעשות מצות עשה שהן ראויין לעשותה וקדם אחר ועשאה משלם לבעלים עשרה זהובים ע"כ ועייין שלטי הגבורים סוף פרק החובל את ג' ובדרישה (סי' שפ"ב סק"ב) וש"ך (סק"א).

אם מונע אותו שלא לעבור על לאו

עייין מנ"ח (מצוה תקמ"ו) שדן אם מונע אותו על ידי מעשה מלעבור על לאו אם משלם עיי"ש.

חרש המדבר ואינו שומע

כתבו הפוסקים לדון בחרש המדבר ואינו שומע אם צריך לשלם לו י' זהובים.

ע"כ ומקורו בגמ' ב"ק (צ"א ע"ב) ועייין שו"ע חו"מ סי' שפ"ב וכתב הכנסת הגדולה (ס"ק ס"א) לדין דהכי נמי הדם עומד לכיסוי נאמן לומר אתה אמרת לי לכסות.

אם תפס מפקינן מיניה או לא

הה"מ שם הביא בשם הרשב"א דלא מגבינן ליה בכבל דהא אמרינן בב"ק (פ"ד ע"ב) דלא עבדינן שליחותיהו בכל מידי דלא חסריה ממונא אבל אם תפס לא מפקינן מיניה עיי"ש ועי' תוס' בב"ק (צ"א ע"ב) ד"ה וחייבו ובחולין (פ"ז ע"א) ד"ה וחייבו ולדעה שהוא קנס אסור לו לחטוף (עייין ברמב"ם).

דברי הרמב"ם בדין זה

הרמב"ם (בפ"ז מהלי' חובל ומויק הלי' י"ד) כתב מי ששחט חיה או עוף ובא אחר וכיסה הדם שלא מדעת

סעיף ט'

שחט מאה חיות או מאה עופות, או ששחט חיה ועוף במקום אחד כיוסוי אחד לכולם.

עופות" וכו', ולא אמר שחט "חיות או עופות" ביחד לפי שכתב הרמ"א (בסעי' י"ד) דבעוף על עוף אין לחוש מסתמא, ולכן דוקא בחיה דשכיחי טריפות סירכות הראיה אין לעשות כן לכתחלה אבל בעוף אין לחוש ויכול לעשות כן לכתחלה עיי"ש (ובקול הרמ"ז שם כתב דהתנא חילקן משום דהלך אחר לשון הקרא שחילק חיה או עוף).

אמנם על המחבר ליכא לפרש כן דתנא אותן אהדדי וחוזן מזה דוחק לומר

למה כתב התנא במשנה מאה חיות או מאה עופות ולא כלל חיות או עופות

הגאון ר' דוד פארדו בספר ששונים לדוד (על משניות) דקרק על המשנה חולין (פ"ז ע"א) למה תנא תנא דין זה בלשון דיעבד ותירוץ דעצה טובה קמ"ל שלא יעשה כן לכתחלה דדלמא האחרון תהיה טריפה והרי הוא מכסה דם הראשון ופטור מלכסות עוד ויפסיד הברכה.

ב) והטעם דהתנא חילק וכתב שחט "מאה חיות" כיוסוי אחד לכולם שחט "מאה

בערב יוהכ"פ אם מותר לכסות באמצע השחיטה אחר שכבר גמר לשחוט הראשון

ד) עיין בבית אדם שער איסור והיתר (סוף ס"ק י') דאין לחלק לכסות באמצע ולברך ואח"כ יגמור שחיטות שאר הנשחטים ויכסה ויברך שנית כמו שיש נוהגים לעשות כן בשעת שחיטת הכפרות בערב יוהכ"פ כיון שיש בזה משום ברכה לבטלה כמו שכתב בזה המג"א (סי' רט"ז) דאין לחלק סעודתו ולברך עיי"ש והובא דבריו בדרכי תשובה (ס"ק ס"ט) והוסיף בשם שו"ת דעת חכמים (סי' ל"ב-ל"ד) בענין זה שהשוחט מברך ומכסה ואח"כ מכבד לבעה"ב והוא מברך ור' שלמה קלוגר אמר שאין בזה חסרון כיון דאינו דומה ליחיד העושה המצוה לרבים העושים המצוה עיי"ש.

לשון יחיד חיה כולל הרבה

ה) חיה לשון יחיד וכולל הרבה כמבואר ברש"י וישלח עה"פ ויהי לי שור וחמור.

סברא למה כיסוי חיה ועוף אינם נחשבים לשתי מצות

ו) בגמ' נחלקו ר"י ות"ק אם כיסוי חיה ועוף שני מצות המה או לא ועיין חולין (פ"ז ע"ב) ויש לומר דזה תלוי אם המצוה של כיסוי הדם יליף מחיה ועוף מחד טעם או טעם נפרד יש לחיה וטעם נפרד לעוף עיין בסעי' א' שכתבנו הטעמים עיי"ש.

כדבריו דהרי רוב חיות טהורות והיאך יכול חיה האחרון לכסות כל הדם של כל החיות הטהורות וכיון שלא כיסה דם הטרופה אותן יכול לברך כיון שמכסה מקצת דם הכשרה.

ואפשר לומר הטעם הנקט לשון דיעבד דס"ל כדעת הפלתי דיש חובת כיסוי מיד אחר שיצא הדם ולכן לכתחלה יכסה אותן מיד.

למה נקט מספר מאה

ב) המחבר נקט מאה חיות ומאה עופות וכלשון המשנה ולכאוי אין נפק"מ במספר דאפילו יותר ממאה וכל שכן פחות מהן אלא מספר נקט ומ"מ צ"ב למה לעיל בסי' י"ט (סעי' ב') כתב הטור אם שחט מאה בהמות מברך ברכה אחת לכולן ומקור הדין התם הוא בגמ' כאן והמחבר שינה הלשון וכתב שחט בהמות חיות ועופות ברכה אחת לכולם ע"כ השמיט מספר מאה ויש לחלק כיון דבגמ' אינו מבואר מאה רק בחיה ועוף נקט כאן כלשון המשנה משא"כ בבהמה הלך אחר הגמ' והגמ' לא נקט מספר עיי"ש ותבין.

אם דיבר בין שחיטה לשחיטה יכסה קודם ויברך עוד הפעם

ג) הש"ך (בס"ק ט"ז) מציין לעיין לעיל בסי' י"ט (סעי' ה') בדין סח בין כיסוי לכיסוי או בין שחיטה לשחיטה ושם מבואר דלא ידבר בין שחיטה לשחיטה ואם דיבר יכסה ראשונה ויברך עוד הפעם על השחיטה ועל כיסוי אינו צריך לברך עוד הפעם.

סעיף י'

השוחט ונבלע הדם בקרקע אם רישומו ניכר חייב לכסות.

גם מראה שחור דם הוא שחייב לכסותו

(ד) ועיין פרי תואר (ס"ק י"ד) דגם מראה שחור יש לכסות עיי"ש ובגמ' נדה (י"ט ע"א) שחור אדום הוא אלא שלקה.

בכסהו הרוח דפטור מלכסותו אם זה דוקא כשנתכסה בדברים שמכסין בהם

(ה) דין זה מבואר בגמ' והרמב"ם הביאו וכתב שחט ונבלע הדם בקרקע וכו' הרי זה כמי שכסהו הרוח ופטור מלכסות ע"כ, אלמא דכי הדרי נינהו, ומזה רן התבואות שור (בס"ק ט"ז) לפלפל על דברי התוס' יו"ט (בלחם חמודות) שכתב בדין דכסהו הרוח דפטור מלכסותו אם צריך שיהא דוקא בדברים שמכסין בהם כדי לפטור מחובת כיסוי אבל אם כסהו הרוח בדברים שאין יוצאין בהם חובת כיסוי לא מהני מגמ' הנ"ל, והשתא מה פריך על הא דכסהו הרוח מדין זה דשוחט ונבלע הדם בקרקע הרי קרקע הוא דבר שאין מכסין בו כמו שכי' רש"י (ריש פרק כיסוי הדם) דבעינן עפר תיחוח ולא קרקע קשה, ומקרא מלא דבר הכתוב "ומן העפר אשר יהיה בקרקע" אלמא דעפר לחוד וקרקע לחוד, וע' סוטה (ט"ו ע"ב), ואע"ג דבנדה (ח') משמע דבאין עפר תיחוח מקרי בתולת קרקע, מ"מ שם (י"ג) משמע דסתם קרקע לאו עפר תיחוח היא, ועיין בב"ב (י"ט ע"ב-ק"ה ע"ב), וכתב לתרץ דטעם דבעינן עפר תיחוח הוא א' כמו שכי' רש"י (פ"ח ע"ב) ד"ה כלל הצריך, שאין כיסוי זה אלא בדבר המתערב ונבלע בו כגון עפר וכיוצא בו ע"כ, וא"כ פסול קרקע הוא שבשעה שנותן הדם אינו מתערב

אם צריך לגרר הדם כדי לכסותו מלמטה

(א) וכתבו האחרונים דיגרר קצתו ויתננה על גבי עפר נפרד ויכסה עפר למעלה דהא למטה ליכא אלא קרקע עיין תבואות שור (ס"ק ט"ו), והא דכתב בתורת הבית הקצר "יכסנו במקומו" מיירי דאם יגרר אפשר שיבטל ויאבד מקום מראית דם אבל בדליכא למיחש לא ע"כ.

בדברי המנהיג דברכת אירוסין יכול לברך לאחר זמן כמו ברכת כיסוי הדם

(ב) עיין בשו"ת התשב"ץ (ח"ב סי' ע"ר) שהביא דברי המנהיג בהלכות אירוסין (סי' ק"ה) שכתב דאם לא בירך בשעת אירוסין יכול לברך כל זמן שהוא ארוסה ולא כנסה מידי דהוה אכיסוי הדם שאם לא כיסה בשעת שחיטה ודישמומו ניכר לעולם חייב לכסות ודאוי לברך עליו על כיסוי הדם וכתב הוא ז"ל דלא דמי דגבי כיסוי הדם בדין הוא שיברך כיון שנשאר הדם מגולה עדיין לא התחיל במצות כיסוי משא"כ בבדכת אירוסין לאחר האירוסין שכבר התחיל במצוה וגמרה דהרי היא מאורסת גמורה לאו עובר לעשייתן הוא כברכת הכיסוי.

דם שדיחה מראהו ראוי לכיסוי או לא

(ג) עיין בפמ"ג בשפתי דעת (סוף ס"ק כ') שציין לתוס' חולין (פ"ז ע"א) ד"ה רואין דיהה מראהו אין ראוי לזריקה ויל"ע גבי כיסוי.

דם שנתייבש אם מועיל לה כיסוי

האחרונים דייקו מדברי האו"ז שדם שנתייבש אינו ראוי לכיסוי, ולכאור מהלשון שכתב המחבר אם רישומו ניכר ולא כתבו אם הוא לח משמע דלית דחש להו וגם אם נתייבש יכול לכסותו וכן כתב בתב"ש (ס"ק ט"ז) וכן משמע לקמן בסעי' ט"ז וכן יש להוכיח מהא דאמרו בכסהו הרוח וחזר ונתגלה חייב לכסות ולכאור התם כבר נתייבש הדם ועיין בדרכי תשובה (ס"ק קי"ז).

ונבלע ולהכי בעינן עפר שמיד נבלע אבל אם נתן הדם על הקרקע ושהה עליה עד שנבלע בו הוי כיסוי מעלייתא בדיעבד כמו עפר, אלא הוסיף לדון לפי דברי הסמ"ג שכתב דהטעם דקרקע פסולה ב' משום דכתיב עפר ולא נקרא עפר כי אם דבר הנפרד ואפשר למנות הגרגרים כמו שכ' אם יכול איש למנות את עפר וגו', וכתיב מי מנה עפר יעקב, וא"כ אפי' נבלע בקרקע ליכא כיסוי דמ"מ הקרקע לאו עפר היא, ואכתי קשה מאי קפריך בגמ', ולכן נראה לו לומר דהאי כסהו הרוח דמתני' איירי בין בדברים שמכסים בו ובין שאין מכסים בו.

סעיף י"א

כסהו הרוח פטור מלכסות, ואם חזר ונתגלה חייב לכסות, אבל אם הוא עצמו כיסהו ונתגלה אינו חייב לכסותו פעם אחרת.

כיסהו הרוח וחזר ונתגלה מכסה בברכה
או לא

ועוד פוסקים דאינו מברך עליה אז משום דהוי ספק וכמו דקיי"ל גבי כוי (בסעי' ב') דעל ספק אין מברכין (אף שיש לחלק ביניהם דהתם הוי ספק של חכמים והכא הוי ספק של תורה לפי הט"ז באו"ח סי' תרמ"ו סק"ו והפנ"י בסוכה (ל"ג) חולק עליו דרוקא בקדשים הוי דין תורה אבל בשאר מצות ספק דרבנן הוא). אמנם דעת המג"א באו"ח (סי' תקפ"ו סק"ו) וכן פסק הבית מאיר כאן ובשו"ת מהר"ם שיק יו"ד (סי' ל"ז) וברעת תורה כאן דמברך כיון שחייב בכיסוי בוודאי.

ב המג"א בהלכות ר"ה הקשה לפי הנ"ל למה כתב הרמ"א (בשם יש מחמירין) בשופר של ע"ז דאינו יוצא בתקיעות שתקע בה אלא בנתבטל בערב יו"ט דאם נתבטל

הגמ' בסוכה (ל"ג ע"א) ובע"ז (מ"ז ע"א) נשאר "בתיקו" כהאיבעיא אם יש דיחוי אצל מצות או לא וצדדי הספק הם אם למדים מצות מקדשים דבקדשים קיי"ל שיש דיחוי או שיש לחלק בין קרבנות למצות (וזה דלא כהרא"ש הובא לקמן), וכאן בחולין פסק יש דיחוי אצל מצות וצריך בירור היאך קיימא לן כהכרעה בחולין או כתיקו ונפק"מ אם זה ספק וקיימא לן לחומרא או מדינא קיי"ל דאין דיחוי אצל מצות, לגבי ברכה אם מברכין עליה ברכה אחר כך, כגון בכסהו הרוח שנתגלה חייב בברכה או לא ונחלקו בזה האחרונים דעת הפר"ח והתבו"ש (סקי"ז) והכרתי (ס"ק י"ג)

דהרבר בידו דאז אין דיחוי ובין היכא דהרבר אינו תלוי בידו דאז אין דיחוי ולכן לבטל ע"ז של עכו"ם בשופד אין הרבר בידו הוי דיחוי מעלייתא משא"כ בכיסוי הדם הדי בידו לחזור ולגלותה לא הוי כיסוי מעלייתא עיי"ש (והקרבן נתנאל במו"ק הנ"ל הקשה עליו עיי"ש).

ג) ודעת הט"ז בא"ח (סי' תדמ"ז סק"ז) דרב פפא לא היה לו ספק, וא"כ קי"ל לדינא אין דיחוי אצל מצות עיי"ש ושמעתי מח"א דלכאוי יש להוכיח מרבדי הט"ז כאן דבריהוי מבדכין (עיי"ן בסוף דבריו בס"ק י"ב) אבל אמרנו לרחות דמידי בנפל לתוך דם והתם אין הענין של דיחוי כמבואר בגמ' ופשוט הוא.

ד) יש לחקור אם כסהו הרוח ובשעת שהיה כיסוי הוסיף עוד עפר ואח"כ נתגלה אם חייב לכסות דיש לומר דבעינן שכל הכיסוי יהא על ידו ולא על ידי הרוח או לא אלא כיון שעשה קצת מעשה קי"ל דאם חזר ונתגלה פטור מלכסות.

**אם עבר וכיסה בדבר שאין מכסין בו
אם מכסה בו אח"כ בברכה או לא**

עיי"ן תבואות שור (ס"ק ט"ז וס"ק ל"ח) דכל אלו שאין מכסין בהן אם עבר וכיסה בהם מגלה ומכסה כדנין ובלא ברכה, ודייקו כן מהא דאמרנו על המשנה "כסהו הרוח פטור לכסות" ובגמ' דוקא כשלא חזר ונתגלה משא"כ כשחזר ונתגלה חייב לכסות, והקשה מ"ש מהא דתניא השוחט ונבלע דם בקדקע חייב לכסות, ומשני כשרישומו ניכר, והשתא מאי קשיא ליה הא לא דמי כלל דקדקע הוא דבר שאין מכסין בו כמו שכ' דש"י דיש פרקין דבעינן עפר תיחוח ולא קדקע קשה, ומקדא מלא הוא

בי"ט אינו יוצא משום דהוי דיחוי, וככיסוי ס"ל לכסות כשחזר ונתגלה אע"פ שכסהו הרוח ונרחה המצוה מקודם.

ויש לומר בהקדם למה אין דיחוי אצל מצות הדי נרחה הרבר מקדמותו ולמה לא יהא דומה לקדשים וההסבר בזה הוא דיש לחלק בין מצות לקדשים דמצות חובתו של כל אחד חובת תמידי ולכן אף שנרחה חזר ונרחה דכוונת התורה היתה שיהא חייבין במצות וגם שיקיימו את המצות ולכן בשופד שלא נתבטל אף דגע מן המצוה דק החסרון היתה בשופד לא אמדינן רחוד ונרחה כיון דחייב היתה בהמצוה כל הזמן משא"כ בכיסוי הדם דבשעה שנכתסה נפטר מהמצוה כיון שהמצוה תלוי בעפר זה דוקא לכן קי"ל אין דיחוי אצל מצות - וחזן מזה שאני כיסוי הדם דעשה מעשה שחיתה ועיי"ן נתחייב שוב אמדינן אין דיחוי אצל מצות משא"כ בשופד שלא עשה שום מעשה שיחייב אותו לקיים המצוה אלא זמן קאתי וזמן ממילא קאתי ולכן אמדינן יש דיחוי אצל מצות.

והאחרונים כתבו לתרץ דכיסוי מקדי בידו וכל שבידו אין החסרון של דיחוי, כמו שכתב הרא"ש במו"ק (סי' צ"ו) בשם ד"מ, דמי שמת לו אביו ואמו, והוא קטן וקודם שעברו ל' יום נעשה בן י"ג ויום אחד דחייב להתאבל, ולא אמדינן כיון דבשעת מיתה לא היה ראוי להתאבל יפטר עולמית דאין דיחוי אצל מצות, והרא"ש פליג עליו (א) דיש חילוק בין היכא דהדיחוי הוא בהמצוה לבין היכא דהדיחוי הוא בהארס, דאם הארס דחוי בשעת חיוב המצוה נדחית ממנו לעולם, "ועוד דאפילו במצות פעמים יש דיחוי ושאני כיסוי שיש "בידו" לגלות הדם ולבטל הדיחוי" הדי דהרא"ש חילק בתידוך השני בין היכא

ומכסה ומהאי טעמא כתב בשוחט חיה ואח"כ בהמה פטור מלכסות והעלה דלשיטת הרמב"ם אינו כן ולדידי" גם כהא דסעי' י"ד חייב לכסות עיי"ש וע' בשפתי דעת (ס"ק י"ט) בזה.

אינו חייב לכסות רק פעם אחד

עיינ פירוש המשנה להרמב"ם (בפרק שילוח הקון) במשנה היתה וכו' "שלח" מקור המקור נופל על המעט והרבה, לפיכך חייב מצד שהוא מקור לשלח אותה אפילו מאה פעמים. וע' בתוס' יו"ט כאן שכתב דלפי הרמב"ם צריך לומר דהכא הכי קאמר הא כתיב מיעוטא וכסהו כלומר ולא נכתב בלשון מקור ובסמוך בניקוד חולק כיסה ע"כ ועיינ ח"י ח"ס כאן ועיינ דעת קדושים (סק"ז) דהמחמיר לכסות תמיד הדם כשנתגלה אף אם כסהו מתחלה כדינא עושה על צד היות טוב עיי"ש ועיינ מגן אברהם באו"ח סוף סי' תרע"ג עיי"ש.

אם קטן כיסה אם מהני או לא

עיינ בדעת קדושים (סק"ז) דאין לכבד לקטן לכסות, ועיינ תשו' מהר"ם שיק יו"ד (סי' ל"ז) דס"ל דדומה לכסהו הרוח עיי"ש, ועיינ דעת תורה כאן, אמנם בתבו"ש בתירוץ אחד (סק"ד) על הש"ך נראה דס"ל דיש לכבד קטן, וגם נראה מדבריו היכא שהקטן שוחט דוקא, וגם מסיק דמלתא דלא שכיחא הוא שקטן ישוחט כיון דאין לו כתב קבלה עיי"ש.

ובשו"ת התעוררות תשובה (החדשים יו"ד סי' ו') כתב להסתפק בקטן אם יכול להתכבד במצות כיסוי הדם שזה דומה למי שנוול מהול שאינו ערל ומותר

ומן העפר אשר יהיה בקרקע, אלמא דעפר לחוד וקרקע לחוד, וע' גמ' סוטה (ט"ז ע"ב), ואע"ג דבנדה (ח') משמע דבאין עפר תיחוח מקרי בתולות קרקע, מ"מ שם (י"ג) משמע דסתם קרקע לאו עפר תיחוח היא, וכן משמע בב"ב (י"ט ע"ב, וק"ה ע"ב), ואין לומר דהוא הדין דהוי מצי לשנויי הכי, אלא דעדיפא מזה משני דכשרישומו ניכר אפי' נבלע בעפר תיחוח בעי כיסוי, זה אינו דהרמב"ם דייק וכתב "שחט ונבלע" "בקרקע" הרי זה כמי שכסהו הרוח ופטור מלכסות" אלמא דכי הדדי משוה להו, ואפשר לדחוק ולומר דטעם דבעינן עפר תיחוח הוא כמו שכתב רש"י (פ"ח ע"ב) ד"ה כלל הצריך, שאין כיסוי זה אלא בדבר המתערב ונבלע בו כגון עפר וכיוצא בו עיי"ש, וא"כ פסול קרקע היא שבשעה שנתן הדם אינו מתערב ונבלע, ולהכי בעינן עפר שמיד נבלע אבל אם נתן הדם על הקרקע ושהה עליה עד שנבלע בו הוי כיסוי מעלייתא בדיעבד כמו עפר, ומ"מ קשה לשיטת הסמ"ג דהטעם דקרקע פסולה משום דכתיב עפר ולא נקרא עפר כי אם דבר הנפרד ואפשר למנות הגרגרים כמו שכי' אם יוכל איש למנות את עפר וגו', וכתוב מי מנה עפר יעקב וא"כ אפי' נבלע בקרקע ליכא כיסוי דמ"מ הקרקע לאו עפר היא, ואכתי קשה מאי קפריך בגמ', ולכן מחדש "דהאי כסהו הרוח דמשנה איירי בין בדברים שמכסים בו ובין שאין מכסים בו ומסיק לברך בלי ברכה" לפי שיש לו עוד פירוש ולפי הפירוש השני נדחה מכיסוי אם כיסה בדברים אחרים ועיינ דעת קדושים (סק"ז) וע' תשו' בית יעקב (סי' ל"ב) דמשמע מדבריו דחייב לכסות ועיינ בספר לב אריה חולין (פ"ג ע"ב) בתוס' ד"ה שחט חיה שהביא דברי התבו"ש ודחה אותם והעלה דהיכא דדחה בידיים ועבר וכיסה בדבר שאין מכסין בו לכו"ע אינו חוזר

לתרץ דברי הרמב"ם דאין חילוק בין אשחיר מבערב יו"ט או ביו"ט דהלכתא כרב פפא דאין דיחוי אצל מצות ולא שבקינן פשיטותא דרב פפא מחמת ספיקא דר' ירמיה וכעין זה בח"נ צרורות בפ"ק דב"ק ולפ"ז שפיר חייב בברכה עיי"ש.

אמנם האחרונים תמהו על דברי הב"ח דלפ"ז למה אמר רב פפא זאת אומרת אין דיחוי אצל מצות הא י"ל דיש דיחוי מדרכנן (עיין בכ"ס שהעיר כן).

במי שבירך ברכת כיסוי דם וכסהו הרוח אם מותר לכסות דם שני באותה ברכה

ראיתי בערב יוה"כ פ' שכמה שוחטים שחטו עופות של הכפרות וכיבדו לכמה בני אדם לכסות הדם, ואחד מהם הלך לכסות חלק אחד מהדם ובירך עליו ואח"כ כסהו הרוח לפני שהצליח הוא בעצמו לכסות, ואמר לו השוחט שנתן לו רשות לכסות חלק אחר שם והוא שאל אם מברך שנית או לא ואמרנו דיש לעיין אם זה דומה למי שהיה לפניו הדם ומסתברא דכיון גם על מה שיהא ראוי לפניו ודומה לדברי הטו"ז הידועים בהל' קידוש באו"ח (סי' רע"א) מהשקפה ראשונה.

וכן יש לדון אם היה לו עפר מוכן ואח"כ פיזר הרוח העפר והלך אחר הברכה וחיפש עפר ומצא אם מברך שנית או לא.

וכן יש לעיין אם לא היה לפניו עוד דם ואח"כ כיבדו השוחט אם מהני הברכה הראשונה גם על זה, ועיין מוצל מאש שהסתפק אם בירך על טלית ולאחר הברכה לפני הלבישה חטף ממנו השמש את הטלית ונתן לו טלית אחר אם מברך שנית או לא, ועיין בהלכות קטנות (ח"ב סי' ק"כ) שדן במי שהניח תפילין של יד וכשבא

באכילת תרומה, או גוי שמל את ישראל כהוגן, דמעשה המצוה נתקיים דדומה לכסהו הרוח אבל המצוה בעצמותה לא נתקיימה וגם כיון שזה מצוה שעל גופו בעינין שליחות ואין שליחות לקטן, ורק גבי זכיה מהני כמו שכי' תוס' כתובות (י"א ע"א) ד"ה מטבילין, וא"כ אמת דהקטן זוכה בה אבל השוחט לא יצא ידי מצותו בשליחות זה, וחזן מזה דן התם אם מותר לכבד לאחר במצות כיסוי הדם, והביא ממטה אפרים (סי' תר"ה סעי' ח') שמכבדים ולעומת זה דעת הפמ"ג (סי' כ"ח שפתי דעת ס"ק י"ד) דכתב שלא ראה נוהגין בכיסוי הדם לכבד אחרים, וכתב לחדש דאפילו להפמ"ג י"ל דאם נתן לשוחט שישחוט לו עוף וממנה אותו שליח לשחוט, וא"כ הוי כמו ששחט בעצמו ועליו נאמר מי ששפך יכסה וא"כ במה שהשוחט מכבד לבעה"ב בביתו לכסות עופות שלו אין מזה ראייה נגד הפמ"ג עיי"ש, ועיין במשיב דבר להנצי"ב (ח"ב סי' ס"ד) שכתב כעין זה ממש עיי"ש, (ואין לפלפל מהא דאמרו כל מידי דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח והכא נמי איהו לא יכול לשחוט מפני שאינו יודע הלכות שחיטה), והנפק"מ היוצא מכל זה בשאלה ששמעתי ביתום קטן שירש מפעל גדול ששוחטים בו עופות והעופות שייך לבעל המפעל והאפטרופוס טוען שהקטן רוצה לקיים המצוה בעצמו וזה עוף והמצוה שלו.

ראיות מהר"ם שיק דבכיסה הרוח וחזר ונתגלה חייב בברכה

עיין בתשו' מהר"ם שיק יו"ד (סי' ל"ז) דבכיסה הרוח וחזר ונתגלה מכסה בברכה, ולפי הב"ח (באו"ח סי' תרמ"ו) דהא דאמרינן יש דיחוי אצל מצות לפי כמה פוסקים אין זה כי אם דרבנן דמה"ת אין דיחוי אצל מצות דחולין מקדשים לא ילפינן (וכן כתב הפנ"י), וכיון דמה"ת חייב שפיר אפשר לברך. ועוד דהרי כתב הטו"ז שם

הובא בדרכי תשובה (ס"ק פ"ב) כתב דאם שחט נגד הרוח וידע שיש שם דברים שמכסין בו והרוח בוודאי ינשבם על הדם דאפי' חזר ונתגלה פטור מלכסות דהוי כמדחה בידים ומה שאמרו כסהו הרוח פטור מלכסות מיירי בכסהו הרוח ממילא שלא מדעת השוחט ע"כ (ב) ולגבי חנוכה מצינו בשו"ע או"ח (סי' תר"פ סעי' א' – וסעי' ב') שלא ידליק במקום שהנר יכבה ויל"ע בנידון דידן אם זה נקרא מבטל המצוה או לא דהרי הברכה בוודאי שביטל.

להניח השל ראש נפסקה הרצועה והוצרך להביא רצועה אחרת אם מברך שתים וכן עיין בהל' קידוש במי שקידש ונשפך הכוס לפני ששתה עיי"ש.

אם שחט לכתחלה נגד הרוח פטור כשחזר ונתגלה אח"כ אף שהפסיד הברכה

והנה בספר תואר משה (פרק ע"ה אות א')

סעיף י"ב

דם שנפל לתוך המים או מים שנפלו לתוך הדם אם יש בו מראה דם חייב לכסות ואם לאו פטור.

כמה פירושים מהו דם הקזה

קושיא למה הרמב"ם השמיט דין דשחט חיה ואח"כ בהמה או להיפך

הרמב"ם השמיט הדין דשחט חיה ואח"כ בהמה או להיפך (הובא לקמן בסעי' ט"ו) דז"ל הרמב"ם (בפ"ד מהל' שחיטה הל' ו') דם שנתערב במים אם יש בו מראה דם חייב לכסות, ואם לאו פטור מלכסות. נתערב ביין או בדם בהמה רואין אותם כאילו הן מים, אם אפשר שיהא מראה הדם שחייב לכסותו כשיעור זה אילו היה מים חייב לכסות הכל ואם לאו פטור מלכסות ע"כ (ועיין לח"מ הל' י"ד).

ועיין רש"י פירוש דם הקזה של חיה פירוש הרמב"ם ז"ל דכוונתו לומר בדם החיה טמאה לפי שאם היתה טהורה הכל מודים שחייב לכסות (ב) ויש עוד פירוש הובא במלאכת שלמה הקו של בהמה בחייה ורישא מיירי בדם בהמה שחוטה והרש"ש כתב על פירושם עיקר חסר מן הספר (ג) ולכן נראה לו בדם החיה דהוא מלשון חיות רצונו לומר בדם חיה ועוף שהמה חיים עודנה דהיינו בדם המכה או בדם הקז וכלפי דם המתערב שהוא של שחוטה קרי לזה דם החיה וכן איתא בבכורות (נ"ז ע"ב) מפשיטין את המתה ומלבישין את החיה עיי"ש (ד) וכאן יש לומר עוד שבא לזווג מלת בהמה וחיה אהדדי ולפי הרמב"ם קשה עוד מדוע לא תני ג"ע עוף טמא אבל לדידי נכללו חיה ועוף (ה) ועוד י"ל דשיגרא דלישנא דמתניתין דזבחים דמייתא הגמרא נקט גם הכא אבל הרמב"ם השמיט דם חיה טמא.

ועיין בלחם משנה שכתב דהרמב"ם לא ביאר דבין אם נפל דם למים או להיפך מועיל מראית דם לענין כיסוי ולא כמו בקדשים שיש חילוק בין אם נפל דם למים דקמא קמא בטל ובין נפל מים לתוך דם דמהני מראית דם ואפשר מדכתב נתערב משמע כל גוונא דעירוב בין שנפל דם לתוך מים בין מים לתוך דם.

בקושיא למה מראה דם קובע ולא הרוב
או ס' כמו בכל תעודות

החידושי הרי"ם הקשה לפי הראשונים
הסוברים דאפי' אם יש רוב
מים מהני מראה דם ולכאוי' למה לא יהא
בטל ברוב עיי"ש.

אם יש מראה דם חייב לכסות, עיין בשו"ת
הרשב"א (ח"א סי' תקס"ט) שכתב כן
אף שפסק בהל' מאכא"ס דמין במינו בטל
ברובא.

עיין תבו"ש (סק"ב), ועי' מ"ז ובדרכי
תשובה (ס"ק ד').

סעיף י"ג

נתערב הדם ביין אדום או כדם כהמה רואים היין ודם כהמה כאילו הוא מים ואילו
נתערב במים כשיעור הזה היו בו מראית דם חייב לכסות.

ב) יש לדייק לשון נתערב דנקט המחבר
שהוא לשון דיעבד וכונתו דאסור
לבטל מצות עשה לכתחלה (ועיין רמב"ם
פ"ב מהל' פסולי המוקדשין הל' כ"ב).

א) עיין טו"ז לעיל (סק"ה) שמפרש כאן
דברי המחבר דנתערב דם חיה עם
כהמה ולא דם עוף.

סעיף י"ד

שחט עוף או חיה ושחט עליו כהמה פטור מלכסות, אבל אם שחט כהמה ושחט
עליה חיה או עוף חייב לכסות. הג"ה שחט עוף או חיה ולאחר כך שחט עוד אחרת
ונתנבלה בידו אם יודע קדם האחרון כיסה דם הראשון פטור מלכסות אבל מסתמא חייב
לכסות.

כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו

עיין ש"ך (ס"ק כ"א) ד"ה חייב לכסות
ברמ"א שהקשה ואע"ג דליכא עפר
למטה בינו לבין דם כהמה מכל מקום מאי
דאפשר למעבד עבדינן. ועיין בטו"ז (ס"ק
י"א) דאע"ג דאין עפר למטה תחת דם החיה
מכל מקום די בכך, והגמ' (פ"ג ע"ב) מפרש
הטעם כיון דמכל מקום היה ראוי תחילה

ומקור הדין בחולין (פ"ג ע"ב), ובטור
הביא דין זה בשם בעל העיטור
(הלכות שחיטה מ"ז ג'), ודברי הרמ"א הם
כהגהות מיימוני (פרק י"ד מהל' שחיטה אות
ב') שפסק סתם שחייב לכסות, והדרכי משה
(אות ז') מחלק אם יודע שדם האחרון מכסה
או לא כדי שלא יהא סתירה הג"ה זו, והאי
דשחט עליו כהמה דפטור, והפר"ח (אות
כ"ד) מוקי דברי הגה"מ בנתערבו עיי"ש.

השמטות לטוטו"ד שדן בזה הובא בדעת" (מהרש"ם).

אם בלח יש בילה או לא

ג) נחלקו ר"א וחכמים במס' זבחים (ע"ט ע"ב) בדם קרבנות הניתנים במזבח למעלה מחוט הסיקרא שנתערבו בדם הניתנים למטה מחוט הסיקרא ר"א סובר יתן למעלה ויחזור ויתן למטה וחכמים אומרים ישפל לאמת המים ואם לא נמלך ונתן כשר ונחלקו בדעתם בפלוגתא אחרת עיין משנה מסכת פרה (פ"ט מ"א) בצלוחית של מי חטאת שנפלו לתוכה מים כל שהם ר"א אומר יזה שתי הזאות על הטמא ויטהר שבשתייהן יש גם מן מי החטאת וחכמים פוסלים ודעת ר"ל דהסיבה דחכמים פוסלים מפני שהזאה צריכה שיעור ואין כאן שיעור ור"א סובר שמצטרפות ור"א ס"ל שהזאה אינה צריכה שיעור וקנסו חכמים שלא יהא נשכר מהמים הפסולים אבל שתייהם סוברים יש בילה אמנם רב אשי ס"ל דדעתם הוא שאין בילה ור"א מכשיר כשיזה שתי הזאות הוא בשנתערבו מהפסולים כל שהוא וכשזמה פעמיים אי אפשר שאין שם באחת מהם מן הכשרים ועיין תבואות שור כאן (סי' כ"ח ס"ק כ"ד) שכתב דמי חטאת הם עבים משאר מים מפני אפר פרה הנמצא שם והלכה הוא שבלח יש בילה עיין רמב"ם פסולי המוקדשין (הל' י"ב והיי"ג) ועיין רמב"ם תרומות (פי"ג ה"ד) ועי' כס"מ פרה אדומה (פ"ט ה"ח) ועיין ראב"ד במעשר שני (פ"א ה"ח) ר"ש פ"ג דחלה.

לתת עפר למטה וכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, והתוס' ד"ה שחט הקשה דלמה לא יגרר אותו ויכסה בעפר למטה כמו בדם הניתן שבסעיף ט"ז ואסיקו בתימה והלחם חמודות בדברי חמודות שם (אות כ"ח) כתב דאי אפשר בגרירה עיי"ש.

בקושיית המנ"ח על האו"ה דס"ל דדם כבוש אסור מדרבנן

א) איתא באיסור והיתר הארוך (כלל ו' דין כ') הובא בחות דעת (בסי' ע' סק"ד), דדם היוצא על ידי כבישה, ואפילו על ידי תערובת מים הוא מדרבנן, מטעם דאינו ראוי להקרבה, ודם אינו אסור רק בראוי להקרבה עיי"ש, ולכן בספק כבוש ג"כ מותר ע"כ. וכתב המנחת חינוך (במצוה קמ"ח) להקשות הרי דם שנתערב במים אם יש בו מראית דם כשר לזריקה כמבואר בגמ' זבחים (ע"ז ע"א), ועכ"ח לומר דהתם מיירי דהדם נכבש בתוך מים דאז אינו ראוי להקרבה.

ב) עיין בשו"ת טוב טעם ודעת (מהדורא ג' סי' צ"ד) שכתב בישוב דברי הגה"מ דהיכי דהאחרת שנתנבלה הוי אותו מין לא הוי כיסוי כמו דקיי"ל דמין במינו אינו חוצץ וחייב לכסות ועיין פלתי (סק"ה) שחילק בין מין במינו ובין מין בשאינו מינו דמין במינו אינו חוצץ יוכל לכסות למעלה משא"כ מין בשאינו מינו (ועיין בשו"ת טוב טעם ודעת מהדורא קמא סו"ס רמ"ה ובקנאת סופרים

כיסוי הדם) שציין מחי' הריטב"א מכות (ד' ע"א) בשם הראב"ד, שכתב בשם ר' משה הדרשן, בחבית מלאה מים שנפלה לים הגדול דאינם מתבטלים משום דים הגדול מימיו מלוחים וכבדים ואין מים המלוחים מתערבים עמהם ע"כ. ועיין בתשו' חו"י (סי' ק"ז) שהקשה למה כל תערובות לח בלח מין בשאינו מינו מהני התערובות, ולא חוששין שמא עומדים במקומם ולא נתערבו עדיין ונותנים טעם במקומם כמו מים שנפל לים הגדול ואין לנו להתיר רק אם נתערבו בידים, ולפי דברי ר' משה הדרשן הנ"ל יש לחלק בין כל תערובות לח בלח למים שנפל לים הגדול דבכל מים הוי ראוי לבילה ולכן מקרי כאילו נתערב ואנן קיי"ל כל הראוי לבילה, והך תנא ר' יונתן בן יוסף עכ"ח לא ס"ל כל הראוי לבילה ולכן לדין הוי ליה דם תערובות דמהני כיסוי, משא"כ לפי דברי תנא הנ"ל ולכן השמיטו הפוסקים הך דינא ע"כ. אלא לפי דבריו צ"ב למה המחבר הביא דין זה אם ס"ל כל הראוי לבילה לא מהני א"כ אין דבריו להלכה, וועיין שו"ת ח"ס סי' רי"ד ובחידושו ביצה (ח' ע"ב מהדו"ק) וועיין ב"י (סי' צ"ב) דבעינן ניער מתחילה ועד סוף כדי שיתערב יפה יפה עיי"ש.

אם יש עפר למטה מקרי כאילו הוא נתן

(ד) יש להעיר לפי תוס' דמקרי כיסה למטה אם יש עפר למטה דהוי כאילו נתן הוא העפר ולכאוי למה מקרי כיסה במקצת מה שהניח זה בעפר למטה ועכ"ח כיסוי במקצת בעינן שיכסה בידים ממש.

(ה) יש לעיין מה שכתב המחבר "פטור מלכסות" היינו שלא קיים המצוה או קיים המצוה רק פטור מלכסות שוב.

(ו) דברי הגה"מ הם דברי הרמ"א, וע' בפמ"ג (ס"ק י"ב), ובפלתי (סק"ה), ועוד מפרשים.

(ז) עיין דעת כאן (ס"ק י"ב).

ביאור הח"ס למה השמיט הטור הך דינא והביאו בשם בעל העיטור

(ח) המפרשים נתנו כמה טעמים למה הטור הביאו בשם בעל העיטור הדין של שחט בהמה על דם חיה, ועיין בחי' ח"ס (ריש פרק

סעיף ט"ז

דם הניתו ושעל הסכין, אם אין שם דם אלא הוא חייב לכסות, וגורר אותו ומכסהו כדי שיתן עפר גם למטה, אבל אם יש דם אחר אין צריך לכסותו, שאין צריך לכסות כל הדם, לפיכך אין צריך (להמתין) לכסות עד שיצא כל הדם, הג"ה מיסו ימתין עד קמתחיל לירד טיפין כדי שיכסה מקלת דם הנפס.

ושעל הסכין חייב לכסות, אמר ר' יהודה "אימתי" בזמן שאין שם דם אלא הוא, אבל יש שם דם שלא הוא פטור מלכסות. ושם (פ"ח ע"א) ת"ר וכסהו מלמד

אימתי באה לפרש רק במשנה או גם בברייתא

מקור הדין במשנה (פ"ז ע"ב) "דם הניתו

עיי"ש וכתב הרא"ש (פ"ז סי' י') כל התוס' ולפי דבריו מוסבר היטב דברי התוס' עיי"ש ויש סתירה בין תוס' דהכא לתוס' גיטין (ז' ע"ב) ד"ה אמר.

ועיין ברמב"ם (פי"ד ה"ח מהל' שחיטה) דפוסק כרבי יהודה וזה לשונו דם הניתז ושעל הסכין אם אין שם דם אלא הוא חייב לכסות ובהשגות כתב הראב"ד אמר אברהם אלו דברי הרב ז"ל שעשה דברי ר' יהודה מפרש משום דאמר אימתי אבל אין אחרים מודים לו משום דגמרא מפרש להו דפליגי בקראי ע"כ והרמב"ם סומך על הרי"ף וסמ"ג (עשין ס"ד) וסמ"ק (סי' קנ"ו) וכן פסק הרשב"א בתורת הבית כמו שהסבירו המגיד משנה והכס"מ דבריו ובהגהות רמ"ך מסכים לדעת בעה"מ והראב"ד עיי"ש (וע' ח"י ח"ס ביצה (ז' ע"א) ד"ה ולכאורה) ועיין ביש"ש שכתב עוד למה נימא דהברייתא מוכיח על המשנה נימא איפכא דהמשנה מוכיח על הברייתא ונמצא דגם לפי גירסא דילן נשמע שפיר דהלכה כרבנן דר"י מפרש דבריו ומ"מ יש חילוק בין הרמב"ם לשאר ראשונים הנ"ל דדעת הרמב"ם דגם בברייתא אימתי בא לפרש וכמו שכתב היד מלאכי (באות ש"ב) להוכיח מדבריו בפירושו המשנה פרק מפנין דשבת ובפ"ב דחלה ומהל' תרומות (פ"א הל' כ"ג) מברייתא גיטין (ז' ע"ב) ובסוף פ"ג דמתנות עניים ונמצא דדעתו דאין כאן חילוק בין הברייתא להמשנה משא"כ לפי שאר ראשונים מעדיפים המשנה על הברייתא או לפי גירסא אחרת (ועיין עוד בשו"ח פאת השדה מערכת א' כללים סי' קמ"ח) ועיין עוד בשעה"מ (פ"ד ה"ד בהל' יו"ט) דגם אימתי בברייתא באה לפרש וע' בחו"מ (סי' פ"ט סעי' ב') ובסימן צ"א סעי' ט') ובמפרשים שם משמע ג"כ דדעת הרמב"ם דר"י בברייתא אימתי באה לפרש.

שדם הניתז וכו' חייב לכסות, אמר ר' יהודה אימתי וכו', תניא אידך וכסהו מלמד שכל דמו חייב לכסות, מכאן אמרו דם הניתז ושעל אגפיים חייב לכסות, אמר רשב"ג במה דברים אמורים שלא כסה דם הנפש אבל כסה דם הנפש פטור מלכסות, הרי רבנן סברי "דמו" כל דמו ר' יהודה סבר מקצת דמו, רשב"ג דמו המיוחד דם הנפש.

ובתוס' שם ד"ה רבנן כתבו דלפי מה דמבואר במס' סנהדרין (כ"ד ע"ב) ובמס' עירובין (פ"א ע"ב) לפי ריב"ל ורבי יוחנן דאימתי דרבי יהודה לפרש, היינו דוקא במשנה אבל בברייתא לא ולכן הלכה כר"י אע"פ דבברייתא נראה כחולק לדין עדיף המשנה, ומה תאמר דגם במשנה היכא דמוכח ס"ל לרמא בר חמא דאימתי בא לחלוק והכא מוכח דהרי בברייתא חולקין ובפרט לפי ר' ירמיה דס"ל דאף דלא מוכח מכל מקום אימתי במשנה גם לחלוק מכל מקום יש גירסא בספרים קמייתא וכסהו מלמד שדם הניתז ושעל אגפיים חייב לכסות אמר ר' יהודה וכו' תניא אידך וכסהו מלמד שכל דמו חייב לכסות רשב"ג אומר וכו' ולפי גירסא זה יכול להיות דגם בברייתא בא ר' יהודה לפרש ע"כ וע' במהר"ם שם דיש ספרים לא גרסי מלמד שכל דמו חייב לכסות בברייתא קמייתא ולכן י"ל דלפרש בא משא"כ לפי גירסא דילן שכתב כל דמו חייב לכסות עכ"ח פליגי עיי"ש (ועיין ח"י רעק"א כאן).

והרי"ף כתב דהלכתא כת"ק דמשנה וכמו שפירשה ר"י וליתא לדרשב"ג דכל מקום ששנה ר"י אימתי ובמה מפרש דברי ת"ק הלכך עבדינן כרבנן עיי"ש ועל זה הקשה הבעה"ג דשאני הכא דכיון דבברייתא חולקין עכ"ח דגם במשנה חולקין והרמב"ן במלהמות מיישב דברי הרי"ף

דהא דפשיטא ליה להש"ס דרם שעל הסכין צריך גדידה משום דלא שייך ענין כיסוי על הסכין ולפי זה י"ל דבכיסה בלא עפר תיחוח א"צ לגרוד כיון דראוי לבילה ומשו"ה בשחט בהמה ואח"כ חיה א"צ לגרוד אלא דפרכינן על קדשים דבאת לפטור לגמדי כיון דליכא עפר למטה ואינו ראוי לבילה על זה פרכינן דמ"מ לגרוד כמו בדרם שעל הסכין דל"ש כיסוי על הסכין וגורד ומכסה ולשיטת הרשב"א י"ל דעל הסכין שייך ג"כ כיסוי אלא דדיוקא דהש"ס מלשון חייב לכסות ולא קתני מכסהו בעפר ולכא"ו קשה הא הך דיוקא מצי למידק ג"כ מגופא דברייתא דבהמה ואח"כ חיה דקתני ג"כ חייב לכסות ונ"ל דהדיוק דק מדלא קתני מכסהו בעפר שלא נטעה דבעי גדידה משום עפר דלמטה אבל מברייתא דשחט בהמה י"ל דסמך אמאי דקתני חיה ואח"כ בהמה פטור מלכסות ולא צריך גדידה א"כ מוכח דבהמה ואח"כ חיה דחייב היינו בלא גדידה ואי דחיה ואח"כ בהמה הטעם משום דהוי ככסהו הרוח י"ל דבאמת במירי דלא עפר ל"ש כיסוי ומדפטור ע"כ לא מצדכינן גדידה בכיסוי כלל לזה דייק דק מדם שעל הסכין דאיכא למטעי דסכמה בגדידה והו"ל למתני בהדיא מכסהו בעפר לפי זה י"ל דדהיטא דשמעתין כך היא דבתחלה פריך נהי דלא אפשר למעבד למטה וכו' מי לא תניא שחט בהמה וכו' היינו דממנ"פ אם חייב לכסות היינו הגדידה ה"נ לגרוד ואף את"ל דמכסהו בלא גדידה ה"נ נעביד למעלה ועל זה משני דלא מיירי בגדידה והתם די בכיסוי למעלה דכל הראוי לבילה וכו' אבל בקדשים דאינו ראוי לבילה פטור לגמדי ועל זה פרכינן מדם שעל הסכין דהיינו בגדידה הכי נמי לגרוד ובאמת כיון דמוכרח מדם שעל הסכין דגרוד לה ה"נ בשחט בהמה ואח"כ חיה גרוד לה והא דחיה ואח"כ בהמה פטור היינו

דעת רבינו יהודה החסיד אם צריך לכסות כל הדרם

(ב) עיין ספר חסידים (סי' תתל"ד) דחכם אחד דאה ארם אחר שלקח נוצה מהצואר של עוף וקנח הסכין והשליך הנוצה אמר לו החכם לא תעשה כן אלא תכסה הדרם שנדבק בנוצה ע"כ והמפרש שם כתב דנראה דסובר שצריך לכסות כל דמו וע' ברעת קדושים (סק"ח) והמהדרש"ם ברע"ת (סק"ק י"ג) דאיתא בעקרי הר"ט (סי' א' אות ל"ח) דלמצוה מן המובחר חייב לכסות כל הדרם ודוקא דם הניתז ושעל הסכין יש להקל כיון דהוי טירחא כן הביא בשם ב"ש אבל הוא בעצמו חולק בזה והביא מספר ברכת ראש על מס' נויר בביאור הרין שצריך לכסות עד שירד טיפין ע"כ.

בדעת ספר המאורות דאין לגרר הדרם כדי לכסותו מלמטה

(ג) בשו"ת משכנות יעקב יו"ד (סי' י"ד) כתב להביא ראיה לדעת ספר המאורות דאין לגורדו - ובפדי תואר (סק"ב) כתב דצריך לגורדו דוקא אם כשמגרדו ניכר בו מדאית דם וברם על הסכין בעי גדידה בכל מקום - וע' תבו"ש (סי' כ"ז).

בהא דאין שוחטין חוץ לגומא

(ד) דם הניתז כתב דש"י חוץ לגומא וצ"ב דהרי לעיל בס"י י"א מבואר דאין שוחטין לתוך הגומא.

(ה) עיין תוס' שהקשה למה בשחט בהמה על דם חיה פטור מלכסות ולא אמדינן דלגדידה וליכסיה ובחי' דעק"א כתב דבאמת דינו שוה לפי מה שכתב הרא"ה

עומדין דוקא למצוה ואטו מי לא יכול לצאת באחר ולא חלה עליהן שום דיחוי ולכן יש לחלק דבדם כיון דכל הדם חייב בכיסוי ועומד לכך שפיר שייך בהו דיחוי משא"כ בלולב דלא קאי למצוה דיכול ליקח לולב אחר ועכ"ח דאינו מחוייב לכסות רק מקצת מן הדם וכל חדא משהו מן הדם סגי בהו לקיומי המצוה והוי כמו לולב דיכול לקיים בכל לולב המצוה עיי"ש.

דעת הרמב"ם אם צריך לגרור דם שעל הסכין

המחבר כתב דגורר את הדם ומכסה כדי שיתן עפר גם למטה והוא דעת הר"ן שם בחולין (פ"ז ע"ב) וכן כתב הרשב"א בתורת הבית הארוך ודייקו כן מדברי הגמ' (פ"ג ע"ב) ועיין שם בתוס' ד"ה שחט אמנם הרא"ה חלק על זה ודנו בזה מהו דעת הרמב"ם הלחם משנה (בפי"ד הל' י"ד) הבין דלא בעינן גרידה וכן כתב הגר"א בדעתו (בס"ק י"א) מדלא הזכיר הרמב"ם תנאי של גרידה וכן כתב בדעת הרי"ף והרא"ש ולפי דבריו מה שכתב המחבר דגורר אותו על כרחך קאי על הסכין והתם צריך לגרור כיון דסופו לינטל דאם לא תימא הכי היאך פסק המחבר כדעת תוס' והרשב"א נגד שלשת גדולי עולם הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ואפשר דס"ל דגם אחרים כתבו להדיא הדין והם סתמו ואפשר לומר דאינם חולקים ס"ל לפסוק כאילו שפירשו להדיא ולפ"ז הדין דגורר אותו יכולין לפרשו דקאי גם על דם הניתז.

בדעת הרמ"א דצריך לכסות דם הנפש

התבו"ש (ס"ק ל') מדיין מלשון הרמ"א דימתין עד שמתחיל לירד טיפין כדי שיכסה מקצת דם הנפש משמע דלא

דכל דמכוסה אף במידי דלאו עפר הוא פטור מלכסות דמ"מ מכוסה הוא וכסהו הרוח היינו אף במידי דלא הוה עפר ע"כ.

בכוונת המחבר דאינו צריך להמתין עד שיצא כל הדם

(1) כתב המחבר לפיכך אינו צריך (להמתין) לכסות עד שיצא כל הדם ע"כ ויש צד לומר מדברי המחבר דדוקא משום דאין סיבה לכסות כל הדם לכן אינו צריך להמתין אבל אם היה חיוב לכסות כל הדם היה חייב להמתין ודבר זה ע"ב דהרי סוף סוף כל זמן שלא יצא הדם לחוץ מצוואר אין חיוב כיסוי והוי כמו קודם שחל המצוה ואפשר שכיון שכבר יצא דם שחייב בהן שאר הדם היוצא כבר נמשך החיוב או יש לומר דאין כוונת המחבר לומר רק דאם היה חיוב לכסות כל הדם יותר טוב לו להמתין משום שאם ילך למקום אחר ושם יוצא דם אז חייב בכיסוי שם ולכן עושה הכל במקום אחד ולא דינא קמ"ל.

ראיות האו"ש דאין צריך לכסות כל הדם

(2) האור שמח (פי"ד מהל' שחיטה הל' ח') הביא ראיה לדין זה דלא בעינן לכסות כל הדם דדנו בדין דיחוי אצל מצות במסי סוכה (ל"ג) ופשיט מהך דהכא דאמר רב פפא בכיסוי הדם אין דיחוי אצל מצות ולבסוף מסיק דרב פפא אפשר דמסתפקא ע"כ ולכאוי כיון דמדמהו לשאר מצות עכ"ח דאין חובה לכסות כל הדם דאם נאמר דכאן יש דיחוי משום דחייב לכסות וכל הדם חייב בכיסוי לכן שייך בהו דיחוי א"כ היאך יליף מיניה אשרה שביטלה והדס שנקטם ראשו ועלתה בו תמרה אטו הם

מ"א) ד"ה שהנפש ובפר"ח (סי' ס"ז סק"א)
ובאחרונים שם.

קושית האחרונים על דין דאין צריך לכסות כל הדם

ראיתי בשער החדש על העיטור שהקשה
מגמ' חולין (פ"ה ע"ב) דאמר ליה
צא ונחור או צא וטרוף והרי הי"ל לשחוט
על הבגד וקצת דם יהיה על הבגד והמותר
יכסנו וצריך לחלק בין דם שיצא שצריך
לכסות כולו ובין דם שלא יצא דפטור
מלהמתין עד שיצא ולכסותו.

קפיד רק אטיפין אלו דהם דם הנפש וכן
משמע ברש"י חולין (ל"ז) אמנם בכריתות
(כ"ב) וכן תוס' בחולין לא ס"ל הכי אלא
ס"ל דמתחלה משחיר ואח"כ מאדים בלא
קילוח למרחוק ואח"כ מקלח ואח"כ שותת
והיינו טיפין ודם שהנפש יוצא בו הוא דם
הקילוח ולפ"ז הקשה למה סתם כאן הרמ"א
שלא כדעת תוס' וצ"ע לדברי הרמב"ם דדם
הקילוח הוא דם שהנשמה יוצאה בו עיי"ש
וכיון שהאחרונים דנו בדעת הרמב"ם (בפ"ז
מהל' מאכלות אסורות ובדבריו בפרק י'
מהל' טומאת אוכלין ה"ג) אצ"ע מקצת מהם
ע"ע לח"מ שם וע' תוס' יו"ט כריתות (פ"ה

סעיף ט"ז

השוחט לחולה בשבת לא יכסה אפילו אם יש לו דקר נעוץ, ובלילה אם רישומו
ניכר יכסנו. ויש מי שאומר שאם היה לו אפר מוכן מותר לכסות בו צואה יש
לכסות בו הדם אפילו בשבת. (וע' כסי' שכ"ח סעי' י"ד - וכסי' שי"ח סעי' ב'
בהלכות שבת).

כיסוי. וראיתי ברשב"א שכתב דאם אין לו
דקר נעוץ אסור לו לכסות בשבת אף אם
שחט ברשות ובוודאי לא עלה על דעת רב
עינא לומר דמכסה גם באופן כזה בשבת
והוא משום דהוי ליה שבת עשה ול"ת שיש
בו חיוב סקילה ולא אתי עשה דכיסוי ודוחה
ל"ת ועשה דשבת עיי"ש ולכן רב עינא
דס"ל דמכסין בשבת קאי שיש לו דקר נעוץ
וגם על זה חולק רבא דלא ניתנה לידחות
ועל ראיות הרשב"א יש לדקדק דלכאוי היה
לו לומר דלא אמרינן עדל"ת כיון שאפשר
לקיים שניהם וכמו שכתב התבו"ש שישחוט
על סלע כדי שיתקיים הדם עד מוצאי שבת
ואז יכסה (וכבר הקשו על דבריו של
התבו"ש דבפק"נ אין לחפש דרכים לקיים

**אם עבר וכיסה בשבת הוי מצהב"ע או
לא**

ומקור דברי המחבר הוא בגמ' חולין (פ"ד
ע"ב), דמסיק התם דאע"ג דניתנה
שבת לידחות אצל שחיטה לחולה מכל
מקום לא ניתנה לדחות לכיסוי, וברמב"ם
(פ"ד מהל' שחיטה ה"ד) פסק כן להלכה
שכתב השוחט לחולה בשבת "חייב לכסות
לאחר השבת", ובגמ' שם דרש ר' עינא דגם
כיסוי דוחה שבת, דכיון דניתנה שבת
לידחות אצל שחיטה זו נדחית לכל מצותה
של שחיטה זו, והביא רבא ברייתא לדחות
דברי ר' עינא וקיימא לן כרבא דבתרא הוא
דלא ניתנה שבת לידחות לצורך מצות

בפהמ"ש) דבאפר דלאו בר גיבול הוא ליכא חיוב עיי"ש (ולהעיר לפי המבואר בב"י דאם הי"ל עפר מוכן ולפ"ז משמע עפר ולא אפר).

ולכן כתב לתרץ דבנתינת מעט אפר ומים כשיעור גיבול שייך חיוב אבל במכסה באפר הרבה על גבי הדם אין זה דרך גיבול ולכ"ע לא מחייב בנתינת מים לבד ומציין לעיין בתשו' בית שלמה יו"ד (סי' רס"ו) במוהל אם מותר לו לרוק דם המציעה בשבת על עפר ועיין עוד בדרכי תשובה (ס"ק קכ"א).

ועוד יש לומר דהרי דבר שאינו מתכוין דאינו מכוין לעשיית המלאכה ומלאכה שאינה צריכה לגופיה היא ואף שפסיק רישיה הוא מכל מקום הוי פס"ר דלא ניחא לו ואינו נהנה ממנו ומה שנהנה מהמצוה לא מיקרי הנאה דמצות ללה"נ ולדעת הערוך עיין ערוך ערך פסק א' הובא בתוס' שבת (ק"ג ע"א) ד"ה לא ואפילו להחולקים מ"מ התירו ליקוט הענבים ביו"ט מהדס דלצורך מצוה התירו מלאכה שאינה צריכה לגופיה כמבואר בתוס' סוכה (ל"ג ע"ב) ד"ה מודה.

אם מותר לשחוט בן פקועה בשבת

ב) אם מותר לשחוט בן פקועה בשבת (אפי' שלא לחולה), עיין תשו' ח"ס יו"ד (סי' י"ד) דס"ל להקל, אמנם הפמ"ג (בסי' שכ"ח) ס"ל דחייב מה"ת, ובן פקועה חייב כיסוי ונוגע הדין לשוחט בן פקועה בשבת לפי הח"ס גם אם אינו חולה, ועיין בפמ"ג בשפתי דעת (ס"ק כ"ח) דהשוחט בן פקועה דחיה אף שאין צריך שחיטה כי אם מדרבנן אפ"ה צריך כיסוי ומכסה בברכה אך אם יש בו ב' תמיהו אין צריך כיסוי, וע'

מצות כיסוי וכיון שכן מאן יימר דידקדק על זה וחוי' מזה הרי אין זה וודאי שיתקיים הדם שם במוצאי שבת).

ואם עבר על הל"ת ועשה דשבת וכיסה את הדם יש להעיר מדברי הריב"א (בתוס' חולין קמ"א) דס"ל דבדיעבד הל"ת נדחה ולא לקי אמנם יש לעיין אם קיים המצוה דאפשר דלא קיים אותה משום מצוה הבאה בעבירה וכמו שכתב כעין זה הר"ן בפסחים (ל"ה ע"א) על פי הירושלמי דאינו יוצא במצות אכילת מצה כליל יו"ט של פסח במצוה של טבל או של מעשר ראשון שלא ניטלה ממנו תרומת מעשר ועיין שם ברש"י (ל"ט ע"ב) לגבי אכילת מרור של טבל ומעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו וראיתי בתשו' נו"ב שהביא מדברי חתנו דס"ל דהוי מצוה הבאה בעבירה ודן שם התוס' בסוכה (ט' ע"א) דמהב"ע הוא רק מדרבנן א"כ מה"ת שפיר אמרינן עדל"ת וא"כ הדרנין לכללא דמצוה שראוי מה"ת ואינו ראוי מדרבנן אם נקרא קיים המצוה או לא ועוד י"ל דכאן גמר העבירה לפני קיום המצוה ובאופן כזה כתבו הראשונים (בפרק לולב הגזול) דליכא מהב"ע.

אם יש איסור גיבול בכיסוי עפר בשבת

א) הקשו האחרונים על הדין (שהובא כאן בדברי המחבר בשם יש מי שאומר) שאם יש לו אפר מוכן מותר לכסות בה לפי השיטות באו"ח (סי' שכ"א) ובמג"א שם (ס"ק י"ט) דבאפר דלאו בר גיבול נתינת מים זהו גיבול ומקורו בגמ' שבת (י"ח ע"א - וביצה ל"ב ע"ב), אם כן חייב בכיסוי בשבת משום גיבול.

והמהרש"ם בדעת' כאן (ס"ק י"ד) תי' לפי הרמב"ם בספרו יד החזקה וע' גם בדבריו (בפ"ב דאהלות מ"ב

טוב התיירו לכסות. ועיין מהרש"א שם שפידש דברי התוס' על נכון, דלביית הלל לא שייך לומר שמשום שמחת יו"ט התיירו אף לכתחלה, דהא לא שרו ב"ה אלא בשכבר שחט ואז ליכא משום שמחת יו"ט, דמשום דלא מכסי דם לא נאסד הבשר לאכילה, אלא שכל דברי התוס' אלו הם לבית שמאי דמשמע להו שאף לבית שמאי בעינן דקד נעוץ ועפר תיחוח דבהא לא פליגי בית שמאי ובית הלל אלא דמאי דשרו ב"ש לכתחלה שרו ב"ה בדיעבד, ולב"ש התיירו לכתחלה משום שמחת יו"ט, ולב"ה משום מצות כיסוי מותר אפילו לכתחלה כיון שכבר שחט וכראיתא בידושלמי עיי"ש.

וכל זה ביום טוב, אבל בשבת כתבו הראשונים הרשב"א והר"ן ראסוד בשבת אף אם יש לו דקד נעוץ והטעם כתב הר"ן דחכמים עקרו דין תורה שלא לכסות בשבת בשב ואל תעשה כדי שיזכרו ששבת הוא יום שאין שוחטין בו דק לחולה עיי"ש ויש לעיין לאיזה צורך בעינן היכר הדי מילתא דלא שכחא הוא לשחוט לחולה שיש בו סכנה עיין תוס' פסחים (מ"ו) ובאופן כזה למה בעינן גזירה של היכר ולעקוד בשב ואל תעשה מצוה גדולה כזה (וכבר כתבנו לרדן בחולה שצריך בשד אם יש להעדיף לשחוט בשד בהמה אף להפוסקים הסוברים שיש בה איסור דיבוי בשיעורין אף שבשחיטה סוברים דוב הפוסקים דאין דיבוי כדי להרויח לא להפסיד מצות כיסוי בשחיטת עוף) והבית יוסף כתב דאפשר דמורים באפד כידה מוכן לפניו שמכסין כיון שאין כאן איסור דרבנן משא"כ בעפד שצריך לחפור גומא אף שלכאו' לפי הטעם של הר"ן יש סבדא לומר דגם באפד מוכן בענין הזכרה שהוא יו"ט מכל מקום דעת הבית יוסף בכוננת הר"ן דחכמים לא יעשו

כדעת קדושים (סי' ט') ומתחלה חשבתי לדייק מדברי התוספתא ריש פרק כיסוי הדם "דהשוחט לנכרים חייב בכיסוי" דהכוונה דבעינן שיהא דאוי לנכרי והנה שחיטה מותר לב"נ אמנם בן פקועה אינו מותר לב"נ.

מחללין שבת לחולה חברו

ג) "השוחט לחולה" משמע דאין החולה בעצמו שוחט לעצמו, ודאוי לציין דברי הכפות תמרים ביומא (פ"ה) שהקשה מנא לן רוחי בהם נאמר שישראל יחלל שבת בעבור פק"נ של חברו דלמא דק לו נאמר שהוא עצמו יכול לחלל שבת במקום סכנת עצמו אבל לא חברו על כל פנים היכא שאפשר לו וכתבו לתרץ לפי דברי הנו"ב קמא או"ח (סי' ט"ו) דלא מצינו שיהי מלאכה לאחר ולא לשני א"כ י"ל דר"י אתי שפיר דיליף מוחי בהם ס"ל שבת הותרה ולא דיחוי ועיין בתשו' בית שערים או"ח (סי' ש"ט) ויש שם עוד כמה תירוצים.

בכיסוי בשבת וביו"ט אם יש לו דקד נעוץ ואם אין לו

ד) בגמ' ביצה (ח' ע"א) מבואר דאם אין לו דקד נעוץ אין לכסות בו ביו"ט וכשיש לו דקד נעוץ מותר לכסות והטעם דכשאין דקד נעוץ בקרקע לפניו מסביד תוס' שם דאיכא חסדון הכנה שהיא מוקצה דאודייתא, או כעין תורה, או בשביל שעיקר מה"ת, או משום תרי דרבנן כדלקמן, משא"כ כשיש דקד נעוץ לפניו בעפד תיחוח ליכא איסור חודש, ולא איסור טוחן, ומה אמרת דאיכא חופד גומא, מ"מ מלאכה שא"צ לגופיה כיון דאינו צריך אלא לעפרה פטור אבל אסור ומשום שמחת יום

שכיח כלל ושתמיד מוציאים לחולי משכניו, ומה דאמר בברייתא שאין כיסוי דוחה שבת בסתמא ולא חילק בין דקר נעוץ לאפר אלמא בכל גוונא לא דחי י"ל דדילמא באפר לא מקרי דחי ולכן יש להחמיר בדאורייתא ואם ליכא איסור דרבנן מותר לכסות וכן פסק הלבוש.

ובפרי תואר (ס"ק כ"א) כתב דלענין הלכה כל דאיכא איסורא בהזות עפר אפי' איסור מוקצה שב ואל תעשה עדיף ולמחמירים שומעים וכל דליכא אפי' איסור מוקצה נחוי אנן אס יכול לקיים מצות כיסוי למוצאי שבת אמינא ליה מצות לשמוע גם לאידך סברא שכתב הר"ן לעשות היכר דיום זה לא יום שחיטה הוא ולא התירו אלא שחיטה דוקא בשביל החולה ולא יכסה עד מו"ש ואם יודע דלמוצאי שבת אינו יכול לקיים המצוה או לצד כי הדם כלה ואבד או לאיזו מניעה אמינא ליה זיל כסי בעפר המוכן אצלך לכל צרכיך דלית ביה אפי' איסור מוקצה דלא גרע מכיסוי צואה כדי ללמוד במקומה משום מצוה והיה מחניך קדוש עכ"ל.

ועיין כרתי שמסיק דאין לכסות בשבת אף אם יש לו אפר מוכן לפניו ועי' בספר יהושע פסקים וכתבים (סי' תקס"ד) ובדעת תורה (ס"ק י"ד) ציין לעיין בעיקרי הר"ט (סי' א' אות מ"ב) בשם תשו' בעי חיי (סי' כ"ג) להכנסת הגדולה דאין לכסות בשבת גם בעפר מוכן ועיין בפ"ת ומה שהקשה התבו"ש לדחות ראיית משמרת הבית כבר כתב כן הריטב"א הובא דבריו במחזיק ברכה להחיד"א כאן וכן תמה למה לא הביאו תוס' חולין ומהרש"ל פרק כיסוי הדם (סי' ד') שפסקו לחומרא וכן כתב בספר הבתים להרשב"א (ח"א בית א' סי' י"ט) עיי"ש.

גזירה חדשה בשביל להזכיר שיום שבת אסור בשחיטה משא"כ בדקר נעוץ שהתירו משום שמחת יו"ט ביו"ט מכל מקום בשבת לא התירו ולפי"ז מה שכתב בשו"ע יו"ט מי שאומר אין הכוונה שהדעה הראשונה חולקת על דין זה אלא כיון שמבואר דין זה בספר אחד כתב בשם יש מי שאומר אמנם אמת דדעת הרא"ה הוא כהיש מי שאומר שהביא הב"י בשם ספר המאורות.

אבל הרשב"א במשמרת הבית האריך בזה וכתב שדעתו מסכמת להלכה ולמעשה כדעת הראשונים שאין מכסין כלל, ואפילו באפר כירה ואפי' הכניס קופת עפר לעשות בו צרכיו הובא דבריו בפר"ח (ס"ק כ"ו) (ועי' תוס' חולין (פ"ד ע"ב) ד"ה כיסוי דאין לכסות משום טורח), אמנם התבואות שור כתב (בס"ק ל"ב) דמדלא כתב הרשב"א כן אלא במשמרת הבית וראיתו שם מהא דדריש רב עינא השוחט לחולה בשבת חייב לכסות ודחה רבה דבריו והקשה דלמא רב עינא מיירי בדאיכא עפר מוכן גמיר לכל ספיקותיו אלא עכ"ל בכל ספק אסור ע"כ ועל זה יש להשיב דלמה לו לדרוש דברים פשטים וכיון שאוקי אמורא עליה ודריש ש"מ שרוצה לחדש דדוקא כשנאסר מדרבנן מותר לכסות ועל זה פליג רבה, וכן משמע ממה שכתבו להוכיח דרבה מיירי אפילו בדקר נעוץ דאי בדלא דקר נעוץ לא הוי שרי רב עינא ע"כ ולפי הנ"ל היה לו להוכיח מדבריו רבה גופיה דאי מתיר בדקר נעוץ אמאי דחה לדבריו רב עינא דלמא רב עינא נמי בדקר נעוץ איירי אלא דאין זה הוכחה דלמא קשיא לרבא פשיטא כיון דליכא כי אם איסור דרבנן למה ידחה כיסוי דאורייתא וא"כ הכ"נ איכא למימר הכי ומה שמסיים שם דיש לילך אחר המנהג, כבר נתבאר בדעת הפוסקים דאין מנהג בדבר שאינו מצוי דלא

יד יצחק (ח"א סי' רכ"ז) דלכאוי למה לא שוחטין בשבת לחולה על ידי שנים שיאחוז בסכין ות"ו דהתבו"ש כתב (בסי' י"א ס"ק י"א) דדעת הראשונים דבשחיטה חייב על כל פורתא שייצא דם על ידי נטילת נשמה ולכן לא דמי לשנים שעשו מלאכה דשם שייך לחלק בין חצי מלאכה לכולה אבל כאן אין בו מקום לחלק דבכל פורתא יש מלאכה שלימה דכל אחד מהם עושה משהו ובמשהו לא שייך לחייב שניהם עיי"ש ולכן מובן למה נקט לשון יחיד "השוחט" דלא בעינן שני שוחטין ועיין בישועות יעקב או"ח (סי' ש"א סק"ג) שמשמע קצת דשנים שעשאוהו שייך גם במשהו עיי"ש ועיין בשו"ת בית שערים י"ד (סי' ט') בשנים שעשאוהו פטורים בשחיטה עיי"ש.

שחט במזיד בשבת אם מכסה במוצאי שבת קודם הבדלה

עייין ביאור הגר"א (אות ט"ז) וע' תוספתא (פ"ו) דאפי' שחט במזיד בשבת ויהכ"פ אם הדם קיים במוצאי שבת כיון שהשחיטה כשרה חיב לכסות.

דנתי אם מותר לכסות הדם לפני הבדלה דלהלכה קיי"ל באו"ח סי' רצ"ט דאין לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל אלא מהני אם אומר ברוך המבדיל בין קודש לחול אפילו לפני התפלה וכ"ש שהוא לפני שהבדיל על הכוס.

בדברי הרשב"א דלא אמרינן עדל"ת משום דהוי עשה דפשיעה

הרשב"א בחידושו למס' ביצה (ח' ע"ב) הקשה למה לי דקר נעוץ ביו"ט ישחוט ואפילו לכתחלה אע"פ שאין לו דקר נעוץ דהא בשעת שחיטה לאו מידי עבד ובהיתרא שחית ולבתר שחיטה יחפור ויכסה דאתי עשה ודחי ל"ת ות"ו דכיון דלבסוף אי אפשר אלא בדיחוי הלאו לא ישחוט לכתחלה שהרי זה כמכוין לבטל ל"ת וכמו שאמרו בעירובין (ס"ח ע"א) בההוא ינוקא דאשתפוך חמימי קודם מילה לא שרינן להחם המים אפי' על ידי גוי לדעת הרי"ף והר"ה ולא אמרינן ימול תחלה שבשעת מילה לאו מידי עביד ובהיתרא מהיל ולאחר מילה הוי התינוק מסוכן אצל חמין ויחמם אפי' ישראל אלא ודאי שכל שהוא עושה על דעת שידחה הלאו לבסוף הוי ליה כדוחהו לכתחלה.

ומזה כתבנו במה שדנו הפוסקים לפלפל מגמ' שבת (כ"ד ע"א) בדין שריפת קדשים דשייך בהו סברא עדל"ת אע"ג דעשה דשריפת קדשים בא על ידי פשיעה וא"כ הוא הדין הכא ודו"ק ועיין בתשו' בית שערים או"ח (סי' רנ"ב) בזה (ועיין עוד ברשב"א ביצה ב' ע"ב).

בשוחט לחולה בשבת שוחט אחד או שניים

יש להעיר מכאן ראייה למה שראיתי בשם

סעיף י"ז

השוחט ונתנבלה בידו, או ששחט ונמצאת טריפה, פטור מלכסות. וכן חרש שוטה וקטן ששחטו ואין אחרים רואים אותן חזקה שחיטתן מקולקלת ופטורה מכיסוי ע"כ.

אם יש איסור לשחוט טריפה

ב) ויש לעיין למה נקט המשנה השוחט את הטריפה, (ובגמ' ע"ב נקט השוחט ונמצאת טריפה בדעת המשנה) ולכאוי מזה היה אפשר ללמוד דדוקא כששחט על מנת שיהא כשר ונמצאת טריפה אז ס"ל דשחיטה ראויה, משא"כ אם שחט כשיודע שהבהמה טריפה אז מודה ר"מ דפטור מכיסוי, אמנם יש לדחות ונפרש דהאי דנקט השוחט ונמצאת טריפה דוקא, דיש איסור לשחוט טריפה "משום דחיישינן לתקלה", ועיין בשו"ת נשאל דוד לר' דוד אופנהיים יו"ד (סי' ד') שדן בשאלה זה וכתב להוכיח מדברי התוס' בב"ק (ק"ז ע"ב).

אם יש ללמוד מדין זה דאין לכסות הדם מיד

השוחט ונמצאת טריפה – אפשר שיש ללמוד מדין זה דאין לכסות מיד, דאם לא כן היאך נמצאת טריפה הרי קודם מכסין ואח"כ בודקין, ועכ"ח דאין מכסין מיד, אמנם יש לדחות דאין זה ראיה דהא דכתב דנמצאת טריפה מיירי בטריפה שהוא סמוך למקום השחיטה או נקב ושט שאין זה סותר לדין דמכסין מיד, או יאמר

למה לא הביא המחבר כל הדוגמאות של המשנה

ומקור דין זה במשנה חולין (פ"ה ע"ב), השוחט ונמצאת טריפה, השוחט ונתנבלה בידו, אלא חילוק יש בין שני אלו דהשוחט ונתנבלה בידו כו"ע מודים דפטור מכיסוי, משא"כ בשוחט ונמצאת טריפה יש פלוגתא בין ר"מ וחכמים אי שחיטה שאינה ראויה שמיה שחיטה או לא, וקיי"ל בכיסוי הדם דלאו שמיה שחיטה, ולכן פטור מכיסוי וצריך ביאור למה לא נקט המחבר גם שאר הדברים הנזכרים במשנה והוא, "השוחט לשם עכו"ם", "והשוחט חולין בפנים", "השוחט קדשים בחוץ", "השוחט חיה ועוף הנסקלין משום שנרבעו ונגמר דינן", ויש לומר דכל שכן הוא, דמה לי השוחט ונמצאת טריפה דאינו אסוהה בהנאה לא מיחשיב כשחיטה, אם כן כל שכן אלו שאסורין בהנאה דלאו שמיה שחיטה, ואי שוחט קדשים לע"ז גם כשהוא במחשבה נאסר כל שכן הוא מהנ"ל, (עיין במפרשים לעיל בסי' ד') וגם בשוחט ונתנבלה בידו שהוא לבו"ע, הביא המשנה עוד שני ציורים "הנוחר" "והמעקר", ואפ"ה לא הביאו המחבר דכל שכן הוא דנוחר ומעקר אינו עושה שום מעשה שחיטה, משא"כ כששוחט ונתנבלה בידו עושה מעשה שחיטה ואפ"ה פטור, כל שכן נוחר ומעקר.

קושית האחרונים למה מותר שחיטת חש"ו ולא הוי דשיל"מ

ג) זקני שאל לאביו בעל הבית שעדים (יו"ד סי' כ"ז) קושיא בשם גאון אחד שהקשה דלפי המבואר בגמ' דחש"ו ששחטו בינם לביין עצמם אין שחיטתם שחיטה ולכן פטור מלכסות הרם של חיה שלהם וכן אין איסור של אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד כמבואר לעיל (בסימן ט"ז סעיף ט') והקשה למה מותר להם לשחוט באותו יום הבנו של האם הא הוי דשיל"מ ומה תאמר דרוב מעשיהם של הקטנים מקולקלים הדי דעת הר"ן במס' ביצה (כ"ט ע"ב) דבשיל"מ לא אזלינן בתר דוב [ועיין מג"א או"ח סי' תקי"ג] ומה שכתב עליו הצ"ח בביצה מהבה"ג שהובא בדא"ש בטור סי' ט"ז דאלינן בתר דוב בדשיל"מ וכן פסק המחבר שם (בסעי' י"ב) וזה סותר למה שכתב באו"ח סי' תקי"ג (סעי' ו') וכבר האריך בזה הבית שעדים באו"ח ובמק"א כתבנו מזה קצת באדיכות).

וכתב לתרץ בכמה אנפי.

א) דכיון דהוחזקנו הרוב לגבי מלקות משום נבילה מהני נמי בדשיל"מ (וכעין סברת הפלאה סוף פ"ק דכתובות).

ב) שנית כתב דלפי דברי תוס' ר"ה מ"ט" דהכא איכא חזקה בהדי דוב והוי כמו מיעוטא דמיעוטא דלא חייש ד"מ ולכן בדשיל"מ אזלינן בתר דוב וחזקה ודב בתר דוב לחודיה לא אזלינן.

ג) ועוד כתב דכיון דמחויב על שחיטה ראשונה משום נבילה יהי מאיזה טעם שיהיה אם כן מותר לשחוט בנו אחריו בתורת ודאי ולא מתורת דוב אלא כיון

דנמצאת טריפה באופן שלא כיסה מיד (ועיין דרכי תשובה בענין כיסוי מיד או לאחר זמן).

עוד בנידון הנ"ל

השוחט ונמצאת טריפה פטור מלכסות ומזה אמרתי להעיד בהא דנוהגין היום לשחוט הרבה עופות ומכסין בסוף היום וסומכין על הדין דאם שחט מאה חיות או מאה עופות כיסוי אחד לכולן כדלעיל (בסעי' ט'), ולכאוי אם הרם של הטריפה מפסיק באמצע הדי הוי כשוחט חיה ואח"כ שחט בהמה שפטור מלכסות כיון דהרם של הבהמה למעלה ומה יכסה אע"פ שאין מכסין בהם מ"מ כבר כיסה (כדלעיל בסעי' י"ד) וא"כ יוצא דהכיסוי הוי דק עד דם הטריפה דהשאר דם שנמצא מתחת לרם הטריפה אינו מכוסה, וחוי' מזה יש עוד לדון אם אין בו חסרון שאין כאן עפד למטה ואם כן על מה סומכין לכתחלה לשחוט אחד על השני בלי בדיקה ומיד לכסות.

מתי מברכין ברכת השחיטה

השוחט ונמצאת טריפה – עיין ירושלמי ברכות (פ"ט ה"ג) שנחלקו מתי מברכין ברכת השחיטה לפני השחיטה או לאחריו, ד' יוסי בן נהוראי אומר משישחוט, למה "שמא תתנבל שחיטתה", וד' יוחנן ס"ל, "עובד לעשייתן" עיי"ש וי"ל דאפילו לפי ד' יוסי בן נהוראי דאינו מברך לפני השחיטה אבל ברכת כיסוי הרם יכול לברך גם לפני בדיקת הטריפות ועיין משנ"ה (ח"א סי' ח') ועיין חידושי משנ"ה פסחים (כ"ד ע"ב) בדברי הידושלמי מה שדן בזה עיי"ש ועי' ב"ח כאן שצ"ח להירושלמי.

הטעם דאינו מועיל שחיטת חש"ו כשאין גדול עומד על גביו

ה) ובגמ' מבואר הטעם דרוב מעשיהם מקולקלין לפי ר"מ שכן פסק רבי, אמנם חכמים חולקין משום דמספקא להו לרבנן אי רוב מעשיהן מקולקלין אי רוב מעשיהן מתוקנין אם כן אין רוב ודאי ולא מהני חזקה, ותוס' ד"ה "מ"ט" כתב דלפי ר"מ הוי רוב גמור דרוב מעשיהן מקולקלין ובנוסף לזה יש הסברא סמוך חזקת איסור של הבהמה והוי ליה מיעוטא דמיעוטא, ועיין תשו' ח"ס אבהע"ז (סי' קמ"ז) דלמסקנת הגמ' בסנהדרין (ס"ט) דרובא דליתא קמן עדיף מדאיתא קמן ואולינן בתריה בדיני נפשות דהמיעוט כמאן דליתא, אבל ברובא דאיתא קמן המיעוט כמאן דאיתא עיי"ש, ולפי זה קשה מדברי תוס' למה לא מתרץ דכאן הוי דליתא קמן ולכן לא חייש למיעוט ומה משמע דלא כסברתו (וחוץ מזה כבר פללו מדברי תוס' בימות (ס"ז) ור"ן פ"ג דע"ז).

בסברת ר"מ דחייש למיעוטא

ו) ובגמ' הקשה מאי אריא רוב לפי ר"מ אפילו מיעוט נמי דהא ר"מ חייש למיעוטא, ורעק"א הקשה על זה לפי תוס' בשבועות (כ"ד) שהביא דעת הריצב"א דחולק על תוס' דס"ל מוזבחת מבקרך ומצאנך לאו הבא מכלל עשה דאם הבהמה אינו זבוח עובר על לאו הבא מכלל עשה ומש"ה ס"ל דהא דאמר ר"ה בספק בשחיטה אסור משום דמעמידין אותה על חזקת איסור אינו זבוח ועל זה כתב דזבחת לא קאתי לאסור דבלא"ה אסור משום איסור אבמה"ח ולאחר מיתה משום נבילה ולא

דשחיטה ראשונה לוקין עליו משום נבילה דלזה אולינן בתר רוב אם כן לאו שחיטה היא ומותר לשחוט בנו אחריו בתורת ודאי דאין כאן שחיטת אותו ואת בנו כלל דשחיטת אותו לא מהני מידי וזה ברור ואמת ע"כ ועיין ילקוט הגרשוני כאן י"ד (סי' כ"ח).

למה מהני שחיטת קטן כשגדול עומד על גביו

ד) החילוק בין קטן ששוחט בינו לבין עצמו ובין אם שוחט כשאחרים עומדין עליהם כתב הלבוש הטעם משום דהקטן לא הוי בר זביחה ועל זה כתב הש"ך (סי' א' סקכ"ז) דכיון דאביו אסור ליתן לו לאכול בלא שחיטה וחייב להפרישו אם כן שפיר מצווה, והאחרונים הסבירו דברי הלבוש דכוונתו לפי שיטת הרשב"א ביבמות (ק"ד ע"א) ועוד ראשונים (עיין תוס' ישנים יומא פ"ב ע"א ד"ה בן) דחובת חינוך איכא דוקא במצות עשה ולא בלא תעשה וועיין בסי' רס"ט באו"ח וסי' תע"א סעי' ב' ובמג"א סי' תרט"ז סק"ב ובסי' תר"מ סק"ג (וע' פמ"ג שם) משמע דל"ת חמור מעשה, ועוד דנו אם מצות חינוך מוטל על האב או על האם (ועיין סוכה ב' ע"ב) ובתוס' ישנים הנ"ל ועיין עירובין (פ"ב ע"א)) דאם נימא דהמצוה מוטל רק על האב אם כן לא מקרי בר זביחה ואפילו אם בר חינוך הרי חובת חינוך הוי מדרבנן וכי על ידי זה נחשב בר זביחה מה"ת דבר זה תלוי אם לרבנן יש כוח לעשות אותו מה"ת בר חיוב וע' כ"ס או"ח (סי' א') ובתשו' בית שערס או"ח ובתשו' משנ"ה (ח"ג) ובעוד אחרונים ובספר דע"ת י"ד סי' א' (ס"ק מ"ז).

בשוחט את הטריפה דלפטור לא צריך גז"ש, ועכ"ח לומר כן דאל"כ הא לא ילפינן אפשר משאי אפשר, ובוה אתי שפיר קושית התוס' ד"ה ואין דנין וכו' דנראה דגז"ש לא נתקבל אלא סתמא דילפי' ענין שחיטה מענין שחיטה ור"מ ס"ל דהיינו משחוטין חוץ ור"ש סובר מטבוח טבח, משא"כ גבי לא תשחוט על חמץ אינו גז"ש מיותרת.

כמה פרטים ומראה מקומות בדיון שחיטה שאינה ראויה

(ח) עיין תוס' קידושין (נ"ז ע"ב) ד"ה מה שלי שחולק על רש"י בשחוטין חוץ (וע' משך חכמה פרשת משפטים עה"פ וטבחו או מכרו).

(ט) עיין רש"ש ב"ק (ע"ח ע"ב) ד"ה המעכב בהא דאמרו כיון דר"ש דס"ל שחיטה שאינה ראויה לאו שמיה שחיטה מ"מ מודה דמוציאה מידי נבילה ומ"מ כתב הצ"ח פסחים (ע"ג ע"א) ד"ה שחטו כתב דמ"מ היכא דאמרו חכמים אי עביד לא מהני בשחיטה דינה כנוחר ומתה מאליה והרי הוא כנבילה ומטמאה כנבילה.

(י) הקשו על ר' שמעון ממכילתא (שמות י"ב ה) - וע' ח"י סוגיות ח"ס בסוגיא דשחיטה שאינה ראויה.

(יא) עיין תוס' ד"ה ואין השוחט הפסח על החמץ שלא לשמו לר"ש פטר מטעם דס"ל שחיטה שאינה ראויה לאו שמיה שחיטה, וכתב השעה"מ דאע"ג דבזבח פסול לאו מחייב מ"מ בשחיטה חייב כיון דהיה אפשר לו לשחוט כראוי ולכן לדירון דס"ל שמיה שחיטה בשלא לשמו חייב והרמב"ם פוסק שלא כר"ש (עיין בפה"מ), ובספר ישועות מלכו (פ"א מהל' קרבן פסח סוף הל'

בא הכתוב אלא לומר התיקון לזה הוא מצות שחיטה ולא נחירה עיי"ש ולכן מה דאמר ר"ה בספק שחיטה הולכין אחר חזקה היינו חזקת אבמה"ח וכדעת רש"י ומחזיקין מאיסור לאיסור כמו שכ' הראשונים בשיטת רש"י א"כ קשיא מאי הקשה לר"מ דחייש למיעוטא נימא סמוך מיעוט לחזקה חזקת איסור אבמה"ח הרי ר"מ לשיטתו לית ליה איסור אבמה"ח בחיה ועוף רק בבהמה א"כ אין כאן חזקה כלל א"כ בעינן לומר מטעם רוב וכתב דלדעת הריצב"א י"ל דלאו מטעם איסור חזקת אבמה"ח קאתי רק מטעם איסור בשר מן החי דמוכח מפסוק אחד ובשר בשדה טריפה א"כ חיה ועוף בכלל ע"כ (וע' גמ' חולין ס"ט דמשמע כדעת הריצב"א וע' מהרש"א מה שהקשה על הר"מ דהיאך חל איסור טריפה על איסור עשה שאינו זבוח וע' לב אריה חולין (ל"ז) שהקשה היאך חל נבילה ות"י דגזה"כ הוא כיון שאי אפשר בעינין אחר וכמו שכ' התוס' חולין צ' לענין גיה"נ.

קושיא היאך יליף משחוטין חוץ דשחיטה שאינה ראויה

(ז) עיין מהר"ם שיק (על תרי"ג מצות מצוה קפ"ז סק"ב) שכתב ושחיטה שאינה ראויה שמיה שחיטה באותו ואת בנו יליף משחוטין חוץ, והקשה היאך יליף משחוטין חוץ, הרי אדרבא בשוחט בחוץ את הטריפה פטור, דהא דילפינן מקרא דבעי דווקא ראוי לפתח אוהל מועד כדאיתא בזבחים (קי"ב) עיי"ש, וא"כ לר"מ דסובר במס' שבועות דון מינה ומינה א"כ אדרבא נילף מינה דאם דבר אחר גורם לפסול שיהיה פטור וצ"ע, וצ"ל כיון דהיה לו גז"ש מקובלת לר"מ דילפינן שחיטה משחיטה כמבואר בריטב"א, וחזינן בגמ' דפריך מ"ט דר"מ א"כ עכ"ח גז"ש בא להורות לנו דחייב

טו) עיין ישועות מלכו יו"ד (סי' ע"א) ד"ה הן בעריפת עגלה ערופה דנחשבת כשחיטה עיי"ש.

טז) ר"ש יליף מטבוח טבח והכין דשחיטה שאינה ראויה לאו שמה שחיטה וע' תוס' "דנין" בתירוץ השני מה שכתב בזה וע' בהפלאה כתובות (ל"ד ע"א) עיי"ש.

יז) עיין תוס' חולין (קמ"א ע"א) ד"ה למעוטי שנסתפק בבהמת עיר הנדחת אם עבר והקדישה והקריבה אם הוא קרבן כשר כיון דלשריפה (ולהריגה) קאי ע"כ.

וכתב המנ"ח לפרש דברי התוס' דאם הבהמה אסורה הנאה היאך יכול להקדישה הרי אין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו וכתב דקדושת הגוף חל אף על דבר שאינו ברשותו וע' קידושין (ס"ג) ובתוס' שם ובקצות (סי' קי"ז).

ולכאוי הרי שחיטה שאינה ראויה הוא והיאך מהני וועיין צפנת פענח ב"ק ע' ע"א בגנב וטבח ואח"כ הקדישו.

יח) הקשו האחרונים על הרמב"ם למה פסק כר"ש בחולין שנשחטו בעזרה דשחיטה שאינה ראויה היא וע' בחי' ח"ס שכתב דהטעם בזה הוא לפי דמיירי חולין שנשחטו בעזרה טריפה ובטריפה ליכא איסור חשנבע"ז ולכן פסק כר"ש דאל"כ לא.

בחולין שנשחטו בעזרה אם קיי"ל דבעינן שחיטה הראויה

קיי"ל להלכה דבאותו ואת בנו שחיטה שאינה ראויה שמייה שחיטה, ולגבי כיסוי הדם לאו שמייה שחיטה, וכן פסק

ה' כתב דאין ראיה מדברי הרמב"ם דמה דכתב דאין הלכה כר"ש לא קאי אשלא לשמו אלא על הא דמחייב במועד ושאר קרבנות דהרי למ"ד ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף מכי שחיט ביה פורתא פסלה עיי"ש.

יב) אם שחט סימן אחד או מיעוט סימנים לשם ע"ז ואח"כ שחט בפירוש שלא לשם ע"ז אי חייב תלוי אם ישנה לשחיטה ועד סוף ע' חולין (כ"ט ע"ב) ועיין בפמ"ג בפתיחה לאו"ח ה' שבת ד"ה הנה יש ובמנ"ח (מצוה קפ"ז אות ג') דנאסר גם כששחט פורתא לכו"ע בשוחט לע"ז.

יג) עיין סמ"ע חושן משפט (סימן ש"נ סק"ג אות ג') דאע"ג דקיימא לן כרבי יוחנן הסנדלר לפטרו מד' וה' בשחיטה שאינה ראויה מ"מ בשחיטה ונמצאת טריפה חייב בד' וה' וכמו שכי' הטור והטעם כתבתי בפרישה משום דיש לחלק בין נמצאת טריפה אחר שחיטה דלא ידע מטריפות בשעת שחיטה והוי אז שחיטה ראויה לבין שוחט בשבת ובין לנוחר ומעקר או עשאה נבילה דידע מינייהו בשעת שחיטה עיי"ש ובחידושי רעק"א שם כתב עליו איני יודע טעם לחילוק זה והחילוק כפשוטו דשחיטה טריפה שם שחיטה עליה לטהר אותו מידי נבילה משום הכי שמה שחיטה משא"כ בנוחר ומעקר ופשוט עיי"ש (ועיין עוד בשושנת העמקים כלל כ"א ד"ה והנה - ובחידושי ש"ס כתובות מהר"ב ל"ג ע"א ד"ה מאן) ולגבי שחיטה לחולה בשבת עיין בשו"ת עטרת חכמים (חולין י"ד) ובדינא דחיי להכנה"ג (עשין ס"ד).

יד) וע' משנ"ה ח"ה סי' פ"ה בענין שחיטת טריפה עיי"ש. וועיין תרגום יונתן דס"ל כר"ש]

המקור דבעינן שחיטה ראויה

עיין בתורת כהנים שדרשו "ושפך" לשוחט ונתנבלה בידו, ולנוחר, ומעקר, ולהביא השוחט לאכילת גוים, ולאכילת כלבים ע"כ, וכתב הקרבן אהרן דמדוסמך "אשר יאכל" ל"ושפך" יליף ליה שעריך שתהא שחיטה ראויה לאכילה והאי דלא נקט אלא ושפך מפני שהוא"ו דושפך היא המחברת וכו' ע"כ.

והקשה הכנסת הגדולה (בהגהות הטור ס"ק מ') דלפי זה יוצא דהך דרשא אינו לר"מ דלר"מ בשוחט את הטריפה וכיוצא בזה היכי מחייב בכיסוי ולמה אינו דורש כמו חכמים דכמו דקיי"ל בנוחר ומעקר דורש כדברי חכמים א"כ הכי נמי בשוחט את הטריפה.

ב שנית העיקר חסר מן הברייתא דהיה לו לומר אשר יאכל ושפך פרט לנוחר ומה שכתב דוא"ו היא המחברת דוחק.

ג ועוד קשה דהא אשר יאכל מוקי ליה ר"מ לעוף טמא וא"כ מנ"ל להוציא הנוחר והמעקר.

ולכן כתב לדחות דברי בעל קרבן אהרן אלא משום דכתיב ושפך וכסה דעת ר"מ בכל אופן ששפך יכסה אם השחיטה כרינה וחכמים אומרים אשר יאכל ושפך וכסה אם שפך מה שראוי לאכילה חייב לכסות ושאינו ראוי לאכילה אינו חייב לכסות ולר"מ אשר יאכל בעינן לעוף טמא ואין פלוגתא בין הגמ' לתו"כ עיי"ש.

הרמב"ם (בפרק י"ד מהל' שחיטה הל' י'), ועיין שם (פי"ב הל' ו') ובדין שחיטת חולין בעזרה ר"ש מתיר בהנאה משום דס"ל שחיטת טריפה שחיטה שאינה ראויה ולא שמיה שחיטה ולא הוי חולין שנשחטו בעזרה, וכן פסק הרמב"ם בפ"ב מהל' שחיטה (הל' ב'), והקשה הכס"מ מה טעמו של הרמב"ם שפסק כר"ש הרי רק לגבי כיסוי הדם קיי"ל כר"ש והשעה"מ מתרץ דבחשנב"ע כתיב וזבחת ואכלת ילפינן דבעינן שחיטה הראויה כמו בכיסוי הדם דנאמר ביה אשר יאכל וע' בח"ס מה שתירוץ בחי' חולין.

שחיטת שבת הוי שחיטה ראויה

במס' ב"ק (ע"א ע"א) אמרו דהשוחט בשבת שחיטה ראויה הוא כמו דאמרינן בגמ' חולין (י"ד) שחט בשבת שחיטתו כשרה ומשני דס"ל כרבי יוחנן הסנדלר דמבשל בשבת אסור באכילה דיליף ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם מה קודש אסור באכילה אף מעשה שבת אסורין, וכתב הרא"ש דקיי"ל כרבי יוחנן הסנדלר ופליג על הרי"ף, והקשה הש"ך חו"מ (סי' ש"נ סק"א) אפי' אם קיי"ל כרבי יוחנן הסנדלר דמעשה שבת אסור מ"מ הא אמרינן בגמ' דמאן דפטר בגניבה ס"ל כר"ש דשחיטה שאינה ראויה לאו שמיה שחיטה ואנן קיי"ל כרבנן דבב' וה' הוי שחיטה, וא"כ אפי' אם מעשה שבת אסורים מ"מ שוחט בשבת מיקרי שחיטה וא"כ מאי נפק"מ אי קיי"ל כר"י הסנדלר או לא.

נ"ה) שכתב, השוחט עוף ואינו צריך אלא לדמו חייב לכסות בברכות, אך על השחיטה אינו מברך דשאני כיסוי הדם דסתמא כתיב "ושפך את דמו וכסהו בעפר" ולא תלאו הכתוב ברצונו לאכול ממנו או לא, ומה שהתנה תורה "אשר יאכל" בא למעט רק חיה או עוף שראוי לאכילה, משא"כ שחיטה שנאמר "זבחת ואכלת" ומה שאינו רוצה לאכול אינו מברך, אמנם עיין פרי חדש (לעיל סי' י"ט) שכתב שהשוחט להאכיל לגויים אע"פ שאין דעתו לאכול מן הבהמה לאחר שחיטה ובדיקה אפ"ה יכול לברך על השחיטה כיון שראויה לאכילה, ושכן פסק הריב"ש (סי' שצ"ח) שהשוחט את המסוכנת אע"פ שאין דעתו לאכול ממנה מברך על השחיטה, וכן פסק התבואות שור (סי' י"ט סק"א) וע' בפמ"ג שם וצריך ביאור מה הוא אומר על טענה הנ"ל שנאמר בפסוק זבחת ואכלת ואפשר שיליף מזה לימוד אחר והוא דמי שהוא בר אכילה ראוי לזבוח ושחיטת גוי לא מהני ולכן אין ללמוד מזה.

שחיטת ישראל בהמה של עכו"ם נבילה לדעת מהרש"ל

עיין ש"ך יו"ד לעיל (סי' כ"ז סוף סק"ב) שהביא בשם מהרש"ל, דבהמה של עכו"ם, אע"פ ששחטה שוחט ישראל, מכל מקום מאחר שהוא לא נצטוו על השחיטה כיון דאין בבהמה שלו היתר שחיטה דינה כשחיטת עו"כ עיי"ש, (והקשר של בהמה של אדם לבעלים מצינו בחמורו של ר' פנחס בן יאיר בפק דחולין וכן ידוע למה גייר עצמו יוחנן תורייתא) ועיין במשנה (ח"ז סי' צ"ח) בביאור דבריו עיי"ש, ועיין בתוספתא (פ"ו) שנקט לשון השוחט "לאכילת עו"כ" חייב לכסות, משמע דלא כהמהרש"ל ועיין דרכי תשובה (סי' קכ"ט).

שוחט ואינו רוצה לאכול מברך על כיסוי הדם

עיין בגינת ורדים (בקונטרס גן המלך סי')

סעיף י"ח

השוחט אף על פי שאינו צריך אלא לדם חייב לכסות כיצד יעשה נזכר או מעקר כדי שיפטר מהכיסוי.

אם מותר להרוג הבהמה שלא לצורך אכילה

מקור דין זה ברייתא בחולין (פ"ה ע"ב), ולשון הטור הוא "כל השוחט (חיה או עוף) אפילו אינו צריך לו לאוכלו, ואינו שוחט אלא מפני שהדם צריך לו, חייב לכסותו, כיצד יעשה, נזכר או מעקר, שלא חייבה תורה בכיסוי אלא בשוחט שחיטה הראויה" ע"כ וכתב בדרישה (סק"ו) יש

לדקדק קצת מדין זה שמותר להמית הבהמה שלא ע"י שחיטה שלא לצורך אכילה אלא כדי שלא יקלקל העור כמו שמותר הכא לנחור או לעקר בשביל הדם, ודוחק לומר דכאן מיירי שצריך הדם בשביל רפואה דוקא שמותר לו להמית החיה דאם כן הוי ליה לפרש דלרפואה מיירי, וכן יש להזכיר קצת מהל' שחיטה (מסימן א') שכתב שאסור ליתן לקטן לשחוט "אפילו להאכילה לכלבים" משום מראית העין

הפסד לשום אדם לא שייך כל תשחית, ואם כן הני חיות כל זמן שהם בחיים אין בהם שום הנאה רק במותן בעורותיהם ובבשרם ודאי לית בהו משום כל תשחית, אך מכל מקום יש בדבר הזה מדה מגונה מדת אכזריות וזהו אומנות שאינו שלו, וגם איסורא שמכניס עצמו לסכנה וזה גורם הזכרת עוונותיו ורק מי שצריך זה לצורך פרנסתו אין ברירה מותר עיי"ש, ועי' אור זרוע אלפא ביתא (אות מ"ז), ובשו"ת מהר"ם בר ברוך מרוטנבורג (סי' פ"ז), ועי' בתשו' שמש צדקה יו"ד (סי' י"ח וסי' נ"ז) ובדרכי תשובה (סי' קל"ד) דעתו לאסור, וכן כתב לאסור בספר פחד יצחק (מערכת אות צ' ערך צידה), וכן בספר עיקרי הד"ט יו"ד (סי' א' אות כ') הביא דעת האוסרים, ועיין תשו' יהודה יעלה יו"ד (סי' קס"ד) ובדעת' כאן (סי' ט"ז) עיי"ש.

ולהעיר מדברי האשכול (הלכות שחיטה חולין פ"י) דאין צער בעלי חיים בדבר שהוא לצורך האדם, וראיה הביא מגמ' כאן דמותר לנחור כיון שצריך לדם של החיה והעוף, וכן כתבו האחרונים דמותר להרוג עוף משום עורות, ועוד ראיה הביאו האחרונים (עיין שו"ת עבודת הגרשוני (סי' י"ג) - ובתשו' נ"ב קמא יו"ד (סי' פ"ג), מגמ' חולין (ז' ע"ב) עקנא להו והשיב דאיכא צער בע"ח ושוב אמר קטילנא להו והשיב דאיכא כל תשחית משמע דליכא צער בע"ח כשהוא לצורך האדם עיי"ש, ולכן ליכא צער בע"ח בשחיטה כיון שהוא לצורך האדם עיין שבת (ק"י), ובתרומת הדשן (סי' ק"ח), ועי' ב"ח או"ח סי' תקמ"א), אמנם מדברי החינוך (מצוה תנ"א) שנותן טעם אחרת למה אין צער בע"ח בשחיטה משמע דלא ס"ל כן, והן ראיתי בשם הרב זכור לאברהם (חלק ג' יו"ד אות ז') בערך צער בעלי חיים שהביא רש"ל פרק ז' (ב"ק

שמא יאכלו משחיטתו, משמע דמשום ששוחט נבילה לכתחלה לא נאסר וקצת קשה מהא דאמרו ע"ה אסור לאכול בשר ומאי אולמא האי מהאי משמע דלא ליתן להמית הבהמה כי אם לצורך קיום האנושי לעשות רצון קונם וי"ל דכל שהוא עושה כדי להרויח בו הוא כמו אכילה וכמו שהתירה התורה למי שאינו ע"ה לשחוט הבשר חי כן התירה להמיתה כדי להרויח ולסחור בו לצורך מחייתו ע"כ, ועיין בשו"ת בנין ציון (ח"א סי' ק"ח) שפירש דברי הרמ"א אבה"ע"ז (סי' ה' סעי' י"ד) דצער בע"ח אינו מותר להרוחת ממון עיי"ש וזה דלא כהדרשיה כאן, וידוע דהאריו"ל לא הרג פרעוש או יתוש אף שהפריע לו, ועיין באור החיים עה"ת (פרשת אחריו) עה"פ ואני נתתי לכם על המזבח דאין להרוג בהמה וחיה ללא תועלת, (ועי' משנ"ה (ח"ד בסופו) למה אין צער בע"ח בשחיטה ועיין מקור חסד על ספר חסידים (סי' תתל"א)).

אם מותר לצוד עופות וחיות שלא לצורך אכילה ופרנסה

ועיין בפתחי תשובה (סק"י), שהביא תשו' נודע ביהודה יו"ד (סי' י'), שנשאל באיש אחד אשר זיכהו השם בנחלה רחבה ויש לו יערות ושדות אשר בתוכו חיות, אם מותר לו לילך בעצמו לירות בקנה שריפה לצוד ציד, או אסור לעשות כן משום צער בעלי חיים או כל תשחית, והשיב דמצד הדין אין איסור דכל דבר שיש בו צורך להאדם לית ביה משום צער בעלי חיים, וגם לא שייך ביה צער בעלי חיים אלא לצערו ולהניחו בחיים אבל להמית לא, ומשום כל תשחית נמי ליכא שהרי נהנה בעור, וגם אינו עושה דרך השחתה, ועוד דעיקר איסור כל תשחית היינו שלא ישחית דבר שיכול האדם ליהנות ממנו אבל דבר שאין בו

מאליה וצריך דוקא נחירה שמסלק החיות וכן יש משמעות לזה ברש"י חולין (צ"ב ע"ב) וכן כתב תוס' שם (צ"א) ד"ה כמ"ד בתירוץ השני אמנם רוב הפוסקים סוברים דלבן נח מותר כל נבילה בין אם מתה מאליה וכ"ש אם עשה נחירה והטעם דנקט לדבריהם נוחר או מעקר דאם צריך לדם עכשיו אין הכרח שיש לו נבילה שם וגם אם מת מזמן הדם נתייבש כבר (ע' ס' ס"ט סעי' י"ב).

אם יש ללמוד מדין דהכא דלא בעינן שהדם יהא מכוסה כל הזמן

האחרונים דנו בדין כיסוי אם בעינן שיהא מכוסה ועומד או אם כבר כיסה פעם אחת באופן ראוי נפטר מחובת כיסוי ויש שרוצים לדייק מדין דהכא דאמרו השוחט וצריך לדם נוחרו ולמה לא אמרו דיכסה ויגלה וכתב הפרי מגדים בשפתי דעת (ס"ק כ"א) לרחות ראייה זה דיש לומר דצריך לצבוע ויתלכלך באפר ולא יהיה ראוי ע"כ ואין להקשות התייבש אם צריך לצבוע אבל יש כאלו שלא צריכין לצבוע ולמה נקט המשנה דוקא ציור כזה די"ל דנקט רבותא (ועיין לעיל סעי' א' שיש בזה שיטות עיי"ש).

אם שוחט או נוחר בן פקועה ס"ל להפמ"ג דנפטר מחובת כיסוי

הפרי מגדים בשפתי דעת (ס"ק כ"ח) כתב להסתפק בבן פקועה שהפדים על גבי קרקע ויש ב' תמיהות דקיי"ל דאף מדרבנן לא צריך שחיטה מהו הדין אם נחרו או עקרו מי אמרינן ושפך וכיסה חייב לכסות והכי נמי כן הוא וודאי דמו דם הנפש קרינן ביה כמבואר דחייבין על דמו כרת

ל"ז הביאו הטו"ז יו"ד סי' קט"ז (סעי' ו') מי שיש לו כלב רע שמזיק ומפסיד המאכל אפי' אינו נושך שיכול ליתן סם המות ואינו עובר משום צער בע"ח דהא לא אסור התוספות אלא משום בל תשחית והכא ליכא, ומ"מ שמעתי למחות שלא ליתן להם מחט בתוך הלחם דאיכא למיחש שמא ישתגע ואיכא סכ"נ עכ"ל, והובא דבר זה בשו"ת זבחי צדק החדשות (סי' א') שדן אם מותר להמית העכברים והביא דכן הוא הדין בעכברי רשעי (ע"י ירושלמי ב"מ פ"ג הל' ה') שמפסידין המאכלים והבגדים מותר להמיתן, וכן כתב הרב יד אפרים בשו"ע יו"ד מדברי היעב"ץ (סי' ק"י) דהא דצער בע"ח אסור היינו בבע"ח דבני מלאכה וכו' אבל וכו' שאינם ראויים למלאכת אדם ואין צ"ל זבובים ופרעושים ושאר שקצים ורמשים אין להם סמך מה"ת להקפיד על צערם והריגתם ע"כ, ועיין בס"ח (סי' תתרל"א) שכתב שנים היו אחד לא רוצה לשרוף הזבובים א"ל חבירו אל תהי צדיק הרבה (קהלת ז' ט"ז) מוטב לשרוף הזבובים כדי שלא יפלו במאכל ובמשתה ויבלעם ויחטא לכך נאמר אל תהי צדיק הרבה, ובשדי חמד (מערכת צ' כלל ב') ציין עליה שם תמה דמה ראייה ממהרש"ל דמה שהתיר לתת סם המות לכלב משום שמפסידו הא לאו הכי איכא משום צער בע"ח והכא ליכא ומשום דכל האיסור משום בל תשחית ובאמת ליכא איסורא דצעב"ח.

לבן נח אם אסור בשר שמת מאליה

נקט נוחר או מעקר לכאוי' לאו לומר לן דאם מתה מאליה אסור להשתמש בדם אלא כיון דאם נוחר או מעקר העוף או החיה יכול ליתן הבשר גם לגוי לפי דעת העשרה מאמרות (מאמר חיקוד דין ח"ג סוף פרק כ"א) דלבן נח אסור נבילה שמתה

לעיל בסעי' ט"ז בשם שעד החדש על בעה"ט שג"כ הבין שאם יצא הדם צריך לכסות הכל וע' בטו"ז (סי' קי"ז סק"ד) ועיין דרכי תשובה (סי' ק"ל) שהביא מעוד אחדונים שדנו בזה.

כיסוי הדם אינו מעכב את האכילה

כתב הדמ"א בסעי' א' השחיטה כשרה אף אם הויד ולא כיסה ע"כ ובב"י הביא בשם אדמות חיים הלכות כיסוי הדם (סימן כ"ז אות א' ד"ה והביא) דיש דאיה מרבדי הגמרא שאין כיסוי הדם מעכב את הבשר מלאכול עי"ש וכתב התוס' יו"ט (בספדו דבדי חמודות) על הדמ"א שדכונת האו"ח הוא על הא דאמדו בגמ' (פ"ח ע"ב) דהכיסוי הוי מצוה ולא הנאה וברש"י דבלא כיסוי נמי הוי משתדי הבשר מלאכול ע"כ הדי דאין הכרח לכסות הדם בשביל להתיד את הבשר ורוחק לחלק דיש חילוק בין אם כוונתו לכסות אלא שכח או דצונו לעשות כן בזמן מאוחד אז אין הבשר נפסל משא"כ אם שחט באופן שלא לכסות הדם לא משתדי הבשר דמנין לנו לחלק חילוק כזה אמנם יש לדחות ולומר דכוונת דש"י לומר דאם כסהו הרוח או שפך עליהם דם אחד של בהמה שכיסוי הדם דאו נפטד מחיוב הכיסוי אז ניתד הבשר אבל כל זמן שיש חיוב בעין ולא כיסה אהכ"נ דהבשר אסוד באכילה ובגמ' אמרי דהנאה ליכא כיון שיכול לכסותו באופן שאינו מקיים המצוה ואז מותר לו הבשר באכילה אבל סבדא זה ג"כ דוחק אמנם הכנסת הגרולה בהגהות ב"י (אות כ"ד) הקשה על טעם זה של התוס' יו"ט וכן בגליון מהרש"א הקשה על דבריו.

ולכן כתב דמקוד דין זה מהא דקיי"ל לקמן (בסעי' ט"ז) דהשוטח לחולה בשבת לא יכסה ואי אמרת דכיסוי הדם

(כמבואר בחולין ע"ד ע"ב) והא דנוחרו או עוקרו פטור דלא אשר יאכל והא קדינן ביה אשר יאכל שוב מסיק דפטור דבין למאן דאמד דשחיטה שאינה דאוייה פטור דיליף משחוטי חוץ מטבוח טבח והכן (חולין פ"ה ע"א) בעינן כי התם דשחיטה אהכי וכאן לא אהני כלל דשחוט ועומד הוא ומיהו בהפדים ואין בו תדי תמיהי דטעון שחיטה מדרבנן וודאי טעון כיסוי מדבריהם וכפי הנדאה מכסה בברכה כמו בשחיטה דמברך כהאי גוונא ע' (סי' י"ג שפתי דעת סק"ד) וצ"ע עכ"ד.

ובמה דסיים אפתח דשם מבואר דמברכין ברכת השחיטה על מדאית העין עיין שם מקודו בתשו' הרשב"א (סי' תקכ"ה) אבל מרבדי הר"ן בשבת (כ"ג ע"א) משמע שאין לבדך כמו שאין מברכים ברכת חנוכה כשמדליק מפני החשר וכן מסיק הפרי תואר שם דאין לבדך ולדידן יוצא דהפמ"ג נקט כפשוטו דיש לבדך.

אם יש ללמוד מכאן דאין צריך לכסות כל הדם

עיין פתחי תשובה (סי' ט) נראה דהיינו דוקא אם צריך לכל הדם אבל אם לא כן הדי יכול לכסות מקצת ולעשות צרכו בדם הנשאר (כרלעיל סעי' ט"ז) ועיין בטו"ז לקמן סי' קי"ז (סי' ד') עכ"ד ומרבדיו כאן נראה דכן ס"ל לדינא ודלא כמו שציין לעיל בשם המשכנות יעקב.

ויש להעיד מרבדי הגליון מהרש"א שמדייק בשם שו"ת בית שלמה (לד"ש חסין עלה ל"ג סי' ט"ז) שמדייק מדין זה דיש להדר לכסות כל הדם דאם לא כן יכסה מקצת וישתמש בהשאר ולפי הפ"ת אין דאיה לזה ולכן נדחה נמי מה שהבאתי

דכאן חידש הרמ"א דאף אם הויד ולא כיסה וזאת אי אפשר לילף מדין השוחט לחולה בשבת משא"כ בשוחט כוי הוא הביא עצמו להיות מזיד שלא לכסות הדם ועי' סעי' כ"א ומוזה יש ראייה גם אם לא כיסה במזיד ועיין ביאור הגר"א לקמן (ס"ק י"ט בליקוט) ועיין שפתי דעת (ס"ק כ"ט) דאין איסור לאכול העוף קודם הכיסוי ועיין בכנסת הגדולה (סי' כ"ח) שכתב דאין להביא ראייה דאין הכיסוי מעכב משוחט חיה ועוף ולא יצא דם דכשרים דשאני התם דלא יצא דם.

מעכב האכילה למה לא יהא מותר לכסות כמו שהתירו לשחוט ועי' רש"י ביצה (ח' ע"ב) דכתב להדיא דשחט צפור מערב יו"ט לא יכסה ביו"ט דאין כאן מניעת שמחת יו"ט דיכול לאכול הבשר בלי כיסוי וכן דייק מתוס' שם עיי"ש וראיתי בביאור הגר"א (סק"ב) שציין על דברי הרמ"א המקור מכווי דאין שוחטין אותו ביו"ט ואם שחטו אין מכסין את דמו ואפי' בדקך נעוץ דלא מעכב שמחת יו"ט עיי"ש וצ"ב למה לא הביא הדין של השוחט לחולה בשבת וגם למה לא הביא שאר האחרונים הדין של כוי דכיון

סעיף י"ט

צריך לבדוק הסימנים והסכין קודם הכיסוי כדי שלא יבוא לידי ברכה לבטלה.

ודברים שכתבו לדון הפוסקים בעושה דבר שפטור ממנו מקרי הדייט) ולכן מה שסיים המחבר הטעם של בדיקה, משום ברכה לבטלה ומשמע דקאי גם אסימנים זה אינו אלא קאי אסכין ועווף, וכדבריו של הפרישה כתב הטו"ז (בס"ק ט"ו), אלא הוסיף להקשות לפי זה למה מברכין ברכת שחיטה קודם השחיטה והרי יש לחשוש שמא ימצא העוף או החיה טריפה ותירוץ דשאני הכא דבעינן שהברכה תהיה עובר לעשייתה וסמכין ארוב בהמות כשרות הם אמנם הדרשה (באות ז') הביא מדברי רבו המהרש"ל (ביס של שלמה חולין פ"ו סי' ה') טעם אחר לחלק בין ברכת שחיטה דברכת שחיטה שאני דאע"ג דמצד טריפה לא מועיל הברכה מ"מ מועלת דמהני לטהרה מידי נבילה, והקשה הטו"ז על זה דאם כן למה אמרו בשוחט דבר דאיתליד ביה ריעותא דשוחט בלא ברכה כדאיתא בס"י י"ט (סעי' א') הא מטהרה מידי נבילה, אלא על כרחך דלא מברכין אלא על מה שמותר לאכול ממנה ע"כ, ובספר נקודות

הטעם שצריך לבדוק הסימנים והסכין קודם הכיסוי

מקור דברי המחבר מובא בטור, והטעם דכיון דבעינן שיהא שחיטה כשרה כדי שיתחייב על ידיה במצות כיסוי הדם בוודאות לכן צריך לבדוק אם אפשר לראות אם זה נשחט כהוגן ורק אח"כ לכסות, אמנם הפרישה (ס"ק י"ט) כתב לחלק בין בדיקת הסכין לבדיקת הסימנים והוא "שאם ימצא הסכין פגום" לא יברך על הכיסוי משום ספק ברכה לבטלה (וכן כתב בב"י דברי טעם הם) אבל מכל מקום צריך לכסות בלא ברכה (מספק שמא במפרקת נפגמה לאחר השחיטה) משא"כ בנטרפה מכח הסימנים "אינו צריך לכסות כלל, וכן בחיה אם נטרפה מחמת טריפות שבראייה פטור מלכסות כלל עיי"ש ויוצא נפק"מ למעשה דאם פטור מלכסות אינו יכול להחמיר על עצמו לקיימו כיון דחומרא זה מביא לידי קולא שהרואה יאמר דחייב לכסות מספק גם בטרפה (וזאת חוץ מהדין

שמה תמצא טריפה" ויהיה בדכה לבטלה עיי"ש וצ"ב לפ"ז מה שנהא מברכת שחיטה דמברכין לפנייה כדי שתהא עובר לעשייתן ולא חוששין שמה תמצא טריפה כמו שכתב הידושלמי (פ"ט דברכות ה"ג) וא"כ הכי נמי ולפי שני תירוצים הראשונים אתי שפיר).

והפרי מגדים (במשבצות זהב ס"ק ט"ו) כתב לפרש דברי הפרישה בשם דבו המהרש"ל דקשיא ליה מבריקת הראיה שחששו למיעוט המצוי (כדעת הרשב"א חולין ט' ע"ב וע' רמב"ן במלחמות שם) וכל היכא דנאברה אסור לדין (רמ"א בסי' ל"ט סעי' ב') לאכול מן הבשר אם כן היאך לא חששו למיעוט המצוי לאיסור גדול לא תשא שמע שוא (שמות כ"ג א') דחמוד הוא מלאו דטריפה ונהנה כמו קושיא זה היה יכול להקשות במילה למה מברכין על ספק נפל דהוא מיעוט המצוי כמבואר בתוס' במות ל"ז ולכן תירוץ שפיר דמטהרו מידי נבילה אלא לדין קשיא כיון דבריקת הראיה מעכבת אף דיעבד איך לא תקנו לברך בבהמה וחיה על השחיטה לאחר השחיטה ואדרבא משום לא פלוג היה להם לתקן כן גם בעוף כן כמו בנטילת ידים וכל חייבי טבילות ע' תוס' פסחים ז' ע"ב) ד"ה על הטבילה וצ"ע.

ויש לחלק בין הדברים דשאני מירי דאכילה דאיסורו חמוד ולכן חוששין גם למיעוט המצוי משא"כ בספק ברכות סומכין על דוב ועיין לקמן ועיין היטב במשנ"ה (ח"ה ס"י פ"ה).

ועוד יש להעיד לפי דברי הפרי תואר (בסי' ל"ט סק"ג) שכתב דהפוסקים הסוברים דאסור באכילה אם נאברה סוברין דחייב בדיקה הוא מה"ת (וע' ש"ך הארוך די"ש ס"י ל"ט).

הכסף להשיך כתב להשיג עליו דבאמת המהרש"ל שם ס"ל לפסוק כדעת דש"י הובא באר"ז (ח"א ס"י שפ"ז) דגם בדבר דאיתיליד ביה דיעותא מברך קודם שחיטה משום דסוף סוף מטהרו מידי נבילה.

ויש נפק"מ בין שני הטעמים (חוץ מהנפק"מ הנ"ל אם מברכין גם בדבר דאיתיליד ביה דיעותא לפני השחיטה) אם סמכין אדוב בהמות כשרות או משום דמטהרו מידי נבילה דלפי הטעם של המהרש"ל דמטהרו מידי נבילה אינו מובן למה בדכו בבית המקדש לפני השחיטה, הרי בעוף לא היה רק מליקה ומליקה אינו מטהר מידי נבילה כמבואר בתוס' חולין (כ"ח ע"א) מגמ' זבחים (ס"ט ע"ב), ולפי האחרונים שהבינו דמליקה הוא במקום שחיטה ממש בדכו לכאור' ברכת השחיטה לפני זה, משא"כ לפי הטעם דסמכין אדוב אפשר לברך גם במליקה ולאידך גיסא על הטעם דסמכין אדוב יש לפלפל מרבדי הבני יששכר שחידש דבזמן הזה ליכא דוב בהמות כשרות עיי"ש ולפי דבריו היאך מברכין לפני השחיטה ולפי הטעם דמטהרו מידי נבילה מובן (וע' במשנ"ה (ח"ז ס"י ק"ה) שפלפל על דבריו).

ולהעיר מרבדי הפוסקים שהסבירו למה אין מברכין על בדיקת הראיה ובספר הפרדס לדש"י (סי' דט"ז) כתב דבריקת ראיה מטריפות ל"ת הוא שהדי אמרו חז"ל זאת החיה אשר תאכלו חיה אכול ושאינה חיה לא תאכל (טריפה) ואין מברכין על לא תעשה והכנסת הגדולה כתב תירוץ אחר והוא דהבריקה הוא חלק מהשחיטה ששוחט על מנת לאכול אם ימצא כשרה וכבר בידך על השחיטה והבדכה דשחיטה פוטרת ברכת הראיה ובהגות מהרי"ו כתב עוד טעם "משום

ואם עשה פגימה אחר השחיטה לפני הבדיקה שחיטתו כשרה והפמ"ג בשפתי דעת (ס"ק ל"ד) מסתפק בזה וע' רמב"ם פ"א מהל' שחיטה (הל' כ"ה) וע' בכינת אדם שער או"ה (סי' ג').

אם נאבד הסכין והסימנים יכול לכסות בכרחה או לא

הפרי מגדים (ס"ק כ"ה) בשפתי דעת מסיק דאם נאבד הסכין ואי אפשר לבדוק אותה מכסה בכרחה דהולכין בתר חזקת כשרות, ואשר יאכל קרינין ביה.

ואם נאבד הסימנים כגון שנחתך הראש באופן דאי אפשר תו לבדוק הקנה והושט לראות אם נשחטו רובם מכסה בלי ברכה אף שמדרבנן הוי נבילה כמו שכתב תוס' (ט' ע"א) ד"ה ואסורה (וע' ברמב"ם פ"א הל' י"ב) בהל' שחיטה ועיין תבו"ש (סי' כ"ה סק"ג) ולכן מכסה בלי ברכה ומציין לעיין בשפתי דעת סי' כ"ה (ס"ק א').

באופן שמכסה רק מדרבנן אינו חייב לבדוק הסכין והסימנים

עיין ש"ך (ס"ק כ"ז) שכתב דשאני כיסוי דמברכין לאחר הבדיקה ולא סמכין ארוב "כיון דאפשר לברורי מברדינן" ועיין בפרי מגדים בשער התערובות (ח"א סוף פ"ב) דדין זה מדרבנן הוא, וראיתו מהא דמחלקינן בין איכא טירחא ללא ובדין תורה אין לחלק ביניהם וע' פנ"י כתובות (י"ג) ובתשו' נו"ב קמא יו"ד (סי' נ"ז) ולפ"ז יש גם להוסיף מה שכתב הפמ"ג או"ח (סי' ח') באשל אברהם ס"ק י"ח) דברבנן א"ע לברר (וע' תוס' חולין כ"ח ד"ה לפי ובסוטה

ועוד יש להעיר דבאחרונים מבואר עוד טעמים בחיוב בדיקת הראיה וע' פמ"ג (בפתיחה לסי' ל"ט) שהסירכות ניכרת לעין ויש לחשוש שימצא סירכא בראיה ויחזור על כל לוקחי הבשר לשכור כליהם ויש חשש שיחוס על ממונו וגם כי נראה כמעלים עין מן האיסור וגם כיון שאפשר לברר הדבר מבלי טירחא אין סומכין על הרוב.

אופן בדיקת הסכין לאחר השחיטה

הדין מבואר לעיל בסימן י"ח (סעיף י"ב) דצריך לחזור ולבדוק הסכין אחר השחיטה כמו הבדיקה שלפני השחיטה (כמבואר ברש"י חולין י' ע"ב ד"ה לא וברמב"ם הל' שחיטה פ"א הל' כ"ד) ואם נאבדה הסכין שחיטתו כשרה דכיון דאודא ליה חזקת איסור של הבהמה על ידי הבדיקה שלפני השחיטה ואנו יודעים כמה נשחטה וגם הסכין יש לו חזקת בדיקה יפה אין לנו להחזיק ריעותא לומר דנתקלקל (ועיין רא"ש חולין פ"א סי' ט"ז) אמנם החכמת אדם (בשער רוב וחזקה סי' י"א) ס"ל דאם ידוע דאותו סכין טבעה להפגם אחר שחיטה אסור בנאבדה והדבר דומה לעירוב שחזקתו להתקלקל דיש להחמיר ויש לעיין עדיין בזה דהרי דעת הראב"ד (בהשגות) והרא"ה בבדק הבית (בית א' שער א') ובדברי בעל המאור חולין שם וברא"ש הנ"ל ובמאירי דלא בעינן בדיקה אחר השחיטה אבל כל זה אם נאבד מחמת עצמו אבל אבדו בידים כתבו האחרונים דאסור כמו דקיי"ל באיבד הראיה בידים דאסור.

כלל וכו' משא"כ באוונות חיישינן שמא ישכח משום הכי סמכינן ארוב (ע' בס"י ס"ט שדנתי אם יש חשש שכה במצוה) ועוד טעם כתב דנהי דקוץ מצוי יותר מ"מ אין הטריפות מצוי כל כך עיי"ש משא"כ בוושט וכן כתב התבו"ש בשמלה חדשה (סעי' כ"ד) ועיין בלגיון מהרש"א (ס"ק י') שצייין לדברי הרמ"א (בס"י ל"ג סעי' ט') דנקובת הושט על ידי הלעטה שכיח יותר מסרכות הראיה (וע' שם ס"י ל"ט סעי' ב' ברמ"א) דבחייה לא מצויה כ"כ סירכא כמו בבמה וא"כ יש ללמוד במכל שכן דאוונות שמלעיטין שאין לכסות עד אחר בדיקת הוושט וע' תשו' שער אפרים (סי' ס' - ס"א).

אם יש מכאן להוכיח לדחות דברי הנו"ב דאם אי אפשר לברר עד הסוף פטור מלברר

המפרשים דנו היכא דאיכא שני ספיקות ואי אפשר לברר רק ספק אחד אם צריך לברר על כל פנים אחד דכמה דאפשר לברורי מבררין ועל זה כתב הנו"ב (קמא יו"ד נ"ז) לחדש דאין מחייבין לבררו גם ספק אחד כיון שאי אפשר לברר הדבר עד הסוף ולכאוי יש להקשות מהכא דמחייבין אותו בבדיקת סכין אף דאי אפשר לברר וודאי הפטור מכיסוי, רק ספק אחד, ונשאר עוד ספק והוי ס"ס, ספק שמא לא ימצא פגימה בסכין, וספק אם הפגימה נעשה אח"כ ואפ"ה מחייבין אותו לברר, הרי מכאן ראייה דאף אי אפשר לברר עד הסוף איכא ענין לברר ושמעתי תירוץ בשם הח"י הרי"ם דהנו"ב איירי באופן שלא יתברר לעולם משא"כ הכא הרי מוכרח לבדוק הסכין כיון שרוצה לשחוט עוד חיה ועוף וכיון שיתברר אח"כ ספק אחד יש לו לבדוק מקודם ע"כ.

(ט"ז) ובעירובין (כ"ח ע"א)) ולפ"ז מקום שאין צריך לכסות רק מדרבנן אין צריך לבדוק משום דהוי ספק דרבנן ואפילו להפוסקים הסוברים דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא מ"מ הכא הוי ספק ספיקא ספק אחד ועוד ספק שמא טריפה הוא.

אם יש ראייה מכיסוי הדם לדין אם מברכין בס"ס אברכות

המפרשים הסבירו הטעם דס"ס מהני הוא מטעם רוב דספק אחד הוי ספק השקול ובעירוף עוד ספק הוי רוב (עייין תשו' בנין ציון ח"א סי' י"ד שצייין בזה הפוסקים) ואפ"ה נחלקו אם יכולין לברך אם יש ס"ס אם זה דומה לכל רוב שמברכין אסמכתא של רוב (וע' תוס' כתובות ע"ב ע"א ויש לפלפל בזה) ופלפלו מהכא דהרי הכא הוי ס"ס שמא הסכין נפגמה ושמא במפרקת נפגמה ואפ"ה אין לברך בלי בדיקה ויש לדחות דכיון דאפשר לברר בקל לא סומכין על רוב דרוב אינו בירור רק דין (וע' שיטה מקובצת ב"מ ו').

אוונות הלעוטות אם צריך בדיקה לפני הכיסוי

עייין באשל אברהם בס"י זה שכתב דבאוונות הלעוטות יש לצדד שלא לכסות עד שיבדוק הוושט תחלה וע' סי' ל"ג ברמ"א ובפתחי תשובה (ס"ק י"א) צייין לדברי הפמ"ג בשפתי דעת כאן (ס"ק כ"ז) שהביא בשם תשו' צמח צדק (סי' קט"ו) שכתב להקל לענין בדיקות הוושטות באוונות שמלעיטין שיש תקנה לבדוק יכסה מקודם ולא דמו לראייה שהשוחט הוא הבודק ולא אתי לידי תקלה שלא לכסות

כמבואר וי"ל מפני כמה סיבות (א) דהוא משום דבממילא מוכרח להפסיק לבדוק הסכין והסימנים ולהמתין עד שיצא טיפין של דם הנפש (ב) דאין הכיסוי מעכב את האכילה כמו פריעה שמעכב את המילה.

ויש לומר עוד דהרי בעיקר הנידון יש הרבה שמפלפלים בסברת הנ"ל דעיין בשבלי הלקט (הלכות מילה סי' ד') שהביא דברי בעה"ט (הל' מילה ח"ד) וכתב דאף דקיי"ל מל ולא פרע הוי כאילו לא מל אין זה נוגע לגבי הברכה דפריעה שוה מצוה היא ואינו עובר לעשייתה אף דלהלכה לא קיי"ל כדבריו (עיין בשו"ע יו"ד סי' רס"ה סעי' א').

אם ספק ברכות להקל לא אמרינן כשיש ספק במצוה

באופן שיש ספק אם יש לקיים המצוה של כיסוי הדם דנחלקו בזה הפוסקים לא אמרינן ספק ברכות להקל כי ספק ברכות להקל אמרינן רק כשהם חולקים בברכה ולא בקיום המצוה וידוע דברי הרדב"ז בשם הכפתור ופרח (פ"ה) דספק ברכות להקל אמרינן רק כשיש מחלוקות בברכה אבל כשהמחלוקות בגוף המצוה מברך וכמו שכתבו כמה פעמים בתשו" (ומהם ח"א סי' רכ"ט - תרכ"ז - תרמ"ב ועוד) וטעמו דאם המחלוקות הוא בברכה עצמה יש להקל ולא לברך שמא יוציא שם שמים לבטלה משא"כ כשיש ספק בגוף המצוה שפיר מברכין דהדי לדעת אותו פוסק שפיר מקיים המצוה ולכן מברכין ברכת תפילין על תפילין דרש"י ולא אמרינן ספק ברכות להקל כיון שר"ת ס"ל דתפילין דרש"י תפילין פסולים הוי ברכה ספק ברכה ואם לא נאמד כן ברוב המצות לא נברך כיון דשכיח בהו מחלוקות עיי"ש.

וכדברי הנו"ב כתב רעק"א בתשו" (סי' ע"ז) ובהגהות על שו"ע (יו"ד סי' י"ח אות י"ב) וכן משמע מדברי מהרש"ל הובא בפתחי תשובה יו"ד (סי' ק"י ס"ק ל"ה) אמנם הבית שלמה יו"ד (ח"ב סוף סי' י"ז) חולק על הנחה זה ויש להביא ראיה לדבריו מכאן אם לא נקבל תירוץ הנ"ל של החי' הרי"ם.

אם עדיף לכסות באמצע הברכה או רק אחר שכבר גמר הברכה

הנה בערוך השלחן יו"ד (סי' רס"ה סעי' י') בהלכות מילה כתב דשפיר דמי המנהג לברך בשעת החיתוך, ויוצא דמסיים הברכה בגמר החיתוך והרי זה עובר לעשייתו, כמו בברכת המוציא שגומרין אותה בגמר חיתוך הפת, ואע"פ דפסקינן מברך ואח"כ בוצע היינו שלא יפריד לגמרי הפרוסה מן הפת אבל לא בעינן שיברך קודם החיתוך כבתוס' ברכות ל"ט ובשו"ע או"ח סי' קס"ז (וזה דלא כמו שכתב החכמת אדם (כלל קמ"ט דין י"ט) דמעשה בורות וע"ה הוא) ועוד כי החיתוך אינו גמר המצוה אלא הפריעה ולכן גם אם יחתוך קודם הברכה הוי עובר לעשייתו דהיינו הפריעה וכן כתב התשב"ץ (ח"ב סי' רע"ז) ללמוד חובה על המברכין קודם החיתוך כי לחתוך הערלה ולברך אח"כ הוא יותר טוב כדי שיפרע סמוך להברכה דחתך הערלה אינה גמר דמל ולא פרע כאילו לא מל ולכן יש להעדיף לעשות כן וכן כתב האות חיים ושלוש (חלק אות שלוש סי' רס"ד ס"ק י"א אות ז' - וע' עוד שם סי' רס"ה סק"א) "וכן נוהג כ"ק אבא מאר"י ומכל מקום בנוגע לכיסוי הדם לא נוהג כן והוא דאף דקיי"ל דכיסוי הוי מצוה בפני עצמו מ"מ למה לא נחשוש לשיטת הבה"ג דהוי גמר המצוה

דס"ל דשאני הרבר באתרוג כיון שרוב חולקין הולכין אחר הרוב גם כשיש מחלוקת במצוה ועיין בספר זכר יהוסף (סי' א' אות ו') ד"ה וגם שהביא שבכמה מקומות בפוסקים משמע דהאי כללא דספק ברכות להקל יש אפי' במחלוקת בגוף עשיית המצוה.

והאחרונים הקשו עליו ממה שכתב הוא בעצמו בתשו' (סי' אלף קפ"ב) באתרוג שיש לו חזוית אם כשר כיו"ט שני דעת הרמב"ם דמברכים עליו ורוב הראשונים חולקים ולהלכה אין מברכין כיון שספק ברכות להקל ולפי הנ"ל הוי פלוגתא במצוה למה לא מברכין ויש לומר

סעיף כ'

השוחט חיה לא יכסה ער שיברוק הראיה, ואם נמצאת ספק טריפה מכסה בלא ברכה, והוא הדין לכל פיסול שהוא מחמת ספק כגון ההיא דחיישינן שמא בעור נפגמה וכן כל כיוצא בזה. הג"ה אבל דבר שמדינא כשר רק שמחמירי'ס צו כגון אס' חתך כל המפקת וכו' צ"ל צו חייבים לכסות.

הדין שדן שם בספק טריפה דמכסה בלא ברכה ולא חיישינן שיראו ההמון דמכסים הבשר ויאכלו דהואיל ולא אשכחן ההיא חששא אלא בשחיטת חש"ו והתם רוב מעשיהם מקולקלין לא גמרינן מינייהו לספיקי אחרינא עיי"ש. ועיין בתו"ק (סק"ה) שהקשה על דברי תה"ד הללו והעלה דשחיטת חש"ו לדידן דקיי"ל רוב מעשיהם מקולקלים פטור מלכסות, ובשאר ספק טריפות אי ליכא שום חזקה להיתרא והספק בשחיטה פטור מלכסות דבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת, אבל היכא דאיכא חזקת היתר כגון בספק שחיטה, שמא קודם שחיטה נשמטה או לאחר שחיטה נשמטה, וכן בנמצאת הסכין פגומה אחר שחיטה דאיכא כנגד חזקת איסור של הבהמה חזקת הסכין שהי' ברוק, חייב לכסות מספק בלא ברכה, ואם ספק בשהי' אם הספק מצד עצמו אם שהה ואיכא רובא דרוב שוחטים אין שוהים אף דמ"מ אסור דסמוך מיעוטא לחזקת איסור, מכסה מספק בלא ברכה, אבל היכא דספק שהה על ידי דבר המודמן שאינו נגד רובא הנ"ל הוי ספק שקול וחזקת

בחיה אין מברכין לפני בדיקת הראיה

מקור הדין דאין לברך על כיסוי הדם קודם שבדק הראיה הוא בטור בשם בעל העיטור (שער ב' חלק ו' מהלי' שחיטה) ועיין במרדכי חולין (רמז תרנ"ג בשם גדולי נרבונא). והנה לפי הרשב"א בחולין (ט' ע"א) דס"ל דענין בדיקת הראיה אינו רק חומרא בעלמא, וראייתו מגמ' ביצה (כ"ה ע"ב) עיי"ש, אין חסרון לברך אפילו קודם הברכה, אלא אפילו רוב ראשונים דבדיקת הראיה הוא מדינא, מ"מ יש רוב ולמה לא יהא מותר לברך מטעם רוב דרוב בהמות כשרות ומברכין ברכות על פי רוב ולכן מברך ברכת השחיטה ג"כ לפני השחיטה ודנו בזה הפוסקים עיין לעיל בסעיף י"ט מה שכתבנו בזה.

בהדין דאין מכסין בברכה בספק טריפה

(ב) ומה שכתב המחבר דאם נמצאת ספק טריפה מכסה בלא ברכה מקורו בתרומת הדרשן (סי' קפ"ז) ששם הוא מקור

מ"מ אסור מדרבנן בנחירה וכן מוכח מגמ' (פ"ו ע"א) לא מבעי צא וטרוף דשחיטה שאינה ראויה אלא אפי' צא ונחור וכו' כאשר צויתך הרי אילו אין שחיטה לעוף מה"ת היה חייב בכיסוי אף דטריפה פטור וטעמא דר' מקרא דאשר יאכל כדאיתא שם להדיא הרי מוכח דאיסור דרבנן לא מפקע ממצות כיסוי וע' במהרש"ם שהביא דברי הפמ"ג דגם מילי דרבנן הוי כדן תורה ועיין חולין (כ"ז) וא"א אשליע מה"ת ליבעי כיסוי וע' בתשו' ראש אפרים (סי' ב') וע' עוד במהרי"ט אלגזי (פ"ד דבכורות אות כ"ז) ובשב שמתתא (שער ג' פט"ז).

בשהיה כל שהוא בעוף אם יברך

עיין פמ"ג במשבצות סוף הסימן שהביא בשם ספר בית לחם יהודה (באות ט"ז) דשהיה כל שהוא אפילו בתחילת השחיטה יכסהו ויברך עיי"ש והוסיף דבעוף יש דיעות דשיעור שהיה מועטת הוא כמו שכ' התרומת הדשן (סי' קפ"ה) ודאי דאסור לברך אלא אפי' בחיה אין לברך כמו שכ' לעיל במשבצות (ס"ק ט"ז).

בדיקת הראיה בחיה מדרבנן

הריב"ש (בסימן תצ"ט) כתב דבדיקת הראיה אינו אלא מדבריהם, כמו שאמרו בירושלמי (ביצה פ"ג ה"ד) דבי יודן בעי דמאי מדבריהם "וראית טריפה מדבריהם" כמה דאתמר רואין את הטריפה ביו"ט, דכותיה מפרישים את הדמאי ביו"ט, ובוודאי בספק טריפות הראיה, ואמר דאי בשאר טריפות אפילו מדבריהם אינו צריך לברוק, ואי בשאר טריפות כשיש ריעותא מה"ת חייב לברוק, אלא עכ"ח בבדיקת הראיה קאמר, וכן משמע מגמ' ביצה (כ"ה ע"א) בבהמה מסוכנת ע"כ. ועיין ש"ך (ריש

איסור וא"צ לכסות כלל, ואם הספק טריפה שלא בשחיטה אם הספק שקול מכסה בלא ברכה ואי שכיח טפי לאיסור א"צ לכסות, וברין חתך כל המפרקת העלה דלא כהש"ך (ס"ק כ"ז) אלא יכסה בלא ברכה ובכל מקום דמכסה בלא ברכה מספק אם הוא ביו"ט אפי' יש לו עפר מוכן אסור לכסות גזירה שמא יבוא לאכול ממנו עיי"ש הובא בדע"ת (ס"ק ט"ז). וכתב רעק"א דיש ראייה מתוס' חולין (פ"ו ע"א) ד"ה סיפא דהקשו היאך מדמי איסור אותו ואת בנו דאסור מספק לעשות מעשה לכיסוי דהוי בשא"ת ות"י דס"ל לסוגיא דבספק בוודאי חייב בכיסוי ולא חיישינן שיאמרו שחיטה מעליא היא אעכ"ח דרוב מעשיהם מקולקלים א"כ גם באותו ואת בנו לשתרי עיי"ש הרי מוכח להדיא דבספק חייבין בכיסוי וכן מסיק שם דרבנן אכולה מילתא פליגי הרי דחכמים מחייבים בשחיטת חש"ו בכיסוי הרי אף דעכ"פ שחיטתן אסורה מספק מ"מ חייבים בכיסוי ולא חיישינן שיאמרו שחיטה מעליא הוא וזה ראייה ברורה שאין עליה תשובה.

עיין בפמ"ג שכתב בביאור דברי הב"ח דאף בספק בלא חזקת איסור פטור מכיסוי מדינא כיון דאסור מספק אינו בכלל אשר יאכל והקשה רעק"א הא חכמים מחייבים בחש"ו בכיסוי ומסתמא הך חכמים דר"מ היינו חכמים דמשנה שמקודם דבשוחט ונמצא טריפה פטור מכיסוי כדיליף מקרא דאשר יאכל.

טריפות דרבנן חייבת בכיסוי או לא

עיין בפמ"ג בשפתי דעת (סק"כ) דאפילו טריפות דרבנן פטור מכיסוי דמ"מ אינו בכלל אשר יאכל והקשה רעק"א דזהו נסתר מסוגיין לעיל (כ"ז ע"ב) דהקשה הנוחר והמעקר וכו' נחירתו זהו שחיטתו הא

נאבד הראיה אם מכסה בברכה

עיינ בפרי תואר (ס"ק כ"ה) עד שיבדוק הראיה ומיירי דודאי מצי לכסות אח"כ אבל אי איכא ספק דלמא מבלע דמא וכדומה יכסה מיד דנשחטה בחזקת היתר עומדת עיי"ש וכתב בדרכי תשובה כאן (סק"מ) והיכא דאירע כן נראה לפענ"ד שצריך לברך דלא גרע מנאבדה הסכין שכתב הפרי תואר לעיל (בס"ק כ"ד) שצריך לכסות ושאיני נאבדו הסימנים שאינו מברך דבנאבדה הסי' הוי וודאי טריפה כמו שכי בשפתי דעת (ס"ק כ"ה) וזה דומה לנאבדה הראיה דלקמן בסי' ל"ט סעי' ב' עיי"ש והנה להעיר דעת הפרי חדש דנאבדה הראיה יש להקל אבל התבואות שור (סק"ו) הוכיח דגורו בדרכנן שוגג אטו מזיד ועי' בדע"ת ס"ק ז' בסי' ל"ט שהביא כמה ראיות לדעת התבו"ש.

במה שכתב הב"ח דספק בשחיטה לא הוי ספק נבילה

עיינ בפמ"ג בפתיחה להל' טריפות מה שהביא בשם תשו' פנים מאירות (ח"א סי' ט"ו) ובשבש שמעתתא שער ג' פרק ט"ו ובלב אריה חולין י' ובקונטרס פתח הבית בסוף ספר ראש אפרים ובשו"ת מהרי"א יו"ד סי' נ"ג הובא בדע"ת סי' י"ח סק"ב - ויש להעתיק הלשון.

דיוק הב"ח דאין לשחוט עוף על דם חיה

עיינ בב"ח שדקדק מדין זה שאין מועיל שחיטת עוף על דם החיה ששחט תחלה לברך עליו דאם יועיל למה לן לאמתוני עד שיבדקנה ישחוט עוף עליו

סימן ל"ט) שדן בכדיקת הראיה אם זה מה"ת או מדרבנן ולא הביא דברי הריב"ש, ועי' דברי חמודות בבכורות (פ"ה סי' י"א אות ל"א), ומה שכתב דאם נולד ריעותא צריך לבדוק מה"ת, עיינ ש"ך (סי' קי"ט ס"ק כ"ט), וכן כתב הריב"ש (בסי' קס"ג) דיש לבדוק ראיה של הבהמה מדרבנן, דאמרו לחשוש למיעוט המצוי כמו שכי' רש"י חולין (י"ב ע"א) ד"ה פסח, וציינ לדברי הגמ' ביצה הנ"ל, ולירושלמי הנ"ל, והוסיף עוד מדברי המדרש רבה (פרשה כ"ח סימן ח') בויקרא עה"פ ונטעתם כל עץ מאכל דבהמה אין אוכלין אלא אחר הפשט ונתוח עיי"ש וכל זה בבהמה אבל בחיה מנין, ועל זה כתב בסי' ע"ז דאף שלא דברו מזה המפרשים אין זה הוכחה דלחיה אין בודקין הראיה דאדרבא לפשיטתו דחיה בכלל בהמה לכל דבר, וגידה וטריפותה זולת בחלבה, וכן בטריפות שמנו חז"ל בחולין (מ"ב ע"א - נ"ז ע"א) מנו כנגדן בעוף ובחיה, והביא דברי בעל העיטור (שער שני הלכות שחיטה) מקור סעיף זה דאין מכסין הדם עד שיבדוק הראיה עיי"ש, ובשו"ע (סי' ל"ט סעי' א') פסק כן להדיא, ויש להעיר מדברי הפנ"י בכיצה (כ"ה ע"ב) דלדעת רש"י אין צריך בדיקת הראיה בגדים וטלאים אפי' לכתחלה והקשו מדברי הריב"ש עיינ בדברי החיד"א כאן (ופלתי ריש סי' ל"ט).

ואם שוחט ואין רצונו לאכול אלא לצורך הדם צריך לבדוק הראיה בשביל הברכה ומכאן יש להעיר דכל הדיון בתשו' האחרונים דאם אינו רוצה לאכול הבשר לישראל ומשליך הראיה אם יש להתיר החלב בתוך ג' ימים עיינ בראש אפרים סי' ל"ט (סק"כ) היינו בבהמה דאין לה דין כיוסו משא"כ בחיה.

בנבילה גמורה ופטור מלכסות לגמרי דילמא אתא למיכל מינה ולא דמי לחיה היכא דאשתכח סרכא דמכסה בלא ברכה דשאני התם דלא איתרע ריעותא בשחיטה וכך משמע מדברי הטור (סי' כ"ח) דצריך לברוק הסכין והסימנים קודם הסכין דמשמע דבשניהם פטור מלכסות וזה שלא כתב דין דנמצא הסכין פגום מכסה בלא ברכה דאז הומה ללא נשחטו הסימנים כראוי דאינו מכסה כלל ודלא כהתרומת הרשן ולכן כתב הרי זה נבלה ע"כ וכן כתב כאן והוסיף דאם אירע ספק בשחיטה עצמה אזלינן בתר חזקה קיימתא דבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת ולכן אין צריך כיסוי.

ועל זה הקשה הש"ך (ס"ק כ"ז) ותמה היאך יעלה על הדעת לעקור עשה מה"ת לפטור מכיסוי משום ספק.

(ב) וגם אין זה כוונת הטור (א) משום דהתם לא מיירי מדין כיסוי (ב) ואם אמת לא היה כותה ברמו ג) דבכמה מקומות כותב הרי זה נבלה אף שזה ספק נבלה.

(ג) דהמחבר בעצמו כתב שם הרי זה נבלה וכאן הביא דין דתרומת הרשן להלכה דמכסה.

(ד) גם מה שחילק בין ספק טריפה לספק בשחיטה לא נראה לו משום דקיי"ל דשחיטת חש"ו אינו כלום ובגמ' (פ"ו ע"א) אי לאו דרוב מעשיהן מקולקלים הוי אזלינן לחומרא להצריך כיסוי מספק ע"כ ועל האחרון תירוץ העבי לצדיק דאין ראיה מחש"ו דשם אין שום ריעותא לפנינו רק דרוב מקולקלין אבל כאן דיש ריעותא דנמצא פגום לפנינו י"ל דנשאר על חזקת איסור שאינו זבוח ומכל מקום מסתבר דמכסה בלא ברכה ע"כ.

ויברך אלא ודאי דדם עוף המועט נתבטל ברוב דם של חיה ושמא יברך ברכה לבטלה עיי"ש ועיין מה שכתב לעיל בסעי' י"ד לפרש דברי המחבר שם כן.

בקושית האחרונים אם נימא דמעכב בדיקה

בספר בית הלל (סק"ו) הקשה אם כן נימא ושפך וכ"ו יצא זה שמחוסר בדיקה כמו דאמרינן חוליין (פ"ד ע"א) יצא זה שמחוסר שפיכה וכ"ו לא קשה ולא מידי דהכא אם לא היה אפשר לברוק נמי היה חייב בכיסוי משום רוב אך מספק ברכה כל דאפשר לברורי כמו שכו' הש"ך (ס"ק כ"ז) וכבר השיגו בתשו' בית שלמה (לר"ש חסין עלה ל"ד א') ומכל מקום נראה לעיין מכתבו גט על קרן של פרה (גיטין י"ט ע"א) אף דיכול ליתן כל הפרה ואין צריך לקצץ הקרן מכל מקום אם קוצצו פסול משום זה יצא זה שמחוסר כתיבה וקציצה (שם כ"א ע"ב) וי"ל דחדא לריעותא מיהו בעי או דהוא בגופיה או אף שאין צריך לו או דצריך לו אז אף שאינו בגופיה כמו פדייה אבל הכא בבדיקה תרוייהו ליתא אינו בגופו ואינו צריך לו אך עדיין קשה מהאשה כותבת את גיטה ומקנהו לבעל (שם כ"ב ע"ב) דכתב הר"ן דלא יצא זה שמחוסר קנין משום דאינו בגופו ומאי שנא מפדייה.

אם נמצא הסכין פגום פטור מלכסות או מכסה בלא ברכה

הב"ח לעיל בסימן י"ח מדריק מדברי הטור שכתב השוחט בסכין בדיקה ונמצאת פגומה הרי זו נבלה ולכא"ו הוי ספק נבלה ולא נבלה ממש וכן כתב הרמב"ם (בפ"א מהל' שחיטה הל' כ"ד) ועל כן הסביר דכוונת הטור דאנן מחזקינן לה

ועיין בפרי מגדים (ס"ק כ"ז) שהקשה על הש"ך עיי"ש.

ראיה מדברי הש"ך הכא דאף דאי אפשר לברר עד הסוף אפ"ה מבררין

מדברי הש"ך כאן (ס"ק כ"ו) כתב הרב יצחק אהרן איטינגא מלבוב (הובא בילקוט הגרשוני כללי הש"ס מערכת ב' ערך בדיקה) לדחות דברי הפתחי תשובה בנחלת צבי (בסוף ס" ק"י בקיצור דיני ס"ס אות ל"ה) ד"ה ונראה לפרש שהביא קושית האחרונים למה לא בדקינן אחר כל י"ח טריפות וסמכינן ארוב בהמות כשרות והרי אפשר לברורי מבררין, וכתב דדין זה נאמר רק כשיכולין לברר משני הצדדים בין לקולא ובין לחומרא וראיה לזה יש מדברי השבות יעקב (בספרו מנחת יעקב שם) בקונטרס הספיקות (אות מ"ה) שהקשה על הא דקיי"ל דאם נתבשל תבשיל בכלי עכו"ם מותר בדיעבד משום דסתם כלי עכו"ם אינו בן יומו וקשה הרי אפשר לברר

סעיף כ"א

על ידי טעימת עכו"ם לראות אם יש בה טעם איסור מעליא או טעם פגום ותי' דכיון דאם הגוי טועם אי אפשר לברר עד הסוף דאפי' אם יש בה טעם איסור אין זה ראיה שהקדרה הוא בן יומו שהרי יכול להיות דהעכו"ם בישל מתחילה איסור מאותו מין שהישראל מבשל עכשיו ומין במינו ליכא למיקם עליה בטעמא ע"כ ולכן לדידן כיון שאי אפשר לברר עד הסוף ענין הטריפות דאפשר במקום נקב קשחית וא"כ בממילא בעינן לסמוך על רוב ממילא יש לסמוך גם עכשיו אסברת רוב והראוני דכבר כתב כן בשו"ת השיב משה (סי' י"ג) וזה כדברי הנו"ב לכאוי' (חוץ אם נחלק דהנו"ב ס"ל דגם בצד אחד אי אפשר לברר והוא לחומרא אבל אם אפשר לברר מצד אחד כגון לחומרא אף שאי אפשר לברר לקולא אין ראיה מדברי הנודע ביהודה) ועל סברא והנחה זה לא ניחא ליה הגאון הנ"ל דהרי כאן כתב הש"ך להדיא דאע"פ שאי אפשר לסמוך רק על בירור בדיקת הראיה להתיר הבהמה לאכילה מבררין אע"פ שיש עדיין חשש שמא במקום נקב קשחית.

מי שאין לו עפר לכסות לא ישחומ, הג"ה אלא ימתין עד שיהיה לו עפר, ואם הוא הולך במדבר או בספינה ולא קשה העוף כהפסד הכגד שיקרוף לאפר או הזכב שיקחוק, תקינו ליה רבנן לשחוט ולמזהה הדם בכגד או בסנדל ומברך וכשיגיע למקום עפר יכבס הכגד או הסנדל קי"ל דאם ומכסהו בלא ברכה.

ויש כמה ראיות לדין זה.

בדין כיסוי אם מעכב את האכילה

(א) ועיינו לדברי הגמ' חולין (ל"א ע"א) דהיאך שחט רבא "בגירא" והא בעי כיסוי, ומשני דהזמין כל הבקעה ע"כ,

ומקור הדין מציין הבית יוסף בשם הרשב"א בתורת הבית הארוך (בית א' שער ה') עיי"ש.

מהלך במדבר שורף טליתו הביא הב"י בשם הגאונים דברי הרמ"א כאן והקשה דאם כן הוי ליה למיתני האי תקנתא ולמה אמרו שורף טליתו דאיכא בל תשחית והרמ"א כתב דהתנא מיירי כשהבגד אינו שוה יותר מהעוף ועיין בטו"ז (ס"ק י"ז) וכיון שכן יוצא דאין דברי התנא מפורשים ואם כן יש לומר דגם דין זה מיירי רק כשרוצה לכסות אפ"ה אבל אין זה ציווי וחיוב.

ואם נימא דאין זה רק עצה טובה היה אפשר ליישב קושית הגליון מהרש"א שהקשה מ"ש ממה שאמרו בטו"ז או"ח סי' י"ג בשם מרדכי כיון דלא אמרה תורה לא תלבש בלא ציצית משה בשבת דאי אפשר להטיל בו שרי ללבשו בלא ציצית כמו בבית שאין בו מוזה ומעקה דאין אסור לכנוס בו ולהטו"ז שם משמע גם מדרבנן שרי ולכאוי הוא הדין בחול כשאי אפשר לו להשיג ציצית ועיין ברמ"א סעי' א' בהג"ה עיי"ש.

בקושית הטו"ז דאין גזירות אחר חתימת התלמוד

עיין בטו"ז ומקורו בדברי הרא"ש במס' נדה (פרק י' אות י"ג) שכתב לא ידעתי איפה רמוזה גזירה זו בש"ס וכן איתא ברמב"ם בהקדמה ליד החזקה והגאון ר' מרדכי בנעט ציין לתשו' הריב"ש (סי' רע"א) הובא בתשו' ח"ס חו"מ (סי' מ"א) ולעומת זה עיין במגיד משנה פ"ה מהל' חמץ ומצה (הל' כ') שכתב ואני אומר אין לנו לגזור גזירות מדעתנו "אחר דורות הגאונים" עיי"ש ועיין בכוננת דברי הרא"ש הנ"ל בתשו' בית שלמה יו"ד (סי' כ"ט) בהג"ה מבן המחבר ולעומת זה בעין זוכר להחיד"א (מערכת ג' אות ז') ועיין בכתבי מהר"ץ חיות במבוא התלמוד (פרק י"ב).

והשתא אם אין לו עפר פטור מכיסוי מה פריך ועכ"ח דיש חיוב להכין עפר מקודם השחיטה כדי לקיים מצות כיסוי.

ב) וכן משמע מגמ' (פ"ג ע"ב) ואין שוחטין הכוי ביו"ט משום דילמא בעי כיסוי ומספיקא לא מחללינן יו"ט אם שחטו, ועי' ביצה (ח' ע"ב) דאין נפק"מ אם יש לו עפר מוכן או לא משמע דהחיוב אינו תלוי בעפר.

ג) וכן משמע מגמ' (פ"ח ע"ב) היה מהלך במדבר ואין לו עפר לכסות שוחק הדינר ולמה שוחק הדינר הרי אין לו עפר יהא פטור מלכסות אלא עכ"ח דאין לשחוט אלא אם כן יש לו עפר.

ויש לפלפל על הראיה הראשון דאם כן יש ללמוד גם כן דאין לאכול הבשר בלי כיסוי דמדפריך והא בעי כיסוי והשתא איזה קשר יש לכיסוי לשחיטה הרי התם דן משחיטה ולכן י"ל דכיסוי מעכב ומדלא קיי"ל כן עכ"ח לומר דאין ראייה מדברי הגמ' דיש חיוב אלא פריך על ר' יונה בר תחליפא דודאי צדיק כזה לא יעשה כן לשחוט בלא לקיים מצות כיסוי ולכן אין ללמוד מינה גם הדין דאין לשחוט אלא א"כ יש עפר ואפשר לקיים דבריו דלמצוה מן המובחר יליף הכא הדין אבל פשטות לשון המחבר דאיסור יש כאן ואפשר לומר דראיתם מת"י הגמרא דהומין הבקעה ולא ת"י דמיירי דאין לו עפר.

וגם יש לפלפל על הראיה השניה שהביא מכוי דשאני כוי שיש עפר מוכן אלא חז"ל אסרו לכסות משום שחששו שמא יבואו להתיר חלבו ועשאוהו כאילו אין לו עפר אם כן אין ללמוד מהתם גם למי שאין לו עפר בפועל שאפשר שזה אונס וא"כ אין איסור לשחוט ועל הראיה השלישית מהיה

דאיסור בל תשחית הוי מה"ת וכן דעת הרמב"ם לפי הבנת הח"ס בתשו' (חו"מ סי' כ"ז) כדמשמע בקידושין (ל"ב ע"א) ובשבת (קכ"ט ע"א) ועיין בחינוך (מצוה תקכ"ט) ועיין בתוס' רי"ד ב"ק (צ"א ע"ב) ובקריית ספר (הל' מלכים פ"ו).

וגם אין לומר דכיון דמותר לקצוץ אילן מאכל לצורך מצוה כמבואר בפנים יפות (פרשת שופטים) דלצורך סוכה מותר לקצוץ אילן ולכן התיר הדברי חיים (ח"ב יו"ד סי' נ"ז) דמותר לקצוץ אילן לבנות שם מקוה מ"מ כבר כתבו הפוסקים (עיין שו"ת מהרש"ם (במפתחות לח"א - כ"א) דהיינו דוקא כשאי אפשר באופן אחר.

והיה אפשר לומר לפי מה שכתב הרא"ש במס' מדות (פ"א מ"ב) איש הר הבית היה מחזר על כל משמר ומשמר ואם ניכר שהיה ישן רשות היה לו לשרוף את כסותו וכתב הרא"ש דאין כאן משום בל תשחית משום דהפקר בית דין הפקר עיי"ש (וכן משמע מרש"י ב"ק ט"ז ע"ב) עיי"ש והנה מזה צ"ב דברי הנ"ר ת' יו"ד (סי' י') שכתב דאין בהפקר איסור בל תשחית וכן כתב הרב בעל התניא בשו"ע שלו הלכות שמירת הגוף והנפש (סעי' י"ד) ואפשר דראייתם היתה מהא דאמרו בסנהדרין דהיה אביו ואמו זורקין כליו על המת מצוה לאחרים להצילם מאיסור בל תשחית והרי אבידה מדעת הוי הפקר גמור כמבואר במחנה אפרים הלכות זכיה מהפקר (סי' ו') הרי דגם בהפקר שייך בל תשחית ויש לדחות דהיו זורקין כלים של אחרים ולא כלים שלהם ולכן אין בכוחם להפקיר רכושם של אחרים ויש עוד ראייה מגמ' מכות (כ"ב ע"א) יש חורש תלם אחד וחייב עליהן ח' לאוין ואחד מהם "חורש בשביעית" ופריך ולחשוב עוד לאו משום

ועוד ציין בתבו"ש (ס"ק ל"ז) שמתרץ בהקדם לדייק דברי המרדכי שכתב דהגאונים כתבו ולא דהגאונים תקנו וזאת היתה קבלה מזמן הש"ס ואע"ג דבראב"ן כתבו תקנו הגאונים מ"מ לק"מ דדינא הכי הוא שלא נאמר שאין להחמיץ המצוה אי נמי שמא יאבד או ישכחו.

בקושית הב"י דשורף טליתו ושוחק דינר זהב איכא איסור בל תשחית

כתב המרדכי חולין (סי' תרנ"ד) בשם הגאונים דהא דשוחק דינר זהב במדבר ושורף טליתו בספינה היינו כשהעוף או החיה שוה יותר מהדינר והטלית אבל אם שוה לו (ואין הדבר שוויו שלו בשוק) פחות או ימצה הדם בבגד או בסנדל ומברך על כיסוי הדם וכי מטה למקום שיש עפר יסוחט הבגד והסנדל ויכסהו בלא ברכה ע"כ והקשה הב"י דאם כן למה לא הביא הברייתא תקנה זה דעדיפא היא מלשחוק דינר זהב או מלשרוף טליתו דאיכא משום בל תשחית וכתב הדרכי משה (סק"ט) עליו ולא ידעתי מה קאמר מר דהא הגאונים לא כתבו אלא אם לא שוה העוף או החיה זה הזהב דאז ודאי הוא משום בל תשחית ולכן תקנו שיכסה בהאי גוונא הואיל ואי אפשר בענין אחר אבל אם ההוא עוף שוה יותר ליכא משום בל תשחית כדאייתא בב"ק (צ"א ע"ב) גבי אילן מאכל שדמיו יקרים לבנין דמותר לקצוץ וכן פסק הרמב"ם (בפ"ו מהל' מלכים הל' ח') ואז אינו יכול למצות הדם בבגד או בסנדל עיי"ש.

ובעיקר הקושיא אף אם נימא דאיסור בל תשחית אם הוא אסור רק מדרבנן אי אפשר לומר דמותר לעבור על עבירה דרבנן כדי לקיים מצוה של תורה וכל שכן לפי מה שכתבו הרבה ראשונים

וארווח לן לתרץ קושית הבית יצחק שכתב דלפי דברי הרמ"א שכתב דההיתר משום דמעלה בדמים והרי אין לך מעולה בדמים כקיום מצוה אם כן אין לך חילוק בין העוף שוה יותר או לא ולכן תירוץ דיש חילוק בין לשרוף עצי המערכה ובשביל זה לקצוץ עצי תאנה או לעצי סוכה דקדושים הם ועיולי קמעלי להו משא"כ לשרוף לצורך כיסוי אין היתר כ"כ פשוט דאין עצם הדבר קדוש.

קוצצי אילנות וחייב משום כל תשחית והרי פירות שביעית הם הפקר והיאך יהא חייב משום כל תשחית חוץ אם נימא דהפקר בשביעית הוי הפקר לזמן גרידא וגם אפשר דהאילן אינו הפקר רק הפירות ועכ"פ לפי הרא"ש י"ל דהפקר בית דין הפקר גם כאן דהגאונים כשתקנו תקנתם נכלל גם כן דהפקר בית דין אבל יש לפלפל על זה דהפקר בית דין הפקר לא אמרינן רק כשיש טעם לדבר והכא אין טעם מספקת דמצב כזה שיהיה במקום שאין עפר הוא דבר דלא שכיח.

סעיף כ"ב

השוחט חיה ועוף ולא יצא מהם דם מותרין.

דם ועיקר הדם הוא על ידי הוורידין ועל זה כתוב בתורה ושפך וכיסה ומסתפק לדינא אם בשעת שחיטה לא יצא דם רק אח"כ כשחתך הוורידין יצא דם אם צריך לכסות בכרכה עיי"ש.

אי חובת כיסוי חל מיד כשיצא דם מצואר הבהמה או כשמגיע לארץ

ואגב גררא יש להעיר מדברי הפרי תואר כאן (ס"ק ט"ז) שהביא מדברי הר"ן דהא דרב פפא אמר דאין דיחוי אצל מצוה הוי ספק דהא כשנופל לארץ היה ראוי לכיסוי וכשכסתו הרוח פטור מכיסוי ולכן אין מברכין עליה ע"כ וכתב על זה ומעתה אם בהרי דנפל דם חיה או עוף תיכף ומיד עם יציאתו נתכסה ברוח שעדיין לא חל עליה חובת כיסוי אם חזר ונתגלה מברכין לכ"ע כיון דלא היה ראוי מעולם עיי"ש אבל בכוננת הר"ן אין הכרח לפרש כן די"ל דכוונתו דברוח אי אפשר לכסות מחמת

בדם הורידין איכא דם הנפש

עייין בכרתי (ס"ק כ"ט) היינו שלא חתך הורידין ואילו חתכן יצא דם מהם מבוא להדמים והייתי אומר דחוב עליו לחתוך הוורידין כדי שיוזב דם דיכול לקיים דיהא יכול לקיים מצות כיסוי קמ"ל דא"צ עיי"ש והטעם יש לומר דלא חל עדיין מצות כיסוי אלא חל כשיצא דם מהעוף והחיה או כשנופל על הארץ ואז אם ביטל המצוה עובר על ביטול מצות עשה משא"כ הכא לא חל עדיין חובת כיסוי ועיין לעיל סימן כ"ב (סעי' א') בעוף צריך לשחוט הורידין או לנקבם בשעה שהוא מפרכס שעדיין הדם חם כדי שיצא ולא יתקרר בתוכו ואם לא עשה כן לא יצלנו שלם ואם צלאו שלם ישליך הוורידין ויחתוך סביבם כדי נטילה ועיי"ש כרתי (סק"א) דאין חיוב לחתוך ורידין לצדדין ועיין דעת קדושים (סק"ט) שדם היוצא על ידי נקיבת הוורידין הוא לכ"ע בכלל דם הנפש דכל השחיטות שבועולם אם לא יגיע לווורידין כלל לא יצא

לומר בריאה ש"מ דלא חש לחומרא זה ומי שרוצה להחמיר הרי זה משובח כמו מסוכנת שפרכסה עיי"ש.

קושיא דשוחט בשבת יהא פטור משום התראת ספק

עיינן שבת (ע"ה ע"א) שוחט משום מאי מחייב רב ס"ל משום צובע ושמואל ס"ל משום נטילת נשמה והקשו האחרונים לפי מה דאמרו כאן דמשכחת שחיטה שלא יצא דם היאך מחייב סקילה הא הוי התראת ספק ואין לומר דדעת רב התראת ספק שמה התראה דהרי השריש לן הנו"ב (ת' אבהע"ז סי' ע"ז) דבעונש מיתה כו"ע מודים דלא הוי התראה ומכאן יש להוכיח דהולכין בתר רוב ובמקום רוב לא אמרינן דהוי ספק.

טבע ומציאות אבל חובת כיסוי איכא ועיינן בפרי מגדים (סק"ט) שחולק עליו וס"ל דמיד כשיצא הדם מצוואר הבהמה חייב בכיסוי עיי"ש.

שחט בהמה מסוכנת ולא פירכסה אם מותר לישראל

עיינן בפרי תואר (ס"ק כ"ט) שכתב דחידש לן המחבר דלא חיישינן שמא מתה בין תפישתה ביד השוחט לשחיטתה במקום שהיתה בחזקת בריאה אבל במסוכנת איכא לספוקי לאסור והגם דפרכסה יש לומר דמהני רק בסתם ועיינן בדמב"ם שכתב בדין שלא פרכסה דקדק לומר שחט הבריאה ובדין שלפניו שלא יצא ממנה דם לא דקדק

סעיף כ"ג

כל הרברים שהזרעים הנזרעים בהם מצמיחים הם בכלל עפר ומכסים בהם ואם אינם מצמיחים אם נקראו עפר מכסין בהם וכו'.

בחולין ועיינן בשערי הלכות שהביא דין ודברים בקושיא זה מזקני ר' דוד שלמה פרנקל.

בקושיא למה מצות לאו ליהנות נתנו הרי יש לו שכר מצוה

מצות לאו ליהנות הוי לכתחלה או דיעבד

(ב) עיינן בכנסת הגדולה כאן בהגהות ב"י (ס"ק נ') שדייק דמותר לכתחלה לכסות הרי דדעת הרמב"ם דמצות לאו ליהנות

פסק הרמב"ם (פי"ד הל' י"ג מהל' שחיטה), מותר לכסות בעפר עיד הנדחת. ובכסף משנה כתב הטעם משום מצות לאו ליהנות נתנו עיי"ש, והקשו הראשונים הרי יש לו שכר מצוה בעוה"ז ובעוה"ב ותירצו רזה הוי גרם הנאה, ולפי המאן דאמר מצות ליהנות נתנו ס"ל דגם גרם הנאה אסור, ועיינן תשו' ח"ס יו"ד (סי' ק"ל), ועי' ח"י ח"ס

או עוף מה חיה אין במינו הקדש מ"מ איתא להדיא בחולין (פ"ה ע"א) דקדשים בחוץ בעי כיסוי לפי ר"מ עיין בתוס' (פ"ד ע"א) ד"ה מה חיה ועיין עוד בראשונים דאם שחט והקדיש את הדם לכו"ע חייב בכיסוי דהרי קדמה מצות כיסוי להקדש (וכי אקדשיה פקעה מצות כיסוי - בתמיה) וע' ברמב"ם.

טעם דהמתבר השמיט הדין של מכסין בעפר עיר הנדחת

(ה) עיין במשבצות זהב (ס"ק י"ט) שכתב דהמתבר השמיט עפר עיר הנדחת דלא שכיח ומכל מקום היה לו להביא דנפק"מ לענין איסה"נ אפר חמץ בפסח ואפר ע"ז דמכסין בהם משום מצות ללה"נ וע' בכנסה"ג כאן.

קושית הבית שערים בדין שחיקת כלי מתכות

(1) שחיקת כלי מתכות הקשו התוס' ד"ה חולין (פ"ח ע"ב) ד"ה שחיקת הקשה מגמ' ע"ז (מ"ג ע"ב) רבי יוסי אומר שוחק וזורח לרוח א"ל אף הוא נעשה זבל ובשל מתכות איירי דמייתי עלה קרא דעגל ותי' דהוא לבדו אינו מצמיח אבל כשהוא מובל בקרקע המגדל צמחים הוא גורם ומסייע להצמיח עי"ש ובשו"ת בית שערים יו"ד (ס"י נ"ג) בד"ה ומה הקשה דלפי זה איך קאמרי רבנן במשנה ע"ז שם אף הוא נעשה זבל ואסור משום דס"ל זה וזה גורם אסור כמו שכתב תוס' ד"ה אמרו לו וכו' לפי מה שכתב הריטב"א דמ"ט ד"ה מודה ר"י דהא דאמרי' בחולין נ"ח ושין בביצת טריפה שאסורה מפני שגדלה באיסור בדספנא מארעא ולא אמרינן שהתרנגולת והקרקע זה וזה גורם לפי שכל העיקר הוא מן

נתנו הוי לכתחלה וצ"ע למה שכתב בהלכות שופר (פ"א ה"ג) דלכתחלה לא עי"ש (ועיין לח"מ פ"ד ה"י י"ג).

אם מכסין בשאר איסה"נ (חוץ מעפר עיר הנדחת) ג"כ

(ג) עיין פרי חדש (ס"ק מ"ג) שכתב אחר שהביא דברי הרמב"ם והוא הדין לעפר עכו"ם ושאר איסה"נ משום דמצות לאו ליהנות נתנו וכל כמה דמכתת מעלי טפי לכיסוי וצ"ב באמת למה נקט דוקא עפר עיר הנדחת ולהעיר מדברי הספר תואר משה (הובא בדרכי תשובה כאן (ס"ק ס"ו)) שכתב (בפרק ע"ז אות ב') דאם אחד היה לו עפר תיחוח איסורי הנאה לכסות בו וקדם אחר וכיסה בעפר ההוא אפילו הכי צריך ליתן לו העשר זהובים דמה שבא לו התשלומין ע"י איסה"נ לא איכפת דהא גם בהכיסוי גופא בא לא הנאה שעל ידי שיש לו במה לכסות מותר לו לשחוט ואם לא יהא רשאי לכסות בו לא יהי' לו במה לכסות ולסברא זו היה הדין שלא יהא ראוי לשחוט ואנן קי"ל דמותר לכסות באיסה"נ ובעכ"ח דאין זה נחשב הנאה מאיסה"נ וכיון דסוף סוף היה יכול לכסות בו ולקח ממנו המצוה צריך לשלם לו עי"ש (ועיין משנ"ה ח"ט בקידוש אשה באיסה"נ).

בהקדש אין חובת כיסוי

אע"פ דקיי"ל בהקדש דאין דין כיסוי כדאמרינן בריש פרק כיסוי הדם מחמת ג' טעמים א) בקדשי בדק הבית בעינן העמדה והערכה לפי רבי דס"ל כרבי שמעון בשחיטה "אינה ראויה ב) אפילו בקדשי בדק הבייג אמר קרא ושפך וכיסה יצא זה שמחוסר שפיכה גרידה וכיסוי ג) חיה

עצמה הוא בדבר המאוס בעפר והוא לכסות דם דמאים אפי' לכתחלה שרי עיי"ש (אמנם הכס"מ כאן ובפ"א דציצית (הל' י"א) דהבין דטעם דעיר הנדחת מהני הוא מטעם מצות לאו ליהנות נתנו).

אמנם יש לומר הטעם של הפוסקים הסוברים דאין כאן הטעם של מצות ללה"נ משום דכיסויי הוי כמצות שאין חוב עליהם ובמצות כאלו יש סברא דלא אמרינן מצות ללה"נ.

וע' בחי' ח"ס חולין (פ"ט ע"ב) ד"ה מכסין שכתב לדויק (מה שדויקו הכנסה"ג הגהות ב"י הנ"ל ובפמ"ג בפתיחה כוללת לאו"ח ח"א אות ל') למה כתב הרמב"ם בעפר עיר הנדחת ולא באפר דיש לומר דדוקא בעפרה מותר משום דאינה בת שריפה דאם לא כן מחוסר תלישה ושריפה וכמו שפסק בפ"ג מהל' ע"ז עיי"ש.

אין מכסין בחול שהיוצר צריך לכתשו

כתב המחבר אבל אין מכסין בזבל הגס ולא בחול שהיוצר צריך לכתשו. ומקור הדין בגמ' חולין (פ"ח ע"א) דהמשנה ברישא קתני "מכסין בזבל הדק" ובסיפא דאין מכסין "לא בזבל הגס", ובגמ', אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן "כל שאין היוצר צריך לכתשו", ואיכא דמתני לה אסיפא, אמר רבה בר בר חנה אר"י, "כל שהיוצר צריך לכתשו", מאי בנייהו, איכא בנייהו דצריך ולא צריך, דמיפריך איפרוכי (ביד), וכתב רש"י ללישנא קמא דאמר אין צריך, קרי חול הדק ומותר, האי נמי בכלל אין צריך הוא, ותורת חול הדק עליו ומותר, וללישנא בתרא דקרי חול הגס ואסור כל שצריך לכתשו, האי נמי בכלל צריך לכותשו הוא, וחול הגס שמו ואסור ע"כ.

התרנגולת כי היא הזורע והמצמיחה ואין הקרקע אלא כעין מזון בלבד לתרנגולת לחממה ע"ש מבואר מזה כיון שהקרקע אין גורם לגוף הביצה רק גורם לתרנגולת וא"כ הוי קרקע גורם דגורם והתרנגולת גורם לבד לא מקרי זוז"ג ולפ"ז דאין גורם איסור מצמיח רק כשהוא מזבל הקרקע המגדל צמחים הוא גורם ומסייע להצמיח והיינו שגורם לקרקע שתצמיח יותר טוב והקרקע מצמחת א"כ הוי האי זבל רק גורם דגורם והקרקע לבד גורם היתר וא"כ אין כאן זוז"ג ואמאי אסרו רבנן ונשאר בצ"ע.

עיינ שו"ת טוב טעם ודעת (ח"ג סי' צ"ה) מה שהקשה מסי' קמ"ו עיי"ש.

ביאור הגמ' אם מכסין בעפר עיר הנדחת

אמר ר' זירא ואיתימא רבה בר ירמיה מכסין בעפר עיר הנדחת ופריך ואמאי איסורא הנאה הוא ומשני ר' זעירא לא נצרכה אלא לעפר עפרה דכתיב ואל כל שללה תקבוץ אל תוך רחובה ושרפת מי שאינו מחוסר אלא קביצה ושריפה יצא זה שמחוסר תלישה קביצה ושריפה ורבא אמר מצות לאו ליהנות נתנו ופריך משופר ולולב ומשני התם בעינן שיעור וליכא דכתותי מיכתת שיעורא הכא כל כמה דמיכתת מעלי לכיסוי ע"כ והרמב"ם (בפ"ד מהל' שחיטה) פסק כן וכן רבינו ירוחם (בנתיב ט"ז אות ה' ח"ד) וכן כתב לפרש דברי הרמב"ם דמכסין בעפר עפרה משמע דס"ל דהלכה כזעירא והטעם שכתבו כן כיון שכתב ומותר לכסות בלשון לכתחלה והרי מצות ללה"נ ס"ל למקצת פוסקים דאין זה לכתחלה משום דסו"ס מאיס הוא למצוה אבל הכנסת הגדולה פלפל עם בנו של הלחם משנה וס"ל דשאני כיסוי דהמצוה

אסיפא הלכך ליכא למיקם עלה האי מינייהו דאחריתי וצריכין למיעבר לחומרא, ועיין שם בר"ק, וראיתי בגט פשוט בכלליו (סי ז') שהביא דברי הרא"ש, והקשה עליהם מדברי הרא"ש בפרק כל הבשר גבי נטילה בחמי האור, וברא"ש (פ"ק דב"מ סי' י'), ומדברי התוס' בשבועות (מ"א ע"א) בשבועות היסת עיי"ש. וע' בר"ח ר"ה (כ"ז ע"ב) שכתב כהרא"ש, ועיין בי"ח יו"ד סי' קמ"ג (סעי' ג') שדייק מדברי הרא"ש מגמ' ע"ז (נ"א ע"ב) בדין דאיכא שתלוי באיכא דמתני לה אסיפא מדין תרי לישני, ולפי דבריו אין לדמותם אהדרי עיי"ש, והמחבר כאן סתם כדעת הר"ף, ואפשר דלקולא נקיט דאין הכרח דס"ל כהר"ן ועכ"פ ספיקא הוא ומש"ה יש לילך להקל, ועיין בבאר הגולה דדעת המחבר להחמיר.

ובזה יש שש שיטות כמבואר בנר מצוה ח"ב (בהשמטות דף צ"ה).

(א) דעת רבינו שמשון דכל מקום שיש להתברר כחד מינייהו בשיטת הש"ס בתריה אולינן.

(ב) דעת ר"ת דבשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים הלך אחר המיקל.

(ג) דיש חילוק בין איסור תורה לאיסור דרבנן דבאיסור תורה נקטינן לחומרא ובאיסור דרבנן ובממון נקטינן כלישנא בתרא.

וברי"ף כתב היכי דמי חול הרק אמר רבב"ח אמר ר"י "כל שאין היוצר צריך לכותשו", וכתב הר"ן מוכח בגמרא דדוקא בשאינו צריך לכתושה כלל אבל צריך ולא צריך ואיכא דכתשי כה"ג ואיכא דלא כתשי אין מכסין בו.

והרא"ש (פ"ו סי' י') כתב לפי רש"י הלכה כלישנא בתרא לחומרא, והר"ף ס"ל הלכה כלישנא קמא, וכתב המעדני יו"ט (ס"ק נ') והא דכתב כן משום דקשיא ליה על הר"ף למה פוסק כלישנא קמא לקולא וגם הר"ן מפרש לחומרא ללישנא קמא שהביא הר"ף ע"כ, ומציין לעיין מה שהוא ז"ל כתב לעיל בפרק בהמה המקשה (סי' ז' אות ב'), דדעת הר"ף לפסוק כהר"ן גיאות דלעולם הלכה כלישנא בתרא בין לקולא בין לחומרא עיי"ש, ולפ"ז יוצא דכוונתו להקשות שני קושיות שהם אחד א) ממ"נ אם הולך לחומרא בשל תורה למה אינו פוסק כלישנא בתרא (וכרש"י), ואם דעתו לפסוק כלישנא בתרא כמו בכל מקום בין לקולא בין לחומרא הכ"נ היה לו להר"ף לפסוק כהלישנא בתרא.

ועכ"ח לומר כמו שכתב הרא"ש במס' ר"ה (פ"ג סי' ה'), דאיכא דמתני ואיכא דמתני לא דמי ללישנא דעלמא, ולכן פוסק שם הר"ף כלישנא בתרא דבשל תורה הלך אחר המחמיר, והטעם דאין זה דומה לתרי לישני משום דאורחא למימר ארישא תחלה, ובתר הכי איכא דמתני לה

בשל תורה בין לקולא בין לחומרא.

ולהעיר עוד מדברי הרשב"א שבת (ל"ט ע"א) שכתב דאע"ג דאמרינן איכא בנייהו אין הכרח דפליגי עיי"ש ולפי זה היה אפשר לפרש כן הכא אבל זה אינו דהתם שני אמוראים נינהו משא"כ הכא מאן דאמר אחד הוא ועכ"ח פליגי.

(ד) דבמזון נקטינן כלישנא בתרא ובאיסורא לחומרא אפילו בשל סופרים.

(ה) דעת הריב"א דהלכה כלישנא קמא לעולם.

(ו) דעת הרי"ף גיאות והרי"ף והרמב"ם והרא"ש דהלכה כלישנא בתרא אסי

סעיף כ"ד

אין מכסין בעפר המדבר, מפני שהיא ארץ מליחה, ואינה מצמחת, הג"ה ולכן אין מכסין בעפר לח ממיס כגון מתונתא. ואין לכסות בשלג.

צמחים והזרע היו ישראל בעצמם זורעים והבאר היה רק משקה מים עיי"ש, וכן משמע מגמ' שבת (מ"ט ע"ב) דאין חייבין אלא על מלאכה שכיוצא בו היתה במשכן, הם זרעו ואתם לא תזרעו, הם קצרו ואתם אל תקצרו, וברש"י הם זרעו וקצרו סמנין לצבוע תכלת ועורות אילים, וטחנן ולשו נמי סמנין לצבוע, הרי דבמדבר היו צמחים דדוקא ממשכן למדים ולא מבית עולמים וכמבואר בתוס' עירובין (כ"ג) ד"ה שהוא, (ועיינן אגלי טל בפתיחה שלא העיר מזה) וכן איתא גם במנ"ח (מצוה ל"ב מסוך השבת – בחרישה ובמעמר) ליישב דברי הגמ' בשבת (צ"ו ע"ב) דנחלקו אם מקושש תולש הוה, או מעמר, דהיאך היה שם צמחים, ותי' לפי תוס' הנ"ל, (וכן כתב באור החיים פרשת שלח ט"ו ל"ב), ולפי זה יוצא דאם עושה מלאכה בדבר שנעשה על ידי נס גם כן מקרי מלאכה ועיינן ירושלמי שבת (פ"ז ה"ב) דבמשכן היו חורשים לסמנים, ובנשמת אדם (כלל ט' א') רוצה לחלק בין מדבר הגדול למדבר סיני, דדוקא במדבר הגדול לא היה ראוי לזריעה כמו שהתלוננו (חקת כ' ה') לא מקום זרע ותאנה וגו', אבל במדבר סיני היה

אם בזמן שישראל היו במדבר היה עפר המדבר מצמחת

עיינן תוס' חולין (פ"ח ע"ב) ד"ה אלא בדבר שזורעין, דמפרש דברי הגמ' בע"ז (מ"ג ע"ב) בדרך אפשר, "דבזמן שהיו ישראל במדבר היה מצמיח" עיי"ש ולפי דבריו יוצא דהיה אפשר לכסות בזמן שישראל היו במדבר בעפר המדבר והוא דאף דקיי"ל דאין מכסין בעפר המדבר היינו טעמא לפי שאין זורעין בו ומצמיח וכיון שבזמן שישראל היו שם היה זרע ומצמיח שפיר מהני כיסוי, חוץ אם נימא לחלק בין הצמיחה הוא בדרך הטבע או בדרך נס דאם זרע מחמת נס אינו מקרי צמיחה דמהני לגבי כיסוי ואפשר שזה היה ספיקת התוס', ולא כמו שמשמע בפשטות דהספק של תוס' הוא אם היה מצמיח בזמן ההוא דזה אינו אלא זאת היה פשוט דהיה צומח אז אלא בשאלה היא אם צמיחה כזה מהני כיון שהיה בדרך נס בזה מסתפק, וכן מבואר במדרש רבה במדבר (פרשת חקת פי"ט ט"ו) שבארה של מרים היה משקה ועולה גנות ופרדסים ואם כן היה המדבר מגדל

קאמר קרא דברזל איקרי עפר אלא שהוא נקח מן העפר וכל המתכות נקחים מן העפר ואין מכסין בהם) לכן אין לסמוך על זה ועיין דרכי משה (סק"ח) בשם אר"ז (ח"א סי' שצ"ז) ע"כ. וצריך לברר אם הב"י פוסק ג"כ כדבריו דאין מכסין בשלג או לא דהרמ"א הביא בשו"ע הדין דאין מכסין בשלג ולא המחבר אבל מהא דהביא המחבר רק הדין דאין מכסין בשחיקת כלי מתכות יש לומר דנכלל ג"כ שלג או דוקא שחיקת כלי מתכות לא מהני אבל שלג שפיר מהני, ומסתברא לומר דכל שכן הוא משחיקת כלי מתכות שנקרא מעפר ולא מהני א"כ שלג שנקרא ארץ בוודאי דלא מהני ומצד שני י"ל דשחיקת כלי מתכות עדיף כיון דיכול להגיע לידי מצות כיסוי על ידי שריפה משא"כ שלג ולכן אי אפשר להוכיח דעתו בבירור.

ועיין בפמ"ג (בסוף הסימן) שהביא טעם חדש דאין מכסין בשלג והוא דלמחר יתמחה ויהיה למים לאו לומר דבעינן שיכסה כיסוי הראוי להיות עולם דהא נוהגין העולם לכסות בשוק אף שוודאי יחזור ויתגלה כלומר אלא דלאו כיסוי כלל אף עתה (עיין דרכי משה הארוך) ומסיים בשם מהר"י וויל, וספר יאיר נתיב, דבשעת הדחק יכסה בשלג בלא ברכה וצ"ע (והב"ח מתיר בשחיקת כלי מתכות) ועיין ברמב"ם במו"נ שצווח על דברי פרקי דר"א דלשלג שתחת כסא הכבוד אמר הקב"ה שיתהוה ארץ הא נברא יש מאין וע' רמב"ן פרשת בראשית.

ולהעיר דבשלג יש עוד חסרון שיש בטיט דבעינן עפר שראוי לימנות כדכתיב אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ וכמו שכתב התבו"ש דלכן אסור לכסות ברגבי ארמה עיין בדבריו.

גדל צמחים, ועיין בסוגיא דצירוף בספר מגן אבות (להגאון ר' מרדכי בנעט) שחידש דחרישה וקצירה לא בעינן לילף ממלאכת המשכן דלהדיא מבואר בפסוק בחריש ובקציר תשבות.

אמנם מדברי רש"י קידושין (ל"ח) משמע דלא זרעו במדבר (ועיי"ש בתוס' השמטת כספים), ולפי הנ"ל י"ל במדבר הגדול, ועיין תוס' מנחות (מ"ה ע"ב) ד"ה קרבן כבשים, ושהביא דברי רש"י שלא היה להם רק מן במדבר, והקשה דהרי מבואר ביומא (ע"ה ע"ב) דאומות העולם היו מביאים להם מיני מאכל (וע' משנ"ה ח"ח סי' קי"ד), ולקמן (צ"ה ע"א) משמע דהיו להם לחם הפנים במדבר עיי"ש, ובמדרש רבה (שמות) דיעקב אבינו צוה לקחת ממצרים כדי לבנות משכן, ועיין חידושי ח"ס כאן דאפשר דבזמן דהיו במדבר הצמיח רק מאכל בהמה כדי שלא להאכיל בהמה מן, אבל מאכל אדם לא צמח כדאיתא בסוף יומא דקנה מתגרי עכו"ם (ומאכל אדם אין מאכילין לבהמה), וע' ח"י ח"ס ביצה (ח' ע"א) עיי"ש ועיין בתרגום יונתן שה"ש עה"פ בכרמי עין גדי, ובר"ש פ"ק דחלה.

כיסוי בשלג

הרמ"א כתב ואין לכסות בשלג ומקור הדין בכ"י שהביא בשם המרדכי (סי' תרנ"ד) בשם הגאון דמכסין בשלג שנאמר (איוב ל"ו ו') כי לשלג יאמר הוי ארץ, (גם מכסין בשחיקת ברזל שנאמר (שם כ"ח ב') ברזל מעפר יוקח) ע"כ ותמה עליו דהא לא כתיב כי לשלג יאמר הוי עפר ואנן עפר בעינן כדכתיב בקרא, ועוד דלא קאמר קרא שהשלג הוי נקרא ארץ אלא שהשי"ת מצוה ואומר לשלג שירד ויהיה בארץ (וכן ההיא דברזל לאו ראיה היא כלל דלא

בסייעתא דשמיא

בשם ה' אל עולם

אז לא אבוש בהביטי אל כל מצותיך

שיל"ת

קונטרס

דיני תפילת מנחה וערבית

דיני תפלת מנחה

- שם מנחה . . . . . צז
- שליטת דינים בזמן מנחה . . . . . צז
- תפלת מנחה מן התורה . . . . . צח
- תפילין במנחה . . . . . צח
- טעם שאין קר"ש במנחה . . . . . צח
- זהירות בתפלת מנחה . . . . . צט
- מנחה קטנה . . . . . צט
- למה לא מתפללין מנחה גדולה . . . . . ק
- דעת רוב הפוסקים דמנחה קטנה עיקר . . . . . ק
- מנחה גדולה משעה שישית . . . . . קא
- סוף זמן תפלת מנחה קטנה . . . . . קב
- תפלת מנחה בבין השמשות . . . . . קג
- דעת הרמב"ם . . . . . קד
- דעת הפרי מגדים . . . . . קד
- אין אומרים שיר במנחה . . . . . קה
- אמירת תחנון במנחה . . . . . קה
- קיצור דינים . . . . . קו
- הדלקת נרות לפני העמוד . . . . . קו
- הכנה לפני התפלה . . . . . קו
- להקדים תפלה לפני התפלה . . . . . קו
- צדקה במנחה . . . . . קו
- אמירת סדר הקרבנות . . . . . קז

- לבישת מלית לש"ץ . . . . . קז
- למה אין אומרין תפלת הירושלמי . . . . . קז
- מתי אומרים יום כיפור קטן . . . . . קז
- שבת לומר כי שם ה' אקרא . . . . . קז
- ברכת כהנים . . . . . קז
- תחנון במנחה במקום שאומרים . . . . . קח
- מנחה קצרה . . . . . קח
- אמירת אשרי במנין . . . . . קח
- אמירת עלינו לשבח . . . . . קח
- קדיש אחרי מנחה . . . . . קח
- אמירת הקרבנות אחרי התפלה . . . . . קח
- עניית ברכו של ערבית לפני מנחה . . . . . קח
- מנחה מעריב באותו חדר . . . . . קח
- אם מותר לאכול לפני מנחה בר"ה . . . . . קח
- אמירת אשרי שלש פעמים . . . . . קח

דיני תפילת ערבית

- שם מעריב. . . . . קי
- מצות הערב שמקיים על ידי תפילת ערבית . . . . . קי
- תפילת ערבית רשות. . . . . קי
- דעת הרמב"ם. . . . . קי
- תפלת תשלומין במעריב רשות או חובה . . . . . קיא
- שבת ויום טוב . . . . . קיא
- מצות קריאת שמע. . . . . קיב
- מצות קר"ש של שחרית וערבית שתי מצות . . . . . קיג
- אם לא קרא קר"ש עובר על לאו . . . . . קיג
- אם רשב"י קרא קר"ש במערה . . . . . קיג
- מעלת קריאת שמע . . . . . קיג
- מתי תקנו קריאת שמע . . . . . קיד
- נשים פטורות מקריאת שמע . . . . . קיד
- אם יכול הש"ץ להוציא את הציבור בקר"ש . . . . . קיד
- קר"ש בקול רם. . . . . קמו
- אין להפסיק בקר"ש . . . . . קמו
- קר"ש בעמידה או בישיבה . . . . . קמז
- טעם למה אין מברכין על קריאת שמע . . . . . קמז
- מצות זכירת יציאת מצרים . . . . . קיז
- טעם למה הרמב"ם לא הביא במנין המצות . . . . . קיז
- הרהור בזכירת יצי"מ . . . . . קיח
- נשים במצות זכירת יצי"מ . . . . . קיט

פרשת ויאמר בלילה מעכב או לא . . . . . קיט
טעם למה אין מברכין על מצוה זה . . . . . קכ
בקר"ש שעל המטה יכוין לצאת י"ח מצוה זה . . . . . קכ
זמן המצוה בלילה . . . . . קכ
זמני המצוה . . . . . קכא
כוונה בקר"ש בתפ"ע . . . . . קכד
קודם פלג המנחה . . . . . קכד
הלכה כר"י או כרבנן . . . . . קכד
ערב שבת . . . . . קכד
סדר התפילה . . . . . קכה
ברכות . . . . . קכה
סוף זמן תפילת ערבית . . . . . קכה
אמירת ברוך ה' לעולם אמן ואמן . . . . . קכה
טעם אמירתה . . . . . קכה
טעם שלא לאומרה . . . . . קכו
אמירתה בשבת ויו"ט ובמו"ש . . . . . קכו
מתי נתקנה תקנה זה . . . . . קכח
עמידה בשעת הברכה . . . . . קכח
קיצור דינים בזה . . . . . קכח
סמיכות גאולה לתפלה במעריב . . . . . קכט
קיצור דינים בזה . . . . . קכט
צדקה בלילה . . . . . קל
אמירת יה"ר במעריב . . . . . קל
בערב שולט דינים . . . . . קל
ברכו . . . . . קל

דיני תפלת מנחה

(ו) והשל"ה הקדוש הסביר לפי המאן דאמר תפלת אבות תיקנום לפי שאמר יצחק ביום עקידתו בתמיה יש כאן עולה ואין כאן מנחת סלת עמד ותיקן תפלה שתהיה במקום המנחה ועל כן נקראת בשם מנחה

(ז) עוד טעם שמעתי לפי הרמב"ם (ריש הלכות תפלה) דס"ל דתפלה אחת ביום חיוב מן התורה אבל מנין התפלות אינם מן התורה ולפי זה יש לומר פשוט דמנחה הוא כיון דכבר התפלל שחרית הרי קיים חובתו מה"ת ועכשיו אין זה אלא מלשון מנחה (מתנה) אבל יש לפלפל על זה דהרי קיי"ל בדיני תורה ויהי ערב ויהי בוקר דיום מתחיל מבערב נמצא דתפלה ראשונה הוי תפילת ערבית שמקיים על ידי זה חיוב תורה ואפשר דתפלה דומה לקרבנות ולקדשים דהלילה הולך אחר היום (ועיי' עוד בספר לחם שמים ליעב"ץ פרק ד' דברכות - ובפרק ב' דתענית - ועיי' בסידור שער השמים בתפלת מנחה מה שהביא מרמ"ק בפירוש מנחה - ועוד איתא דמנחה הוא אותיות נחמה והוא רומז דבזמן מנחה נולד משיח שיבוא וינחמנו).

דינים בזמן מנחה

בזהר הקדוש (פרשת יתרו) הנדפס בסידורים (אחר תפלת מנחה בשבת) כתב בא וראה דבכל ששת ימי המעשה כד מגיע זמן מנחה שולט דינים עד כאן. והקשו דזהו סותר את עצמו (מפרשת פנחס) שכתב דהטעם דאומרי' אשרי קודם מנחה לפי דאחר התפלה יש דינים קשים ולכן אין אומרים אז אשרי משמע דבמנחה

שם מנחה

התוס' בפסחים (ק"ז ע"א) ד"ה סמוך למנחה כתבו בטעם למה קראו שם מנחה דוקא לתפלת מנחה הרי גם בשחר הקריבו מנחה ביחד עם התמיד.

(א) דכיון דבשחר יש שם אחר תפלת שחרית (ויש כמה הסברים לפרש תירוץ זה באחרונים)

(ב) דשמא בעת הקרבת מנחה נענה אליו (מלכים א' י"ז כ"ב) ולכך קרי ליה תפלת מנחה שאז היה שעת רצון עיי"ש.

(ג) ועל הגליון שם צוין בשם אבודרהם דנקראת זאת התפלה מנחה מפני שבשעה עשירית מן היום שנברא אדם הראשון חטא וזהו שכתב (בראשית ג' ח') לרוח היום ומתרגמין למנח יומא וועיי' מדרש רבה ב"ר פרשה י"ט ובמס' עירובין (ק' ע"ב) דעשר קללות נתקלה חוה - והוא שחטא בשעה עשירית מן היום.

(ד) והרמב"ם בפירוש המשנה (ריש פרק תפלת השחר) כתב מנחה שם נופל על עת מן היום ב' שעות ומחצה זמניות ונקראת התפלה מנחה מפני היות תחלת זמנה בעת ההוא.

(ה) וברמב"ן (שמות י"ב ו') כתב מנחה מלשון מנוחת השמש והשקט אורו הגדול (ועיי' תוס' יו"ט ריש פרק תפלת השחר)

ממעשה שנוכר בתורה איזה גדר יש לזה עיי"ש [ועיין שו"ת מנח"א ח"א סי' ס"ג – ובהגהות מהד"צ חיות בש"ס שם].

תפילין במנחה

היעב"ץ בסידורו בית יעקב כתב מי שבטוח להתפלל בגוף נקי ושלא להסיח דעתו לו נכון להניח תפילין גם במנחה וכן היה נוהג האדוני"ל והיה מניח תפילין רדבינו תם ויש אומרים תפילין של שמושא דבה וכן היה נוהג אביו ז"ל החכם צבי (ואפילו הנוהגין להניח במנחה תפילין יש מהם שבר"ח אמרו לא להניח אחד תפלת מוסף תפילין) ועיין פמ"ג דהמניח תפילין במנחה יטה על צד ימין בתחנון דאם לא כן צריך ליפול על צד שמאל כראיתא בספרים (דיצחק שכב בעקידה בצד שמאל וגם הסבת שמאל הוא דרך חירות) אמנם עיין בחיי אדם (כלל ל"ב אות ל"ג) דבמנחה אף אם מניח תפילין יפול על צד שמאל.

טעם שאין קר"ש במנחה

כפשטות הטעם שאין קודין קר"ש במנחה מפני שחייב קר"ש הוא בשחרית ובערבית כלשון הכתוב בשכבך ובקומך ובספר נגיד ומצוה כתב טעם על פי הקבלה הובא בסידור היעב"ץ, ועיין פדי עין חיים שעד הקדיאת שמע (פ"ח ופי"ז) ועוד טעם איתא בספרים דכל הטעם דקודין קר"ש כדי להתלהב נפשו בידאת ה' אבל תפלת מנחה דעיקרו ידאה שתיקנו יצחק שמדתו ידאה אין קודין קדיאת שמע ובאמת היה מנהג לקרוא קדיאת שמע גם במנחה כראיתא בחידושי הרשב"א ריש ברכות שכתב גם כן שקודם כל תפלה שאינה סמוכה לחברתה קראו קדיאת שמע

אינן שולטין דינים (ויש שאמרו דבמנחה שולט בכל השבוע קצת דינים ואחד מנחה הרבה יותר משא"כ בשבת אינם שולטין אפילו מקצת דינים או ריש חילוק בזמן מנחה בין זמן מנחה גדולה וקטנה (ומתפללין בזמן מנחה גדולה לפי הזהר) ולכן אח"כ שולט דינים דהדינים שולטין בזמן מנחה קטנה) והביאור בזה דהנה פרנסה תלוי במזלו של האדם ולכן הא דכתב הזהר שאל יתפלל אחד התפלה על מזונות היינו דהדינים מתגברים ביותר אחד התפלה והיינו גם על כל אדם פרטי משא"כ הזהר בפרשת יתרו קאי דדינים שולטים בעולם ולכן נחרב הביהמ"ק בזמן מנחה ודו"ק.

תפלת מנחה מן התורה

נחלקו הראשונים אם חייב תפלה מן התורה או מדרבנן עיין מצות המלך (מצוה תל"ג ובמנ"ח שם) ואפילו הסוברים דחייב תפלה מן התורה היינו תפלה אחת ולא יותר ופלא יש בדש"י תענית (כ"ח ע"א) שכתב דמנחה הוי מן התורה כראמדינן בברכות (כ"ז ע"ב) יצחק אבינו תיקן תפלת מנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשרה עיי"ש והוא תמוה וי"ל כיון שלא התפלל תפלת שחרית נתחייב מן התורה בתפלת מנחה שאצלו זה תפלה דאשונה או י"ל כפי שכתב שם המאירי כיון שהיא קבועה בכל יום דמיא לשל תורה [ועיין בשו"ת זכרון יוסף (סימן ט' וסימן י') בכוננת דש"י דהאבות תיקנו דק שיהא כדשות כדן תפלת ערבית ב] או דחכמים החמידו בו כשל תורה ג) דלא גדעי תקנת אבות מתקנת נביאים (וכן כתב המצפה איתן בגמ' (ועיין תשו" ח"ס או"ח סי' ד"ח)) עיי"ש ועיין שו"ת משנה"א ח"א בסופו

ברבדיו שהוסיף וכשמבטלו יש לומר שעונו מדובה מהמבטל תפלת השחר מפני אונס שינה דלא שכיחא במנחה עיי"ש.

ועיין בדרשות חתם סופר (דרשת ז' אב) דמדים מתה בעשרה בניסן ובכל שבעת ימי אבלה לא נסתלקה הבאר עד י"ז בחודש ואז הלכו שלשה ימים בלי מים והוציאו מים בכ"א בחודש ניסן מצוד החלמיש ומאז התפלל משה כל יום ג' תפילות ונשלמו החשבון של תקט"ו תפילות (בגמט' ואתחנן) ביום ב' דסוכות בשחרית ואמד לו הקדוש ברוך הוא אל תוסף רבר אלי עוד שלא יתפלל עוד תפלה במנחה שהדי במנחה נענים עיי"ש וְעֵינַן פְּנֵי יְהוֹשֻׁעַ בְּדָבוֹת (ל"ב) כתב חשבון אחד במנין התפלות.

מנחה קטנה

המחבר פוסק להלכה דעיקר זמנה של תפלת המנחה הוא בזמן מנחה קטנה וזה לשונו (בסימן דל"ג סעיף א') מי שהתפלל תפלת המנחה לאחד ו' שעות ומחצה ולמעלה יצא וְעֵיקֶר זְמַנָּה מִט' שְׁעוֹת ומחצה ולמעלה" עד הלילה לדבנן וכו' ועכשיו שנהגו להתפלל תפלת מנחה עד הלילה ע"כ ולהלן (בסימן דל"ד סעיף א') כתב המחבר הדוּצָה להתפלל מנחה גדולה ומנחה קטנה אין ראוי לו להתפלל דשות אלא הגדולה ואם יתפלל הגדולה חובה לא יתפלל הקטנה כי אם דשות ע"כ הדי דהמחבר נקט לדינא דעיקר תפלת המנחה הוא בתשע שעות ומחצה.

ונחלקו בזה הראשונים הדמב"ם והטור לעומת זה סימן דל"ב ועיין ב"ח.

(ועיין תוס' ברכות ב' ע"א - קדוב לסופר) ועיין בספר השלמה בשם ר"י שהיה מנהגם לפתוח מנחה בקד"ש כמו שאנו פותחים באשרי.

זהירות בתפלת מנחה

חכמינו זכרונם לברכה במסכת ברכות (ו' ע"ב) אמרו לעולם יהא אדם זהיר בתפלת מנחה שהדי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה עיי"ש והסביר הטור (בסימן דל"ב) הטעם מפני שתפלת שחרית זמנה ידוע בבוקר בקומו ממטתו יתפלל מיד קודם שיהא טרוד בעסקיו וכן של מעריב זמנה ידוע בכואו לביתו והוא פנוי מעסקיו אבל של מנחה שהיא באמצע היום שהוא טרוד בעסקיו צריך לשום על לבו ולפנות מכל עסקיו ואם עשה כן שכרו מדובה מאד עיי"ש ובפשטות משמע טעם זה לפי שיטתו שסבר ליה דזמן תפלת מנחה הוא בזמן מנחה גדולה שאז עסוק בעסקיו והסביר הב"ח באו"ח סי' דל"ב שזה הזהירות בה (עיין מהרש"א חדא"ג) אבל לפי שיטת המחבר שסבר ליה דזמן תפלת מנחה הוא עד הלילה אם כן אינו עסוק במלאכתו בזמן תפלת מנחה דגומדין לפני ערב ותפלת מנחה עד הערב ולכן יש לומר טעם אחר למה צדיכין זהירות בתפלת מנחה והוא לפי מה דאיתא בשנות אליהו להגד"א על משניות (פרק ד' דברכות) דבקרוב מנחה נאמר בתורה לשון "מזכרת עון" רומז על הזהירות שצדיכין בקרבן מנחה ובתפלת מנחה ושם כתב לצדד כשיטת הדמב"ם דמנחה קטנה עיקר ואולי לכן לא השתמש ברבדי הטור אבל היעב"ץ בסידורו בית יעקב עזרה קטנה - דיני מנחה קטנה (סק"ו) הביא סברת הטור הנ"ל ומשמע שזה קאי גם על מנחה קטנה ויש לדחוק קצת ועיי"ש

למה לא מתפללין מנחה גדולה

והנה הקשה הרש"ש במסכת ברכות (ל"א ע"א) על שיטת הרמב"ם דסובר מנחה קטנה עדיף מהא דאמרו שם יכול יהא כוללן כל התפלות בבת אחת תלמוד לומר (תהלים נ"ה י"ח) ערב ובוקר וצהרים דזמנים נפרדים יש לכל תפלה הרי דתפלת מנחה נמשל לצהרים ובמסכת נגעים (פ"ב מ"ה) משמע דצהרים לר"י ההלכה כוותיה הוה שעה שישית ושביעית (ולא מסתברא דהגמי קאי למ"ד תפלת אבות תיקנס) (ב) ועוד הקשה לפי הגמרא במסכת סוכה (נ"ג ע"א) דבזמן ביהמ"ק בסוכות לא ראו הכהנים שינה בעיניהם של הכהנים דאחרי אכילה ושתיה הלכו לתפלת מנחה ואחר כך להקרבת קרבן תמיד ולשמחת בית השואבה הרי דמנחה הוי קודם לזמן של הקרבת תמיד בין הערבים עיי"ש.

ויש לומר על הקושיא ראשונה דהרי בתורה נאמר ויצא יצחק לשוח בשדה וכתבו המפרשים דכוונתו על זמן לילה אם כן עדיף לן פסוק בתורה מפסוק בתהלים ועל כל פנים בא זה וגילה על זה דצהרים הוי שם מושאל על כל הזמן שבין הערבים וכמו תפלת ערבית הוי בלילה דוקא לרבנן ואפ"ה נאמר ערב דמשמע לפני לילה עיין רמב"ן פרשת בא ועל הקושיא השניה יש לומר לפי מה שכתב התשב"ץ (ח"ב סי' קס"א) שהביא גירסא אחרת בגמרא דהקרבת הקרבן היתה קודם תפלת מנחה וי"ל עוד לפי מה שכתב השפת אמת שם במסכת סוכה (הנ"ל) דרק בסוכות התפללו מקודם כדי להסמיך הקרבת התמידין לשמחת בית השואבה עיי"ש ולפי זה אין מהתם ראייה ועוד דתפלה בזמנינו תקנו כנגד הקרבה בבית המקדש [ועיין באגרא דפרקא אות רנ"ו בענין מנחה גדולה].

ובמשנה הלכות בחידושי פסחים (ריש פרק תמיד נשחט) הקשה על שיטת הרמב"ם והשו"ע למה לא נימא זריזין מקדימין למצוות וכיון דבשש מטי זימניה נתפלל אז כבר מנחה גדולה ואפשר שזהו טעם הרא"ש והטור וכתב בדעת הרמב"ם כיון דהוקשו מנחה לתמידין הוקשו לכל והוסיף לציין לפי הגהות מיימוני (פ"ג מהלכות תפלה אות ג') בשם רבינו חננאל דתפלת מנחה נמשלה לקטורת עיי"ש.

ויש להסביר עוד דתפלת המנחה נתקן על שם הקרבנות בפועל ולא על זמן היתר הקרבה ולכן אין לומר זריזין מקדימין למצות דהרבר דומה לזמן תפלת שחרית דאע"פ דיוצא אם מתפלל קודם הנץ אפילו הכי אין זריזות להתפלל אז אלא הזמן בשעה שהגיע זמן הנץ אז צריך להתפלל בזריזות והכי נמי במנחה קטנה הוא עיקר הזמן וקודם לזמן זה יוצא אבל עיקר הזמן הוא בתשע שעות ומחצה.

דעת רוב הפוסקים דמנחה קטנה עיקר

ולהלכה הכריע המחבר ורוב הפוסקים כדעת הרמב"ם ושאר ראשונים דעיקר זמן מנחה הוא מנחה קטנה אמנם רבים סמכו על דברי הגר"א בביאור הגר"א על השלחן ערוך (ריש סימן רל"ג) שנראה כאילו מצדד כשיטת הטור דמנחה גדולה עיקר אבל המעיין בדבריו יראה שכתב דלכתחלה מהני להתפלל מנחה גדולה וכשיטת הטור אבל מצוה מן המובחר להתפלל מנחה קטנה עיי"ש הרי דאף דס"ל דלכתחלה יכול להתפלל מנחה גדולה מכל מקום מצוה מן המובחר להתפלל במנחה קטנה (ואפשר דדעתו לפדש כן בדעת הטור) וארווח לן בזה שלא יסתרו דבריו ממה שכתב בספרו שנות אליהו על משניות

כאן אפילו מצוה מן המובחר להתפלל מנחה קטנה מכל מקום דעת המחבר ורוב ראשונים ריש להתפלל מנחה קטנה. והגאון הצדיק בעל אשל אברהם כתב עוד (בסימן צ' סעי' ה') ריותר טוב להתפלל מנחה קטנה במקום פרוץ בלי מחיצות ולא מנחה גדולה עיי"ש ויש לעיין אם דעתו לפסוק כן גם באם לא יהיה לו מנין במנחה קטנה יתפלל ביחידות או עדיף להתפלל מנחה גדולה בציבור עיין מ"ב (סי' רל"ג סק"א ובשעה"צ שם סק"א) רס"ל רעדיף להתפלל מנחה גדולה (ואפשר לומר בדרך רמז דוקא במנחה היקל במקום פרוץ דיצחק ג"כ התפלל במקום פרוץ ויצא יצחק לשוח בשדה והראשונים כבר דנו בזה) ואפשר להוסיף דאף אלו שנוהגין להתפלל מנחה גדולה מכל מקום בתענית ציבור בארץ ישראל יש להם להעריך להתפלל תפלת מנחה בזמן מנחה קטנה קרוב ללילה כיון שהכהנים נושאים כפיהם ולפני זמן זה קשה למצוא היתר גמור לברך (עיין שו"ע סי' קכ"ט סעי' א' - ובסי' תקס"ז סעי' ח').

מנחה גדולה משעה שישי

הנה תפלת מנחה תיקנו כנגד תמיד של בין הערבים וזמן שחיתתו מדאורייתא התחיל אחר שש שעות ומחצה דהיינו חצי שעה אחר חצות היום ורק כדי שיהיו יכולין להקריב קרבנות יחיד מקודם הקרבתו לפי שאחר הקרבת התמיד של בין הערבים אסור להקריב שום קרבן לכן היו מאחרין הקרבתו של יום עד ט' שעות ומחצה לבר מערב פסח שחל להיות בערב שבת שהיו שוחטין התמיד בשש שעות ומחצה כדי שיהיו יכולין להתעסק אח"כ גם בקרבן פסח קודם שיכנס שבת רצלייתו אינו דוחה שבת ועל כן נפסק הדין אם התפלל משש שעות ומחצה יצא אחרי דעיקר זמנו של תמיד

(במסכת ברכות פרק ד' מ"א) ד"ה ער הערב להכריע כשיטת הרמב"ם דעיקר זמן תפלת מנחה הוא עד הערב דהיינו זמן מנחה קטנה ועיין במעשה רב ס"ק ס"ה) אף שהשומע יכול לומר דכיון דהביאור הגר"א כתב הוא בעצמו ושנות אליהו כתבו תלמידיו וגם דספר שנות אליהו אינו רק פירוש על משניות משא"כ ביאור הגר"א הוא פירוש להלכה מ"מ גם הכא לא פסק בסכינא חריפא כהטור ופלא יש בערוך השלחן (סימן רל"ג סעי' י"ב) שהביא בשם הר"ש פרחון שהזהיר להתפלל בזמן מנחה גדולה וכיון שאינם נוהרים בזה העניות גדולה בארץ אדום עיי"ש אבל בספר של המחבר הנ"ל (בספר מחברת הערך ערך מנת - וערך ערב) לא נמצא כן.

והמשנה ברורה (סימן רל"ג סק"א) כתב דעיקר זמן תפלת המנחה הוא מט' ומחצה ולמעלה כנגד התמיד שהיו מקריבין בכל יום ומכל מקום אם התפלל משש ומחצה ולמעלה יצא "ויש מהראשונים שמקילין לכתחלה משש שעות ומחצה ולמעלה" ובשער הציון שם (סק"ג) ציין דכן דעת הרא"ש והטור ועיין בביאור הגר"א שמצד כמותם עיי"ש ויש לומר רכל הפלוגתא בין הטור והרמב"ם אם מקילין לכתחלה כדעת הטור היינו דווקא לגבי הפרט דאם רוצה להתפלל מנחה גדולה וקטנה כדלקמן ריש סימן רל"ד אם תפלת מנחה גדולה יהא תפלת חובה או רשות אבל ודאי מודין בעיקר הדין דזמן תפלת מנחה קטנה הוא עיקר זמן תפלה ובזה מובן הלשון מקילין לכתחלה ולא כתב מתירין לכתחלה) ועיין לקמן במשנה ברורה (בסימן רצ"ג) שכתב כשיטת המחבר רנוהגין להתפלל מנחה קטנה עיי"ש הרי דהכריע וכתב דכן נהוג עלמא. ואפילו אם נקבל דהגר"א הבין בדברי שאר ראשונים דאין

סוף זמן תפלת מנחה קטנה

במשנה ריש פרק תפלת השחר (ברכות כ"ז ע"א) איתא תפלת המנחה עד הערב וברש"י "עד חשיכה" וברע"ב עד שתחשך משמע דמותר להתפלל עד סוף היום ממש וגם בזמן בין השמשות אחר השקיעה וכן כתבו הראב"ד (הובא דבריו בשבולי הלקט סימן מ"ח) וכן כתב המנהיג (בהלכות תפלה) ובספר אבודדהם ובספר אודחת חיים (הלכות תפלת מנחה) וכן הוא דעת דב האי גאון (הובא דבריו בספר האשכול) ועיין עוד הגהות מיימוני (פ"ג מהלכות תפלה אות ח') ובמהרי"ק (סי' קע"א) וברשב"ץ (ברכות כ"ז) בפסקיו וכן הביא הדרדכי משה האדוך (סי' רל"ג אות א') בשם המהרי"ל הלכות תפלה שהביא כן משם דבו מהר"ש עיי"ש וכן כתב השערי תשובה (סימן דל"ה סק"ב) על הארז"ל שהיה נוהג שלא להתפלל מנחה אלא עם שקיעת החמה והיה מרדק שקודם יאמרו בלחש ואחר כך בקול רם אפילו בערב שבת עיי"ש ועיין בשער הכוונות (דף נ"ב) עיי"ש.

ולעומת זה דעת רבינו יונה הובא בתר"י דיש פרק תפלת השחר וכן כתב השלטי גבורים וכן דעת רבינו נסים גאון (הובא דבריו בשו"ת מהר"ם אלשקיד סימן צ"ו) ובשו"ת מן השמים סימן נ"ד) שדעתם לפרש עד הערב עד השקיעה. (וכן כתב הגר"א בשנות אליהו (פ"ד מ"א) עד הערב היינו עד שקיעת החמה אבל אחד שקיעת החמה תו לא היה קרב ואז התחלת זמן איברים ופדרים וכמו שכתב בתמורה דיש פ"ב מנין לנסכים וכו' עיי"ש) וטעם המחמירים הוא לפי הגמרא בזבחים (נ"ו ע"א) דילפינן זמן זדיקת דם הקרבנות נפסל בשקיעת החמה שנאמר ביום הקדיבו את

מתחיל מן התורה מאותו זמן ומכאן משמע דזמן תפלת מנחה גדולה הוא משש שעות ומחצה ואם התפלל משש לא יצא ידי תפלתו כן כתב המגן אברהם והחות דעת (בדרך החיים) והחיד"א והטעם דאף דמן התורה יוצא משש אבל חכמים אמרו דכיון דאין אנו בקיאים יתחילו משש ומחצה והמתפלל קודם לכן לא יצא (ועיין מג"א סי' פ"ט) ועיין בעוד אחרונים שם ומדבריהם יוצא דהבינו דמן התורה מיקרי בין הערבים משש כבד ולא משש ומחצה אמנם יש בזה אדיבות גדולה בדאשונים דעיין רש"י פסחים (נ"ה ע"א) שכתב דמן התורה כשר להקריב קרבן תמיד מחצי שבע שהחמה נוטה למערב והצל למזרח ועיין רש"י נדה (ס"ג ע"ב) ד"ה מן המנחה ועיין רש"י ברכות (כ"ו ע"ב) ד"ה מנחה גדולה (ועיין צל"ח שם שרש"י סותר את עצמו בד"ה זה מרישא לסיפא) אבל רש"י בפסחים (צ"ג ע"ב) ד"ה חמשה עשר מילין כתב דמתחלת שבע ואילך כבר זמנה ועיין גם דש"י יומא (כ"ח) ורש"י שבת (ט' ע"ב) ד"ה מנחה והאחרונים פלפו בזה ובחידושי משנ"ה פסחים דיש פרק תמיד נשחט כתב לתרץ דבתורה כתיב בין הערבים וחכמים פידשו דהכוונה משינטו צללי ערב ואם כן אין זה תלוי בשעה אלא במציאות ובזמן שאנו דואים ולפי זה מיושב דמן התורה כל שש שעות כשדות להקדבה ומיהו כיון דלדידן אין אנו דואים עד שש ומחצה אם כן מן התורה זמן התמיד משש ומחצה וממילא מן התורה נעשה אז הזמן והביא שיטת הרא"ש ורש"י והרשב"ץ ברכות (כ"ו ע"ב) דזמן חצות מחצי ו' עד חצי ו' היא חצות מן התורה וזה נגד דברי המג"א שנקט בפשיטות דזמן שש הוי בין הערבים מן התורה ובוה תלוי חקידת האחרונים אם החצי שעה הוי שעות זמניות או חצי שעה ממש (ועיין שער הציון סימן דל"ג סק"ח).

ועל הקושיא השניה רן המהדר"ם שיק בתשו' או"ח (סי' צ"א) וכתב ראין לומר דמצטרפין חזקת יום לבין השמשות והוי כדין כל ספק דרבנן לקולא זה אינו כיון דבכל דגע הוא פנים חדשות ולכן כתב שכן היתה מעיקרא התקנה של תקנת חכמים של זמן תפלת מנחה עיי"ש [ועיין בתוס' מנחות ס"ו ע"א דיכול לבדך בזמן בין השמשות לכתחלה] ולפי המהדר"ם שיק צ"ב חקירת המג"א או"ח סי' שמ"ב] ועוד ראיה כתבו דרבנן סובדים עד הערב עד הלילה ממש והוא דעל כדחך לפרש דלפי רבנן מתפללין על הלילה רפלג המנחה הוא שיעוד חלק עשדים מן השעה קודם תחלת השקיעה אם כן לא מסתברא דרבנן וד"י חולקין בשיעור קטן כזה ולכן ראוי ונכון לפרש ולקבל דברי הסובדים דזמן תפלת מנחה עד הלילה ממש.

תפלת מנחה בבין השמשות

וטעם שנהגו להקל גם להתפלל בזמן בין השמשות ועל כל פנים קרוב מאד לבין השמשות ולמה לא לדקדק קצת קודם ושני טעמים מובא במשנה הנ"ל (בנוסף על דברי מהר"ם שיק) א) כיון דקריאת שמע של תפלת ערבית ראודייתא ותפלת מנחה דרבנן מוטב להתאחד בתפלת מנחה ולסמכו לתפלת מעריב כדי שיתפללו בזמן חיוב קריאת שמע דאם מתפלל תפלת ערבית בלי קריאת שמע בזמנה חייב לקרות אחד כך ומאן יאמר שייכוד (וקר"ש על המטה יש שאינם קורין כל הג' פרשיות וקורין אותה אחד זמן חצות ואינם על סדר הברכות) ולהפסיק שיבואו שנית הוי טידיחא לציבור [ועיין במוד וקציעה ליעב"ץ] ב) שנית לפי שנשים יוצאות לטבילה בזמן תפלה ואם יקדימו להתפלל מנחה ומעריב

זבחו וכיון דתפלת מנחה נתקן נגד תמיד של בין הערבים וזריקת דם הקרבן נפסל בשקיעת החמה כן דינו של התפלה והא דאמרו תפלת מנחה עד הערב היינו עד השקיעה (ועיין דמב"ץ עה"פ בערב תאכלו מצות) [ועיין מהרי"ט ח"א סוף סימן צ"ז שלא לאחר הזמן אלא סמוך לסוף הזמן וזהו כדברי הסמ"ג לקמן] ב) עוד אמרו דכיון דאחר השקיעה מתחיל זמן בין השמשות שזמנו ספק לילה אם כן למה לו לאדם להכניס עצמו לכתחלה להתפלל בזמן בין השמשות.

ויש כמה תירוצים על הקושיא דאשונה א) עיין בשאגת אדיה (סימן י"ז) שהאריך להוכיח שדם התמיד לא נפסל בשקיעה אלא בזמן צאת הכוכבים וכמו שכתב רש"י במנחות (כ' ע"ב) וחגיגה (כ"א ע"א) ועיין דאבי"ה (הלכות תענית) ובספר הישר לר"ת (בחלק החידושים סימן רכ"א) כתב להדיא דם נפסל בסוף השקיעה [ועיין כביאור מדרכי (להגאון ר' מדרכי בנעט) ד"ה ואע"פ שרוצה לפרש גם בכוננת תר"י דסובדים ומורים בדין זה דדם אינו נפסל אלא בסוף השקיעה עיי"ש] ועיין חידושי משנה פסחים (בפרק מי שהיה צ"ד ע"א) שהביא מעוד ראשונים כן ועיין בתשו' משנה (ח"ז סי' ל"ב) ב) ועוד אמרו לפי מה שכתב בספר פני יהושע (בדכות כ"ו) ד"ה מ"ט שאף אם נקבל דזריקת דם הקרבן נפסל בשקיעה מכל מקום שאד ההקדבה והנסכים של הקדבן כשרים עד הלילה [וכן כתב בספר מנחת כהן מבוא השמש - מאמד ב"ו ועיין דעת תורה למהרש"ם ריש סי' דל"ג ג) עיין תוס' בדכות (כ"ו ע"ב) ד"ה עד פלג המנחה שהביא בשם הירושלמי דמנחה נתקן נגד קטרת שהקדיבו אחד הקדבת קדבן תמיד ולכן זמנו על הלילה.

דעת הרמב"ם

ועיין ברמב"ם (פ"ג מהלכות תפלה ה"ד) שכתב ויש לו להתפלל עד "שתשקע החמה" משמע שפירוש עד הערב עד שעת השקיעה והוא כשיטת רבינו יונה ודעימיה אבל מדבריו (בפ"ד ה"א) מהלכות מעשה הקרבנות משמע דאין זריקת הדם נפסל עד הלילה וחזן מזה דנו הפוסקים דלשון שתשקע הכוונה משמע צאת הכוכבים כמו שכתב (בפ"ד ה"ה) מהלכות חנוכה שכתב גם כן הלשון שתשקע החמה והמפרשים הסבירו דהיינו צאת הכוכבים ולא זמן השקיעה.

דעת הפרי מגדים

ועיין בראש יוסף ברכות (כ"ז ע"א) שכתב דדעת המחבר והרמ"א שסוברין דיכולין להתפלל עד הלילה הוא משום דסוברין כמאן דאמר תפלות כנגד אבות תיקנום ואסמכיהו אקרבנות הלכך זמנה עד הלילה ובוזו ביאר מה שנאמר בתורה ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב שרצונו לומר שפנה זמן ערב היום לבוא הלילה שהוא ערב האמיתי ואם כן בזמן בין השמשות היה מתפלל משא"כ שאר ראשונים סוברים דתפלת מנחה נגד קרבן תמיד תיקנום ואז בעינן זמנו של הקרבן ממש עיי"ש ויש לפלפל על דבריו דיוצא לפי זה דהבין בדעת המחבר דס"ל תפלת אבות תיקנם ודבר זה קשה לומר דבפשטות דברי המחבר (סימן צ"ח) משמע דתפלה תיקנו נגד קרבנות ועוד עיין בדברי החיד"א במחזיק ברכה (סימן פ"ט) וועיין במראה הפנים בפרק תפלת השחר דהנפק"מ בין תפלת אבות תיקנם ובין תפלת כנגד תמידין

יש חשש שיקילו בטבילה שיש בו חשש כרת. (ועיין מהרש"א ברכות (ט' ע"ב) ד"ה ייראך שתמה על רש"י שכתב דבמנחה צריכין להתפלל עם דמדומי חמה ועיין לקמן כ"ט ע"א ותמוה דבריו).

ועיין בסידור של התניא (סדר הכנסת שבת) דאין למחות ביד המקילין להתפלל מנחה אחר השקיעה בין בשבת בין בחול וכן כתב בספר אשל אברהם סי' רל"ב – וסי' רל"ג [ודן שם מחזרת הש"ץ] ועיין בשאלות ותשובות לבושי מרדכי (ח"ב סי' קט"ו) דלא ס"ל כן ועיין בתורת חיים מבנו של המחנה חיים (ריש סימן רל"ב) הרי יוצא לן דיש ענין גמור להתפלל מנחה קטנה לפני השקיעה ואפילו אחר השקיעה וזה אפילו לאלו שסוברים דשקיעה ראשונה עיקר וכ"ש אם הם סוברים שיטת רבינו תם עיקר דנמצא דשקיעה ראשונה אצלם אין זה שקיעה אמתיות ולכן אין שום ענין לגמור התפלה לפני השקיעה (ועיין לבושי מרדכי הנ"ל ובמשנה ברורה (סי' רל"ג ס"ק י"ד) כתב ויש פוסקים רבים שחולקים בזה ודעתם שתפלת המנחה הוא רק. קודם שקיעת החמה ולכן לכתחלה צריך כל אדם לזוהר להתפלל קודם שקיעת החמה דוקא דהיינו שיגמור תפלתו בעוד שלא נתכסתה השמש בעינינו ומוטב להתפלל בזמנה ביחידות מלהתפלל אח"כ בציבור ובדיעבד יכול לסמוך על דעת המקילים להתפלל אחר השקיעה עד רבע שעה קודם צאת הכוכבים (ועיין בשער הציון שם ובביאור הלכה) אמנם זה נגד דברי השו"ע ורבים מדברי האחרונים הנ"ל וכן קצת משמע מדברי המשנה ברורה (סימן רצ"ג סק"ט) דיכול להתפלל עד הלילה ממש עיי"ש.

אמירת תחנון במנחה

הרמב"ם הלכות תפלה (פ"ז הל' י"ח) כתב וכשמשלים השמו"ע "נופל על פניו ומתחנן" וכו' והטור בסימן דל"ד הביא דין נפילת אפים במנחה ע"כ וסמכו הדבר על פי מדרש תהלים על הפסוק (קמ"א ב') תכון תפילתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב דיש לאדם להתורות לפני הקב"ה על חטאיו בשעת מנחה לכך נאמר משאת כפי בעת מנחת ערב עיי"ש (והמחבר כתב בס"י קל"א סעי' ו' דאין נפ"א בלילה ובס"י דס"ז סעי' א' דבערב שבת אין נופלין על פניהם במנחה הדי דבסתם יום של מנחה שפיד נופלין על פניהם אף שעדיין צ"ב למה לא הביא דין זה כמו שהביאו הטור) וכן כתב בשבט מוסד (פרק ל"ג) בשם התיקונים כל תפלה שאין בה וידוי יש בה קטרוג וכן מוזכר מנהג זה בעוד ספדי ראשונים.

אבל המנהג אצלינו שלא אומדים כלל תחנון במנחה (א) והתינוח אם גומדים את התפלה בלילה יש מקום להבין (עיי' מג"א ס"י קל"א סק"ט) אבל גם אם מתפללין וגומדין מבעוד יום את התפלה גם כן אין אומדים (ב) והטעם הוא לפי דברי המג"א (ס"י ק"ח סק"ה) דלאחד תפלת המנחה הדינים מתגבדים כפי שכתב בזה"ק (בפרשת פנחס) ולכן לא יאמר אשרי אחד שמונה עשרה היינו אם לא אמדם מקודם ולכן בנדרון דידן אין אומדים תחנון כמו במעדיב שאין אומדים תחנון לפי שהדינים שולטים או (עיי' ב"י ס"י קל"א) וכן מובא מנהג זה בספר זבחי צדק (ח"ג ס"י ט') דב דעיד בבל שכתב דאין נופלין על פניהם במנחה (ג) והוא כתב הטעם כיון דצדיקין כוונה גדולה בנפילת אפים ואין אנחנו יכולים לכיון כל כך (ד) ושמעתי טעם נוסף

תיקנם אם תפלת ערבית דשות או חובה דלמ"ד אבות תיקנם הוי תפ"ע חובה והדי בפשטות פוסק המחבר תפלת ערבית דשות ועיי' פנ"י ברכות (כ"ו) שכתב דמתחלה גם כן ס"ל לחלק כן אלא חזר לפי הידושלמי דדיב"ל ס"ל תפלות אבות תיקנם ובבבלי איתא תפלה כנגד תמידין תיקנם ועל כן לא פליגי עיי"ש וזה דלא כהנ"ל ועיי' פרי מגדים שסותר את עצמו לדינא בדיון זה דבאשל אברהם (סימן דל"ג) כתב דלאו דוקא עד הלילה דקודם מעט בעינן משמע דבעינן קצת קודם חשיכה ובסימן פ"ט במשבצות זהב (סק"א) כתב דעד הלילה ממש יכול להתפלל ועיי' בפמ"ג באשל אברהם (סימן ק"ו בסופו).

אין אומרים שיד במנחה

עיי' במגן אברהם (סימן קל"ב סק"ד) שהביא קושית מהר"ם אלשיך (סימן קל"ח) למה לא אומדין שיד של יום במנחה והקשה על הטור שכתב דמצותו לא היתה כי אם בבוקר ממה דאיתא בר"ה (ל' ע"ב) דנתקלקלו הלויים בשיד משמע דאמרו במנחה גם כן שיד של יום ותידוך דשיד של יום בבוקר היתה לעיכובא משא"כ שיד של מנחה לא היתה לעיכובא ועי' ח"ס מה שכתב בזה בחידושי דאש השנה (הנ"ל) לפי מה דמבואר שם בגמרא דלא היו כופלים שום שיד פעמיים ביום אחד כי אם כשחל ד"ה ביום ה' ואם כן על כרחך אותו שידים שנשנו שם היינו בשחרית ובמנחה היו אומדים שיד אחד וכיון שאינו מבואר בחז"ל שיד מנחה אין אנו אומדים שיד עיי"ש אבל לפי דבריו עוד יקשה משבת למה לא כופלין וחוז' מזה על עיקר יסודו ס"ל להשגי'א בטורי אבן שם דשפיד היו כופלין באותו יום אותו שיד עיי"ש ועיי' עוד בתשו' התעודות תשובה החדשים (ח"א ס"י קל"ו).

לחוש שמא דיבר ואז ס"ל להשלחן הטהור שלא יאמר כלל תחנון וכל זה לחזק המנהג אבל העיקר הוא כפי טעם א'–ב' הנזכרים.

קיצור דינים

הדלקת נרות

א. יש לדקדק להדליק נרות בבית המדרש קודם התפלה ויש כמה מנהגים בזה יש מקומות שמדליקין שתי נרות ויש מקומות חמשה נרות ונהרא נהרא פשטיה.

הכנה לפני התפלה

ב. יבדוק נקביו קודם התפלה ויטול ידיו לאחריה.

להקדים תפלה לפני התפלה

ג. אומרים הנני מוכן ומזומן להתפלל תפלת מנחה שתיקן יצחק אבינו עליו השלום לתקן שורשה במקום עליון ויהי נועם ה' אלקי וגו' (ויש אומרים הריני מקבל עלי מצות ואהבת לרעך כמוך גם בתפלת המנחה ולא רק בשחרית ויש שאינם אומרים רק מכוונים).

צדקה במנחה

ד. גם בתפלת מנחה יש ענין ליתן צדקה כמו בתפלת שחרית שדרשו חז"ל עה"פ אני בצדק אחזה פניך דבעדקה באים להתפלל ואיתא בשם האריז"ל ואני ברוב חסדך אבא ביתך דא אברהם אשתחזה אל היכל קדשך דא יצחק וזהו הפירוש שאו מנחה ובאו לחצרותיו (תהלים צ"ו ח') הרי תפלת מנחה שתיקן יצחק נרמז באני בצדק אחזה פניך. ואף שאין נוהגין לאסוף

לפי מה שכתב בספר נחלת בנימין על המצות (על דרך דרוש) ריצחק בודאי לא אמר תחנון במנחה דהנה רבקה באה בשעת תפלת מנחה ואותו היום היה יום שנכנס לחופה ואין אומרים תחנון ביום החופה עיי"ש ולכן יש סמך להשתמש בטעם זה להקל במנחה (ה) ויש עוד סמך למנהג הזה דאנו רבים מדקדקים שלא ליפול על פניהם כשאין שם ספר תורה וכדאיתא בלקט יושר בשם רבו ר' אהרן עיי"ש ומקור בספר הרוקח (הלכות תפלה) שהביא ראיה לזה (מיהושע ז' ו') ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה' במלחמת עי הדי דענין נפילת אפים הוי במקום שיש ספק תורה וכן נקט הרמ"א להלכה (בסימן קל"א סעיף ב') ואיתא בשלחן הטהור (סי' קל"א אות ח') דהסיבה כי נפילת אפים הוא סכנה גדולה וראוי לזוהר שיהיה דוקא זכות הציבור וזכות ספר תורה עיי"ש והנה בזמן הזה כיון דהרבה מתפללין מנחה על הדרך במקום עבודה עושין מנין וכמה פעמים על הדרך ממש אלא סמוך לה ושם אין ספר תורה ולכן הקילו ובפרט לפי שיטת רב נטרונאי גאון דס"ל דעיקר דין נפילת אפים רשות הוא אין להכניס את עצמו לסכנה (ו) ועוד יש לומר לפי מה שכתבו אחרונים שאין לרבר בין תפלה לנפילת אפים כמו שכתב הריטב"א בכ"מ (נ"ט ע"ב) שאסור להפסיק בשיחה ובדברים אחרים שאינם של תפלה בין תפלה לנפילת אפים עיי"ש ובלבוש כתב שכן קבלו רז"ל שאין התחנה מתקבלת כל כך אלא מיד אחר התפלה דכתפילה אריכתא היא עיי"ש והנה אף אם עבר ודיבר יכול לומר תחנון מכל מקום עיקר אמירת התחנון דוקא כשהיא סמוך ונראה לתפלת שמונה עשרה ולכן בתפלת שחרית שאז הוא לבוש בטלית ותפילין יש

במלבושיו על אחת כמה וכמה לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וראוי לציבור להשגיח על זה עיי"ש וחזן אינו לובש טלית אצלנו חוץ מבערב שבת במנחה ושבת במנחה ובתענית ציבור.

למה אין אומרין תפלת הירושלמי

ח. איתא בירושלמי פרק תפלת השחר דעת הגיע שעת המנחה צריך לומר מודה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי כשם שזכיתני לראות חמה במזרח כך זכני לראות במערב עיי"ש ויש לומר הטעם שאין אומרים כן בזמנינו דבזמן ההוא היו נוהגין לילך לראות בחמה לדעת אם הגיע עת מנחה אבל בזמנינו לא נוהגין כן אלא בודקין על ידי השעון ולכן אין אומרין אותה.

מתי אומרים יום כיפור קטן

ט. יום כיפור קטן אומרים לפני מנחה ולא מתפללין מנחה לפני אמירתה (והטעם כיון דאין אומרין תחנון אחר מנחה) ומקפירין לאומרה בערב ראש חודש אלול ובערב ראש חודש ניסן.

שכח לומר כי שם ה' אקרא

י. אם אמר ה' שפתי תפתח וזכר שלא אמר עוד כי שם ה' אקרא יגמור הפסוק ויאמר כי שם ה' אקרא ואח"כ יאמר עוד הפעם ה' שפתי תפתח.

ברכת כהנים

יא. אין אומרים ברכת כהנים בארץ ישראל רק בתענית ציבור דחיישינן שמא ישתכר.

כסף בבית המדרש קודם התפלה אין זה מפני שאסור להתעסק קודם תפלה בצרכיו דאין זה חפציו אלא חפצי שמים ואדרבא יותר.

ה. טוב לאסוף צדקה לפני התפלה מלאסוף בתפלת שמו"ע בשעת חזרת הש"ץ.

אמירת סדר הקרבנות

ו. ואומרים וידבר וסדר הקרבנות כמו שכתב הרמ"א (בסימן רל"ד סעיף א' בשם אבודרהם) וזה לשונו יש שכתבו שנוהגין לומר פרשת התמיד קודם אשרי של תפלת המנחה נגד תמיד של בין הערבים ומנהג יפה הוא והמשנה ברורה (סק"ו) הוסיף וטוב גם כן לומר פטום הקטורת עיי"ש ובסדר אמירתו יש מנהגים שונים דאנו נוהגין לעמוד בשעת אמירתן והיעב"ץ הביא בסידור (סעי' י"ז) דאביו החכם צבי ישב בשעת אמירת הקרבנות והוא על פי סור [ועיין דעת תורה למהרש"ם סי' מ"ח] ויש שני טעמים ללמד קצת זכות על אלו שאינם אומרים פרשת התמיד והוא א' מה שכתב הערוך השלחן סימן רל"ד (סעיף ז')... ב' ועוד טעם יש כיון דלעתיד לבוא יתבטל אמירת קרבן תמיד של בין הערבים (כן כתב הרד"ק ביחזקאל) ולכן יש כאלו שמקילין.

לבישת טלית לש"ץ

ז. וכתב היעב"ץ בסידורו צריך להיות מעוטף בסודרו וגלימתו כדרך שעומדין אנשי המקום לפני המלך להוציא מקלי הדעת שעומדין בתפלה בבגד תחתון קצר כאחד הריקים וצריך לגעור בהם וללמדם שילמדו בקל וחומר מההולך לבקש דבר מלפני מושל בשר ודם איך מתנאה

ת' (ח"א סי' תפ"ח) דאם לא אמרה לפני התפלה פרשת הקרבנות אין אומרים אותה אחר כך.

עניית ברכו של ערבית לפני מנחה

יח. מי שלא התפלל מנחה ושמע ש"ץ אומר ברכו של ערבית יכול לענות עמהן ברכו וקדושה עיין משנה הלכות (חלק ו' סימן נ"א).

מנחה מעריב באותו חדר

יט. אם מותר להתפלל ב' מנינים בחדר אחד זה מנחה וזה מעריב בלי הפסק מחיצה עיין משנה הלכות (חלק ו' סימן מ"ח).

אם מותר לאכול לפני מנחה בר"ה

כ. בראש השנה כשגמרו מוסף וכבר הגיע זמן המנחה אי מותר לאכול קודם מנחה כתב בשו"ת משנה הלכות ליישב מנהג העולם להקל (חלק י' סי' ס"ב).

אמירת אשרי שלש פעמים ביום

כא. הגמ' בברכות (ד ע"ב) כל האומר תהילה לדוד ג' פעמים ביום הרי הוא בן העולם הבא עי"ש ובזהר (פרשת פנחס) כתב דשני פעמים חייבים לומר תהילה לדוד בגין מזונא ופרנסה בכל יומא (פסוק פותח את ידך) ופעם אחת אמרינן אותו בשביל שבח להשי"ת והטעם דהוי חובה להתפלל להשי"ת בשביל מזונות, אבל בגין שבח אין זה חובה צ"ב.

יש להשים לב דבשלש פעמים הן בפסוקי דומרה (פעם אחת) ואחרי תפילת שמו"ע באשרי ובא לציון אומרים אותו (עוד

תחנון במנחה במקום שאומרים

יב. אצלינו לא נהוג לומר תחנון ועיין באמירת תחנון הטעם אבל אם נמצא במקום שאומרים תחנון אל יפרוש מהם ועיין משנה הלכות.

מנחה קצרה

יג. מנחה קצרה לא ראינו שיהא נוהגין כן אצלינו במנחה קטנה לפי שהארז"ל דקרק מאד שיהא חזרת הש"ץ אבל בשלחן ערוך מובא דין זה.

אמירת אשרי במנין

יד. אמירת אשרי יושבי ביתך צריך להיות כבר במנין עיין מג"א סי' רל"ד ודלא כהט"ו ועיין סי' נ"ה ויש נוהגין לישב באמירת אשרי.

אמירת עלינו לשבח

טו. בענין אמירת עלינו לשבח כשתיכף מתפללין מעריב יש נוהגין שלא לאומרן אבל רוב העולם נוהגין לאומרן.

קדיש אחרי מנחה

טז. אמירת קדיש תתקבל בבין השמשות עיין חיי אדם (כלל ל"ג סי' ג') ועיין אשל אברהם בסימן רל"ד ובמשנה ברורה הביא (שם סק"ז) דאין לומר תתקבל והביא כן בשם רשב"א (ובשעה"צ סק"ה) ובאלף למטה (סי' תרכ"ו סק"ז).

אמירת הקרבנות אחרי התפלה

יז. ואם הגיע לשמונה עשרה אל יאמר פרשת התמיד ואשרי אלא יתחיל מיד שמונה עשרה ועיין משנה הלכות מהדורא

קדושה בערבית ואשרי שייך לקדושה.

ועיין ביהל אור על התהלים מהצמח צדק במלואים עמוד תרע"ב והלאה (ובעמוד תקמ"א) עיי"ש שכתב דהטעם דאין אומרים אשרי בתפילת ערבית דזה דוקא למ"ד תפילת ערבית חובה ולא לפי מה דקיי"ל תפילת ערבית רשות, עיי"ש.

פעם) ולפני תפילת מנחה הוי שלש פעמים אמנם רש"י שם בברכות דשלש פעמים אשרי כנגד שלש תפילות וצ"ב לפי זה למה לא אמרים בתפילת ערבית והטעם דאין אומרים אשרי בתפילת ערבית איתא באחרונים מפני שאין זמן תפילה בלילה כמבואר בלבוש או"ח (סימן קל"ב).

ובמהרש"א איתא מפני שאין אומרים

דיני תפלת ערבית

שם מעריב

שם של תפלת ערבית שגור בפי הבריות תפלת "מעריב" והוא על שם הברכה ראשונה שמסתיימת המעריב ערבים דסתם ערב בתורה הכוונה על דאשית שקיעת החמה ומעריב הכוונה על צד שהשמש שוקעת בו.

מצות הערב שמקיים על ידי תפילת ערבית

בלילה יש שלש מצוות שניהם מן התורה ואחד מדרבנן (והוא רשות) שניהם שהם מן התורה הוא מצות קריאת שמע בלילה וזכירת יציאת מצרים בלילה (ולפעמים בנוסף עליהם מצות ספירת העומר ולדעת כמה פוסקים הוא מן התורה - וקידוש בתפילה ביו"ט עיין פרי מגדים סי' דע"א במשכצות זהב סק"א) ואחד שהוא מדרבנן מצות תפילת ערבית שהוא רשות וכדלקמן.

תפילת ערבית רשות

במסכת ברכות (כ"ז ע"ב) אמר רב יהודה אמר שמואל תפילת ערבית רבן גמליאל אומד חובה דבי יהושע אומד "רשות" אמר אביי הלכה כדברי האומר חובה ורבא אמר הלכה כדברי האומר "רשות" ובתוס' שם ד"ה הלכה כדברי האומר רשות לאו דוקא דשות אלא כדפדישית לעיל (כ"ז ע"א) ולכך נקרא רשות לבטלה עבוד מצוה אחרת העוברת ע"כ ועיין לעיל (שם) תוס' ד"ה טעה דלחנם

אין לו לבטלה אלא אם יש מצוה עוברת ועיין גם תוס' יומא (פ"ז ע"ב) ד"ה והאמר שהביא ראייה לדבר א' דיעקב אבינו תיקנה ובוודאי לא תיקנה לבטלה, ב' ועוד כיון דכנגד אברים ופדרים היא שמעלן ומקטידין כל הלילה נהי דלא מעכבי כפרה (כמו שכתב גם רש"י שבת (ט' ע"ב) ד"ה למ"ד אמנם הביאור בזה דוקא כשנטמאו או נאברו או אינם מעכבים אבל אם נמצאו בעין מעכבין וכדאמרין פסחים (נ"ט ע"ב) דאם לא אכלו הכהנים הבשר בעלים אינם מתכפרים ואכילת קדשים תלוי בהקטרתן דכל זמן שלא הקדיבו האבדים אין היתר אכילה לכהנים - אלא בעיקר זמן הקרבנות עיין מנחות (ע"ב ע"א) דעיקר זמן הקרבנות הוא ביום דמהאי טעמא דוחה שבת אמנם ממשנה מגילה (כ' ע"ב) נראה דמצוה דלילה הוא ועיין תוס' אנשי שם ריש מסכת ברכות) מכל מקום מצוה להקטיר הכ"נ תפילת ערבית מצוה וובתוס' חגיגה (ט' ע"ב) ד"ה לא יש שנינו לשון קצת וזה לשונו אין לנו לבטלה אם לא על ידי אונס קצת עיי"ש.

דעת הרמב"ם

וכן פסק הרמב"ם (בפרק א' מהלכות תפילה הלכה ו') כרבא דהלכה כמותו כשחולק על אביי (חוץ מיע"ל קג"ם) וז"ל וכן התקינו שיהא אדם מתפלל תפילה אחת בלילה וכו' ואין תפילת ערבית חובה כתפילת שחדית ומנחה ואף על פי כן נהגו כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם להתפלל ערבית וקבלוה עליהם כתפלת חובה עכ"ל הדי דהכריע כמאן דאמר תפלת ערבית רשות וכפי שפידש תוס' דאין זה

וכדעת הרש"ש משא"כ לפי הצל"ח כיון שיש להתפלה כוחות של התפלה הקודמת יש לומר דיחזור ויאמר יעלה ויבא חוץ אם נחלק בין כוח התפלה שאין בוה נפק"מ אם זה דשות או חובה דק לגבי הפסקה שאם נזכר באמצע אינו פוסק משא"כ לגבי נוסח התפלה בוודאי מודה הצל"ח דהנוסח הוא של תפ"ע וכגון בליל שבת מתפלל של שבת שתיים אם כן הוא הדין לגבי יעלה ויבא דאינו חוזר ויש לפלפל בה.

שבת ויום טוב

היעב"ץ במוד וקציעה כתב דתפלת ערבית דשבת ויום טוב הוא חובה הובא בשערי תשובה (סי' דס"ח ס"ק י"ג) והוסיף מרבדי החיד"א במחויק בדכה דמלשון הבה"ג והרמב"ם והרא"ש משמע דאף של שבת דשות אך מרבדי התיקונים והזהר משמע דדוקא של חול הוא דשות ע"כ (ועיין עוד בשערי תשובה סימן תקפ"ב סק"ג עיי"ש) ויש להעיד על דברי הזהר והיעב"ץ לפי ראשונים הסוברים דהטעם דמפסיקין באמידת קדיש קודם שמונה עשרה ולא סומכין תיכף גאולה לתפלה משום דתפלת ערבית דשות התינוח ביום חול משא"כ בשבת היה לן להחמיד (ועיין בתשו' המיוחסות להרמב"ן סי' קפ"ח הובא לקמן) ולכן על כרחך לומר דאין זה הטעם לדבריהם למה אומדין קדיש בתפ"ע ויש עוד שיטה הסובר דמוצאי שבת הוא התפלה חובה עיין בחי' הדא"ה ברכות (כ"ז ע"ב) ד"ה תפלת הערב דמוצאי שבת הוא חובה משום דבעי למימד הברלה בחונן הרעת ולפי זה מובן למה אין אומדים ברוך ה' במו"ש וע' דע"ת סי' דס"ח סעי' י"ג ובתשו' שו"מ רביעאה ח"ב סי' מ"ד לגבי תפלת ליל שבת.

דשות ממש וכפי שדייק בלשונו שאין זה חובה כתפלת שחרית ולא כתב תפ"ע דשות ועיין לקמן (שם פרק י' הלכה ו') שכתב הרמב"ם מי שהיה עומד באמצע התפלה ונזכר שהתפלל פוסק אפילו באמצע הברכה חוץ מתפלת ערבית שאינו פוסק שלא התפלל אותה מתחלה אלא על דעת שאינו חובה (והראב"ד חולק זה) והקשו האחרונים דהרמב"ם סותר רבדי עצמו דמתחלה כתב דעכשיו קבלוה עליהם כחובה משמע דהוי כחובה ממש ואם כן למה מסיים וכתב שאין זה חובה ועל כרחך לפדש דכיון דלא תקנו אותם חכמים ולא ציוו עליהם את התפלה לחובה אי אפשר בהסכמת הציבור לשוויה לחובה גמורה דק יש בכוחם לקבל על עצמם כחובה בכף הרמיון ולכן מובן החילוק בין תפ"ע לשחרית גם בזמן הזה וועיין בחי' ד"ח הלוי כאן דאף דקבלו הרבד כחובה נשאר עליה שם דשות.

תפלת תשלומין במעריב רשות או חובה

עייין בחידושי הרש"ש ברכות (כ"ז ע"א) דכשמתפלל תפלת תשלומין במעריב למנחה שלא התפלל מחמת שכחה גם התפלה השניה דשות דלא עדיף מתפלת שעתיה אבל בצל"ח שם לא משמע כן ויש ללמוד מהפלוגתא של הרש"ש והצל"ח כמה שכתב הבאר היטב (סי' ק"ח סקי"ז) ונדאה לי פשוט דאם שכח יעלה ויבוא בלילה בתפלת התשלומין דאין צריך לחזור דאין מקדשין החודש בלילה ואע"פ שהיא לתשלום תפלת המנחה (שהיתה ב"ח) ובוה יתודך קושית התוס' כמה שמקשים למה ליה האי טעמא דאין מקדשין את החודש בלילה תיפוק ליה דתפלת ערבית דשות וכו' דנפקא מינה לדינא כמ"ש עכ"ד הדי תפלת תשלומין דינו כתפלת מעריב

מצות קריאת שמע

מצות קריאת שמע חיובו מן התורה וכמו שדרשו על הפסוק ושנתם לבניך ודברת בס בשבתך בביתך ובלכתך בדרך "ובשכבך ובקומך" שמצות קריאת שמע היא בזמן שכיבה ובזמן קימה ועיין רמב"ם ריש פרק ג' מהלכות קריאת שמע ועיין חינוך (מצוה ת"ב) ובמנחת שם ועיין שאגת אריה (סימן ט"ו). ודין זה דקריאת שמע מן התורה פשוט הוא לפי מה דקיימא לן כן אבל במסכת ברכות (כ"א ע"א) הובא מאן דאמר דס"ל דחובת קריאת שמע מדרבנן ולכן ס"ל אם נסתפק אם קרא קריאת שמע אינו חוזר וקורא דספיקא דרבנן לקולא (וכן פסק תוס' במנחות (מ"ג וסוטה ל"ב ע"ב) ומזה כתב הנודע ביהודה בצל"ח דלמ"ד קריאת שמע דרבנן הוי כאין לו עיקר בדאורייתא דהרי בדבר שעיקרו בדאורייתא קיי"ל ספיקו להחמיר והפנ"י כתב אף דחיוב מדרבנן הוא מכל מקום הוי תקנה קדומה אמנם עיין בשאגת אריה (סימן א') שכתב דאף דרבנן הוא מכל מקום מודה דיש מצוה לקרות בתורה איזה פרשה שחרית וערבית וחכמים תקנו שיקראו פרשיות אלו דוקא עיי"ש ומזה משמע קצת דס"ל דהוי כדבר שיש לו עיקר בתורה ולכן צ"ב למה לא אמרינן בספיקו להחמיר וגם יש להקשות על הפוסקים הסוברים דחזקת חיוב מודה רבנן להחמיר הרי הכא יש לו חזקת חיוב ואפשר מזה די"ק השאג"א דאין כאן דין דחזקת חיוב וכיון דרבנן הוא הולכין בספק להקל ויל"ע עוד.

וי"ש נמה ראיות דקר"ש מן התורה הוא א) מגמ' ברכות (ה' ע"א) בית שמאי אומרים בערב יטה כל אדם ויקרא (קר"ש) ובבבוקר יעמוד שנאמר בשכבך ובקומך ובית הלל אומרים בשעה שבני אדם שוכבים הרי מוכח מזה דבין לב"ש ובין לב"ה דקרא

משתעי בקר"ש ב) וכן משמע פשוט הגמרא (שם ב' ע"א) תנא אקרא קאי דכתיב בשכבך ובקומך ג) ועיי"ש (וי"ג ע"א) דמשמע ודברת בס קאי בקריאה ד) ושם (וי"ד ע"א) דן בהלל אם יפסיק או לא מי אמרינן קר"ש "מה"ת" פוסק משא"כ הלל הרי דקר"ש מה"ת ה) ושם (ט"ז ע"א) הקורא את שמע צריך שיכוון את לבו שנאמר שמע ישראל ולהלן הוא אומר הסכת ושמע ישראל מה להלן בהסכת אף כאן בהסכת ו) ושם (ט"ז ע"א) הפועלים קורין קר"ש ואוכלין ומברכין לאחריה שתים ולא מברך הטוב והמיטיב משום דמדרבנן הוא משמע דקר"ש דין תורה זו שם (וי"ג ע"א) בילפותא דקר"ש בכל לשון משמע דמה"ת הוא ח) עיין מנחות (מ"ג) ודלא כפי שכתב בתוס' שם (ועיין תוס' ב"ק פ"ז ע"א ד"ה וכן דסומא פטור מה"ת מכל המצות מדרבנן חייב) י) שם (וי"ז ע"ב) נושאי המטה שאין למטה צורך בהן חייבין בקר"ש ופטורין מתפלה וכתב רש"י "דקר"ש מה"ת" ותפלה דרבנן יא) שם (כ' ע"ב) נשים פטורין מקר"ש וכתב רש"י דמצות עשה שהזמן גרמא והרי רש"י ס"ל דמ"ע שהז"ג נשים חייבות א"כ למה נשים פטורות מקר"ש למ"ד דס"ל דקר"ש דרבנן ולכן ס"ל רש"י דקר"ש מה"ת יב) עיין שבת (י"א ע"א) מפסיקין לקר"ש ואין מפסיקין לתפלה כתב רש"י לקר"ש לפי שזמנה מה"ת הרי יוצא מרש"י דעצם קר"ש וגם זמנה מה"ת הן יג) עיין נדרים (ח' ע"א) אמר רב גידל אמר רב האומר אשכים ואשנה פרק זה נדר נדר גדול ואי בעי פטר נפשיה בקריאת שמע ממצות עשה ודברת בס ע"כ הרי מזה מוכח דס"ל להש"ס ודברת בס קאי על קר"ש (ובשכבך ובקומך) וכמאן דס"ל דחובת קר"ש מן התורה דלמאן דאמר דקר"ש מדרבנן מוקי לקרא בדברי תורה ולא חל הנדר דבלאו הכי מושבע ועומד מהר סיני ללמוד וכיון דרב ס"ל

אם רשב"י קרא קר"ש במערה

עיינן תוס' מועד קטן (ט' ע"ב) כיון דעסק רשב"י בתורה היה לו דין עוסק במצוה ועוסק במצוה פטור מן המצוה לכן היה פטור מלקרות קר"ש אבל מש"ס דילן שבת (י"א ע"א) משמע דמפסיקין לקר"ש אף תנא גדול כרשב"י שהיתה תורתו אמנתו ועי' תוס' שבת (ל"ג ע"א) דרשב"י קרא קר"ש במערה עיי"ש.

מעלת קריאת שמע

קריאת שמע הוא קבלת עול מלכות שמים כדאיתא בברכות (י"ד שם כ' ע"ב) ועיינן בחינוך ובשאר ראשונים ובוה נכלל כל התורה וכמו דאיתא במדרש עה"פ שמור תשמרון את כל המצוה הזאת זו מצות קר"ש ותוס' ברכות (י"ב ע"ב) ד"ה בקשו הביא בשם ירושלמי (פ"א דברכות ה"ה) דברכות דעשרת הדברות כלולות בהן ועשרת הדברות הם שורש כל התורה וכדאיא בשם ר' סעדיה גאון דיש כתר אותיות בתורה נגד התרי"ג מצות של תורה וזו מצות דרבנן שזה כל התורה וזהו בראשית ברא שמספרו עם ב' הכוללים בגמט' שמע ישראל ה' אלקי ה' אחד (כפי שכתב החיד"א) דראשית כניסת האדם לקיום המצות כשנעשה י"ג למצות מקיים מצות קר"ש וכן ראשית כל היום בערב ובבוקר קורא קר"ש וגודל מעלתה איתא בחז"ל דשומרת על איבריו (מדרש רבה פרשת קדושים) ושומרת עליו אותו מפתח (מגילה ג' ע"א) ובזכות זה מנצחים במלחמה (בסוטה מ"ב ע"א) ומקיים הפסוק של לא ימוש ספר התורה הזה מפניך (מנחות צ"ט ע"ב) וגדול מעלתה יותר מעוסק בתורה (ברכות ט' ע"ב) ומוציאו מגדר עם הארץ (שם מ"ז ע"ב לפי ר"א ועיינן ר"ן נדרים ו')

כר"א דקר"ש מה"ת הדר הו"ל שמואל (דס"ל קר"ש מדרבנן) כיחיד לגביה ועוד דקיי"ל כרב לגבי שמואל יד) עיינן פנ"י ברכות (י"א ע"א) שהקשה מנא לן דעוסק במצוה פטור ממצוה דהרי בסוכה (כ"ה ע"א) יליף לה מקרא ובלכתך בדרך והרי למ"ד קר"ש דרבנן קרא קאי בדברי תורה וא"כ מנא לן דין זה לדבריו.

מצות קר"ש של שחרית וערבית שתי מצות

הרמב"ן בספר המצות מנה מצות עשה של קר"ש של שחרית וערבית לשני מצות (עיינן בשורש התשיעי) והטעם דזמניהם מחולקים ואין מעכבין זה את זה ובלב שמח שם כתב לבאר דעת הרמב"ם שמונה אותה למצוה אחת משום דסוף סוף היום מחברין והאחרונים אמרו (לתלות בזה אם מהני תשלומין בקר"ש דאם מצוה אחת הוא שייך תשלומין (עיינן סי' נ"ח) ועוד אמרו) לתלות בקרבן תמיד של בין הערבים דהרמב"ם בספר המצות (מ"ע ל"ט) מנה אותה למצוה אחת והרמב"ן מנה אותה לשתי מצות.

אם לא קרא קר"ש עובר על לאו

כתב הר"א ממיין בספרו יראים (סימן רנ"ב) דהמבטל קר"ש עובר גם על ל"ת דכתיב השמר לך פן תשכח את ה' אלקי' ובספר תופעת ראם שם הקשה למה נשים פטורות מקר"ש הרי יש לאו עמה וא"כ למה מהני הפטור דהוי מ"ע שהז"ג וכתב לתרץ לפי הריטב"א קידושין (ל"ד ע"א) דהיכא דהלאו אינו אלא לחוק העשה לא נחשב הלאו ללאו לחייב בה נשים.

לא מפסקינן (ורש"י בסנהדרין (ק"א ע"א) כתב דלשון גמירי הוי הלכה למשה מסיני ובגמ' כאן הלשון גמירי חוץ אם נאמר דכיון דדין זה מובא במגילה (כ"ז ע"א) בלי הלשון גמירי אין הכרח דהוי מה"ת רק אם בכל מקום נאמר לשון גמירי) ובפשטות יש לומר לפי המג"א (סי' רפ"ב) דברדך תפלה שרי עיי"ש (ב) הפמ"ג (שם) אשל אברהם סק"א) הקשה מדברי הלח"מ (פ"א מהל' תפלה ה"א) דמצות יחוד ה' חייב בכל רגע והוי מ"ע שאין הו"ג ומדוע הנשים פטורות מקריאת על כל פנים פסוק ראשון עיין שם (ועיין במו"ק להיעב"ץ).

אם יכול הש"ץ להוציא את הציבור בקר"ש

עיין בתשו' רא"ם (סימן מ"א) דס"ל דאמרינן שומע כעונה במצות קר"ש ושם נדפס תשו' מהר"ם אלשקר החולק עליו והא"ר בסי' ס"ב כתב דלא אמרינן שומע כעונה והפרי"ח (שם) ס"ל כהרא"ם והביא דאיה מדיטב"א (ד"ה כ"ט ע"א) ובידושלמי (פ"ג דברכות ה"ג) איתא להדיא דאין הש"ץ מוציא את היחיד בקר"ש וכן כתב הרמב"ן (ד"ש ברכות) ויש בזה אריכות גדולה בן הפוסקים (ועיין פמ"ג בפתיחה כוללת ח"ג אות כ"ח דסותר למה שכתב בסי' ס"א א"א ס"ק ט"ז) ולפי השיטות דשפיר יכול הש"ץ להוציא מי שאינו בקי ראיתי לחקוד במי שהוא קודא קר"ש אחר עלות מחמת שלא היה יכול לקרות בלילה מחמת סיבה והשני רוצה לצאת ממנו חובת קר"ש של בוקד באותו זמן אם יכול להשתמש לצאת לשני זמנים נפרדים (ובחי' האדכתי בזה) עיין משנה הלכות (חלק ו' סימן י"ט) ויש להוסיף דזה תלוי אם שני מצות נפרדות הם קריאת שמע של שחרית וערבית (ויש להוסיף דברי הציונים לתורה

ע"א) דעל ידי קריאת קריאת שמע מקיים מצות ולמדתם עיי"ש ועיין בפתח עינים להחיד"א (ברכות) דתיבות ואהבת את ה' אלך הוא שם קדוש להנצל מכל צרה עיי"ש) ועד כמה גרוע עונש המבטלה דלא חרבה ירושלים אלא בשביל שבטלו בה מצות קר"ש (שבת קי"ט ע"ב) ורבא ציווה לבניו לא תשבו על מטה ארמית פירושו שם היינו שלא לילך לישון בלי קריאת שמע של ערבית (ברכות ח' ע"ב) הרי עד כמה גרוע המבטל מצות קר"ש ועיין מהרש"א סוטה (מ"ב) דהפלשתי ניגש לבטל את בניי מקר"ש שחרית וערבית כדי להשדות עליהם היצה"ר.

מתי תקנו קריאת שמע

לפי המאן דאמר דקר"ש מה"ת וכן קיי"ל לדינא דן הרשב"א במנחות (ל"ד ע"א) אם בעת יציאת מצרים כבר היה לבני ישראל פרשת שמע דהרי נאמרה להם פרשה זה בפרשת ואתחנן בסוף מ' שנה במדבר ואפשר דאין מוקדם ומאוחר בתורה או יאמר דנאמרה שמע והיה אם שמוע בשעת פסח מצרים אע"פ שנכתבה רק במשנה תורה עיי"ש ועיין במדדש רבה (פרשת ואתחנן פרשה ב' סימן ל"ה) דישאל זכו לקריאת שמע ממתן תורה.

נשים פטורות מקריאת שמע

המחבר בסימן ע' (סעי' א') פסק דנשים פטורות מקר"ש משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא ופטורות אפילו מדרבנן ואיתא בספר אהל מועד (הובא בב"י שם) דפסוק ראשון דקר"ש חייבות מה"ת והקשה על זה מהא דאמרו בברכות (י"ב ע"ב) כל פרשה דלא פסקה משה רבינו

ולפ"ו י"ל דאם מפסיק מאמירת קר"ש מותר אמנם לפי טעם שני שכתב הריטב"א רהאיסור הוא משום שלא יעשנה כקורא עראי אסור גם אם מפסיק עיי"ש ולפי רבדיו יוצא דלפי טעם רש"י רוקא אם קורץ בשפתיו מפסיק אבל בשאר דברים כגון רומז בעיניו או באצבעותיו אם מפסיק אין חשש אבל מלשון הגמ' והמחבר שהחשש הוא שלא יהא נראה כקורא עראי משמע שאסור גם אם מפסיק (ועיין מראה הפנים על ירושלמי ברכות סוף הל' א' פרק שני).

ב המקור חיים סימן ס"ו כתב הריכ"א דהתירו להפסיק יותר טוב להפסיק בלשון הקודש עיי"ש ויש לעיין באופן שמוכרח להפסיק אם יש להעריך באצבעותיו ואח"כ בשפתיו ואח"כ עיניו לפי הסדר בשו"ע ועוד יש לעיין אם עיניו בלי רבים היינו שתי עינים אבל עין אחת מותר ולכאור' ליכא חילוק דסו"ס נתבטל מכוונה והא דלא נקט דמו בדאשו דק בעיניו י"ל דכ"ש הוא מאצבעותיו.

ג כל פרשה ראשונה יש לרקרק שלא להפסיק והטעם כתב הבית יוסף כיון דהוא עיקר קבלת מלכות שמים (ועיין לבוש שכתב מפני שבתחילת הפרשה יש בו קבלת עול מלכות שמים (ועיין צל"ח ברכות י"ג ע"א ר"ה אמר ובערה"ש סי' נ"ח ס"ק י"ז) ועיין מגן אברהם הביא בשם הכסף משנה (פרק ב') מהלכות קריאת שמע הלכה ח') דגם בפרשה שניה יש להחמיר בכרי שבני ארם לא יזולו בקריאתה ולפ"ו כתב הפמ"ג (א"א סק"י) גם פרשה שלישית אסור והקשה הא כתיב לדבר בס גם בפרשה שניה ותידך רבעינן אותו ללימוד הבנים עיי"ש וצ"ב דהרי גם ורבית בס בעינין לדרשא ורבית בס ולא ברברים בטלים שנית לימוד לבנים ילפינן מושגנתם לבניך ויש לתרץ.

להגר"י ענגיל (כלל ל"ה) בכל מצוה שצריך להיות זה אחר זה אם יוצא כשנעשה בבת אחת ויש לחלק מהתם להכא).

קר"ש בקול רם

הרמ"א כתב בס"י ס"א (סעי' ר') דפסוק ראשון בקר"ש יאמר בקול רם ועיין בספר מערני יו"ט פ"ק דברכות (ס"ו ז' אות ר') לקרות היינו בלחש והוא רמצינו דריבוד קשה הוא בקול רם עיי"ש אבל צ"ב מאיש"ד בקול רם משמע כפשוטו ואפשר לפי רבדיו ג"כ צריך לומר בלחש אבל להשמיע לאזנו חייב (עיין סימן ס"ב סעי' ג') ואחרונים הסתפקו אם כשהיה קורא קר"ש בביתו היה שומע רק בבית המדרש אינו שומע מחמת הציבוד אם יוצא חובתו שצריך להשמיע לאזנו או לכתחלה יגביה הקול ובריעבר יוצא גם אם לא השמיע לאזנו.

אין להפסיק בקר"ש

עיין יומא (י"ט ע"ב) שדרשו על הפסוק ורבית בס אמרו חכמים עשה אותם קבע ולא שיראה כקורא עראי והמחבר (בסימן ס"ג סעיף ו') כתב המחבר הקורא קריאת שמע לא ידמו בעיניו ולא יקרוץ בשפתיו ולא יראה באצבעותיו בפרשה ראשונה שהוא עיקר קבלת עול מלכות שמים מפני שנראה כקורא עראי וכתוב ורבית בס ודרשינן עשה אותם קבע והנה מרבריהם שכתב שלא יהא נראה משמע אף אם הוא מפסיק מקריאת הקר"ש בשעה שרומז בעיניו ואפילו הכי אסור ובספר פתחי תשובה (כאן) כתב דעל כרחך לפרש כן דאחר מן הרברים שהביא המחבר הוא קורץ בשפתיו ועכ"ח אז אינו קורא ורן שם לפ"ו לתלות ברש"י וריטב"א יומא שכתב דאיסור הרמיזה הוא משום רמפדיע להכוונה

שו"ע של הרב התניא שהכריע דלא כהרמ"א אלא מותר לכתחלה לקרות קר"ש כשהוא שוכב על צדו וכדעת המחבר – ואם קרא פרקדן כתב הפמ"ג דיצא ובכף החיים (ס"ק ב') כתב דלא יצא – חולה יש להטות על צדו עכ"פ כן כתב רעק"א – ומה שכתב המחבר בסעיף ב' בשחרית האיסור לעמוד כשהוא יושב אבל לישב כשהוא עומד אין חשש ובערבית אין לו לישב כשעומד עיין פרמ"ג.

ב) ואיתא בספר גינת ורדים (ו"ד כלל ג' ס"ו ו') לפרש דברי הגמרא בברכות (י"ע ע"ב) דרבי טרפון החמיר על עצמו והטה את עצמו לקרות קר"ש כב"ש והקשה למה נקט דוקא הדוגמא של תפלת ערבית ולא אמר בסתמא שעשה כב"ש ולכן רוצה לחדש דדוקא בערבית ראוי לעונש כמו שאמרו שם וסכנתי בעצמי מפני הלסטים אבל בשחרית המחמיר לקרותה מעומד ראוי לשבח עי"ש וקשה מדברי המחבר כאן דגם בשחרית אסור ומשמע דלא כחילוק של הגינת ורדים.

ג) וידוע קושית הרמ"א (ס"ו צ"א) שהקשה מהא דמצינו בברכת המזון דמאן דהוא החמיר ועשה כב"ש וקיבל שכר על זה ותירץ דדוקא בדבר שאין בו קולא כלל יש להחמיר כב"ש אבל במקום שיש קולא לקרות קר"ש כשהוא שוכב אין להחמיר כב"ש (ויש שכתבו בזה קצת הוכחה להגינת ורדים) ועיין גליוני הש"ס ברכות (י"ע ע"ב).

טעם למה אין מברכין על קריאת שמע

עיין בפרי מגדים (משבצות זהב סק"ב) שכתב טעם שאין מברכין על קריאת שמע דברכה"ת כולל גם קרי"ש ב' ועיין בשו"ת הרשב"ש (ס"ו ע"ד) שכתב דאותן

ד' ולצורך מצוה יש חילוק אם זה לצורך הכוונה או לשאר מצוה דלצורך הכוונה מותר לרמוז אפי' בפרשה ראשונה (עיין קיצור שו"ע סי' י' סעי' י"ז דכשאומר וקשרתם ימשמש התפילין דנשיקה משום חביבת המצוה הוא כקבלת עול מלכות שמים) ועיין ערוך השלחן דמותר לשאול רב שאלה הנחוצה באותה שעה באמצע קר"ש (ועיין לקמן בחיי אדם (כלל ל"ה סימן ט') דמותר לעיין בשמו"ע בספר כדי לדעת הדין ולגבי שאלה לרב מסתפק עי"ש א"כ כ"ש הכא דמותר לעיין בקר"ש דדיני הפסק קיל משמו"ע ועיין מהרש"א יומא (י"ט ע"ב) ד"ה ולא דיעקב לא נשק ליוסף בשעה שנפגש אתו ועיין ט"ז (ס"ו ס"ו סק"א) ובמג"א (סק"ט) ובחי' רעק"א הקשה עליו ובחי' אדם כלל כ"א ס"ו ה' ובמחצית השקל מחמיר גם בפרשה שניה לדבר מצוה ובין פרשה לפרשה כתב הלבושי שרד דלצורך מצוה מותר והא דאמרו בברכות (י"ג ע"א) היה קורא בתורה והגיע זמן קר"ש אם כיוון לבו יצא ע"כ התם אינו עושה שום מעשה רק קורא בתורה לכן אין שום ריעותא (ועיין בהפלאה דברים ו' ד') שהקשה היאך אומר בשכמל"ו הרי לא נאמר בתורה עי"ש).

קר"ש בעמידה או בישיבה

המחבר פסק בסימן ס"ג (סעיף א') דיכול לקרוא קר"ש מהלך או עומד או שוכב או רוכב על גבי בהמה או יושב אבל לא פרקדן דהיינו שפניו טוחות בקרקע או משלך על גבו ופניו למעלה אבל קורא והוא שוכב על צדו הג"ה מאחר שכבר שוכב ואיכא טירחא לעמוד ואם היה בעל בשר הרבה ואינו יכול להתהפך על צידו או שהיה חולה נוטה מעט לצדו וקורא – ובסעיף ב' מי שרוצה להחמיר לעמוד כשהוא יושב ולקורתה מעמד נקרא עבריינ ע"כ ועיין

הזמן ולא לסמוך על קרי"ש שעל המטה (והא דלא כתב הרמב"ם תירוצו של התוס' יש לומר כפי שהקשה שם דעק"א בחי' חולין הרי מברכין גם על מצות מעקה שעיקרו להפריש מנוק ודוחק לומר דתוס' ס"ל כשיטת המאירי מגילה כ"ג ע"א דאין מברכין על מעקה ועל כל פנים זהו שיטת הרמב"ם (פ"א דברכות ה"ב) דמברכין על מעקה ועוד י"ל דהרמב"ם ס"ל דקר"ש שעל המטה אינו להגין מן המזיקים אלא כדי שיישן מתוך דברי תורה ועיין במגן אברהם ריש סימן רל"ט) ועל כל פנים בתפלה מה שמברך הברכות לפניו אינו מועיל לפי זה כיון שברכת המצוה צריך להיות סמוך להמצוה ולפי זה יש לפלפל קצת גם תירוצ' השני של הרשב"ש (ועיין שו"ת מהר"ם שיק ס"י ל"ט - ובדעת תורה ס"י ס"ו סעי' א').

מצות זכירת יציאת מצרים

ומצוה השניה שהוא מן התורה הוא זכירת יציאת מצרים בלילה כמו ביום והוא מן התורה וכמו שכתב הפרי מגדים בפתיחה כוללת להלכות קריאת שמע (אות ד') ובאשל אברהם (ריש סימן ס"ז) (אבל יש הסוברין שחייב הזכרת יצי"מ בלילה הוא רק מדרבנן) וכיון שכן אומרין פרשת ויאמר בקריאת שמע אף שאין פרשת יציאת נהגת בלילה ויש דין ודברים בין הפוסקים אם דוקא פרשת ויאמר צריך לומר או שאר ענין של הזכרת יצי"מ מהני.

טעם למה הרמב"ם לא הביא במנין המצות

הרמב"ם בספר המצות לא מנה מצות זכירת יציאת מצרים במנין תרי"ג המצות ורק המצוה של זכירת יציאת

הברכות עולים כאילו מברך אקב"ו לקרות שמע עיי"ש והנה ברכת התורה יש אומרים שהם מדרבנן ויש אומרים שהם מן התורה והנה אם זה מן התורה לא מסתבר לומר שפוסטרי חייב ברכה של קרי"ש דחייב ברכת המצות תיקנו רבנן ולכן אם ברכת התורה היא מדרבנן מסתבר לומר דתיקנו שיועיל גם לפטור מצות קרי"ש משא"כ אם זה מה"ת הרי התורה לא כוון בתקנה שיפטור את קרי"ש ולכן דוחק קצת תירוצו של הפרי מגדים וחזן מזה ברכת התורה גם נשים מברכות אותה והטעם כתב הגר"א כיון דיכולות לברך כמו על כל מצות עשה שהז"ג (ועיין שו"ת כ"ס או"ח ס"י ב') והרי לדעת הב"ח דחייבות בפסוק ראשון דקר"ש מה"ת למה הוא רק כמו מ"ע שהז"ג הרי צריכה לברך כדי שתפטור ברכה קרי"ש ויש לדחות ועיין פמ"ג (סימן ע') אשל אברהם (סק"א) עיי"ש.

והנה אם קורין קר"ש מקודם הזמן נמצא דאינו מקיים מצות קרי"ש אלא קורא אותה בתוך התפלה ולאחר מכן כשמגיע הזמן קורא אותו לקיום המצוה והא דקורא קריאת שמע על המטה אין זה משום חייב קריאת שמע דכבר קרא וביזה מבואר דברי התוס' חולין (ק"ה ע"ב) שכתב דאין מברכין ברכת המצוות בקרי"ש שעל המטה דהוא לצורך האדם שלא יזקוהו המזיקין ובשו"ת הרמב"ם (ס"י קפ"ב) כתב מפני שאין זה חייב אלא רשות והנה צריך ביאור דבריהם דהנה אם קורא עיקר חייב קריאת שמע בזמן התפלה אז כבר יצא המצוה אבל מבואר בריש ברכות ברש"י ועוד ראשונים דהקדימו לקרות קר"ש בתפלה שזה קודם זמן המצוה ולכן על כרחך שלא יצא עדיין חובת המצוה ואם כן הרי כשקורא קר"ש על המטה הוא חובה ולא רשות ולכן יש לומר דס"ל דיש לקרות קר"ש תיכף מיד שמגיע

הכוללת אות ד') שהקשה קושיא הנ"ל עיי"ש (ועיין עוד בדבריו אשל אברהם ריש סימן ס"ז).

ב) ושמעתי תירוץ לפי מה דמשמע בגמ' דמאן דס"ל דזכירת יצי"מ נוהגת בלילה ס"ל דאין מזכירין יצי"מ לימות המשיח וכיון שזכירת יצי"מ אינה נוהגת לימות המשיח אינה מונה אותה הרמב"ם וכפי שכתב (בשורש ג') דמצוה שאינה נוהגת לימות המשיח אינה נכנסת במנין התרי"ג אמנם יש לפלפל על תירוץ זה דכבר כתב הרשב"א הובא בעין יעקב (בברכות הנ"ל) שאף לפי בן זומא דס"ל דאין מזכירים לעתיד לבוא יצי"מ אין הכוונה שתתבטל המצוה אלא כיון שתכלית יצי"מ הוא להזכיר בפה הנסים שעשה לנו הקב"ה ביצי"מ ועי"ו יקבע בלבנו אמונה בהשגחת הבורא יתברך שמו אבל לעתיד לבוא תהיה הזכרה מקיבוץ הגלויות והזכרה אז תהיה יותר חזקה א"כ אין זה ביטול המצוה עיי"ש ולפ"ז אין כאן מקום לדברי הרמב"ם (בשורש השלישי הנ"ל) נו"ש שהקשו על הפוסקים שכתבו למנות מצות זכירת יציאת מצרים במנין המצות, היאך אפשר למנות מצות זכירת יצי"מ כל יום דאז נמצא דיש יותר מרמ"ח מצות עשה וכתבו לפי שיטת תוס' דס"ל קר"ש דרבנן נמצא חסר מצוה אחת ולכן מונה יצי"מ ויש בדיוק המספר של רמ"ח.

הרהור בזכירת יצי"מ

מצות זכירת יצי"מ אם יוצא ע"י הרהור בלב או לא דעת רוב הפוסקים דדוקא בפה יוצאין ידי חובת המצוה ועיין בשאגת אריה (סימן י"ג) שכתב כן לדינא וכן כתב החינוך (במצוה ש"ל) ועיין מנ"ח (מצוה כ"א) ודלא כמו שכתב הנחל אשכול

מצרים בליל פסח (עיין ברמב"ם ריש פרק ז' מהלכות חמץ ומצה – ובספר המצות מצות עשה קנ"ז) ותמהו האחרונים למה לא הביאו המוני מצות מצוה זה במנין המצות (חוץ מהסמ"ק ס"י ק"י והרשב"ץ) ובפרט קשה על הרמב"ם שהוא בעצמו פסק כבן זומא דמצוה להזכיר יצי"מ ביום ובלילה (עיין רמב"ם פ"א מקריאת שמע ה"ג).

א) הצל"ח (בברכות י"ב ע"ב הקטע האחרון) כתב הטעם כיון שלא נאמרה מצוה זו בלשון ציווי דאם היה כתיב זכור את יום צאתך וגו' היתה נחשבת מצוה לעצמה אבל כיון דכתיב למען תזכור וגו' אדלעיל קאי ונתנית טעם הוא למה דכתיב לעיל מיניה מצות אכילת פסח ואכילת מצה ונתן טעם שעל ידי זה תזכור את יום צאתך וגו' וכן פרש"י שם בחומש (דברים ט"ו ג') למען תזכור ע"י אכילת פסח והמצה יום צאתך עכ"ל ואף שבממילא אנו למדים שמצות זכירת יצי"מ כל ימי חיך היא מצוה מ"מ אינו נכנס בכלל מנין רמ"ח מצות וזה דומה למה שהשריש לן הרמב"ם (בשורש החמישי) ואם כי יש לדחות שאינו דומה ממש מכל מקום הענין מצד עצמו נכון הוא עכ"ל והמנחת חינוך (מצוה כ"א) הביא דבריו והקשה דלפ"ז למה לא נפקא להו לרבוינו מפסוק זה בפרשה דכתיב (שמות י"ג ג') זכור את היום והוא בדרך ציווי וצריך לומר דקים להו דפסוק זה מיירי בליל ט"ו כמבואר ברמב"ם ובמכילתא דרשב"י (שמות י"ג ג') (אמנם ברש"י עה"ת יליף מהפסוק זכור את היום דיש חיוב הזכרת יצי"מ בכל יום והמפרשים שם הרא"ם וגור אריה הסבירו שלשון זכור משמע תמיד כמו זכור את יום השבת ועיין מהר"ם שיק על המצות מצוה כ"א) וציון להפרי מגדים בהקדמה להיכות קריאת שמע (בפתיחה

ביום וכל עונה מצוה בפני עצמה ולכן נחשבת כמ"ע שהז"ג (ועיין בשו"ת בית יצחק או"ח סי' י"ב אות ב') ובעיקר דברי הצ"ח יש להעיר ממה דבת כהן מברכת ברכת אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול תרומה והרמב"ם סוף הלכות תרומות כתב הטעם לפי שגם אכילת קדשי הגבול כעבודה שנאמר עבודת מתנה אתם את כהונתכם עיי"ש והוא דפסק כרבי טרפון בפסחים (ע"ב ע"ב) דאכילת תרומה איקרי עבודה (והא דדן הישועות מלכו בריש הלכות ביכורים אם אשה מברכת היינו דוקא בזרה שנשאת לכהן וכן כתבו עוד אחרונים עיין בצ"ח ריש ברכות ועיין במשנה ראשונה ריש פרק ח' דתרומות) משמע דגם כהנת יש לה מצוה כמו זכר חוץ אם נימא דאין ראייה מדברי הרמב"ם דהרמב"ם כתב כן דוקא לענין ברכה ולא לדינא דאל"כ יש סתירה בדברי הרמב"ם שפסק (בפרק ו' הלכה י' מביאת מקדש) דגם אחר שנודע שהכהן חלל עבודתו כשרה דיעבד כמו דילפינן מהפסוק פועל ידיו תרצה למה פסק (כפ"י הי"ב מהל' תרומות) אם אכל תרומה כשהיה חלל פטור מתשלומין רק אם נודע אח"כ שהוא חלל הרי רבי טרפון ס"ל אם אכל תרומה כשהיה חלל פטור מתשלומין א"כ אפי' נודע קודם ואכל פטור כמו דפסק לגבי עבודה ולכן אמרו דלגבי ברכה יש לה דין עבודה ולא לגבי שאר הפרטים ולפ"ז אין ראייה מדין ברכה] (ועיין ישועות יעקב ריש סימן ע').

פרשת ויאמר בלילה מעכב או לא

במשנה ברכות (י"ב ע"ב) מזכירין יציאת מצרים בלילות כתב רש"י פרשת יציאת בקריאת שמע ואע"פ שאין לילה זמן יציאת דכתיב וראיתם אותו וזכרתם אומרים אותה בלילה מפני זכירת יצי"מ שבה עכ"ל

(ח"ב) ועיין בפמ"ג בפתחה כוללת לקר"ש (אות ד') שדעתו כן (ועיין באר היטב סוף סימן ס"ז) והביאו ראייה מלשון המשנה ברכות (י"ב ע"ב) מזכירין יצי"מ בלילות ולא כתב זוכרין יצי"מ בלילות והוסיף השאג"א דאין נידון זה תלוי בפלוגתת הפוסקים אי הרהור כדיבור דמי דכאן נאמר זכור משמע דמהני בלב אלא הטעם דאינו יוצא בהרהור או מפני שילפינן מזכור שנאמר אצל פרשת עמלק שהוא בפה וכיון שכן כל הזכירות צריך פה (ועיין ראש יוסף מגילה (י"ח ע"א) היאך ילפינן מזכור בפה הרי בעינן קרא לל"ת ועשה וע' מנ"ח מצוה תר"ג] ויש אומרים שתלוי בפלוגתת הפוסקים הרהור כדיבור דמי ולכן אינו יוצא דקיי"ל הרהור לאו כדיבור דמי (עיין בספר קרן אורה ברכות - בסוגיא הרהור כדיבור דמי) ועיין שו"ת ח"ס או"ח (סי' ט"ז) שכתב דמי שעונה אמן אחר ברכת גאל ישראל של החזן יוצא ידי חובת זכירת יצי"מ בפה שהעונה אמן כאומר בפיו (ואפילו שמע ממי שאינו בר חיוב יוצא מדין שומע כעונה).

נשים במצות זכירת יצי"מ

עיין צ"ח ריש ברכות שכתב דכיון דמצות זכירת יצי"מ איתא בנשים יש לפרש המשנה ריש ברכות משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן למה נקט הכהנים היה לו לומר נכנסים וכתב דקמ"ל שדוקא כהנים זכרים מותרין לאכול משום דכתיב בהו עבודת מתנה אתן את כהונתכם דמינה ילפינן שאכילת תרומה כעבודת בית המקדש והאי קרא בזכרים ולא בכהנת ולכן הנשים אסורות לאכול לפני מעריב דהם חייבות בזכירת יצי"מ עיי"ש אמנם השאגת אריה הוכיח (בסימן י"ב) שהנשים פטורות הואיל ומצות זכירת יצי"מ של יום אינה נוהגת בלילה ושל לילה אינה נוהגת

טעם למה אין מברכין על מצוה זה

עיינ במאירי סוף פ"ק דברכות דעסם הזכרת ברכה היא והביא שיש אמרו כיון שבברכת קר"ש אומרין אמת ואמונה וחותרין בגאל ישראל לכן אין מברכין והוא כתב על טעם זה שאינו ברור כ"כ.

בקר"ש שעל המטה יכוין לצאת י"ח מצוה זה

עיינ במחבר סימן רל"ט (סעי' א') קורא על מטתו פרשה ראשונה של קר"ש כתב המ"ב (סק"א) ואם התפלל ערבית מבעוד יום צריך לקרות כל הפרשיות ויכוין לצאת בהם המצות עשה של קר"ש וגם המצוה של זכירת יצי"מ (ובס"ק ב') בשער הציון כתב דלפי השאג"א דאינו יוצא במה שקרא מבעוד יום צריך לכוין דאפילו לפי מה שכתב החיי אדם דאם לא כיון בק"ש של שחרית וערבית לקיים המ"ע יוצא בדיעבד התם משום דכשהולך להתפלל מסתמא מכוין לקיים מה שתקנו חכמים משא"כ הכא עכ"ד (ועיינ בשו"ת רב פעלים להבין איש חי סי' ד') ואפשר שזה תלוי באיזה סיבה קורא קר"ש שעל המטה דאם קורא מטעם שמירה אין כוונתו לקיים המצוה מה שתקנו חכמים אבל אם קורא מחמת שיהא ישן מתוך ד"ת א"כ ג"כ כוונתו לקיים מצות חכמים ויל"ע.

זמן המצוה בלילה

איתא בתלמודי רבינו יונה ריש מסכת ברכות שאין חיוב הזכרת יצי"מ בלילה ממש אלא גם אם אמרו אחר השקיעה כיון שהוא זמן לילה לגבי תפ"ע הרי זה לילה גם לגבי הזכרת יצי"מ לפי שהלימוד היו מריבוי של כל ימי חייך ושם

וכעין זה כתבו עוד ראשונים הרמב"ם בפירוש המשנה שם (ועיינ רמב"ם פ"א מהל' קר"ש הל' ב' ובכסף משנה שם) ועיינ רשב"א ברכות שם ד"ה מתני' ובמאירי שכתבו כן ובספר תוספות יו"ט על המשנה כתב ומפני שפרשת ציצית שגורה בפי כל מפני קריאתה ביום בעבור מצות ציצית שבה הלכך הנהיגו לקרותה בלילה לצאת בה הזכרת יצי"מ בלילה ועיינ במג"א (סי' ע' סק"ה וע' עוד בס"י ס"ז סק"א ובס"י ק"ז סק"ה) דאין חיוב לומר דוקא פרשה זה ובפרי חדש (סי' ס"ז) כתב דרבנן תיקנו זכר ליציאת מצרים ובשו"ע של הרב התניא (סי' מ"ז סעי' ט') איתא דמי שקורא קר"ש קודם התפלה צריך לומר פרשת ויאמר ויוצא בו הזכרת יציאת מצרים בזמן קר"ש במה שאומר פסוקי דזמרה אנכי ה' אלקי המעלך מארץ מצרים הרי דאין הכרח לומר פרשת ויאמר בשביל יצי"מ אמנם ראיתי בשנות אליהו להגר"א (סוף פ"א) שכתב מצוה לומר יצי"מ ולא אויאמר קאי המשנה שויאמר אין צריך לומר כלל בלילה כמו שכתב לקמן במשנה פ"ב מ"ב דויאמר אינו נוהג אלא ביום והביא שם מירושלמי שכתב כן ובצל"ח ברכות (י"ג ע"א) ד"ה ויאמר כתב דיצי"מ הנאמר בויאמר אין זה מקום ציווי המצוה שנצטוונו להזכיר יצי"מ שהרי אין כתיב כאן זכור את אשר הוצאתיך מארץ מצרים אבל הנאמר כאן הוא שבחו של מקום שהוא אלקינו שהוציאנו ממצרים הן אמת שיוצאין באמירתה חובת יצי"מ מ"מ אין בה ציווי וראיתי בביאור הלכה (סימן ס"ו) בקטע ד"ה ואלו הן בין הפרקים שמעיינ בפרשת ויאמר בתפלת ערבית אם באמצעה נחשבת לאמצע הפרק או לא כיון דויאמר אינו נוהג בלילה ורוצה לתלות דבר זה בפלוגתת הרמב"ם והגר"א עיי"ש (ועיינ שאג"א סי' ט').

חובת קרי"ש ויצי"מ שהן מן התורה והראשונים כתבו כמה טעמים שאין לתמוה על מה שקורין את הברכות קר"ש שלא בזמן החיוב וכתב הרשב"א בתשו' (ח"א סי' מ"ז) דברכות אלו אינן של ברכות קרי"ש ממש כמו כל ברכת המצות דאם כן היה לו לברך אקב"ו לקרות את שמע כמו בכל המצות אלא ברכותיהן נתקנו בפני עצמן וסדרו ליד קר"ש ועיין תוס' ברכות (ב' ע"א). ובשאלות ותשובות תרומת הדשן (סימן א') הביא המנהג שהיו נוהגים בזמנו להקדים ולקרות קריאת שמע בקי"ג וד' שעות לפני לילה ולא הביא טעם לזה כי אם מה שנשתרבב המנהג משום תשי כח שרצו לאכול מיד והקדימו להתפלל ולקרות קר"ש כל כך ואף תלמיד חכם לא יפרשו עצמם מהם אם לא שהוא נוהג עצמו בפרישות גם בשאר דברים עיי"ש ועיין במגן אברהם אורח חיים (סימן תפ"ט סק"ז) בשם הגהות מנהגים דיש מתירין לספור בערב שבת מבעוד יום אחר תפילת ערבית והביא כן מראב"ן עיי"ש ואם יכול להשיש תפילין יש אריכות באחרונים עיין תשו' בית שערים ובמשנה"ה (ח"י סי' י"ג) שדן בדבריו וגם מעשה ראיתי שהתפללו מעריב של שבת מבעוד יום וערב שבת היה יו"ט ודנתי אם אומרים יעלה ויבא והמנהג הוא שלא לומר (ויש לפלפל בגדר כוח תפ"ע אם עושה וממשיך הכוחות של לילה לעשותו לילה ממש או לא ויש בזה דין ודברים בפוסקים עיין טו"ז סי' ת"ד וסי' תרס"ח ובתשו' הנ"ל) ויש לפרש דבריו דדוקא בערב שבת הקילו לפי שאסור לאכול בערב שבת מן המנחה ולמעלה סעודת קבע ולכן בזמן קי"ג שנמשך זמן לילה מאוחר הקדימו להתפלל וע"ע במג"א (ריש סימן רס"ז) שכתב הטעם כיון דתפ"ע נתקנה כנגד אברים ופדרים שמתעכלין בלילה ובשבת אסור ליתן על גבי המזבח כמו שכתבו במס' שבת (ק"ד

לא נאמר בפירוש לילה וכן כתב הרא"ה אלא דעתו הוא משום שחיוב הזכרת יצי"מ בלילה ס"ל דהוי מדרבנן גרידא וכן כתב הפר"ח (ריש סי' נ"ח) בדעת הרמב"ם אבל השאג"א (סימן ח' ט' י') הוכיח דדינו ככל מצוה שתלוי בלילה דוקא (ואגב עיין בפסקי תוספות מנחות (סי' קצ"ב) שהביא בשם י"א דלאחר שהתפללו תפילת ערבית כיון דהוי לילה לגבי קר"ש ותפלה הוי לילה ג"כ לענין עומר ויש בזה הרבה חילוקים לגבי שאר מצות דלגבי מקצת הדברים אמרינן דהוי לילה ולגבי מקצת הדברים אמרינן דהוי יום גם אחר תפילת ערבית).

זמני המצוה

ומכל מקום יש חילוק גדול בזמנים של המצוות הנוכרים לעיל דזמן קריאת שמע הוא בלילה דכתיב ובשכבך וקודם לילה לאו זמן שכיבה (והוא זמן יציאת ג' כוכבים קטנים ואפילו מפוזרים שהוא בערך שמונה עשרה דקות אחר השקיעה לפי שיטת הגאונים ולפי ר"ת אחר שבעים ושתים דקות אחר השקיעה) ולכן היה מן הראוי להתפלל תפלת ערבית בזמן קריאת שמע (שאז גם זמן הזכרת יצי"מ הוא שזמנו בלילה דוקא) אבל תפלת ערבית יכול להתפלל מפלג המנחה ואילך לפי רב יהודה לכתחלה ולפי רבנן בדיעבד (ולכתחלה לדבריהם (רבנן) מזמן לילה ממש) חוץ אם נקבל מה שכתב הערוך השלחן (סי' רל"ה) דאף לרבנן רשאי להתפלל מפלג המנחה ואילך עיי"ש ועיין באחרונים שכתבו עוד טעם להקל לרבנן משום דתפלת ערבית רשות וגם זמן ברכת קריאת שמע דומה לזמן תפלה ולא לזמן קריאת שמע וכמו שכתב רבינו יונה ולכן אם התפלל קודם הזמן חיוב של קריאת שמע ויצי"מ יחזור ויקרא קריאת שמע עוד פעם כדי לצאת

עד פלג המנחה ומאז ואילך מתפללין תפילת ערבית משום דהוי לילה משא"כ לפי המג"א יתכן מנהג זה של התה"ד קאי גם לפי דברי חכמים דתפלת מנחה הוי עד לילה ממש ובוזו יבואר במקצת מה שכתב הפני יהושע בקונטרס אחרון במס' ברכות שלפי התרה"ר גם תיכף ומיד אחר מנחה גדולה יכול להתפלל תפילת מעריב ומה לי ג' או ד' שעות מה לי ה' ו' שעות עיי"ש והנה אם נצרף שיטת היראים ושיטת ר"י דס"ל דפלג המנחה הוי קודם לשקיעה של היראים יתכן אולי לפרש דברי הפנ"י (ועיין בתוס' רעק"א דהקשה דהא מה דאמרינן דעביד כמר עביד היינו דוקא בתפלה שהוא מדרבנן אבל בקר"ש שהוא מה"ת וכן הקשה התוס' יו"ט במעדני יו"ט (וע' שאג"א סי' ג') ולכן צ"ב דבריו חוץ אם נאמר דס"ל דקר"ש דרבנן וזה דלא כהלכתא).

אבל דבר זה מועיל רק לגבי עצם תפילת ערבית שהוא דרבנן יש לומר לסמוך על זה בשעת הדחק אבל לענין קריאת שמע שהוא מן התורה לדעת רוב פוסקים וכמו שנפסק בשו"ע ולכן ספק קרא קר"ש חוזר וקורא אי אפשר לסמוך על הני פוסקים והוא דדעת ר"י דס"ל דמנחה הוי עד פלג המנחה היינו דוקא לפי רבינו תם בתוס' פ"ק דברכות דכתב דקריאת שמע של בית הכנסת עבר ולפי ר"י מהני קר"ש מזמן פלג המנחה או כפי שכתב שם ר"י דסוברין כהני תנאי דגמרא דאמרי משעה שקידש היום ומשעה שבני אדם נכנסים להסב סעודת ערב שבת הוי זמן תפלה לגבי קר"ש וכתב גם הרשב"א בשם רב האי גאון דשיעור קידוש היום הוי תחילת שקיעה שהוא ד' מילין לפני צאת הכוכבים אבל רוב הפוסקים סוברים דזמן קר"ש של ערבית הוי משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן והוא בצאת הכוכבים וכן פסק הרי"ף

ע"א) וכיוצא בזה הביא הב"י לעיל בסי' רל"ז בשם הכל בו עיי"ש אמנם היעב"ץ דחה טעם זה ואין בהם בנותן טעם לשבחשהרי לא אמרו שהוא כנגד אברים ופדרים שנותנים על המזבח בלילה אלא שמתעכלין והולכים כל הלילה ובוזו שיה שבת לחול דהרי גם בחול שווין ביום משום חביבה מצוה בשעתה שנית הקשה התוס' שבת הרי כיון שמקבלים בתפילת ערבית וכדלעיל (בסימן רס"א) א"כ א"ל שמתפלל מבעוד כיון שכתב חלה עליו שבת אכתי מקרי עולת חול בשבת ומה תועיל הקדמת התפילה ועיין במחצית השקל על זה שני תרוצים דבזמן תוס' שבת הוי רשאי להקריב אימורים ופדרים דהא עיקר התוס' שהוא דאורייתא אין לו שיעור רק כל שהוא ויותר מומן זה הוא מדרבנן ושבות כזה מותר במקרש כדי לעשות מצוה בשעתה בהקרבת הפדרים ב) דבאמירה אינו אלא רמז בעלמא ודי ברמז על עיקר שבת אף אם אין רמז בתוס' שבת עיי"ש עכ"פ יוצא דאין מזה ראייה לכל ימות החול.

וי"ש כמה דרכים לפרש דברי התה"ד א) בדרכי משה הביא בסימן רל"ה דבריו (וכן דברי האגור שכתב כן) וכתב דס"ל דשיעור של פלג המנחה שהיא שעה ורביע קודם הלילה חשבינן בשעות זמניות ולפעמים היה כמו שני שעות שוות קודם צאת הכוכבים ב) עוד כתבו (עיין מג"א שם) לפי היראים (הובא בבית יוסף סימן רס"א) דס"ל דתחילת השקיעה הוי כבר לילה והשקיעה הוי לפני השקיעה שלנו ולכן יכולין להקדים לקבל שבת שני שעות קודם הלילה ולכן יוצא ידי חובת קריאת שמע (עיין מחצית השקל שם) ולפי שני טעמים אלו אין צריך לקרות עוד הפעם קריאת שמע וחילוק יש דלפי טעם הדרכי משה דוקא לפי שיטת ר"י דס"ל דתפלת מנחה

אע"ג דכדאורייתא מצות צריכות כוונה מ"מ זה דין דרבנן - ועיין בפנ"י שכתב דגם לרש"י צריך לקרות על מטתו כל השלש פרשיות].

ויש איזה סברא באחרונים לכאך לפי סברת רבי טוביה מווינא שכתב במג"א (סי' רס"ז) דבזמן דרבנן אפשר לצאת חיוב תורה ולכן זמן דרבנן הוי מוזמן תפ"ע וכמו תוס' שבת ולכן יוצא בקר"ש אז והנה מקור דברו הוא במרדכי מגילה (אות תשצ"ח) משם דן האיך סגי נהור (סומא) פוטר את בניו מקידוש והא לרב יהודה דאמר סומא פטור מכל המצוות א"כ לא מחייב אלא מדרבנן והיכי אתי דרבנן ומפיק דאורייתא והשיב דאשכחן דכוותיה גבי קידוש גופא דאמרינן בברכות סכ"ז ע"ב) מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס אע"ג דלא הוי תוספת שבת דאורייתא אפ"ה יוצא בההיא קידוש דמקדש מבעוד יום דאינו אלא מדרבנן ידי קידוש דאורייתא שיתחייב לאחר שתחשך והמג"א אברהם כתב דבהא הקידוש והקשה עליו מה דקיי"ל (בסימן קפ"ז) דקטן אינו מוציא גדול אע"ג שיבוא לידי חיוב דאורייתא ע"כ והאחרונים כתבו ג' תירוצים ולחלק בין הדברים א) לפי שיטת רש"י ברכות (מ"ח ע"א) ודעימה דקטן אפילו מדרבנן לא חייב ורק מצוות חינוך מוטל על האב לחנכו ב) שיש לחלק דהכא כיון דהלילה נחשב כיום לאחריו לכמה דברים כבר מקרי לא מחוסר זמן משא"כ בקטן שיבוא רק לאחר זמן ג) דיש לחלק חיוב בין שני אנשים קטן שמוציא גדול ובין אדם זה בעצמו שמברך בזמן שאינו חיוב לזמן חיוב ולהעיר מזה על השג"א בטורי אבן ר"ה (כ"ח ע"א) דקטן שעשה מצוה לא מפיק שעת חיובא כלל ועיין במנ"ח (מצוה ל"א) שדן מי שבליל שבת לא היבא ב' שערות

והרמב"ם וכיון דהוי פלוגתא בראשונים הוי ספק דינא אזלינן לחומרא שלא לקרות קודם זמן לילה ממש וכן כתב רש"י שם ברכות (ב' ע"ב) ד"ה עד סוף האשמורה הראשונה דהטעם דקורין קר"ש בבית הכנסת (בתפלת מעריב) הרי לא הגיע זמן קר"ש שהוא בזמן שכיבה (לילה ממש) והטעם כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה כמו דאיתא בירושלמי (פ"א הל' א') דברכות ובקריאת פרשה ראשונה שאדם קורא על מטתו יצא ע"כ הרי דס"ל דעיקר חיובת קר"ש יוצא בזמן לילה ממש ולדבריהם קר"ש בזמנה בעינין.

ונומה שתוס' הקשה על רש"י דאם כן למה קורין רק פרשה ראשונה של קר"ש על המטה (עיין ברכות ס' ע"ב) ולא שלש פרשיות כבר תירוץ השאג"א דרש"י ס"ל דרק פרשה ראשונה מה"ת ולענין דרבנן סמכינן על מה שכבר קרא מבעוד יום עיי"ש (ויש להעיר מברכות (י"ג) דלכתחלה בעינין שיהא כסדר וכאן יוצא דסומכין כל יום על דיעבד דפרשה שניה ושלישית קורא בתפלה ופרשה ראשונה קורא על המטה) וחוז' מזה יש להשיב לב דתוס' במס' מנחות (מ"ג ע"ב) דס"ל דקר"ש דרבנן עיי"ש (ועיין בסוטה ל"ב) ב) עוד הקשו על הא דמברך שתיים לפניו ושתיים לאחריה ורבינו יונה מתרץ דברכות קר"ש דרבנן ולכן סמכינן על הקריאה שקראו מבעוד יום ג) עוד הקשו דהרי קר"ש על המטה הוי משום מויקין ולכן אמרו דת"ח אינו צריך לקרות על מטתו והרי לפי רש"י צריך משום מצות קר"ש הרא"ש מתרץ דמיירי שקרא בזמן קר"ש אבל באמת אם לא קרא בזמן אז גם ת"ח צריך לקרות על מטתו ד) ורבינו יונה הקשה על דש"י (ברכות ב') מהא דקיי"ל מצות צריכות כוונה ובקר"ש שעל המטה אינו מכוין לשם קר"ש וי"ל דסתם הוי כוונה

דהתירו להתפלל מעריב הרבה קודם זמן פלג המנחה עיי"ש דמשום טורח הקילו (ובקטע הקודם יש בזה דין ודברים).

אם התפלל אחר פלג המנחה וקודם שהגיע זמן לילה (היינו אם התפלל כרבנן אחר פלג המנחה) יש מן הפוסקים שכתבו לחלק בין יחיד לציבור דציבור דוקא אין מטריחים אותם להתפלל עוד הפעם ולכן בסימן רל"ג מיירי בציבור משא"כ בהלכות שבת בסימן רס"ג סעי' י"ד (ויש שרצו לחלק בין ערב שבת לסתם יום חול ועיין בפוסקים מזה).

הלכה כר"י או כרבנן

בשו"ע נפסק (סימן רל"ג סעיף א') דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו שאם עושה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה ואם עושה כרבי יהודה ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה צריך לזוהר שלא יתפלל מנחה באותה שעה (ומסיק דהמנהג כרבנן) והאחרונים פלפלו בדברי המאירי שחולק על המחבר וכתב בחידושו ברכות (כ"ז ע"א) דהא דעביד כמר עביד היינו דוקא באותו יום והדבר דומה לב' שבילין דכל אחת מהם טהור בנפרד עיי"ש ודנו בהבנת הדמיון של שני שבילין להא דעביד כמר עביד.

ערב שבת

עיין מגן אברהם (ס"י רס"ז סק"א) דערב שבת מקדימין דהיה אסור ליתן האברים ופדרים על המזבח מאוחר ועיין ח"ס עה"ת עה"פ ויפגע במקום.

ורק ביום א' יצא ידיקידוש המת בקידוש שעשה בלילה, (ועיין עוד בב"י כאן שהביא בשם אהל מועד דמשעה ששני כוכבים יוצאים נקרא לילה לגבי קר"ש - ועיין הגהות מיימוניות פ"ג דתפלה אות ח' דקיימא לן כר"מ משעה שהכהנים טובלים לאכול תרומתן הוא זמן קר"ש והוא קצת קודם הזמן של בין השמשות שהוא ג' רבעי מיל קודם צאה"כ (עיין שבת ל"ה)) ויש כמה פעמים שמדייקים להתפלל בלילה דוקא כגון שבועות (משום תמימות) פסח (משום שיעשה קידוש בלילה) סוכות (משום היקש ט"ו ט"ו).

כוונה בקר"ש בתפ"ע

עיין במשנה ברורה (סימן רל"ה ס"ק ט') דאם מתפלל תפ"ע קודם הזמן של קר"ש יקרא עמהם ולא יכוין אז לצאת ידי חובת קר"ש כי אם בקריאה שניה שקורא אח"כ בזמנה ובשעה"צ שם בשם פמ"ג ואף שכתב עוד עצה דיתנה תנאי אם זמנה עכשיו יקיים המצוה עכשיו לא העתקתי דבריו דר"ת שיטה יחידאה הוא עיי"ש ואין להקשות על דבריו למה לו שלא לכוין הרי אפילו אם יכוין אינו יוצא דהחשש הוא על להבא שלא יכוון לקיים המצוה בזמן חיובו ועיין פמ"ג ס"י ו' ובסי' מ"ו ויש לפלפל עוד.

קודם פלג המנחה

ומכל מקום לא יתפלל קודם פלג המנחה וגם ציבור אין להם היתר להתפלל קודם פלג המנחה ואם התפללו יחזור ויתפללו אבל הפני יהושע במס' ברכות (ב' ע"א) ד"ה מיהו (ושם כ"ז ע"א) הביא תשובה הראשונה הנדפס בתרומת הרשן שמשמע

הברכות על שם הפסוק שבע ביום הללתיך והתחלת היום מהלילה כמו הבריאה וכמו שנאמר ויהי ערב ויהי בוקר לכן קבעו רוב הברכות בהתחלת היום - ברכה שניה ושלישית אינה פותחת בברוך לפי שהיא סמוכה לחברתה והא דמתחילין שמונה עשרה בברוך אף שהיא סמוכה לחברתה יש שני טעמים (א) כמו שכתב הטור (סימן קי"ג) כיון שהוא הברכה הראשונה בתפלה מחמת חשיבותה תקנו לומר ברוך (ב) משום תפלת מנחה דאז תפלת שמונה עשרה אינה סמוכה לחברתה מתחילין כל השלש תפילות של השמו"ע בברכת ברוך.

סוף זמן תפילת ערבית עד הבוקר מכל מקום

דין שמונה עשרה כדין קריאת שמע בספר דרך החיים בדיני תשלומין דגם זמן תפלת שמו"ע הוא עד חצות כמו קרי"ש וכן סוברין לעוד אחרונים (אמנם מדברי הנודע ביהודה נראה דס"ל דזמן קרי"ש זומן תפלה אינם דומים (עיין צל"ח ברכות כ"ו ע"ב ד"ה שם שהקשה למה לא תקנו כן בשמו"ע ג"כ.

אמירת ברוך ה' לעולם אמן ואמן

הם שמונה עשרה פסוקים וסיום הברכה יראו עינינו.

טעם אמירתה

בספר המנהגות להרא"ש מלוניל (דף קל"ח) כתב הטעם שתקנו ברכה

זו שיש בה י"ח אזכרות דבר זה נתקנה בימי השמד שגזרו שלא להתפלל ועמדו ותקנו אותה ברכה שיש בה י"ח אזכרות שבתפלה ואף שבטלה אותה גזירה נשארה אותה ברכה לדורות (וזכר לדבר בתקיעות שקבעו

סדר התפלה אומרים מזמור שיר המעלות משום דכתיב

שם העומדים בבית ה' "בלילות" שאו ידכם קודש וברכו את ה' ועיין שלטי גברוים ריש ברכות שנהגו בקצת מקומות לומר שיר המעלות הנה ברכו וכו' קודם מעריב משום דאמרינן רגיל לקרות קורא דצריך לקרות קריאת שמע מתוך דברי תורה וועיין אליה רבה ס"י נ"ד סק"ד - וס"י רל"ז) ואומרים ה' צבא-ות עמנו וכו' שלש פעמים וכן כתב בפרי עץ חיים להאר"ל ואומרים קדיש ואח"כ והוא רחום (ויש שאומרים קדיש אחר אמירת והוא רחום כדי להסמיך הקדיש לאמירת ברכו ובטעם אמירת והוא רחום יש כמה טעמים בראשונים (א) מפני שבלילה שורה דינים (ב) מפני שאין קרבן שמכפר (ג) מפני שבין מנחה למעריב נוהגין ללקות החוטאים ומיד שלקו כולם מבקשים עליהם רחמים וסליחה ולכן אומרים והוא רחום שיש בו י"ג תיבות נגד י"ג הכאות של ל"ט מלקות שמשלשין שלישי מלפניו ובי' שלישי מלאחריו (ובמוצאי שבת גם כן אומרים והוא רחום ובחול המועד גם כן אומרים) ובשבת ויו"ט לא אומרים והוא רחום (ובשבת בבוקר יש דיון בפוסקים אם אומרים אותו ביהי כבוד) אומדין ברכו את ה' המבורך והקהל עונין בהל"ז ויש מקומות שעונין אמן אחד החזן ויש מקומות שאין עונין וכן המנהג אצלינו ואפילו כל הציבור שמע ברכו ממנין אחר שהתפלל שם במוקדם קצת אפילו הכי מותר להם לענות ברכו דכיון שעושיין כן מצד הקביעות לתפלה הוי כפנים חדשות (כן כתב האשל אברהם מהד"ת ס"י רל"ה).

ברכות חכמינו זכרונם לבדכה שתי ברכות לפניו ושתי ברכות לאחריה והטעם שבערבית אף על פי שרשות הוא תקנו שניים לפניו ולאחריה מה שאין כן בשחרית כתבו דחז"ל סמכו את מנין

טעם שלא לאומרה

כיון שהטעם שאומרין אותה הוא להודיע דתפלת ערבית רשות (טעם ג' הנ"ל) אבל בזמן הזה קבלו עלינו תפלת ערבית כחובה אם אינו ראוי להפסיק בין גאולה לתפלה באמירת ברוך ה' טעם זה כתב באורחות חיים הלכות תפלת ערבית (אות ד') (ואף שלהלכה סמיכות גאולה לתפלה במעריב יותר קל מבתפלת שחרית גם אחר שקבלנו אותה לחובה וכדמשמע מסימן קי"א דתפלה בעיבור אינו דוחה סמיכות גאולה לתפלה בשחרית משא"כ במעריב וזאת אף להמחבר דלא ס"ל שיש לומר ברכה הנ"ל וחוי' מזה קבלו עלינו כחובה בפשטות אין זה חובה ממש ולעיל כתבנו בשיטת הרמב"ם אם זה כחובה ממש או לא ולכא' דבר זה תליא בפלוגתא הנ"ל).

ב עיין תשובת הרשב"א (ח"א סי' י"ד) שכתב כיון שיש לסמוך גאולה לתפלה וטעם זה אפילו נקבל דתפלת ערבית רשות מכל מקום סמיכות גאולה לתפלה בעינן (ושאני ברכת השכיבנו) ויש שדנו לומר שאין לאומרה מחמת אמירת פסוקים של תנ"ך בלילה אבל זה אינו דבדרך תפלה מותר כידוע).

ג ועוד טעם שלא לברך ברכת ברוך ה' לעולם כתב הר"ש כיון שלא נזכרה בש"ס אין מברכין אמנם המאירי במס' ברכות (ד' ע"ב) כתב דרשאים גדולי הדור לתקן נוסח ברכה אף על פי שלא נקבעה בתלמוד וכעין ברכת פדיון הבן שתיקן רבינו האי עיי"ש ודבר זה סובל אריכות עיין בבית יוסף אודה חיים (סימן מ"ו) שכתב דאין לבדך ברכת הנותן ליעף כח מפני שלא הוזכרה בתלמוד הדי דלפי המחבר אין לומר ברכה הלז ויש להקשות ממה שהביא

אותה סמוך לסדר מוסף גם בזמנינו נשאר הדבר כך (ב) הרא"ש (בפ"ק דברכות סי' ה') כתב דמנהג זה נהגו אותו ההמון לפי שיראים היו בבתי כנסיות שלהן שהיו בשדות להתעכב עד אחר תפלת ערבית ותקנו פסוקים אלו כנגד י"ח ברכות ותיקנו יראו עינינו עם קדיש וגם בזמנינו לא נתבטל (ג) ועיין תוס' מגילה (כ"ג ע"א) ד"ה כיון דתיקנו לומר כן להודיע דתפלת ערבית רשות וזהו כסברת רב עמרם גאון הובא בתוס' ברכות (ד' ע"ב) ד"ה דאמר ר"י ד' עיין תוס' שם ולעיל (ב' ע"ב) ד"ה מברך שכתבו הטעם כדי שיוכל כל אחד לגמור תפלתו ולפי טעם זה יש לומר אחר שמו"ע דוקא הברכה ועיין בעל"ח ברכות (ד' ע"א) שהקשה הרי תקנה זה לא תקנו רק בשבת בברכת מעין שבע עיי"ש ולפי כל הטעמים הסבירו דאין בזה חשש של סמיכות גאולה לתפלה דכגאולה אדיכתא הוא ואין חוששין להא דצריך לסמוך גאולה לתפלה. (ה) ועוד טעם כתב בספר אבודרהם בשם ר' אברהם בן שושן שג' תפילות שאנו מתפללין בכל יום יש בכל אחת י"ט ברכות ועולים נ"ז ברכות דתפלת הש"ץ עוד י"ט והעונה אמן גדול יותר מן המברך הרי כאילו בירך י"ט נמצא ג' פעמים י"ט נ"ז ברכות והוסיף אבודרהם דגם במעריב בתפ"ע שאין ש"ץ מחזיר התפלה תקנו לאחד השכיבנו י"ט פסוקים וחתימה בסוף תמצא בהם בין אזכרות ובין אמנים ל"ח וי"ט ברכות של תפלת לחש נמצא נ"ז ברכות במעריב (ועיין ב"י או"י סי' קכ"ד ובא"ד שם) (ועל דרך רמז כל הזן (מי שמתפלל תפלתו בעיבור ועונה נ"ז ברכות) אינו מפסיד (מתקבל תפלתו אצל הקב"ה וזוכה לשתי שלחנות)) הדי דתיקנו שיהיה להם אותו המון ברכות כמו בתפלת שחרית ומנחה ואפשר שאין זה טעם דק כשתיקנו ותיקנו באופן שיהיה מספר כזה.

או"ח (סימן מ"ו סק"ז) דאם יש כבר מנהג לומר אותה הברכה אין לבטלה אף שלא הזכרה בתלמוד שאפשר שהגאונים היה להם איזה סמך מן התלמוד ולכן היכא דנהגו נהגו ובמקום שלא נהגו לא נהגו עיי"ש וכן נהגו הרבה ראשונים שלא לאומרם והרבה נהגו לאומרם ונתפשט המנהג אצל אשכנזים שבחול אומרים ובא"י אינם אומרים אבל באורחות חיים (הנ"ל) הביא שיטה שלישית שיש לחלק בין ציבור ליחידות דבציבור אל יפרוש מהם וביתחידות אל יאמר (ושמעתי שיש כאלו שרצו לפרש כן ברברי הגר"א עיין בספר אמרי נועם ברכות ב' ע"א ד"ה תוס' ועיין מעשה רב סעי' ס"ח) אבל במדרש פנחס (אות תל"ב) איתא בשם הבעל שם טוב שהחמיר מאד לומר ברוך ה' לעולם וכן החמיר בזה מאד בספר זהר חי פרשת חיי שרה (קאמרנא).

אמירתה בשבת ויו"ט ובמו"ש

ראיתי בתורת חיים (סי' רל"ו סק"ג) שכתב דאין לומר ברוך ה' לעולם במוצאי שבת משום שצריך להבדיל בתפלה עיי"ש ועיין בחידושי הרא"ה ברכות (כ"ז ע"ב) שכתב דאף דתפלת ערבית רשות מכל מקום במוצאי שבת שיש חיוב הבדלה בתפלה הוי תפלת ערבית חובה ועיין שו"ת מהר"ם שיק (ח"א סי' צ"ג) ובשבת אין אומרים אותה ועיין בספר הפרדס (סי' ג') שהביא בשם ר' נטרונאי גאון הטעם ראין אומרים אותו ברכה בשבת כדי שלא להאריך בתפלה ויכבה הנר בשעת הסעודה (ואפשר שזהו הטעם שהקדימו להתפלל בליל שבת מעריב בהרבה מקומות) ב) ובתשובה המיוחסת להרמב"ן הביא טעם אחר דיש תקנה מן הגאונים שלא תהא מפסקת בשבת ויו"ט בין גאולה

ברכת ברוך ה' לעולם בסימן רל"ו סעיף ב' וז"ל ואף הנוהגין לומר ברכה זה הרי דסבר ליה דאף על פי שלא הזכרה בתלמוד מברכין אותה ויש עכ"פ סמך למנהג זה ואין לומר דס"ל דדין זה דומה לברכת הנותן ליעף כח דהתם דוחה דבריהם ואם כן היה לו כאן גם כן לדחות דבריהם (חוץ אם נאמר שסומך על מה שכתב כבר) ומצינו כעין זה דהרא"ש (בפ"ק דכתובות סימן ט"ו) הביא דברי הבה"ג שכתב שיש לחתן לברך אחר בעילת מצוה "ברכת אשר צג" אף שהגאונים תקנו ברכה זה ולא נזכרה בתלמוד וכן פסק השו"ע (סימן ס"ג) והקשה בשו"ת באר שבע (בקונטרס באר מים חיים סי' ט"ו) דהרא"ש סותר את עצמו שהוא פסק (בפרק ב' דבכורות סימן ה') שאין לברך ברכת אשר קידש עובר במעי אמו ועיין בפסקי הרא"ש פ"ק דקידושין (סימן מ"א) הרי דדברי הרא"ש סותרים ועיי"ש מה שכתב ויש כמה דרכים באחרונים לבאר סתירת הרא"ש ומה שכתב הגר"א (סימן מ"ו) הטעם דנוהגין לברך ברכה זו דמנהג פשוט לברך ברכת הנותן ליעף כח אצל בני אשכנז שמנהג עוקר הלכה עיי"ש כוונתו לתרץ למה לא אומרין ספק ברכות להקל אבל לפי הרמב"ם (בפרק י"א הל' ט"ז מהל' ברכות) והמחבר שאין לברך ברכה משום מנהג וכמו שנפסק בשו"ע (סימן תכ"ב) לגבי הלל בראש חודש ואפשר דס"ל דזמן תקנת ברכת ברוך ה' לעולם היתה כבר בזמן התלמוד ואע"פ שלא נזכרה בפירושו בש"ס יש לזה דין שראוי לברכה כמו אלו שנזכרו בתלמוד הרי יוצא לן דיש לפרש בדעת המחבר שלא דלא ס"ל הטעם שלא לברך ברכת ברוך ה' לעולם אמן ואמן מטעם שלא הזכרה בתלמוד דהרי לזה בעינן תרתי לריעותא א) שלא נזכרה בתלמוד ב) שלא נתקנה בזמן התלמוד אלא אחר חתימות התלמוד ובזמן הגאונים ועיין בטו"ז

כתב דרבנן בתראי תקנוהו וכן כתב הרא"ש בתשו' (כלל ד' סי' ו') דתקנת בתראי הוא (ועיין בדברי הרא"ש פ"ק סי' ה' דמנהג זה נהגו המון ואח"כ תקנוהו ובתוס' נקט גם כן הלשון רבנן ומן הסתם הכוונה על רבנן בתראי) ובמחזור ויטרי (סי' ק"א) ובפרדס הגדול לרש"י (סימן ב') כתבו דראשי ישיבות שבבבל תקנו ברכה הנ"ל ושלחום לחכמי יבנה ונתיישרו בעיניהם.

עמידה בשעת הברכה

הרמ"א כתב (בסי' רל"ז סעי' ב') די ש לעמוד בברכה זה והאחרונים (הא"ר והפמ"ג) חולקין ויש שכתבו פשרה שלא יעמוד ופניו אל הקיר כמו בשמו"ע ועוד כיון שאינו מכויץ רגליו זה לזה כמו בשמו"ע ניכר שאינו תפילת שמו"ע ובפרט שיכול לסמוך ואין זה עמידה שצריכין לעמוד בשעת התפילה (עיין מ"ב סק"י - ובאשל אברהם סי' רל"ז).

קיצור דינים בזה

תפלה בעיבור עדיף מלומר ברכה הנ"ל על הסדר ב) אם מתפלל תפלת ערבית אחר עלות השחר לא יאמר ברוך ה' ג) וראיתי בפסקי דינים להצמח צדק (סי' רל"ז) שמי שנוהג לאמרם ומתפלל בעיבור שנהגו שלא לאומרם והוא חושש לאמרם משום הפסק (וכדעת השו"ע של הרב התניא) לא יאמר אותם דאין בזה משום לא תתגודדו עיי"ש ויש לעיין אם דין זה נאמר כשהוא ש"ץ או דוקא כשמתפלל שם ביחידות עמהם וראיתי בשער הכולל שציין על דברי הצמח צדק דברי הח"ס בשו"ת א"ח (סי' ט"ז) דרבתינו ר' נתן אדלר והפלאה היו מתפללים נוסח ספרד אף

לתפלה עיי"ש (ואפשר לפי הנ"ל דתפ"ע בשבת חובה) וצ"ב לפי טעם זה מאי הנפק"מ בין חול לשבת דהרי ענין סמיכות גאולה לתפלה חייב בין בחול בין בשבת (ואדברא מקצת פוסקים סוברים דבשבת אין סומכים גאולה לתפלה גם בשחרית) ואפשר שסומך על טעם הראשון ויש לדון לפי הטעם (הראשון הנ"ל) שנתקנה בימי השמר למה חילקו בין שבת לחול ועל כרחק כהטעם של ר' נטרונאי גאון.

מתי נתקנה תקנה זה

יש כמה סתירות בראשונים מתי נתקנה תקנה זה לברך ברכת יראו עינינו ולומר הי"ח פסוקים די ש שאמרו שראשי ישיבות שבבבל תיקנוהו ב) ויש שכתבו דהגאונים תקנוהו ג) ויש שכתבו דרבנן בתראי תקנוהו ד) ויש שכתבו דבימי חכמי הגמרא תקנוהו ואפרטם התוס' יו"ט בספרו מעדני יו"ט על הרא"ש (פ"ק דברכות אות ש') דייק מדברי הרא"ש דהיתה תקנה קדומה בימי חכמי הגמרא והנה בימי חכמי הגמרא משמע בימי התנאים והאמוראים ומסתברא לומר דכוונתו על זמן ימי האמוראים דוקא ולא בימי זמן התנאים דהם נקראים חכמי המשנה ובוה ארווח לן שלא יהיה חילוק והפרש בין דבריו לדעת תוס' במגילה (כ"ג ע"א) תוס' ד"ה כיון שכתב דלא היו אומרים אותו בימי התנאים ע"כ ומשמע דבימי האמוראים שפיר אמרו (ועיין בגליון הש"ס מגילה הנ"ל) אמנם בספר הרוקח (סימן שכ"ו) כתב לשון דהגאונים תיקנו (ועיין מאירי ברכות ד' ע"ב) וכן כתב הסמ"ג (מצות עשה י"ט) בשם מורו רבינו יצחק דהברכה והפסוקים של יראו עינינו לא נתקנה בימי חכמי התלמוד ורב נטרונאי גאון (הובא באשכול הלי' תפלה סי' ט' - ובספר העתים (סי' קל"ז) הלכות קידוש)

התפלה וכן יכול לומר ברכו להוציא מי שלא שמע ולא היו הפסק והא דלעיל בסימן ס"ט כתב דאין להכריז שם קאי בתפלת שחרית דיותר חמור הוא (ועיין טורי זהב סימן קי"ד ובפמ"ג כאן) ומכל מקום יש מונעין מלהכריז כמו שפסק המהרש"ל ודעתם דהרי כתב המג"א דבין הפרקים דעריבת דינו כבין הפרקים דשחרית ובין הפרקים אסור להכריז (עיין א"ר סימן תרכ"ב) וכיון שכן למה מותר קודם שמו"ע.

שהציבור היו מתפללים נוסח אשכנז עיי"ש (ויש לחלק קצת) ד' דין ההפסק בברכה זה כתב המהרש"ם בדעת תורה דמותר לענות על כל ברכה ובערוך השלחן (סעי' י"ב) כתב דבין פסוק לפסוק דינו כבין הפרקים ומיראו עינינו הוי כאמצע הפרק עיי"ש ה' בחור של חו"ל הנמצא בא"י אינו צריך לומר ברוך ה' לעולם כן פסק בשו"ת משנ"ה עיי"ש.

סמיכות גאולה לתפלה במעריב

הנה חכמינו זכרונם לברכה כתבו במסכת ברכות (ר' ע"א) איזהו בן עולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית וברש"י ד"ה זה הסומך הוסיף וכל שכן דשחרית ונרמזו בדברי קבלה דכתיב יענך ה' ביום צרה וסמך ליה ה' צורי וגואלי והביא משל מירושלמי על זה עיי"ש והנה המצוה לסמוך גאולה לתפלה בתפלת ערבית דהא גאולה מאורתא נמי הואי שהכל מודים שכשנאלו לא ננאלו אלא בערב שנאמר בהוציאך ה' ממצרים לילה ומה שנאמר בעצם היום הזה עיין ברמב"ן שדן בישוב הדברים אמנם עיקר דין סמיכות גאולה לתפלה הוא ביום ולכן פסק המחבר (בסימן קי"א סעי' ג') בתפלת שחרית דסמיכות גאולה לתפלה עדיף מתפלה בציבור ובדין תפלת מעריב (סי' רל"ג סעי' ג') פסק דסמיכות גאולה לתפלה במעריב אינו דוחה תפלה בציבור ואף שהגר"א חולק על זה ופסק דתפלה בזמנה עדיף מתפלה בציבור מכל מקום אין זה משום דס"ל דסמיכות גאולה לתפלה עדיף אלא לקיים קריאת שמע בזמנה ויצי"מ בזמנה עם סדר הברכות יותר עדיף ולכן יתפלל תפלה בזמנה אפילו ביחידות ולכן מיקל המחבר שהשליח ציבור יכריז ראש חודש בתפלת ערבית ולא הוי הפסק כיון שהוא צורך

קיצור דינים בזה

בשחרית חמור הדינים וכיון שבמעריב יותר קל יש לעיין אם בכל דבר דהרי הטעם דאנו אומרים קדיש קודם שמו"ע כתב בסידור רב עמרם גאון כיון שתפ"ע רשות ולכן יש לעיין אם התחיל לומר כי שם ה' אקרא יגמור הפסוק או יפסיק ויאמר ה' שפתי תפתח (והטעם דה' שפתי תפתח לא הוי הפסק עיין בלבוש סי' קי"א דכגאולה ארוכה דמיא) ומסתברא דיגמור הפסוק הזכרת שם שמים יותר חמור ויש עוד לעיין דהפוסקים דנו אם הפסק בשתיקה הוי הפסק עיין צ"ח ברכות (ט' ע"ב) ד"ה היכי דשיעור הילוך כ"ב אמה נחשב להפסק (ועיין פמ"ג סי' קי"א במשבצות זהב סק"א) ועיין בקיצור שו"ע (סי' י"ח סעי' ב') דהליכה שלא לצורך הוי הפסק וכן כתב השערי תשובה (סי' ס"ו סק"ג) שאסור להפסיק בין גאולה לתפלה אפילו להיות שומע כעונה ולכן יל"ע אם הוא הדין הכי בתפלת ערבית.

השכיבנו לא נחשב להפסק כיון שהוא מעין הגאולה וגאולה ארוכה היא עיין גמרא ברכות פ"ק ובתראי כתבו הטעם דכשעבר ה' לנגוף את מצרים היו ישראל מפחדים ומתפללים להשי"ת שיקיים

ביעב"ץ בסידור שכתב דתפלת היום יש לו סימוכין מסדר היום של בריאת אדה"ר דבשעה י"ב נטרד ולכן בתפלת ערבית מתחילין והוא רחום מחמת אימת בעלי הדין שניתן להם השליטה וקודם השכיבה צריך לתת חשבון ממעשיו שלא ירדפו אחריו בעלי דינים ויתבעו ממנו (והביא עוד דיש ענין להתפלל תפלה זו בעינים סגורות) ולכן אין נפילת אפים בלילה כמו שפסק המחבר (בסימן קל"א סעי' ג') ועיין ברמב"ם (פ"ה מהל' תפילה הל' ט"ז) מנהג פשוט בכל ישראל שאין נפילת אפים בערבית שבכל יום ויש יחידים שנופלים על פניהם בערבית (ולקמן בפ"ז הל' י"ח) כתב דהמתחנן אחר תפ"ע הרי זה משובח) ועיין רמ"א (סי' רל"ז) דאם התפלל מעריב מבעוד יום ג"כ אין נופלין דכבר שויא לילה (אבל בראשונים מובא דהיה מקומות שהיה נופלין על פניהם עיין בטור בשם ר' שלום גאון הובא בשבלי הלקט (סי' ל') ובספר האגור (הל' תפ"ע אות של"ב) ובאו"ח לוניל (הל' תפלה) ובכל בו (הל' תפלה) ובספר המנהג (הל' תפלה).

ברכו

בחזן לארץ לא אומדין ברכו בערבית רק בשבת וצ"ב המנהג.

דברו שלא יתן המשחית לבוא אל בתיהם לנגוף וכנגד אותה תפלה תקנו לומר השכיבנו הלכך מעין גאולה היא. ובספר מטה משה הביא בשם ספר האשכול קצת בשינוי משום דבעת יצי"מ כשאכלו קרבן פסח ואמר להם משה ואתם לא תצאו מפתח ביתו עד בוקר והבטיחן שלא יתן המשחית לבוא אל בתיהם היו מתפללין השכיבנו והסר שטן ושמור צאתנו ובואינו.

צדקה בלילה

איתא בספר נגיד ומצוה דאין ליתן צדקה בלילה והיעב"ץ בסידורו הסביר דאין כוונתו דאסור ליתן צדקה בלילה שחלילה למנוע הצדקה ממי שצריך לה גם בלילה אלא שטוב לחלקה ביום עיי"ש.

אמירת יה"ר במעריב

בירושלמי איתא (ריש פרק תפלת השחר) בערב יאמר יהי רצון מלפניך ה' אלקי ואלקי אבותי כשם שהייתי באפילה והוצאתני לאורה כך תוציאנו מאפילה לאורה.

בערב שולט דינים

בערב הוא זמן שליטת הדינים ועיין